5376

1914

059
S-26

2010

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԱԶԳ. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1914

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱՆԹ
Կ. ՊՈԼԻՍ

059
Տ-26
2738

ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏՈՒՆԸ

ՇԹԱՅՆ

ՂԱԼԱԹԻԱ — ՍԹԱՄՊՈՒԼ

ՃՈԽ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԶԳԵՍՏԵՂԷՆ Այրերու, կիներու եւ տղաքներու յատուկ

ԿՕՇԻԿՆԵՐ Ամերիկեան ամենէն ծանօթ տուներու Ուօլքովր եւ Սքօր

ՋԱՆԱՋԱՆ Նուրբ, ֆրանսական եւ անգլիական մեծ գործատուններէ, շապիկներ, գլխարկներ, հոտեղէններ, մարոքէններ ճամբորդութեան եւ լիւքսի առարկաներ, փողկապներ, ձեռնոցներ, թաշկինակներ, պրըթէլներ, հովանոցներ, անձրեւանոցներ եւն.։

Գօնթրը ռամպուրսըմանի փոխարէն, գաւառական յանձնարարութիւնները խնամքով կը կատարուին։

Ուզողին կը ղրկուի ՇԹԱՅՆի քաթալոկները

059
S-26
25
Ի դիմաց Ազգ. Ուսանողաց Խնամակալութեան
Ատենադպիր — Ատենապետ
ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ 1912 ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍԱՆՈՂԱՑ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԱԶԳ. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1914

Printed in Turkey

Տպագրութիւն ՇԱՆԹ
Կ. ՊՈԼԻՍ

9423

Printed in Turkey

Printed in Turkey

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ազգային Ուսանողներու Խնամակալութիւնը, իր գործառնութիւններուն աւելի լայն շրջանակի մը մէջ մղում տալու և նախապէս գոյացած պիւտճէի բաւական կարեւոր բացը դարմանելու նպատակով կը ձեռնարկէ ներկայ տարեցոյցին հրատարակութեան ։

Կը յուսանք թէ ամէն անոնք որ ազգային դաստիարակութեան և վաղուան սերունդին մտահոգութիւնը ունին, պիտի փութան կարելի միջոցներով նպաստել այս գործին ծաւալմանը և յարատեւութեանը ։

Նպատակնիս եղած է այս հատորին մէջ խտացնել ազգային կեանքին հետ, գրական էջեր, բանաստեղծութիւն, պատմուածք, ուսումնասիրութիւն եւլն. ինչպէս նաև տարեցոյցներու յատուկ անխուսափելի զուարթ գիծերը ։

Հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնենք բոլոր այն գրագէտներուն որոնք ազնուութիւնը ունեցան իրենց մտաւորական նպաստը բերելու այս բարենպատակ ձեռնարկին ։

Կը յուսանք թէ մեր հասարակութիւնը պիտի փութայ ունենալ այս գրական հատորէն, որուն ընթերցումի առաւելութենէն զատ, անխառն հաճոյքը պիտի ունենայ նաև ազգային ուսանողներու նպաստած ըլլալուն ։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀՍԽՀ-СОРА
им. А. Мясникяна
931
34

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

14 1 ԴՇ. Գ. օր պահոց Ծննդ. և ԿԱՂԱՆԴ 1914 թուականին Քրիստոսի ըստ Հին Տօմարին։

15 2 ԵՇ. Դ. օր պահոց ծննդ.

16 3 ՈՒՐ. Ե. օր պհց. ծնդ.

17 4 ՇԲ. Զ. օր պահոց ծնդ. Սրբոյն Բարսղի հայրապետին և եղբօրն Գրիգորի Նիւսացւոյն, Սեղբեստրոսի հայրապետին և սրբա Եփրեմի խուրին ասորւոյ։

18 5 ԿԻՐ. Է. օր պահոց ծնդ. և Աստուածայայտնութ. Տեառն մերոյ Յս.ի Քս.ի.

19 **ԲՇ. Տօն Ծննդ. եւ Աստուածայայտնութ. Տեառն Մերոյ Յս.ի Քր.ի:**

20 7 ԳՇ. Բ. օր ծննդ. Յիշատակ մեռելոց:

21 8 ԴՇ. օր ծնդ.

22 9 ԵՇ. Դ. օր ծնդ.

23 10 ՈՒՐ. Ե. օր ծնդ.

24 11 ՇԲ. Զ. օր ծնդ.

25 12 ԿԻՐ. Է. օր ծնդ.

26 13 ԲՇ. Ը. օր ծնդ. և **Տօն Անուանակոչք. Տեառն մերոյ Յս.ի Քս.ի:**

27 14 ԳՇ. Տօն ծնդ. սրբոյն Յովհաննու Կարապետին։ Ջիւնաբեր օդ:

Տար. Ծննդ. Վիլհէլմ Բ. Կայսեր Գերմանիոյ 1859

28 15 ԴՇ. Պահք։

29 16 ԵՇ. Սրբոյն Պետրոսի հայրապետին, Վլասայ եպիսկոպոսին և Աբէլ Սողոմայ սարկաւագին։

30 17 ՈՒՐ. Պհք.

31 18 ՇԲ. Սրբոյն Անտօնի, Տրիփոնի, Պարսամայ և Ոնոփրէոսի ճգնաւորացն։

1 19 ԿԻՐ. Ա. շկնի ծնդ. Հարանիք

2 20 ԲՇ. Սրբոյն Թէոդոսի Թագաւորին և եօթն մանկանցն Եփեսոսի։

3 21 ԳՇ. Սրբոցն Կիրակոսի և մօրն Յուղիտայի, և վկայիցն Գորգիոսի, Պօղիքտոսի և Գրիգորիսի։

4 22 ԴՇ. Պահք։

Ամպամած և խոնաւ

5 23 ԵՇ. Սրբոցն Վահանայ Գողթնացւոյն, Եւգինեայ կուսին և հօրն Փիլիպպոսի և մօրն Կղօդեայ և երկուց եղբարցն Սերգեայ և Ապիտոնի երկուց նրբինացըն:

6 24 ՈՒՐ. Պհք.

7 25 ՇԲ. Սրբոցն Աթանասի և Կիւրղի հայրապետացն։

8 26 ԿԻՐ. Բ. շկնի ծնդ. Բարեկենդան Առաջաւորի պհց. Տճ. Մէվլուտ։

9 27 ԲՇ. Ա. օր պահոց առաջ.

10 28 ԳՇ. Բ. օր պահոց առաջ.

11 29 ԴՇ. Գ. օր պահոց առաջ. Անձրեւային աւուրք

12 30 ԵՇ. Դ. օր պահոց առաջ.

13 31 ՈՒՐ. Ե. օր պահոց առաջ. և ի յիշատակ Յովնանու մարգարէին առաքման առ Նինուէացիսն։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

14 1 ՇԲ. Սրբոցն Սարգսի զօրավարին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին և չորեքտասան զինուորացն:

15 2 ԿԻՐ. Գ. զկնի Ծննդ.

16 3 ԲՇ. Սրբոցն Ատովմանց զօրավարաց.

17 4 ԳՇ. Սրբոց Սուքիասեանց վկայից.

18 5 ԴՇ. Պահք.
Խառնակ օդ.

19 6 ԵՇ. Սրբոց Ոսկեանց քահանայից.

20 7 ՈՒՐ. Պահք.

21 8 ՇԲ. Սրբոյն Իսահակայ Պարթեւի հայրապետին մերոյ.

22 9 ԿԻՐ. Դ. զկնի Ծննդ. Հրանք.

23 10 ԲՇ. Սրբոցն Մարկոսի եպիսկոպոսին, Պիոնի քահանային, Կիւրղի և Բենիամինի սարկաւագացն. և սրբոց վկայիցն Աբդլմսեհի, Որմզդանայ և Սայենի.

24 11 ԳՇ. Սրբոց Ղեւոնդեանց քահանայից.

25 12 ԴՇ. Պահք.
Տար. Ծննդ. Վիլհէլմ Բ.ի

26 13 ԵՇ. Սրբոց Վարդանանց զօրավարաց, հազար երեսուն և վեց վկայից՝ որք կատարեցան ի մեծ պատերազմին. (յիշատակ մեռելոց և Տօն Ազգային).
Ձիւնաբեր հողմ:
Տար. Ծննդ. Ֆէրտինանտ Ա. Թագ. Պուլկարիոյ 1861

27 14 ՈՒՐ. Պահք. Տեառնընդառաջ. Տօն Քառասնօրեայ Գալստեանն Քրիստոսի ի Տաճարն.

28 15 ՇԲ. Կոստանդնուպոլսոյ Սբ. Ժողովոյն հարիւր յիսուն հայրապետաց.

1 16 ԿԻՐ. Ա. Քառասնորդաց. Բուն Բարեկենդան.

2 17 ԲՇ. Ա. օր մեծ պհց.

3 18 ԳՇ. Բ. օր մեծ պհց.

4 19 ԴՇ. Գ. օր մեծ պհց.

5 20 ԵՇ. Դ. օր մեծ պհց.
Ձիւնախառն անձրեւ

6 21 ՈՒՐ. Ե. օր մեծ պհց.
Տճ. Ճէմրէի սալիս ֆիւլ թիւրապ, որ է օր իջանելոյ ջերմութեան արեւու ի հողն.

7 22 Շբ Զ օր մեծ պհ. Սրբ. Թէոդորոսի զօրավարին.

8 23 Կիր Բ Քառասնոր. եւ Է. օր մեծ պահ.

9 24 բշ. Ը. օր մեծ պհ.

10 25 գշ. Թ. օր մեծ պհ

11 26 դշ. Ժ. օր մեծ պհ

12 27 Եշ ԺԱ օր մեծ պհ.

13 28 Ուր ԺԲ. օր մեծ պհ

ՄԱՐՏ

14 1 ՇԲ ԺԳ օր մեծ պահոց
Սրբոյն Կիւրղի Երուսաղեմայ հայրապետին, և միւս Կիւրղի եպիսկոպոսին, և մօրն նորա Աննայի.
Տճ. Տարեմուտ 1330 ելմտական թուականին.

15 2 ԿԻՐ Գ Քառասնորդաց, ԺԴ օր մեծ պհց. (Անառակին).

16 3 ԲՇ ԺԵ օր մեծ պահոց.
Տճ. Ախըրը պէրտ իւլ աճուզ, որ է վերջ ցրտոյն պառաւանց.

17 4 ԳՇ ԺԶ օր մեծ պահոց:

18 5 ԴՇ ԺԷ օր մեծ պահոց.
Տար. Գահակալութեան Կոնսթանթին Ա. Թագ. Հելլենաց:

19 6 ԵՇ ԺԸ օր մեծ պահոց.
Անձրեւ և մերթ պարզ:

20 7 ՈՒՐ ԺԹ օր մեծ պահոց.

21 8 ՇԲ Ի օր մեծ պահոց
Սրբոյն Յովհաննու Երուսաղեմայ հայրապետին և սրբոց հայրապետացն մերոց Յովհաննու Իմաստասիրին Օձնեցւոյ, Յովհաննու Որոտնեցւոյն, և Գրիգորի Տաթեւացւոյն.
Տճ. Ախըրը խամսին որ է վերջ յիսուն աւուրց երկրորդի մասին ձմերան.

22 9 ԿԻՐ Դ Քառասնորդաց, և ԻԱ օր մեծ պահոց:
Գարնանամուտ և հաւասարակած, լինի տիւ և գիշեր հաւասար. Տճ. Իթիտալը րէպիի. Պարսից Նէվրուզ, որ է Նոր օր արքայական, և է նոցա ամանոր և պայրամ.
Տճ. Պուրճի Համէլ:

23 10 ԲՇ. ԻԲ օր մեծ պահոց.

24 11 ԳՇ ԻԳ օր մեծ պահոց.

25 12 ԴՇ ԻԴ օր մեծ պահոց.
Լտ. Աւետումն սուրբ Աստուածածնի.

26 13 ԵՇ ԻԵ օր մեծ պահոց.
Տար. Գահ. Կարոլ Ա. Թագ. Ռումանիոյ. 1866

27 14 ՈՒՐ ԻԶ օր մեծ պահոց:

28 15 ՇԲ. ԻԷ օր մեծ պահոց.
Սբց. Քառասնից մանկանց որք ի Սեբաստիա կատարեցան.

29 16 ԿԻՐ Ե Քառասնորդաց և ԻԸ օր մեծ պահոց (Դատաւորին).

30 17 ԲՇ ԻԹ օր մեծ պահոց:

31 18 ԳՇ Լ օր մեծ պահոց.

1 19 ԴՇ ԼԱ օր մեծ պահոց.

2 20 ԵՇ ԼԲ օր մեծ պահոց:

3 21 ՈՒՐ ԼԳ օր մեծ պահոց.
Ամպամած և խոնաւ:

4 22 ՇԲ ԼԴ օր մեծ պահոց
Սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին. յիշատակ չարչարանաց և մտին ի վիրապն.

5 23 ԿԻՐ Զ Քառասնորդաց և ԼԵ օր մեծ պահոց.

6 24 ԲՇ ԼԶ օր մեծ պահոց:

7 25 ԳՇ ԼԷ օր մեծ պահոց:

8 26 ԴՇ ԼԸ օր մեծ պահոց:
Տար. Ծննդ. Ալպէրթ Ա. Թագ. Պելճիգայի: 1875

9 27 ԵՇ ԼԹ օր մեծ պահոց:

10 28 ՈՒՐ Խ օր մեծ պահոց.

11 29 ՇԲ Պահք. Յիշատակ յարութեան Ղազարու.
Ցուրտ և պարզ:

12 30 ԿԻՐ Պհք. ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ:
Լտ. Զատիկ. Հր. Պասէք որ է խամուրսուզ պայրամը աւուրս ութ.

13 31 ԱԻԱԳ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.
Պահք:

Ա Պ Ր Ի Լ

14 1 ԱՒԱԳ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ Պահք. Յիշատակ տասն կուսանաց:
Ըստ հին տոմարին այսօր աւագ լրումն լուսնի.

16 3 ԱՒԳ. ՀԻՆԳՇ. Պահք Յիշատակաց ընթրեաց Տեառն մերոյ Յսի Քսի.

17 4 ԱՒԳ. ՈՒՐԲԹ. Յիշատակ չարչարանաց խաչելութեան և թաղման Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

18 5 ԱՒԳ. ՇԲ. Ճրագալոյց Զատկի. Պարզ և ցուրտ.

19 6 ԿԻՐ. ԶՏԿ. Յարութիւն Տեառն մերոյ Յիս. Քսի. Յն. եւս Զատիկ:
Ուտիք է մեզ մինչ ցՀամբարձումն, իսկ Յունաց մինչ ցՆոր Կիւրակէ:

20 7 ԲՇ. Բ օր Զատկի. Յիշատակ մեռելոց և Տօն աւետման Սուրբ Ածածնի:

21 8 ԳՇ. Գ օր Զատկի:
Տճ. Պուրճի Սէվր:
Տար. Ծննդ. Կարոլ Բ. Թագ. Ռումանիոյ: 1839

22 9 ԴՇ. Դ օր Զատկի:

23 10 ԵՇ. Ե օր Զատկի:

24 11 ՈՒՐ. Զ օր Զատկի:

25 12 ՇԲ. Է օր Զատկի, և յիշատակ գլխատմանն Սրբ. Յովհաննու Մկրտչին:

26 13 ԿԻՐ. Ը օր Զատկի. Կրկնազատիկ և Նոր Կիւրակէ:
Պարզ և մերթ անձրև:
Տար. Ծննդ. Օթօն ա. Թագ. Պավիէրայի. 1848

27 14 ԲՇ. Թ օր Յինանց.
Տար. Գահ. Օգոս. Սուլթան ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ Ե կայսեր Թուրքիոյ. 7 Րէպիւլ էվվէլ 1325 — եւ 14 ապրիլ 1909.

28 15 ԳՇ. Ժ օր Յինանց.

29 16 ԴՇ. ԺԱ օր Յինանց,

30 17 ԵՇ. ԺԲ. օր Յինանց:

1 18 ՈՒՐ. ԺԳ. օր Յինանց:

2 19 ՇԲ. ԺԴ օր Յինանց:
Անխորժելի աւուրք.

3 20 ԿԻՐ. Գ և ԺԵ օր Յին. Տօն աշխարհամատրան, որ է Կոնոնչ կիւրակէ.

4 21 ԲՇ. ԺԶ օր Յինանց.

5 22 ԳՇ. ԺԷ օր Յինանց.

6 23 ԴՇ. Տար. Գահա. Ժօրժ Ե. Թագ. Բրիտանիոյ եւ կայսեր Հնդկաստանի. 1910.

7 24 ԵՇ. ԺԹ օր Յինանց,

8 25 ՈՒՐ. Ի օր Յինանց.

9 26 ՇԲ. ԻԱ օր Յինանց:

10 27 ԿԻՐ. ԻԲ. օր Յինանց. (Կարմիր կիւր.):
Զուարթագին աւուրք.

11 28 ԲՇ. ԻԳ օր Յինանց.

12 29 ԳՇ. ԻԴ. օր Յինանց:

13 30 ԴՇ. ԻԵ օր Յինանց:

Մ Ա Յ Ի Ս

14 1 ԵՇ Իզ օր Յինանց.

15 2 ՈՒՐ ԻԷ օր Յինանց:

16 3 ՇԲ ԻԸ օր Յինանց.

17 4 ԿԻՐ ԻԹ օր Յինանց. Տօն Երեւման Սրբոյ Խաչին. Տար Ծննդ եւ Գահ. Ալֆօնս ԺԳ Թագ Սպանիոյ 1886:

18 5 ԲՇ Լ օր Յինաց անխորժելի եղանակ

19 6 ԳՇ Լա օր Յինանց
Տար Ծննդ Նիքոլա Բ. Կայսեր Ռուսիոյ 1868

20 7 ԴՇ Լբ օր Յինանց

21 8 ԵՇ Լգ օր Յինանց
Տճ Պուրճի Ճէվզա

22 9 ՈՒՐ Լդ օր Յինանց

23 10 ՇԲ Լե օր Յինանց
Տար Գահ Կարոլ Բ. Թագ. Ռումանիոյ 1866

24 11 ԿԻՐ Լզ օր Յինանց

25 12 Բշ Լէ օր Յինանց Զովաբար հողմունք

26 13 Գշ Լը օր Յինանց Տճ. Րէճէպ [30] իւչ այլար

27 14 Դշ Լթ օր Յինանց Տար. Թագադր Նիքոլա Բ Կայսեր Ռուսիոյ 1897

28 15 Եշ Խ օր Յինանց **Համբարձումն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յերկինս** (վիճակ)
82րդ ՏարՀաստատութեան Ս Փրկչեան Ազգ Հիւանդանոցի

29 16 Ուր Պահք Խա օր Յինանց
Տճ Լէյլէի Րէղայիպ

30 17 Շբ Խբ օր Յինանց

31 18 Կիր Խգ օր Յին Երկրորդ Ծաղկազարդ

1 19 Բշ Խդ օր Յին Պայծառ եղանակ

2 20 Գշ Խե օր Յին

3 21 Դշ Պահք Խզ օր Յին
Տար Ծննդ Ժօրժ Ե Թագ Բրիտանիոյ 1865

4 22 Եշ Խէ օր Յին

5 23 Ուր Պահք Խը օր Յին

6 24 Շբ Խթ օր Յին
54րդ ՏարԱզգ Սահմանադրութեան Հայոց 1860

7 25 Կիր Ծ օր Յին Հոգեգալուստ Պէնտէկոստէ Յն* եւ Հոգեգալուստ Լտ* Տօն ամենասուրբ Երրորդութեան Տճ Եւլատեղ

8 26 Բշ Ա օր Հոգեգալս. պահք.
Տար Թագադր Ֆրանց-Եօզէֆ կայսեր Աւստրեւ-Հունգարիոյ 1867

9 27 Գշ Գ օր Հոգեգալ պահք
Զուարթագին աւուրք

10 28 Դշ Դ օր Հոգեգլս պահք
Տար Գահ Բէքէր Գարաճորճէվիչ Թագ Սերպիոյ 1903

11 29 Եշ Ե օր Հոգեգլստ պահք

12 30 Ուր Զ օր Հոգեգլստ պահք

13 31 Շբ Է օր Հոգեգալս
Տար. Գահ Լուի Օթօն Ա Ա. Թագ, Պավերայվ 1886

ՅՈՒՆԻՍ

14 1 Կիր ա կիւրակէ Յարութեան և յիշատակ Եղիայ մարգարէին Հարցնիք
15 2 Բշ Սրբոց Հռիփսիմեանց կուսանաց
Տար Գահ Վիլհէլմ Բ կայսեր Գերմ 1888
16 3 Գշ Սրբոց Գայեանեանց կուսանաց
17 4 Դշ պահք, ախորժելի եղանակ
18 5 Եշ Սրբոցն Յովհաննու Կարապետին և Աթանագինեայ եպիսկոպոսին
19 6 Ուր պահք
20 7 Շբ Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին, յիշատակ ելիցն ի վիրապէն
21 8 Կիր բ Տօն Կաթողիկէ եկեղեցւոյ Սրբոյ Էջմիածնի Հարցնիք
Տճ Միրտճ կիճէսի
22 9 Բշ Սրբոց Մանկանցն Բեթղեհէմի և Ակակիոսի վկային Մովկիմայքահանային և Կոդրատիոսի զինուորին
Տար Գահ Հագոն Է Թագ. Նորվեկիոյ 1906
23 10 Գշ Սրբոց կուսանացն Նունեայ և Մանեայ
24 11 Դշ պահք պարզ և պայծառ աւուրք
25 12 Եշ Սրբոց իշխանացն Սահակայ և Յովսէփայ և վկայիցն Սարգսի և Բագոսի
26 13 Ուր պահք
27 14 Շբ Սրբոյն Մեծին Ներսէսի Հայրապետին մերոյ և Խադայ եպիսկոպոսին
28 15 Կիր Գ Զկնի Հոգեգալստեան: Բարեկենդան պահոց Լուսաւորչի
29 16 Բշ պահք Սրբոցն Եպիփանու Կիպրացւոյն, բաբելայ հայրապետին և երից աշակերտաց նորին
Լա Առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի
30 17 Գշ պահք Սրբոցն Կոստանդիանոսի թագաւորին և մօրն նորա Հեղինեայ:
1 18 Դշ պահք Զուարթագին աւուրք
2 19 Եշ պահք Սրբոցն Թէոտիտոնի Գաղատացւոյն և Թալիլեայ բժշկին և եօթն կուսանացն որք յԱնկիւրիա կատարեցան.
3 20 Ուր պահք
4 21 Շբ Գիւտ Նշխարաց Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին
Տար անկախ. Մ. Նահանգաց Ամերիկ. 1777
5 22 Կիր Դ Զկնի Հոգ. Հարցնիք:
6 23 Բշ Սրբոց վկայիցն Անտոնինոսի, Թէոփիլոսի, Անիքտասի և Փոտինոսի:
7 24 Գշ. Սրբոցն Դանիէլի մարգարէին, և երից մանկտոյն Սեդրաքայ, Միսաքայ և Աբեդնագովի.
Տար Գահ Ֆէրտինանտ Ա. Թագաւորին Պուլկարիոյ
8 25 Դշ պահք
9 26 Եշ Սրբոց Թարգմանչաց վարդապետացն մերոյ Սահակայ և Մեսրոպայ.
Տճ Պէրաթ կիճէսի
Պարզ և մերթ անձրև
10 27 Ուր Պահք
11 28 Շբ Սրբոցն Տրդատայ թագաւորին մերոյ և Աշխէնտիկնոջ և Խոսրովիդխտոյն.
12 29 Կիր Ե Զկնի Հոգեգլստ. Գիւտ տփոյ Ս. Աստուածածնի
Հարցնիք
Յն Առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի
13 30 Բշ Սրբոցն Կալիստրատոսի և քառասուն և ինն վկայիցն և Ղունկիանոսի քահանային.

ՅՈՒԼԻՍ

14 1 Գշ Սրբոյն Զաքարիա մարգարէին
Քանդումն հռչակաւոր բանտին Պասթիլի եւ հաստատութիւն հանրապետութեան Գաղիոյ 1789
15 2 Դշ պահք
16 3 Եշ Սրբոյն Եղիսէի մարգարէին
17 4 Ուր պահք
բարեխառն եղանակ
18 5 Շբ Սրբոց երկոտասան առաքելոցն և Պօղոսի երեքտասաներորդ առաքելոյն
19 6 Կիր Զ Զկնի Հոգ. Բարեկենդան Վարդավառի պահոց
20 7 Բշ Ա օր պհց Վարդ.
21 8 Գշ Բ օր պհց Վարդ.
22 9 Դշ Գ օր պհց Վարդ.
23 10 Եշ Դ օր պհց Վարդ.
Երդ Տար Օսմ Սահմանդրութեան 1908
Տճ Պուրճի էսէտ
Հողմային և պարզ
24 11 Ուր Ե օր պհց Վարդ.
Յիշատակ համօրէն Նորոց Նահատակաց Սրոց որք կատարեցան ի Զէյթուն ի Սասուն, ի Կիլիկիա, ի Կ. Պոլիս և յայլ և այլ գաւառս վասն ազատութեան.
25 12 Շբ Յիշատակ տապանակին հնոյ և Տօն Նորոյս Սրբոյ Եկեղեցւոյ
26 13 Կիր Վարդավառ Տօն Այլակերպութեան Տեառն մերոյ Յս.ի Քս.ի
27 14 Բշ բկ. բ. օր Վարդ.
28 15 Գշ գձ. Գ օր Վրդ.
29 16 Դշ պահք
Տար Գահ Եօշիհիթօ կայսեր Ճափոնի 1912
30 17 Եշ Սրբոյն Եսայեայ մարգարէին
պարզ և ջերմ
Տար Գահ Վիքթոր Էմմանուէլ Գ թագաւորին Իտալիոյ 1900
31 18 Ուր պահք
31 19 Շբ Սրբոցն Թադէոսի առաքելոյն և Սանդխտոյ կուսին
2 20 Կիր բ Զկնի Վարդա. Հարցնիք
3 21 Բշ Սրբոցն Կիպրիանոսի եպիսկոպոսին և 45 վկայից և կուսանացն Յուստինեայ, Եւփիմեայ և Քրիստինեայ
Տար Ծննդ Հօքոն Է. թագ Նորվէկիոյ 1872
4 22 Գշ Սրբոցն Աթանագինեայ եպիսկոպոսին և տասն աշակերտաց և հինգ վկայից
5 23 Դշ պահք
6 24 Եշ Սրբոց Նախահարցն Ադամայ, Աբէլի, Սեթայ, Ենովքայ, Ենոքայ, Նոյի Մելքիսեդեկի, Աբրահամու, Իսահակայ, Յակոբայ, Յովսեփայ, Մովսէսի, Ահարոնի, Եղիազարու, Յեսուայ, Սամուէլի, Սամփսոնի, Սեփթայեայ, Բարակայ, Գեդէոնն և այլոց նախահարց
Լա Վարդավառ
7 25 Ուր Պահք.
Անձրևաբեր ջերմութիւն
8 26 Շբ. Սրբոց որդւոց և թոռանց Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին, Արիստակէսի, Վրդանէսի Յուսկանն, Գրիգորիսի և Դանիէլի.
9 27 Կիր գ Զկնի Վարդա. Հարցնիք
10 28 Բշ Սրբոց Մակաբայեցւոյն Եղիազարու քհն ին և Շամունեայ և եօթն որդւոց նորին
11 29 Սրբոց երկոտասան մարգարէիցն Ովսեայ, Ամովսայ, Միքիայ, Յովէլիայ, Աբդիու Նաւումայ, Ամբակումայ եւլ. եւլն.
12 30 Դշ պահք
13 31 Եշ Սրբոցն Սոփիայ և երից դստերացն Պիստոսի Էլպիսի և Ագապեայ.

ՕԳՈՍՏՈՍ

14 1 Ուր. պհք սկիզբն պահոց Ս Աստուածածնի, պայծառ և զուարթ

տար. գահ. Նիկիտա թագաւորին Գարատաղի

15 2 Շբ. Սրբոյն Գրիգորի Աստուածաբանին Նա. Վերափոխ Ս Աստուածածնի

16 3 Կիր. դ զկնի Վրդ. Հրանք

17 4 Բշ Սրբոցն Եւգինէոսի, Մակարիոսի եւն.

18 5 Գշ Սրբոցն Անդրէի զօրավարին և բանակի նորին Կալինիկոսի և Դոմետեայ վկայիցն Տճ Գատըր կիճէ

տար. ծն. Ֆրանց-Ժոզէֆ Ա. կայսեր Աւստրօ-Հունգարիոյ

19 6 Դշ պահք

20 7 Եշ Սրբոցն Անդրիանոսի եւ կնոջ նորա Անատոլայ Թէոդորոսի Եղեւթիւրոսի

21 8 Ուր պհք

22 9 Շբ Եփեսոսի սուրբ ժողովոյն 200 հայրապետացն Անձրեւաբեր ջերմութիւն

23 10 Կիր. ե զկնի Վարդ. Բարեկենդան Ս Աստ.ի պհց

24 11 Բշ ա օր պհց Ս Աստ.նի ՌՅԿԴ 1364 հաստատուն և անշարժ թուականին հայոց ըստ յայսմաւուրաց. ի յետին ժամանակս սովորութիւն եղեւ դնել զսկիզբն թուականիս ի կողանդս Յունուարի ըստ հին ամբին

25 12 Գշ բ օր պահոց Ս Աստծ.ի

26 13 Դշ գ օր պհց Ս Աստն.ի

27 14 Եշ դ օր պհց Ս Աստն.ի

28 15 Ուր ե օր պհց Ս Աստն.ի

29 16 Շբ Տօն Շողակաթի Սրբոյ Էջմիածնի ըստ տեսլեան սրբոյն Գր. Լուսաւչ.ի մերոյ

30 17 Կիր Վերափոխ. Ս Աստն.ի

31 18 Բշ բ օր վերփոխմ.մեռելոց

տար ծննդ Վիլհէլմինա թագուհւոյն Հոլանտայի

1 19 Գշ գ օր վերափոխման

2 20 Դշ դ օր վերափոխ. պահք

3 21 Եշ ե օր վերափոխման

4 22 Ուր. պհք զ օր վերափխմ.

5 23 Շբ. է օր վերափոխման

6 24 Կիր. ը օր վերափոխման

7 25 Բշ թ օր վերափոխման

8 26 Գշ սրբոցն Յովակիմայ եւ Աննայի ծնողաց ս Աստուածծ.ի եւ կննց իւղաբերից հարսանիք

9 27 Դշ պահք

10 28 Եշ ս Երեմիա մարգարէին

11 29 Ուր պահք

12 30 Շբ սրբոց առաքելոցն Թովմայի Եկբյ եւ Շմաւոնի

տար ծննդ սուլթան Մուհամմէտ Ե կայսեր Օսմանեան

13 31 Կիր գ զկնի Վերափոխման Գիւտ գօտւոյ Ս Աստն.ի

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

14 1 Բշ սրբոց վկայիցն Ստեփաննոսի Ուլնեցւոյն եւլն Նա. Խաչվերաց

15 2 Գշ սրբոց մարգարէիցն Եզեկիէլի Եզրի եւլն

16 3 Դշ պհք

17 4 Եշ սրբոցն Յովհաննու Կարապետին եւ Յորայ արդ.

18 5 Ուր. պահք

19 6 Շբ. Նիկիոյ Սբ ժողովոյն 318 հայրապետացն

20 7 Կիր դ զկնի Վերափոխման Բարեկենդան ա. Խաչի պհց

21 8 Բշ ա օր պահոց խաչի եւ տօն Ծն ս Աստնի ի յԱննայէ

22 9 Գշ բ օր պհց Խաչի

23 10 Դշ գ օր պհց Խաչի

24 11 Եշ դ օր պհց Խաչի

25 12 Ուր ե օր պհց Խաչի

26 13 Շբ Տօն եկեղեցւոյ ի Նաւակատիս սրբոյ Խաչի

27 14 Կիր Խաչվերաց

Ցն. եւս Խաչվերաց եւ պհք

28 15 Բշ Տօն Խաչի Մեռելոց

29 16 Գշ Տօն եկեղեցւոյ

30 17 Դշ պահք Տօն եկեղեցւոյ

1 18 Եշ Տօն եկեղեցւոյ

2 19 Ուր. Տօն Խաչի

3 20 Շբ Տօն Խաչի

4 21 Կիր ե զկնի Խաչի բրկնդն. Վարագայ Խաչի պհց

5 22 Բշ Պահք. Սրբոցն Մամասայ, Փիլիկտիմոնի, Սիմոնի

6 23 Գշ Պհք Սրբց Կուսանացն Փեփրոնեայ եւլն.

տար գահ Վիլհէլմ Բ թագաւոր Վիւրթէմպուրկի

7 24 Դշ պահք

8 25 Եշ Պահք սրբոց հայրապետացն Բարթողիմէոսի, Անթիմոսի եւ Երանոսի

տար ծննդ Նիկիտա թագ Գարատաղի

9 26 Ուր. պհք

10 27 Շբ սրբոցն Գէորգայ զօրավարին, Ագոկտոսի եւ Ռոմանոսի Երգեցողին

11 28 Կիր գ զկնի Խչի Տօն Վարագայ ս Խաչին հորսնիք

12 29 Բշ սրբոցն Դաւթի Դունեցւոյն եւ վկայցն Ղամբէոսի եւ Ղամբէուհւոյն

13 30 Գշ սրբոցն Եւստրատիոսի եւ կնոջն Թէոփնատեայ եւն.

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

14 1 Դշ պահք
15 2 Եշ սրբոց իշխանացն Սահակայ եւ Համազասպայ Լտ Թերեզայ կուսին
16 3 Ուր պահք
17 4 Շբ. սրբց 72 աշկերտցն Քսի
18 5 Կիր. դ զկնի խաչի
19 6 բշ սրբոցն Փակատու հայրապետին եւ Երանոսի
20 7 Գշ. սրբոց կուսանացն Թեկղեաի, Վառվառեայ եւն
21 8 Դշ. պահք
22 սրբոցն Պանդալէոնի բժշկին Երմողեայ քահանային եւ Եպրաքսեայ կուսին
23 10 Ուր. պհք
24 11 Շբ սրբոցն Թարգմանչաց վարդապետացն մերոց
25 12 Կիր ե զկնի խաչի
26 13 բշ. սրբոյն Գրիգորի Աղուանից կաթողիկոսին. (յիշատակ գիւտի նշխրց) եւլն
27 14 Գշ. սրոց առաքելոցն Անանիայ. Մատաթիա եւլն
28 15 Դշ պահք
29 16 Սրբոցն Դիոնէսիոսի Արիսպագացւոյն եւ առաքելոցն Տիմոթէոսի և Տիտոսի
30 17 Ուր. պահք
31 18 Շբ. աւետարանչացն Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու եւ Յովհաննու
1 19 Կիր. զ. զկնի խաչի
2 20 սրբոցն Ղունկիանոսի հարիւրապետին եւլն
3 21 Գշ սրբոցն Թէոդիտոնի քահանային եւլն.
տար. գահ. Նիկօլա Բ կայսեր Ռուսիոյ
4 22 Դշ. պահք
5 23 սրբոցն Խարթեանց եւլն
6 24 Ուր պահք
7 25 Շբ. սրբց երկոտն. վրդպտց
8 26 Կիր է զկնի խաչի
9 27 սրբոցն Անաստասայ քահանային եւլն
10 28 Գշ. սրբոցն Հիպերքեանց որք ի Սամոսա կատարեցան
11 29 Դշ. պահք
տար. ծն. Վիքթոր Էմմանուէլ Գ թագաւորին Իտալիոյ
12 30 Եշ սրբ. Յով Ոսկեբերանին
13 31 Ուր պհք

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

14 1 Շբ ամենայն սրբոց հնոց և նորոց յայտնից և անյայտից
15 2 Կիր ը զկնի խաչի
Զ կիր Եօթն շբթց հրմնից
16 Ե սրբոց Ստեփաննոսի Հռովմայ հայրապետին եւլն
17 4 սրբոցն Ակիփսիմեայ եպիսկոպոսին եւլն
18 5 Դշ պահք
տար. գահ. Հօքոն Է թագ. Նորվեկիոյ
19 6 Եշ. սրբոց հայրապետացն Մետրոփանոսի, Աղեքսանդրոսի եւլն.
20 7 Ուր. պահք
21 8 Շբ սրբ. Հրեշտակապ. Գաբրիէլի եւ Միքայէլի
22 9 Կիր. թ զկնի խաչի Հրմնք.
23 10 Բշ սրբ. Մելիտոսի Անտիոքայ հայրապետին եւն.
տար. գահ. Վիլհէլմինա Թագհ. Հոլանտայի
24 11 Գշ սրբ. Դեմետրեայ վկյն. եւ Բոսիլիատոսի քահնյին
25 12 Դշ պահք
26 13 սրբ. Գուրիասայ եւլն
27 14 Ուր պահք
28 15 Շբ. սրբ. առաքել. Անդրէի եւ Փիլիպպոսի
29 16 Կիր. ժ զկնի խաչի եւ Բարեկենդան Յիսնակաց պհց.
30 17 Բշ. ա օր պհ յիսնկ.
1 18 Գշ. բ օր պհ. յսնկ.
2 19 Դշ դ օր պհ. յսնկ.
տար. գահ. Ֆրանց Ժօզէֆ ա. կայսեր Աւստրիոյ-Հունգարիո
3 20 Եշ. դ օր պհ. յիսն.
4 21 Ուր ե օր պհ. յիս. եւ տօն Ընծայման ս. Աստուածածնի երից ամաց ի տաճարն
5 22 Շբ. սր. Գր. աքնչլ. եւլն
6 23 Կիր. ա կիր յիսն.
7 24 բշ. սր. կուս. յուլիանեայ եւ Վասիլոհւոյ
8 25 Գշ. սրբ. Ղունկիանոսի եւն Լտ. յղութիւն ս. Աստծ.ի Աննայէ
տար. գահ. Կիւսթավ Ե Թագ. Շուէտի
9 26 պահք
10 27 Եշ սրբ. Կղեմայ հայրապետին եւ Բագարատոյ
11 28 Ուր. պհք
12 29 Շբ Թադէոս Բարթողիմէոս
13 30 Կիր բ յիսնակաց Հարսանիք

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

14 1 Սրբ. Գենադիոսի եպիսկոպոսի և Մերկերիոսի զինուորին
15 2 գշ Սրբ Կուռնելիոսի հարիւրապետին եւլ
16 3 դշ պահք
Տար Գահ Ալպէրթ Ա. Թագ. Պելճիքայի 1909
17 4 եշ Սրբոց հարցն Եգիպտ Պօղոսի, Պօղայ եւլն
18 5 Ուր Պահք
19 6 Շբ Սրբոյն Նիկողայոսի Զմիւռ սքանչելագործ հայրապետին:
Տօնադարձ անուան Նիքոլա բ կայս Ռուսիոյ
20 7 Կիր Գ Յինանկ բարեկենդան Ս Յակոբայ պհ:
21 8 բշ պահք Ս Մինասայ, Երմոգինեայ եւլն
22 9 գշ պահք Տօն յղութեան Ս Աստուածածնի ի յԱննայէ:
Յն* եւ Յղութիւն սրբ Աստուածածնի ի յԱննայէ
23 10 դշ պահք
24 11 եշ պահք սրբ Եւստրատիոսի, Օգսենտիոսի, Եւգինէոսի, Ովրէստէսի եւ Մարդարիոսի
Լո ձրագ Ծննդեան
25 12 Ուր պահք
26 13 Շբ սրբ Յակոբայ Մծբնայ հայրապետին եւ Մարութէի ճգնաւորին եւ Մելիտոսի եպիսկոպոսին
Ընտր Տ Տ ԳԷՈՐԳ Ե Սրբազան Կաթողիկոսին ամեն. Հայոց
27 14 Կիր դ Յինանկ հարանիք լուսաւորչին Յովհաննու աւետարանչին.
28 15 բշ Սրբ հայրապետն Իգնատիոսի, Ադդէի եւ Մարութայի եպիսկոպոսին
29 16 գշ սրբ Թէոպոմպայ եպիսկոպ. եւլ
30 17 դշ պահք
31 18 եշ Սրբոց կուս. Ինդոսի եւ Դոմնայի եւլն
1 19 Ուր պահք
2 20 շբ Նախվկայ եւ Բ հաւատանդր Թագ.ին մերոյ Աբգարու
3 21 կիր ե. Յինանկց հարանիք
4 22 բշ Սրբոյն աբրահամու եւ Խորենայ եւ անարծաթ բժշկաց եւլն
5 23 դշ Սրբոյն Դաւթի մարգարէին եւ Յակոբայ առաքելոյն
6 24 դշ պահք
7 25 եշ Սրբոյն ստեփան. Նախասարկաւագին եւ առաջին մարտիրոսին
8 26 Ուր պահք
9 27 Շբ սրբ առաքել. Պետրոսի եւ Պօղոսի
10 28 կիր. զ Յինանկց
10 29 բշ սրբ. Որդ. Որոտ Յակոբայ առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին բարեկ.
Ծննդեան պահոց
12 30 գշ ա օր պհ Ծննդ.
13 31 դշ բ օր պհց Ծննդ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԷՄՔԵՐ

931
39

[library stamp]

Տ. Տ. ԳԷՈՐԳ Ե.
ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
Եւ Ծայրագոյն Պատրիարք

Տ. Տ. ՍԱՀԱԿ Բ.
ՎԵՀԱՇՆՈՐՀ ԵՒ ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻ՚Յ

ԱՄԵՆ. Տ. Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ս. ԱՐՔ. ԱՐՇԱՐՈՒՆԻ
ՆԱԽՈՐԴ ՊԱՏՐԻԱՐՔ
ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՑ

Տ. ԳԱԲՐԻԷԼ Ս. ԵՊՍ. ՃԷՎԱՀԻՐՃԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՀ
ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՑ

ԱՄԵՆ. Տ. Տ. ԶԱՒԷՆ Ս. ԵՊՍ. ՏԷՐ-ԵՂԻԱԵԱՆ
ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՊԱՏՐԻԱՐՔ
ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՑ

ԱԶԳ. ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ

(Կենսագրութիւնները կարդալ էջ 57)

1. Տ. Եղիշէ Ս. Արք. Դուրեան

2. Տ. Վահրամ Ս. Արք. Մանկունի

3. Տ. Տրդատ Քհ. Պօյաճեան

4. Տ. Զարմայր Քհ. Կէօզիւրեան

5. Տ. Մաղաքիա Ս Արք. Օրմանեան

6. Տ. Գրիգորիս Ծ. Վրդ. Պալագեան

7. Տ. Երուանդ Վ. Փէրտահճեան

8. Տ. Սմբատ Ծ. Վ. Գազաղեան

9. Տ. Հմայեակ Ս Արք. Դիմաքսեան

10. Տ. Մաղաքիա Եպս. Տէրունեան

11. Տ. Եղնիկ Ծ.Վ. Պապաեան

12. Տ. Անանիա Ծ.Վ. Հազարապետեան

13. Տ. Արիստակէս Ա. Քհ. Ճիզմէճեան

14. Տ. Խորէն Ա. Քհ. Յարութիւնեան

15. Տ Յուսիկ Քհ Բաչունի

16 Տ Տաճատ Քհ Փաշաեան

17 Տ Հմայեակ Քհ Ինքսէրճեան

18 Տ Միքայէլ Քհ Աշճեան

19 Տ Բարթող Քհ Թադըմճեան

20 Տ Աբէլ Քհ Երէցեան

ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ

(Կենսագրութիւնները կարդալ էջ 57)

Ա. ՎԻՃԱԿ

21 Օննիկ էֆ Մինասեան, Էյուպ

22 Պետրոս էֆ Հալաճեան, Խասգիւղ

23 Սմբատ էֆ Քեաթիպեան, Խասգիւղ   24 Պետրոս էֆ Խորասանճեան

Լուսանկար չեն տուած

25 Եր. էֆ Պէյլաղճեան, Մագրիգիւղ

26 Տք. Լ. էֆ Մալխաս, Մագրիգիւղ

27 Յ. էֆ Պօյաճեան, Մագրիգիւղ

28 Յով. էֆ Իսագուլեան, Մագրիգիւղ

29 Թագւոր էֆ Արեւեան, Մադրիգիւղ

Լուսանկար չէ տուած

30 Ս. էֆ Պէհրէեան, Մադրիգիւղ

31 Չէ ընտրուած, Մաքրիգիւղ

32 Ա. էֆ Ալպօյաճեան, Պէօյիւքտէրէ

33 Յ. էֆ Գողաղեան, Պէօյիւքտէրէ

34 Գ. էֆ Արսլանեան, Սան Ստեֆանօ

35 Խ. էֆ Սվաճեան, Օրթագիւղ
Լուսանկար չէ տուած

36 Տօք. Ս. էֆ Թէրզեան, Օրթաքէօյ

Բ, ՎԻՃԱԿ

37 Արամ էֆ Հալաճեան

38 Տոք. Թորգոմեան էֆ

Բերա-Գասըմ.Փաշա

39 Գէորգ էֆ Թորգոմեան

40 Ստեփան էֆ Գարաեան

Բերա-Գասըմ.Փաշա

41 Բրոֆ. Ա. Խաչատուրեան
42 Արմենակ էֆ Բարսեղեան
43 Գրիգոր էֆ Շահլամեան
44 Յովհ. էֆ Չէօկիւրեան
45 Սարգիս էֆ Մինասեան
Բերա-Գասըմ.Փաշա,
Լուսանկար չեն տուած

46 Գնալը Գարթալ Չէ ընտրուած

47 Գուրու-Չէշմէ
Չէ ընտրուած

48 Տ. պէյ Տատեան, Պէշիքթաշ

49 Եդ. էֆ Գարակէօզ. Ֆէրիքէօյ
Լուսանկար չէ տուած.

50 Հ. էֆ Սաատուր. Ֆէրիքէօյ

51 Մ. էֆ Նաթանեան, Ֆէրիքէօյ

52 Յակոբ էֆ Պաճրի. Ֆէրիքէօյ

53 Ա. էֆ Թարագ. Գատը-գիւղ

54 Ա. էֆ Աղասեան Գատը-գիւղ

55 Եդ. էֆ Շիրինեան, Գատը-գիւղ

Ն. էֆ Օհանեան, Գատը-գիւղ

57 Ս. էֆ Խաժէրեան. Գատը-գիւղ

58 Տր. Պ. էֆ Թորոսեան, 59 Տր. Մ. էֆ Արգալեան. Գատը-գիւղ
Լուսանկար չեն տուած

60 Տօքթ. Նազուպեան էֆ Պալաթ

61 Յ. էֆ Մոստիչեան
Լուսանկար չէ ղրկած

62 63 Պալաթ Չեն ընտրուած

64 Պ. էֆ Տէյիրմէնճեան Եէնի գաբու

65 Վ. էֆ Փափազեան Եէնի-գաբու

66 Թ. էֆ Պօյաճեան Սկիւտար

67 Հմայեակ էֆ Խօսրովեան, Սկիւտար

Լուսանկար չէ տուած

68 Վ. էֆ Սուրէնեան, Սկիւտար

Լուսանկար չէ ղրկած

69 Դ. էֆ Տ Մովսէսեան, Գում. գափու

70 Ս. էֆ Սուքին, Գում գափու

71 Հ. էֆ Պօյաճեան, Գում գափու

72 Գում գափու Ձէ ընտրուած

73 Հմ. էֆ Արամեանց Կէտիկ-փաշա

74 Յ. էֆ Ճանկիւլեան, Կէտիկ փաշա

75 Յ. էֆ Աւետիսեան, Կ. Փաշա

76 Յ. էֆ Նշանեան, Կ. Փաշա

77 Ն. էֆ Զաքարեան, Կ.Փաշա

78 Գր. էֆ Զօհրապ, Սամաթիա

79 Լ. էֆ Սաաթճեան, Սամաթիա

80 Հ. էֆ Խաչատուրեան, Սամաթիա
Լուսանկար չէ տրուած

81 Պ. էֆ Փափազեան, Սամաթիա

82 Լ. էֆ Սեզըոսեան. Սամաթիա
Լուսանկար չէ տուած

83 Ռ. էֆ Փափազեան, Սամաթիա

84 Սամաթիա Չէ ընտրուած

85 Ե. էֆ Խօրասան, Գուզ. Իճատէ

86 Լ. էֆ Տէմիրճիպաշեան. Գուզկ. Իճատիէ

87 Ռ. էֆ Զարդարեան,
Գուզ. Իճատիէ
Լուսանկար Չէ տուած

88 Ոսկան էֆ Մարտիկեան

89 Կ. էֆ Խաչատուրեան,
Գուզկունճուգ-Իճատիէ

90 Թոփ-Գափու, Չէ ընտրուած

91 Ն. էֆ Օտեան, Ղալաթիա-Պէյօղլ
Լուսանկար չէ տուած

92 Ն. էֆ Գալըպճեան Նարլը-Գափու

93 Տ. էֆ Մանուէլեան, Նարլը-Գափու

94 Բ. էֆ Աւետիսեան, Սկիւտար

95 Գ. էֆ Տէմիրճ. պաշեան Սկիւտար

96 Յ. Շահրիկեան. Սկիւտար
Լուսանկար չէ տուած

97 Վ. էֆ Սէրէնկիւլեան, Սկիւտար

98 Յ. էֆ Մինասեան, Սկիւտար

99 Պ. էֆ Գալֆաեան, Ալթը մէրմէր

100 Աբրահամ էֆ Տէր-Յակոբեան
Րումէլի-Հիսար, Պոյաճը քէօյ, Եէնիքէօյ

101 Մ. էֆ Թէքէեան, Եգիպտոս

102 Յ. էֆ Պոնճուգեան, Եւդոկիա
Լուսանկար չէ տուած

103 Տք. Կ. Էֆ. Փաշաեան, Խարբերդ

104 Ս. էֆ Տէր-Ազարեան, Կարին

105 Ա. էֆ Անտոնեան
Կիւրին. Մանճըլըգ

106 Գ. էֆ Տէր Կարապետեան, Մուշ

107 Զմշկածագ Զարաանճագ,
Լուսանկար Չէ ընտրուած

108 Չիֆթէ. Սարաֆ Տրապիզոն
Չէ տուած

109 Աղթամար, Չէ ընտրուած

110 Բալու. Չէ ընտրուած

111 Ա. էֆ Ճինիվիզեան, Եօզղատ

112 Վ. էֆ Եսայեան, Կեսարիա

113 Ս. էֆ Գնաճեան, Հալէպ-Այնթապ

114 Տքթ. Գ. էֆ Ճէլալ, Նիկոմիդիա

Լուսանկար չէ տուած

115 Տք. Ն. էֆ Թիւլեան, Պաղտատ

Լուսանկար չէ տուած

116 Ս. էֆ Նորատունկեան, Սղերդ

117 Ա. էֆ Երեցեան, Ակն

Լուսանկար չէ տուած

118 Տք. Տ էֆ Տատուր Հաճըն

119 Մալաթիա Չէ ընտրուած

120 Տ. էֆ Երկանեան, Պանտրմա-Պալըքէսիր

121 Ս. Պէյ Իւթիւճեան, Եդեսիա
Լուսանկար չէ տուած

122 Ա. էֆ Սարաֆեան, Ճարաբկիր

123 Լ. էֆ Տնաեսեան Իզմիր

124 Վան. Չէ ընտրուած

125 Օ էֆ Տէրունեան, Ադրիանուպոլիս

126 Ա. էֆ Գասպարեան, Ատանա

127 Ա. էֆ Փանոսեան Բաղէշ

128 Զ էֆ Խորասանճեան Քէօթահիա
Ա.Ֆ. Գարահիսար

Լուսանկար չեն տուած

129 Գ. էֆ Նեմցէ, Պրուսա

130 Մ. էֆ Հայկազն, Ռօտօսթօ

131 Տ էֆ Նագաշեան Տիգրանակերտ

132 Գ. էֆ Մեծատուրեան Տիվրիկ

133 Տ. էֆ Մարտիկեան Ամասիա

Լուսանկար չէ տուած

134 Տօքթ. Խ էֆ Պօղոսեան Գաղատիա

35 Ս.էֆ Բիւրատ, Մարաշ-Զէյթուն 136 Բ.էֆ Զօրեան, Շ.Գարա.Հիսար

Լուսանկար չեն տուած

137 Ե. էֆ Սրմաքէշխանլեան՝ Բաբերդ 138 Գ. էֆ Նորատունկեան Երզնկա

139 Ժ. էֆ Սայապալեան Գօնիա 140 Տքթ Ն էֆ Տաղաւարեան Սվազ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ

1. ԵՂԻՇԷ ԱՐՔ. ԴՈՒՐԵԱՆ.— Ծնած է 1860ին, եղբայրն է վաղամեռիկ բանաստեղծ Պետրոս Դուրեանի։ Յաջորդաբար փոխ-Վանահայր Արմաշի Դպրեվանքին, Առաջնորդ Իզմիրի, Պատրիարքական Տեղապահ և Պատրիարք։ Եղիշէ Արք. Դուրեան հայ եկեղեցականութեան հմուտ անդամներէն մէկն է, միանգամայն ներհուն բանասէր և զգայուն բանաստեղծ։ Իր բանասիրական աշխատութիւնները հրատարակուած են զանազան թերթերու մէջ։ Ունի բաւական գործեր՝ «Բառագիտութիւն», «Ընթացք ի գրոց բարբառ», և «Հայ Գրականութեան համառօտ Պատմութիւն» մը։ Իր բանաստեղծութիւններու ամենէն յաջողները ամփոփուած են «Հովուական Սրինգ» անունով հատորին մէջ։

2. ՎԱՀՐԱՄ ԵՊՍ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ— Ծնած է Պրուսա, 1846ին։ 1868ի Էջմիածնի Արարատ ամսագրին տնօրէնութիւնը և Տպարանի տեսչութիւնը կ'ստանձնէ։

1975 Հոկտ. Եպս. կ'ձեռնադրուի, միշտ աջակից ըլլալով Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի՝ աշխատած է Էջմիածնի դրամագլուխը աճեցնել։ 1886ին Պոլիս կը վերադառնայ և Օրթագիւղի քարոզիչ կ'անուանուի։ 1896ին Պետական Խառն Ժողովի անդամ։ 1896ի վերջերը, նորընտիր Ազգ. Վարչութեան Կրօն. Ժողովի անդամ կ'ընտրուի, Սահմանադր. Վերաքննիչ և Նպաստից Յանձնաժողովի անդամ կ'ըլլայ. մեծ պայքարներ ունեցած է Սահմ. վերաքննութեան համար։ 1911ին Պատրիարքական Տեղապահ։ 1912 Երեսփ. Ժողովի անդամ։

3. ՏՐԴԱՏ Ա. ՔՀ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ.— Ծնած է Ակն 1868ին։ 1893ին ընտանեօք Պոլիս գաղթած է, ուր առեւտրական գործով կ'զբաղի մինչեւ քահանայութիւնը. 1895 Փետր. 26ին քահանայ ձեռնադրուած է Գում-Գափու։ 1905էն ի վեր Ազգ. Պատրիարքարանի ամուսնութեան և նշանախօսութեան դիւանագրի պաշտօնը կը վարէ։ 1908ին ընտրուած է Ազգային Երեսփոխան և Անդամ Կրօն. Ժողովի։ 1911ին ընտրուած է Մայր Եկեղեցիի Աւագերէց։

4. ԶԱՐՄԱՅՐ ՔՀ. ԿԷՋԻՒՐԵԱՆ.—Ծնած է 1865 Սեբաստիա. Պատանեկան հասակին, աչազուրկ հօրը հետ Այնթապ, Հալէպ, Երուսաղէմ ուղեւորելէ ետքը, 1880ին եկած է Պոլիս, և պահ մը Ղալաթիոյ վարժարանը աշակերտած։ 1884ին ճերիտէի Շարգիյէի վարչական պաշտօնեայ, յետոյ 1896ին Բիւզանդիոնի։ 1898էն 1906 խմբագիր և յետոյ խմբագրապետ Սուրհանդակ օրաթերթին. 1906-1907 վերըստին խմբագիր Բիւզանդիոնի, 1907 Փետր. 4ին քահանայ ձեռնադրուած Պէշիկթաշի Ս. Աստուածածին եկեղեցիին վրայ։ 1910էն ի վեր կը վարէ անօրէն խմբագրութիւնը Տաճար կրօնական, ազգային և գրական շաբաթաթերթին, և 1913 Յունուարէն սկսած է հրատարակել Տաճար Մանկանց ամսաթերթը՝ պատկերազարդ։

5. ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ.—Ծնած է Բերա 1841 Փետրուար 11ին. Աշակերտած է Անտոնեան Միաբանութեան Հռոմ, 1851ին, Կարինի առաջնորդ ընտրուած 1880ին։ Սանասարեան վարժարանը բացած է Կարին 1881 Հոկտ. 7ին։ Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է Մակար Կաթողիկոսէն 1886 Յունիս 8ին, Ղալաթիոյ Կեդրոնականը դասախօսել կը սկսի 1888 Հոկտեմբեր 27ին, Դպրեվանքի պատրաստական յանձնաժողովի նախագահ ընտրուած 1888 Նոյ. 30ին, Դպրեվանքի տեսուչ կ'ընտրուի 1889 Յունիս 7ին, Արմաշի նորաշէն ուսումնարանի բացումը կը կատարէ 1872 Սեպտ. 27ին, Կ. Պոլսոյ Պատրիարք կ'ընտրուի 1876 Նոյ. 6ին, Բանտարկեալ-

ներու ընդհանուր ներում կ'ստանայ 1896 Դեկտ. 10ին։ Արմաշի առաջին դասարանին Ծայրագոյն վարդապետութիւն կուտայ 1897 Սեպտ. 21։ Պետական վարժարանին մէջ 25 հայ աշակերտներու հրաման կ'ստանայ 1898 Ապրիլ 15։ Հիւանդանոցի հացը 600 և միսը 150 քաշի կը բարձրացնէ, 1898 Օգոստ. 20ին։ Հրաժարական կուտայ Խառն Ժողովին 1872 Սեպտ. 1, Վարչութեան և կառավարութեան ստիպմամբ պատրիարքութեան կը դառնայ 1899 Հոկտ. 9, Կրկին հրաժարական կուտայ 1906 Մարտ 8ին։ Կրկին կառավարութեան ստիպմամբ և վարչութեան որոշմամբ պատրիարքութեան դարձաւ 1900 Մայիս 15, հրաշէնի հարուած մը կ'ստանայ Մայր եկեղեցին 1903 Յունվար 6ին ամէնէն ետքի Պատրիարքարան երթալը, 1903 Յուվար 30 հրաժարական Ատլիէի ուղղուած, 1906 Յունիս 16 մասնաւոր հաւանութեամբ, Պատրիարքարան կը դառնայ 1906 Յուլիս 17։ Հրաժարական վերջնական պատրիարքութենէ 1908 Յուլիս 16։ Օրմանեան Սրբազան ունի խիստ կարեւոր աշխատութիւններ՝ հայ եկեղեցիի և պատմութեան վրայ։

6. ԳՐԻԳՈՐԻՍ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱԼԱՔԵԱՆ.— Ծնած է 1877ին։ 1894ին շրջանաւարտ եղած է Սանասարեանէն և 1895ին Սան. վարժ. խնամակալութեան նիւթական օժանդակութեամբ Գերմանիա մեկնած է, իր ուսումը կատարելագործելու։ Կը վերադառնայ և Արմաշ երթալով 1901ին վարդապետ կը ձեռնադրուի։ Մէկ տարի Գուզկունճուքի եկեղեցին քարոզչութիւն ընելով 1902ին կը կոչուի Պիլէճիկի առաջ. Տեղապահութեան պաշտօնին։ 1903ին Կէօմիւրճեան Եպիսկոպոսի իր վիճակը դարձովը կը դառնայ Պոլիս և մէկ քանի ամիս վերջ իբր պատրիարքական փոխանորդ պաշտօնի կը կոչուի Գասթէմունիի նորակազմ վիճակին։ Սակայն կառավարութիւնը չուզելով առաջնորդական պէրաթ տալ իր պաշտօնավարութիւնը դժուարութեան կը բաղխի և վերջի վերջոյ կառավարութենէն կը բռնադատուի 1906ին վերադառնալ Պոլիս, և մէկ քանի ամիս վերջ անձնական քարտուղար կը կար-

գուի Օրմանեան Պատրիարքի, 1906ին կ'ընտրուի նաև անդամ Կեդր. Կրօն. Ժողովի։ 1912ին Իզմիրեանց Գրական Յանձնաժողովի իբր անդամ ստանձնելով նաև Ազգ. Մատենադարանի վերատեսչութիւնը, Ղալաթիայէն կը փոխադրէ Բերայի ծանօթ արհեստանոցի սրահը, և հոն նոր ոճով և եւրոպական ճաշակով կահաւորելով կը հաստատէ Ազգ. Մատենադարանը, Ազգ. Թանգարանի մը ևս հիմը դնելով։

Թէպէտ Խառն Ժողովի կողմէ կ'ընտրուի Այցելու հովիւ Պուլկարահայոց, բայց Պուլկար կառավարութեան կողմէ իր պաշտօնը չճանչցուելով պաշտօնապէս ցարդ կը մնայ խնդիրը առկախ։ Իսկ Բանկալթիի գերեզմանատան խնդրոյն մէջ գործօն դեր մը կատարելով Ֆիլիպէ կ'ուղևորի Խառն Ժողովի որոշումով և հեռագրական բանակցութեամբ վերջնապէս ոսկորներու փոխադրութեան արտօնութիւնը ձեռք կը բերէ Կաթող. Տեղապահէն։ Ունի երկու երկասիրութիւն. «Նկարագրութիւն Անիի Աւերակներու» որ իր տպաւորութիւններուն ու երեք անգամ Անի այցելումի իր անձնական ուսումնասիրութեան արդիւնքն է, և «Ս. Էջմիածնի բարեկարգութեան պէտքը» անունով քննադատական գրքոյկը։ Ունի նաև բազմաթ յօդուածներ «Բիւզանդիոն»ի մէջ։

7. ԵՐՈՒԱՆԴ Ծ. ՎՐԴ. ՓԵՐՏԱՀՃԵԱՆ. — Ծնած է Ամասիա 1874ին. աշակերտած է դպրեվանքը Արմաշի, 1877ին ձեռնադրուած Ա. Սրկգ. Բերա, Տ. Մաղաքիա Եպս. Օրմանեանէ, 1898ին, ձեռնադրուած վարդապետ Արմաշու դպրեվանքին մէջ Տ. Եղիշէ Ա. Եպս. Դուրեանէ 1901ին, 1903—7 փոխ առաջնորդ Քղիի։ 1907—8 Առաջնորդ. Տեղապահ Կուտինա-Աֆ. Գարահիսարի, 1908—911 Առաջնորդ Երզնկայի, 1912 Ապրիլ 9ին փոխանորդ Պատրիարքութեան Հայոց Թուրքիոյ։ Սեպուհ ծածկանունով աշխատակցած է Ճէճիզեանի «Բիւրակն» շաբաթաթերթին 901—904։—Իր իսկական անունով աշխատակցած է նաև Բաքգէն Ծ. Վ. Կիւլէսէրեանի «Լոյս» կրօնաթերթին։

8. ՍՄԲԱՏ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՋԱՋԵԱՆ. — Ծնած է Սկիւտար 1873ի։ 1893ին Սեպտ.ին Ս. Երուսաղէմի ժառանգաւորաց վարժարանը ընդունուած է, 1895 Մարտին Ս. Յակոբեանց տաճարին մէջ դպիր ձեռնադրուած է Տ. Յարութիւն Պատրիարքէն, 1902 Սեպտ.ին տպարանի տեսուչ կը նշանակուի, իր վրայ պահելով նաև Թանգարան-ընթերցարանի տեսչութիւնը, մինչև 1904 Յուլիս 28։ 1904 Յուլիս 28ին իրեն կը յանձնուի Պէյրութի հոգևոր տեսչի պաշտօնը, զոր կը վարէ երկու տարի։ 1906 Հոկտ.ին Ս. Աթոռի հիւրընկալութեան պաշտօնին կը կոչուի և կը վարէ մինչև 1907 Յունիս։ 1906ին ընտրուած է Միաբանական ընդհ. ժողովի Ա. Ատենադպիր։ 1907 Հոկտ. Ս. Աթոռի գանձապետութեան պաշտօնին կոչուած է, իր վրայ պահելով նաև Միաբ. Ընդ. Ժողովի Ա. Ատենապետի պաշտօնը և շարունակած մինչև 1908 Հոկտ. 5։ 1909ին իրեն յանձնուած է Ս. աթոռին Երուսաղէմի Կ. Պոլսոյ Պատր. փոխանորդութեան պաշտօնը՝ զոր կը վարէ մինչև հիմա։ 1911 Մայիս 13ին Կեդր. Կրօն. Ժողովի անդամ կ'ընտրուի և կը լրացնէ երկու տարուան ընթացքը (1913 Յուլիս)։ Ազգային երեսփոխան ընտրուած է 1913 Մայիսին։

9. ՀՄԱՅԵԱԿ ԱՐՔ. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ.— Ծնած է Կ. Պոլիս, Եէնի Գաբու 1841ին. 1857ին մեկնած է Ս. Երուսաղէմ և Ս. Յակոբեանց ժառանգաւորաց վարժարանին աշակերտած 1865ին. Սարկաւագ ձեռնադրուած է՝ Տ. Եսայի Ս. Պատրիարքէն և 1866ին վերադարձած է Պոլիս։ Մօտ երեք տարիներ Եէնի-Գաբուի երկսեռ վարժարաններու մէջ ուսուցչական պաշտօն վարած է։ 1869 Եէնի-Գաբուի Ս. Առաքելոց Եկեղեցիին մէջ վարդապետ ձեռնադրուած է Տ. Յարութիւն Ս. արքեպս. Վեհապետեանէ։

1872—1874 Եկեղեցական երեսփոխան և Կեդր. Վարչ. Կրօնական Ժողովի անդամ ընտրուած է. 1874ին ձեռնարկած է «Լոյս» Հանդէսի հրատարակութեան և հաստատած «Տպարան Հայաստանեայց» ուր այլ և այլ գիրքեր հրատարակուած են, Ներսէս Պատրիարքի հաւանութեամբ՝ 1876—77 Միջերկրա-

կանի ծովեզերեայ Հայարնակ քաղաքները այցելու հովիւ նշանակուած է և հեղինակած է «Տիբէ Մանդուճի ի Միջերկրականէ» տեղեկագիրը։ 1879ին Երզնկայի առաջնորդ ընտրուած է, 1880ին Եպիսկոպոս ձեռնադրուած Տ. Գէորգ Դ. Ս. Կաթողիկոսէ. Երզնկայի Ս. Ներսէս Հայրապետի վանքի մէջ գիշերօթիկ վարժարան մը հաստատած է 40 աշակերտներով՝ գիւղական քահանաներ և ուսուցիչներ պատրաստելու, և չորս տարի այդ հաստատութիւնը պահպանած է ժողովուրդի օգնութեամբ՝ իր օրով նաև կառուցուած է տեղին Առաջնորդարանը: 1884—1885ի միջոցին վերադարձած է Պոլիս և Սամաթիոյ Ս. Գէորգ Եկեղեցիի քարոզիչ կարգուած, 1885 եկեղեցական երեսփոխան և Կրօն. Ժողովի անդամ և Բ. ատենապետ ընտրուած է. (Ա. ատենապետն էր Խրիմեան Հայրիկ)—1887ին Պանտրմա և Պալըքէսէր ղրկուած էր տեղական ժողովները կազմութեան համար։ 1889ին Ռոտոսթօի այցելու հովիւ ղրկուած է, ուր հինգ տարի պաշտօնավարած է, տեղւոյն առաջնորդարանը, որմերու չինութիւնը, աղքատանոցի չինուածքը, Ս. Խաչ Թաղի վարժարանի չինութիւնը Զօրլուի վարժարանը, Տարտանէլի և Եղխէի եկեղեցիներու վերաչինութիւնները իր նախաձեռնութիւնով եղած են։

1894ին Կ. Պոլսոյ Պատրիարքական Տեղապահ ընտրուած և հինգ ամիս պաշտօնավարած է Համիտական օրերուն, 1894ի վերջերը եկեղեցական երեսփոխան և Կրօնական Ժողովի անդամ և ատենապետ ընտրուած է, 1895ին Պրուսա ղրկուած է՝ տեղին ազգային Ժողովի վերակազմութեան համար. 1896ին Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիի քարոզիչ և պատմութեան ուսուցիչ Էսաեան վարժարանի և 1896ի Օգոստոս 15ի Պոլսոյ կոտորածին, Շիշլիի գերեզմանատան մէջ կեցած հայ նահատակները թաղել տուած է։ 1896էն 1908 որ և է վարչական պաշտօն ունեցած չէ։ 1908 Հոկտեմբերին ընտրուած է եկեղեցական երեսփոխան, Կրօն. Ժողովի անդամ և ատենապետ։ 1913 Յուլիսին վերստին Կեդր. Վարչ. Կրօն. Ժողովի անդամ և ատենապետ ընտրուած է։

10. ՄԱՂԱՔԻԱ ԵՊԻՍԿ. ՏԷՐՈՒՆԵԱՆ.— Ծնած է 1846ին, Տիգրանակերտ։ 1866ին Երուսաղէմի Պատրիարք Եսայի Արքեպիսկոպոսի հաստատած Ժառանգաւորաց Վարժարանը ղըրկուած է տեղին Առաջնորդի կողմէ 1871 թուականին վարդապետ ձեռնադրուած է Եսայի Պատրիարքէն։ 1874ին Պաղտատ գացած է, ուր մինչև 1879 պաշտօնավարելով 1880 թուականին գլխաւոր գաւառներու առաջնորդ և Պոլսոյ բազմաթիւ թաղերու մէջ քարոզչութեան պաշտօնը վարած է։ 1894ին Ամերիկա մեկնած է գաղթական Հայոց հովուութեան պաշտօնը վարելու։ 1898ին Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Գիւտ Նշխարաց տօնին հանդուցեալ Խրիմեան Հայրապետէն Եպիսկոպոս ձեռնադրուելով՝ Պարսկ. Հնդկաստանի Առաջնորդ նշանակուեցաւ Նորին Վեհափառութենէն։ Երեք տարի հոն պաշտօնավարելէ յետոյ՝ վերադարձաւ Ս. Էջմիածին աւարտելու համար Ադրիանուպոլսեցի Պօղոս Պատրիարքի յօրինած «Զանազան հինգ դարուց» երկասիրութեան թարգմանութիւնը, զոր սկսած էր արդէն Էջմիածին եղած ատեն և զոր աւարտելով տպագրուեցաւ հոն Վանքի տպարանին մէջ։ 1903 թուականին գնաց Ս. Երուսաղէմ, անձնական տկարութեան պատճառով և Կաթողիկոսի կոնդակով տարի ու կէս Եւրոպա շրջան մը ընելէ ետքը։ Գրեթէ վեց տարի Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ մնալով՝ 1908 Հոկտ.ին մեկնեցաւ Երուսաղէմէն և եկաւ Պոլիս, ուր ահա հինգ տարի է, որ Նորէն Գուզկունճուգ Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցիի քարոզչութեան պաշտօնը կը վարէ։

11. ԵԶՆԻԿ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱՊԱԵԱՆ.—Երուսաղէմի Ժառանգաւորած վարժարանէն։ Իր աշակերտութեանը պատրաստած է բաւական թիւով տէրունական պատկերներ, նկարչութեան ընդունակութիւն ունենալով։ Զանազան վայրերու մէջ վարած է քարոզչական և տեսչական պաշտօններ։ Տրապիզոնի առաջնորդութեան միջոցին, չինել տուած է, ժողովուրդին շնորհիւ, հոյակապ եկեղեցի մը։ 1910էն ի վեր կը մասնակցի Բերայի Մեճլիսը Իտարէին, ի դիմաց Հայոց Պատրիարքարանին։ 1912ին անդամ՝ Կրօն. Ժողովի։ Քարոզիչ Ս. Վարդանանց եկեղեցիի, Ֆէրիգիւղ։

12. ԱՆԱՆԻԱ Վ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆ — Ծնած է 1874ին, Սեբաստիոյ կուսակալութեան տակ Տարէնտէ գաւառակին մէջ։ 1888ին գացած է Երուսաղէմ և հոն վեց ամիս Ս. Տեղերուն մէջ ծառայելէ յետոյ կոչուած է Ժառանգաւորաց Վարժարանի կառավարչական պաշտօնին։ 1893ին վարդապետ ձեռնադրուած է Տ. Յարութիւն Պատրիարքէն, որ ատեն իրեն յանձնուած է Ս. Փրկչի և Ս. Աստուածածնայ Մխացեալ երկու վանօրէից տեսչութիւնը զոր վարած է մինչեւ 1886 և նոյն թուականին Ուրֆայի մեծ կոտորածէն անմիջապէս ետքը ստանձնած է Ուրֆայի Տեղապահական և Առաջնորդական պաշտօնները շարունակելով մինչև 1907։ 1905 թուականին ստացած է եպիսկոպոսական վկայական, սակայն նոյն ժամանակ կառավարութիւնը չէ արտօնած Էջմիածին մեկնելու։ 1908ին Պոլիս եկած ուր կը մնայ մինչեւ այսօր։

13. ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՔՀՆՅ. ՃԻԶՄԷՃԵԱՆ.—Ծնած է 1834ին. 1866ին քահանայ ձեռնադրուած։ 1870—1900 երեսուն տարի, պաշտօն վարած է Պատրիարքարանի մէջ նշանագրութեան արձանագրութեան և փոխանորդարանի գործակատարութեան, անդամակցելով Կրօնական Ժողովներու և դատաստանական խորհուրդներու։

14. ԽՈՐԷՆ ՔՀՆՅ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ.— Ծնած է 1851ին Կ. Պոլիս, Պալաթի մէջ։ 1889ին քահանայ ձեռնադրուած։ 1898էն մինչև այսօր նախ Շիշլիի Գերեզմանատան Յանձնաժողովի ատենադպիր, և յետոյ նախագահը եղած է։ 1908ին Ազգ. Կրօն. Երեսփոխան ընտրուած է և Կրօն. Ժողովի անդամակցած։ 1909ին Բերայի եկեղեցիներուն Աթոռակալ կարգուած է։ 1911ին Դատաստանական Ժողովի Անդամակցած։ 1911ին Բերայի Ս. Եկեղեցիներու Աւագերէց ընտրուած։ Ազգ. Հիւանդանոցի սեպհական օրացոյցին շարադրող և աշխատողը եղած է։

15. ՅՈՒՍԻԿ ՔՀ. ՔԱՋՈՒՆԻ.—Ծնած է Արաբկիր 1854ին։ 1886ին քահանայ ձեռնադրուած։ 1891ին Գաւառ. Վարչ. Խառն Ժողովի որոշումով ծննդավայրին առաջնորդական փոխանորդ ընտրուեցաւ։ 1895ին իբրև յեղափոխական ամբաստանուելով, Խարբերդի Կեդրոնական բանտը դրուած է, ապա մահուան դատապարտուած։ Սակայն վերջը այս վճիռը առժամեայ աքսորի ու բերդարգելութեան փոխուեցաւ։ 1897ին Պոլիս ղրկուած է Պատրիարքարանի հսկողութեան տակ պաշտօնավարելու համար, ուր կը մնայ մինչև այսօր։

16. ՏԱՃԱՏ ՔՀՅ. ՓԱՇԱՅԵԱՆ.— Ծնած է Պարտիզակ 1863ին։ 1875ին Վենետիկի Մխիթարեան Ս. Ղազարու վանքը կ'երթայ։ 1898ին քհնյ. կը ձեռնադրուի։ 1906-1908 Դատաս. Խորհրդի կ'անդամակցի. 1908-1910 Կրօն. Ժողովի և Օրմանեան Սրբազանի Քննիչ Յանձնաժողովի անդամ կ'ընտրուի. 1911-1913 դարձեալ Դատաստ. Խորհրդի կ'անդամակցի, ու վերստին 1913 տարւոյն Յուլիս 19ին Կրօն. Ժողով անդամ կ'ընտրուի։ 1880-1904 ուսուցչական երկար շրջան մը բոլորած է։

17. ՀՄԱՅԵԱԿ Ա. ՔՀՅ. ԷՔՍԷՐՃԵԱՆ. — Ծնած է Սկիւտար 1864ին։ 1893ին քահանայ ձեռնադրուած. ունեցած է քսան տարուան ուսուցչական կեանք մը. իբրև վկայեալ ուսուցիչ-հայերէն լեզուի։ 1902էն 907 քարտուղար նշանատուութեան դիւանի, անդամ Դատ. Խորհրդոյ 1895-907, և 1908-1910 Անդամ Կրօն. Ժողովոյ Ազգ. Երեսփոխան 1908ին։ Դիւանադպիր 1911ին։ Հեղինակ դըպրոցական դասագիրքերու. Տարերք Աշխարհիկ լեզուի, Ա. և Բ. տարիներ. հրատարակած է Պետրոս Դուրեանի կենսագրութիւնը, հանգիստ Տ. Գէորգ քհյ. Արծրունւոյ, Շինենք Ճեմարանը, Շինենք Գերեզմանատունը, Պետրոս Դուրեանի Տաղք և թատերգութիւնք անուն գործին Բ. տպագրութիւնը, Աշխատակցած է Փունջի, Ճերիտէի Շարգիյէի, Արեւելքի, Մանզումէի, Սուրհանդակի, և Ժամանակի։ Աւագերէց Ս Խաչ եկեղեցիի Սկիւտար։

20. ԱԲԷԼ ՔՀՅ. ԵՐԷՑԵԱՆ.— Ծնած է Պալաթ 1850ին։ 1886ին քհնյ. ձեռնադրուած։ 1908ին եկղց. երեսփոխան ընտրուած և Կրօնական Ժողովի անդամ։

ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ

25. ԵՐՈՒԱՆԴ ԷՖ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ. — Ծնած է Սկիւտար, 1874ին. փաստաբան Վռամշապուհ էֆ. Մանուկեանի քով իբր գրագիր ժամանակ մը մնալէ յետոյ, մտաւ առեւտուրի մէջ և հիմա կ'զբաղի մեքենաներու և երկաթեղէնի վաճառականութեամբ. քանի մը անգամներ Աղքատախնամներու և Թաղ. Խորհուրդի անդամակցած, Գումգաբուի և Մագրիգիւղի մէջ։ 1907ին, Մագրիգիւղի թաղականութեան շրջանին, երբ Վահրիճ վարդապետ քարոզիչ կարգուեցաւ նոյն թաղին ժողովրդային բողոքի և դժգոհութեան հետեւանքով ստիպուեցաւ դիմում ընել, և հրաժարեցնել տալ Վահրիճ վարդապետը։ Ասոր հետեւանքով ձերբակալուեցաւ Տօքթ. Թիւլեանի հետ իբրեւ կազմակերպիչ տէռօռական և յեղափոխական արարքի մը։ Մագրիգիւղի երեսփոխան ընտրուած է 1911ին։ Անդամ մայր դիւանի։

26. ՏՕՔԹ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ ԷՖ. — Ծնած է Կեսարիա, 1878ին։ Բժշկական վկայագիրը առած է Ֆրանսա, Նանսիի բժշկական համալսարանէ 1902ին. Նոյն թուականին Պոլիս վերադարձած՝ Թագսիմի ֆրանսական հիւանդանոցի մէջ երկրորդ վիրաբոյժի պաշտօնի կոչուած է զոր շարունակած է մինչեւ վեց տարի, 1909ին Ազգ. Հիւանդանոցի վիրաբուժապետ. տարի մը վերջ ֆրանսական կառավարութեան կողմէ Officier d'Académie ի պատուանշանով պատուուած։

27. ՅԱԿՈԲ ԷՖ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ. — Ծնած է Ռոտոսթօ, 1856ին։ Երկրաչափութեան մասնագիտութիւնը ուսած է Կալաթա-սէրայի մէջ (ժամանակին երկրաչափական վարժարանը այս յարկին տակն էր), իր կեանքին մեծագոյն մասը չափագիտական ուսմանց դասախօսութեամբը անցուցած է, Օսմանեան համալսարանի գիտական ճիւղին տնօրէնութիւն ըրած է, ինչպէս նաև Գումգաբուի մայր վարժարանին։ Եգիպտոսի մէջ

6 տարի երկրաչափական արհեստով զբաղած է, երկու անգամ Ռոտոսթոյի օսմանեան երեսփոխան եղած է և երկու անգամ ազգային վարչութեան անդամ, Պոլսոյ մէջ հայերէն լեզուով տեսական թուաբանութիւն մը հրատարակած է և Բարիզ, ֆրանսերէն լեզուով հեղինակութիւն մը՝ շինութիւններու վրայ։

29. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԷՖ. ԽՍԱԳՈՒԼԵԱՆ. — Ծնած է 1857ին Վան. 12 տարեկանին Պոլիս գալով Մայր վարժարանի աշակերտած է, ինքնօգնութեամբ յառաջացած և 35 տարիէ ի վեր թէյի վաճառականութեամբ կ'զբաղի։ 1908ի Սահմանադրութեան հռչակուելուն նախաձեռնարկ եղած է Հայոց Միացեալ ընկերութեան վերահաստատման և արժանացած նոյն ընկերութեան պատուոյ անդամակցութեան։ Հիմա անդամ է Միացեալի հիմնադրաց ժողովին և Ատենադպիր Տնօրէն ժողովին։ Ազգային երեսփոխան Մագրի գիւղի։

30. ՍԱՐԳԻՍ ԷՖ. ՊԷՀՐԷԵԱՆ. — Ծնած է Պրուսա, 1861ին։ Նախկին ուսուցիչ, Րէժիի վարչութեան Պոլսոյ մասնաճիւղին թղթակցութեան և պաշտօնէութեան դիւանի պետ։ Ատենապետ՝ նախկին Նպաստնկալ ուսանողաց յանձնաժողովին։ Երեսփոխան Մագրիգիւղի։

34. ԳԷՈՐԳ ԷՖ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ. — Ազգային երեսփոխան նախ Թօքաթի և յետոյ Այ-Ստէֆանոյի, ծնած է Պոլիս 1849ին։ Պաշըլիէ-էս-սիանս, ճարտարագէտ. Նախկին աշակերտ Բարիզի Կեդրոնական վարժարանին։ Ի դարձին մտած է կառավարութեան ծառայութեան և վարած է այլ և այլ պաշտօններ, ինչպէս. առաջին ճարտարագէտ Հայտար-բաշա-Իզմիր գիծին, նոյնպէս Իզմիր, Սելանիկ և Հանրային Շինութեանց պաշտօնատունն իբրև տնօրէն խճուղիներու։ Իր հսկողութեան տակ կատարուած են այլ և այլ հանրային շինութիւններ, Կէտիզ գետին բերանի փոփոխութիւնն. Իզմիր, Սկիւտարի] Ջրաբաշխութեան և Տէտէ-Աղաճ-Սելանիկ երկաթուղիի նախնական ծրագիրները, Սելանիկ-Հայտար-Բաշայի

նաւահանգիստներուն շինութիւնը։ Ունի Ուլայի աստիճան և Բ. կարգի մեճիտիէ պատուանշան։ 1910էն ի վեր հանգստեան կոչուած է իր խնդրանքով։ Ազգային շրջանակի գործունէութեան գալով հրատարակած է ուսումնական գիրքեր, Աշխարհագրութիւն, բնագիտութիւն և գաղղիերէն լեզուով ուսումնասիրութիւն մը, Հայոց պատմութիւն (1909)։ Ատենապետ Գործադիր Ժողովի Միացեալ Ընկերութեանց (1880), անդամ Ուսումնական Խորհրդոյ, ատենապետ տնտեսականին, անդամ Քաղաքական Ժողովի և յետոյ, 1911ին, ատենապետ վարչութեան։

36. ՏՕՔԹ. Ս. ԷՖ. ԹԷՐԶԵԱՆ.— Բնիկ Կիլիկեցի, Հաճընի մէջ ծնած, Օսմ. Բժշկ. Համալսարանէն վկայեալ։ Փարիզի մէջ արուեստը կատարելագործած։ 90 թուականին Պոլիս հաստատուած և Ազգ. Հիւանդանոցի բժիշկ կարգուած։ Տօքթ. Թէրզեան անդրանիկ ազգայնական կազմակերպութիւններու մասնակցած է, քանի մը ընկերներով 1888ին Պետական դըպրոցներու Հայ աղքատ ուսանողներու նիւթապէս օգնելու նըպատակով Ուսումնասիրաց Ընկերութիւն մը հիմնած, Ատանայի Սահմ. Նահանգային Ժողովին, Իզմիրի Ուսումն. Խորհրդոյ, Կեդր. Այրիախնամի և ուրիշ մարմիններու անդամակցած. հին «Հայրենիք»ի, «Մասիս»ի, «Արեւելք»ի և ուրիշ թերթերու առողջապահական, բժշկական և բանասիրական յօդուածներով աշխատակցած, գաւառական հայաբնակ կեդրոններու և Իզմիրի Հիւանդանոցի մէջ պաշտօնավարած, և սահմանադրութենէ վերջ կրկին Պոլիս վերահաստատուած։ Երեսփոխան Միջագիւղի և անդամ Կեդր. Վարչութեան։

38.— ՏՕՔԹ. Վ. ԷՖ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ.— Ծնած է Սկիւտար, 1858ին. նախնական կրթութիւնը առած է Սկիւտարի Ս. Խաչ վարժարաններու մէջ և 1879ին Փարիզ երթալով, բըժշկական համալսարանը արձանագրուած է, և հոնկէ ստացած է բժշկական վկայականը 1884ին հրատարակած է մանաւանդ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ բանասիրական բազմաթիւ գրուածքներ։

39. ԳԷՈՐԳ ԷՖ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ.— Ծնած է Սկիւտար 1862ին։ Կայսերական քաղաքային վարժարանը աշակերտած 1887էն մինչ 1880. Օսմ. կառավարութեան կողմէ 1880ին բացուած մրցման մասնակցելով և երկրորդ հանդիսանալով՝ հողագործութիւնն ուսանելու համար 1880ին Գաղղիոյ Մօնբէլիէ քաղաքի երկրագործական վարժարանը մտած և հոնկէ 1883ին վկայեալ շրջանաւարտ եղած է։ 1883էն ի վեր Սան-Սթէֆանօի շրջակայքը գտնուող կայսերական անձնական ագարակներու կառավարութիւնը վարած է, սոյն պաշտօնը պահելով հանդերձ 1888ին Հանրային Պարտուց Վարչութեան ծախքովը Պրուսայի շերամաբուծական վարժարանը հիմնեց և տնօրէնութիւն ու դասախօսութիւնը ստանձնեց, այս վերջին պաշտօնը նոյն վարչութեան երկրագործական խորհրդականութեան պաշտօնին հետ այսօր իսկ կը վարէ։ Անդամակցած Սբ. Խաչ եկեղեցի թաղական խորհրդին, Արմաշի խնամակալութեան և Ազգ. Քաղաքական Ժողովի։

40. ՍՏԵՓԱՆ ԷՖ. ԳԱՐԱԵԱՆ.— Ծնած է 1854ին։ Ազգային վարժարանի և Կայսերական Լիսէի մէջ աշակերտելէ վերջ բաւական տարիներ մէկ կողմէ ֆրանսերէնի դասատուութեամբ զբաղած, միւս կողմէ մասնաւոր դասատուութիւնով օրէնսգիտութիւն ուսած է։ Առաջին անգամ օգնական դատաւոր, յետոյ ծովային վաճառական. դատարանի, յետոյ վաճառականական առաջին խառն դատարանի, յետոյ վճռաբեկ դատարանի անդամ, յետոյ դատական նախարարութեան քաղաքական գործերու տնօրէն, յետոյ պետական խորհուրդի անդամ կարգուած է և հիմա վճռաբեկ դատարանի անդամ է։ Ատենապետ Ազգ. Երեսփոխանական Ժողովի։

48. ՏՐԴԱՏ ՊԷՅ ՏԱՏԵԱՆ.— Ծնած է Պէշիկթաշ, 1860ին։ 1876ին Կայսերական Լիսէն մտնելով 1882ին վարժարանին ընթացքը աւարտած է։ Օսմ. կառավարութեան զանազան պաշտօնները վարած է։ 1883ին կը վերականգնէ Պէշիկթաշի Մաքրուհեան երկսեռ վարժարանը որ իր հօրեղբօր աղջկան Տիկին Մաքրուհիի ծախքով կառուցուած էր և վեր-

ջին աստիճան անկեալ վիճակ մը ունէր։ 1884ին թաղական խորհուրդի անդամ կ'ընտրուի, վարելով կրկին վարժարանին տնօրէնութիւնը 12 տարի շարունակաբար. վարժարանը իբր բարձրագոյն նախակրթարան Պոլսոյ ազգային վարժարաններու մէջ առաջնակարգ դիրք մը կը գրաւէր։ Կազմած է Մաքրուհեան Ուսումնասիրաց ընկերութիւնը, նպատակ ունենալով աղքատ աշակերտաց գրենական պէտքերն հոգալ և կարօտ շրջանաւարտներու բարձրագոյն վարժարաններու մէջ պաշտպանութիւնն ստանձնել։ Իր եղբօր Վահրամ պէյի աջակցութեամբ կազմել տուած է կրթական մարմնամարզի ընկերութիւն մը։ Ութը տարի թաղականութեան պաշտօն վարած է, իբրև ատենապետ նոյն խորհուրդին, կարևոր ծառայութիւններ մատուցած է Պէշիքթաշի ազգային շրջանակին։ 1909ին Նէնի գիւղի թաղական խորհրդոյ անդամ ընտրուած և մինչև այսօր կը վարէ նոյն պաշտօնը։ 1910ին վանօրէից խորհրդոյ անդամ ընտրուած բայց միայն մէկ նիստի ներկայ գտնուելով հրաժարած է։ 1913ին Պէշիկթաշէն երեսփոխան ընտրուած։ Անդամ արդի Քաղ. ժողովին։

51. ՄԱՐԿՈՍ ԷՖ. ՆԱԹԱՆԵԱՆ. — Ծնած է Վան։ Հանրային գործունէութեան սկսած է 1876ին, եղած է փոխ տեսուչ Արարատեան ընկ. Վանայ վարժարանաց 1876։ Ուսուցիչ Միացեալ Ընկ. Վանայ Վարժապետանոցին 1879,—փոխ տեսուչ նոյն ընկ. Տարօնի շրջանակի վարժարաններու 1882ին (կեդրոնը Քղի), օգնական ընդհ. տեսչութեան նոյն ընկ. Հայաստանի համայն վարժարաններու 1884, որոնց կեդրոնն էր Մուշ։ Այդ պաշտօնին մէջ ձերբակալուելով և բանտէ բանտ փոխադրուելով Մուշէն Կ. Պոլիս բերուեցաւ 1886—1887, ուսկից Երուսաղէմ աքսորուեցաւ և 1890ին ներման արժանանալով իր հայրենիքը, Վան վերադարձաւ։ 1895ին Կ. Պոլիս գալով կը վարէ ցարդ ուսուցչական պաշտօններ մայրաքաղաքիս այլ և այլ վարժարաններու մէջ. 1896—97 ընտրուեցաւ Կրթական տեսուչ Կ. Պոլսոյ վարժարաններու 1898—1901. վարեց նաև Բերայի Ազգ. վարժարաններու տեսչութիւնը։ Միևնոյն ատեն Ազգ. այլ և այլ լրագիրներու գրեթէ անընդհատ աշխատակցած

է պատմական, հայրենագրական, բանասիրական, քաղաքական և մանաւանդ ազգային նիւթերու վերաբերեալ յօդուածներով։ Բացի Ազգ. երեսփոխանութենէ կը վարէ նաև Ֆէրիգիւղի Թաղ. Խորհրդոյ անդամակցութեան պաշտօնը 1907էն ի վեր։ Անդամ է նաև Միացեալ Ընկ. հիմնադրաց ժողովին և կրթական դիւանին։

52. ՅԱԿՈԲ ԷՖ. ՊԱՀՐԻ. — 1865ին ծնած է, Գաղատիա։ 1884ին Պէրութէն Պոլիս գալով ընդունուած է Օսմ. Իրաւաբանական վարժարանը, ուրկէ 4 տարի ետքը ստացած է վկայական։ Իր գործնական վարժութիւնը ստացած է դպրոցական շրջանին Գաղատիոյ մուգավէլաթի և Կ. Պոլսոյ ընդհ. դատախազութեան, հարցաքննիչ դատաւորի, պատժական դատարանի և առևտրական վերաքննիչ ատեանի քարտուղարութեան պաշտօններ վարելով։ 1888ին արդարութեան նախարարութենէն ստացած է Ա. աստիճանի վկայական փաստաբանի, որմէ ետքը այդ արուեստով կը զբաղի Պոլսոյ մէջ։ Վարած է ազգային պատուակալ բազմաթիւ պաշտօններ։ 1908ին Սահմանադրութիւն հռչակուելով, Ֆէրիգիւղի Ազգ. երեսփոխան ընտրուած է, և Ազգ. ժողովի մէջ կոչուած է նախաձեռնութեան դիւանի անդամ։

53. ԱՆՏՈՆ ԷՖ. ԹԱՐԱՖ.— Ծնած է Կ. Պոլիս, 1875ին։ Յաճախած է Ղալաթիոյ Ազգ. Կեդրոնական վարժարանը որուն անդրանիկ ընթացաւարտներէն է։ Ուսանողութեան շրջանին՝ աշխատակցած է «Արևելք», «Հայրենիք» և «Սթամպուլ» օրաթերթերուն։ 1890ին մտած է Անատոլուի Օսմ. երկաթուղիներու ընկերութեան մէջ իբրև թարգման, 1898ին անուանուած է պետ նոյն ընկերութեան թղթակցութեան դիւանին, 1901ին օգն. քարտուղար և 1904ին Ա. Քարտուղար Տնօրէնութեան։ Անատոլուի և Պաղտատի Օսմ. Երկաթուղիներուն Ընդհ. Տնօրէն՝ Մ. Հիւկնէնի առաջարկութեամբ ստացած՝ 1899ին Մէճիտիէ Բ.՝ 1902ին Օսմանիէ Գ. պատուանշանները և 1905ին «Մալիաէ» աստիճանը։ 1908էն ի վեր Ատենադպիր Ղալաթիոյ Ազգ. Կեդրոնական վարժարանի Խնամակալութեան, 1910—11

Հոգաբարձու Եէտի-գուլէի Ազգային Հիւանդանոցի, 1911էն ի վեր Ատենադպիր Գատը գիւղի Ս. Թագաւոր Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհրդի, Երեսփոխան Գատը-գիւղի և 1911—1912 տարեշրջանին Ատենադպիր Ազգ. Ժողովի Մայր Դիւանի։

55. ԵԴՈՒԱՐԴ ԷՖ. ՇԻՐԻՆԵԱՆ.— Ծնած է 1861ին։ Իր եղբօրը հետ 1878ին հաստատած է «Օսմանեան Առեւտրական Սենեակի լրագիրը» Journal de la chambre de commerce de Constantinople) որուն տեսուչը և խմբագիրը եղած է մօտաւորապէս 3 տարիներ։ Ասիական Տաճկաստանի մէջ շինուելիք երկաթուղիներու մասին իր յղացած ծրագիրը և այս մասին վերոյիշեալ թերթին մէջ հրատարակած յօդուածներու շարքը հիմը կազմած են վերջէն նոյն գաւառներու մէջ շինուած երկաթուղիներու գիծերուն, և այս առթիւ ալ կայսերական գնահատութեան արժանանալով Վեհափառ Սուլթանին իրատէով 3րդ կարգի մէճիտիէի նշանը ստացած է։ 1878էն մինչև 1895 «Լէվանդ Հէրալտ»ի և յետոյ «Մօնիթէօր Օրիանթալ»ի և ուրիշ լրագիրներու մէջ հրատարակած է ելեւմտական և տնտեսական յօդուածներ։ 1895ին Էտկար Ուիթէքէրի հետ «Թայմզ»ի թղթակցութեան աշխատակցած է։ 1896ին դարձեալ Էտկար Ուիթէքէրի հետ «Թայմզ»ի հրատարակել տուած մեծ Encyclopediaի Տաճկաստանի պատմութեան բաժնին աշխատակցած է։ 1897ին նախ Սըր Ուիլեէմ Ուիթօլի և յետոյ Պ. Պիժէնի հետ Լօնտօնի Standardի թղթակցութիւնը կատարած է։ 1902ին Սէլիմ փաշա Մէլհամէի հետ Հէրէքէի արքունի գործարանին վերակազմութեան աշխատակցած է։ 1908ի վերջերը Տնտեսական Խորհրդի անդամ և 1909—1912 տարիներու պիւտճէները պատրաստած և ինքը իսկ կիրարկած է։ 1909ին Գատըգիւղէն երեսփոխան ընտրուած է։ 1910ին Կիլիկիոյ Այրիախնամի անդամ և յետոյ ատենապետ եղած է։ 1911ին Տնտեսական Խորհուրդի Ատենապետ ընտրուած է, պաշտօն, զոր մինչև նոյն տարւոյ Յուլիսի վերջերը վարած և յետոյ վերջնականապէս լքած է։ 1909 Փետրվարի սկիզբէն մինչև 1912 Յուլիսի վերջը Ազգային Պատրիարքարանի և Կեդրոնական Սնտուկի

մատակարարութիւնը ստանձնած և պիւտճէի հաւասարակշռութիւնը ապահովելէն ու Պատրիարքարանի մօտաւորապէս 5000 ոսկի հին պարտքերը վճարելէն յետոյ պաշտօնէ քաշուած է։

56. ՆԵՐՍԷՍ ԷՖ. ՕՀԱՆԵԱՆ.— Ծնած է 1869ին, Խասգիւղ։ Միջնորդութեամբ երջանկայիշատակ Ներսէս Պատրիարքի որ մօտէն կը ճանչնար իր ընտանիքը, 1879ին ընդունուած է Ս. Փրկչեան Ազգային Հիւանդանոցի Որբանոցը, որ այդ թուականներուն Պոլսոյ ամենէն լաւ վարժարանն էր։ Եօթը տարի, այդ Որբանոցին մէջ ուսում առնելէ վերջ, շրջանը աւարտելով մեկնած է 1886ին և մինչև 1901 ծառայած է իբր գրագիր երկու վաճառատուներու մէջ։ 1889ին, իր պաշտօնավարած վաճառատան սնանկութեան հետեւանքով, անցած է Իւնիօն ապահովագրական ընկերութեան մէջ, նախ իբր պարզ քուռթիէ և յետոյ իբրև Ընդհ. քննիչ, պաշտօն, զոր կը վարէ մինչև այսօր։

57. ՍԱՐԳԻՍ ԷՖ. ԷՍՄԷՐԵԱՆ.— Ծնած է, Սկիւտար 1855ին։ Տառապալից մանկութիւն մը ունեցած է։ Ինքնօգնութեամբ առաջացած է և երեսունըհինգ տարիէ ի վեր փաստաբանութիւն կ'ընէ։ Սկիւտարի և Գատըգիւղի մէջ զանազան ազգային պաշտօններ վարած է։

64. ՊԷՆՈՆ ԷՖ. ՏԷՅԻՐՄԷՆՃԵԱՆ.— Ծնած է Կեսարիոյ Թալաս գիւղաքաղաքը 1871ին։ 1884ին հաստատուած է Պոլիս։ Իր ձեռներէցութեան և վաճառականական կարողութեան շնորհիւ փայլուն դիրքի մը տիրացած է, հաստատելով Պ. Տէյիրմէնճեան եւ որդիք ֆիրմայով շինուածանիւթերու մեծ վաճառատունը։

65. ՎԱՀԱՆ ԷՖ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ.— Ծնած է 1877ին Պարսկաստանի Թաւրիզ քաղաքը։ 5 տարեկանէն ի վեր հօրը հետ անդադար ճամբորդած է Պարսկաստան, Թուրքիա, Ռուսաստան, Ռումանիա, Պուլկարիա։ Այս յարատեւ ճամբորդութեան շնորհիւ չէ կրցած դպրոցական լիակատար կրթութիւն ստա-

նալ։ 1894ին կ'սպաննուի իր հայրը և կ'որդեգրուի մեծ քրոջմէն, որ տնական կրթութիւն կուտայ իրեն։ Անկէ վերջը կ'սկսի առաջնալ. ինքնակրթութեամբ կը հետեւի լուսանըկարչական արհեստին, որով անկախ ապրելու միջոցներ ձեռք կը բերէ։ Ապրած է Մոսկվա և Բեդերսպուրկ 2—3 տարի, աշխատած է կայսերական մատենադարաններու մէջ։ 1895ին անդամակցած է յեղ. կազմակերպութեան։ 1903ին հալածուելով ռուս կառավարութենէն կ'անցնի Եւրոպա, ուրկէ նոյն թուին կը մտնէ Վասպուրական իբրև Հ. Յ. Դաշնակցութեան գործիչ, կը մնայ մինչև 1908, երբ ընտրուելով երեսփոխան օսմանեան բարլամէնթի՝ կուգայ Պոլիս հաստատուելու։ Վարչութեան անդամ։

66. ԹՈՐԳՈՄ ԷՖ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ.—Ազգ. Երեսփոխան Սկիւտար Նոր-Թաղի։ Ծնած է Պոլիս, 1872ին։ Շրջանաւարտ Պէրպէրեան վարժարանի։ Տասը տարիէ աւելի լեզուներու և գիտութեանց ուսուցիչ եղած է Ազգային և օտարազգի կրթական հաստատութեանց ինչպէս և Մխիթարեանց վարժարաններու մէջ, ու աշխատակցած է Հայ թերթերու—Թորգոմ գրական անունին տակ։ Երկար տարիներ վարած է Սկիւտարի Ճեմարան վարժարանի հոգաբարձութեան, Եէնի Մահալլէի Թաղ. Խորհրդի անդամակցութեան, Կեդր. Վանօրէից Խորհրդի ատենադպրի, ազգային Կալուածոց Դիւանի ատենապետի, ու ազգ. Խորհր. Ելեւմտից Յանձնաժողովոյ Գանձապետի պաշտօնները։ Թըղթակից արտասահմանեան թերթերու։ Ատանայի մեծ կոտորածին՝ անգլիական ընկերութեան մը կողմէ Կիլիկիա ղրկուած է՝ ընկերութեան ու կարգ մը Հայազգի առեւտրականներու վնասուած իրաւունքները պաշտպանելու համար, և ուր ազգօգուտ գործունէութիւն մը ունեցած է Անգլիոյ փոխ հիւպատոս ու Միացեալ Նահանգաց Հիւպատոսին գործակցութեամբ։ Օսմ. Սահմանադրութեան հրատարակուելուն թուրք ազատականներու հետ կազմակերպած է Սկիւտարի Ժ.Զ. Շրջանակի թաղապետութիւնը և անդամակցած նոյն խորհրդին երեք տարի է աւելի։ Օսմ. Երեսփ. ընտրութեանց ատեն նոյն շրջանակի

Միւնթէխիպը սանիներէն է եղած։ Թորգոմ էֆ. Պօյաճեան թողած է ուսուցչական ասպարէզը տասներկու տարիներէ ի վեր, և կը զբաղի վաճառականական գործերով։

70. ՍԱՐԳԻՍ ԷՖ. ՍՈՒԻՆ.—Ծնած է Կ. Պոլիս, 1870ին։ Շրջանաւարտ Միլքիյէի, ուրկէ ելլելէ յետոյ պահ մը պաշտօնավարած է ծովային նախարարութեան թարգմանութեան սենեակը, յետոյ Հանրային Պարտուց Վարչութեան ոգելից ըմպելեաց ճիւղի հաշուակալութեան դիւանին մէջ մինչեւ 1896։ Ձերբակալուած է 1896ին և 7 ամիս բանտարկուած, իբրև Իզմիրլեան Պատրիարքի 2 օտար թղթակիցներու յարաբերութեան միջնորդ։ Նոյն տարիին վերջերը ընդհ. ներում մը ըլլալով ազատ արձակուած է, սակայն երկու շաբաթ ետքը կրկին տունը խուզարկուած է, այն ատեն Ֆրանսական դեսպանատան Ս. Թարգմանին եղբօրորդիին Ալպէր Ռուէի շնորհիւ ապաստանած է իտալական հիւպատոսարանը ուրկէ անցած է Եգիպտոս, յետոյ Պուլկարիա, ուր մնացած է մինչեւ 1908, օսմանեան Սահմանադրութեան վերահաստատութիւնը։ Պուլկարիոյ մէջ երկու տարի աշխատակցած է «Իրաւունք» թերթին, Քաղաքական և Պատմական յօդուածներ գրելով, տարի մըն ալ աշխատակցած է Ռուսճուքի Ժէօն-Թիւրք օրկան «Ուխուվվէթ» թերթին, քաղաքական և պատմական յօդուածներ տալով, Ս. Ս. կամ *** եռաստղ ստորագրութեամբ։ Պուլկարիոյ մէջ, ուսուցչութիւն, վաճառատան գրագրութիւն ըրած է ատեն մը, յետոյ ինքնագլուխ գործ մը ունեցած է և պարապած է ապահովագրական և յանձնակատարութեան գործերով։ Օսմ. Սահմանադրութեան վերահաստատութենէն ետքը դարձած է Պոլիս։ 1908ին Գումգաբու և Գումգաբուի դրսի թաղերէն ընտրուած է Ազգային երեսփոխան։ 1909ին Ատանայի կոտորածէն անմիջապէս յետոյ, Ասլանեան Գէորգ վարդապետի հետ, իբր աշխարհական պատուիրակ, մեկնած է Ատանա տեղեկագրելու ջարդին մանրամասնութիւնները, հեղինակները, նպարաբաշխ մարմիններ կազմելու, արկածեալ ժողովուրդը, այրիները, որբերը պատսպարելու, և Ասլանեան

Հայր Սուրբի հետ հիմնած է Կիլիկեան առաջին որբանոցը, Մերսինի մէջ։ 25 անչափահաս որբուհիներ ղրկած են Դպրոցասէր Տիկնանց, և երկու-քուկէս ամիս մնալէ ետքը իրենց դարձին 18 արկածեալ Հայ աղջիկներ միասին բերած են որոնք պատըսպարած են Շիշլիի Տիկնանց Միութեան Որբանոց-Արհեստանոցը։ Ազգ. Երեսփոխանական Ժողովի Մայր Դիւանի Ատենադպիր եղած է։ Յետոյ Քաղաքական Ժողովի անդամ և Ատենադպիր։ 1910 Փետրվար 19ին երկրորդ անգամ Վարչութեան և Որբախնամի կողմէ Կիլիկիա գացած է ուր մնացած է 4 ու կէս ամիս, անցնելով ամբողջ արկածեալ վայրերէն, քննելով որբերու, որբուհիներու, այրիներու վիճակը և պատրաստելով ընդարձակ վիճակացոյց-տեղեկագիր մը։ Անդամակցած է Կիլիկեան Որբախնամ և Այրիախնամ Յանձնաժողովներուն, ինչպէս նաև Օրմանեան Սրբազանի դէմ եղած ամբաստանութեանց քննիչ յանձնաժողովին, ուրկէ հրաժարած է երկրորդ անգամ Կիլիկիա մեկնելուն առթիւ։ Ասլանեան Վարչութեան շրջանին Տնտեսական Խորհրդի անդամ և Ատենապետ եղած է։ Երկրորդ անգամ Քաղաքական Ժողովի անդամ ընտրուած է, բայց հրաժարած է։ Անդամակցած է հարստահարական Յանձնաժողովի։

73. ՀՄԱՅԵԱԿ ԷՖ. ԱՐԱՄԵԱՆՑ.—Ծնած է Բալու 1878ին, բուն անուամբ Մարտիրոս Տէրոյեան։ 13 տարեկանին, դեռ աշակերտ Միացեալ Ընկերութեան Բալուի դպրոցին՝ կ'անդամակցի ծննդավայրին յեղ. կազմակերպութեանց։ Ճամբորդած է բազմաթիւ երկիրներ, իբրև ազգ. գործիչ։ Բեթերսպուրկի մէջ հրատարակուող «Արաքս» հանդէսի խմբագրութիւնը կ'ըստանձնէ, խմբագրապետութեամբ Սիմէոն Գուլամիրեանցի։ Կը հիմնէ նաև ժողովրդական լսարաններ և երկու պարբերական թերթեր որոնց մէջ զանազան ծածկանուններու տակ երեւցող այլազան յօդուածները երբեմն կ'արտագրուէին արտասահմանի մամուլէն։ Կ'աշխատակցի «Մշակ», «Արշալոյս», «Լումայ», «Բազմավէպ», «Պայքար», «Ապագայ», «Վերածընութիւն», «Հոսանք», «Աշխատանք», «Երիտասարդ Հայաս-

տան», «Հնչակ» թերթերուն Մ. Տ. Շվոտ և ուրիշ ծածկանուններով։ Հեղինակն է «Արամը», «Անաստուածները», «Մերձեցում», «Դատ», «Սև Հարսանիք», «Բրդերը Տաճկահայաստանի մէջ», «Հնչակ», «Հերոսուհիները», «Դէպի ազատութիւն» ողբերգութիւն 3 արար, ազգ. պատմակ. վիպական երկասիրութեանց և թարգմանիչը «Կորչին սօցիալ դէմօկրատները», «Ինչ է Հայրենիքը», «Գիւղական ուսուցչի ձայնը», «Փախստականը» են. գործերուն։ 1907ին Արամեանց Ռուս կառավարութենէն կ'արտօնուի «Դարբին» օրաթերթը հրատարակելու, շատ չանցած ոստիկանութենէն իբր յեղափոխական հետապնդուելով, կը հարկադրուի հրաժեշտ տալու Ռուս սահմաններուն։ Օսմ. սահմանադրութեան հռչակումէն քիչ վերջը, Հմայեակ Արամեանց Պոլիս կուգայ, և իր հրապարակախօսութիւններով ինքզինք կը ծանօթացնէ Պոլսահայուն։ Երեսփոխան ընտրուեցաւ Կէտիկ փաշայի թաղէն ինչպէս և եղած է անդամ Գաղթականաց Յանձնաժողովին։ 1909ին Կը հիմնէ «Կոհակ» գրական, քաղաքական, տնտեսական, ընկերային թերթը, որ կը հրատարակուի մինչև 1913ի Մայիս 1 իբր շաբաթաթերթ և անկէ ետք կը վերածուի եռօրեայ թերթի։ 1913 յունվարին կը հիմնէ նաև Գիւղատնտես ամսաթերթը։ Բացի այդ Պոլսոյ մէջ լոյս կ'ընծայէ շարք մը հեղինակութիւններ և թարգմանական երկեր՝ «Անմահ Ժիրայր», «Բռնակալին Մահը», «Հայուն Երգարանը», «Դայլայլիկ», «Ապստամբ Ցխուսը», «Լրտեսներու երկիրը», «Խորտակուած սէր», «Երիտասարդ Ջարը» և ուրիշ բազմաթիւ գրքեր ու գեղարուեստական հրատարակութիւններ։ Ընտրուած է Ազգ. Ժողովի Նախաձեռնութեան և Խմբագրութեան Դիւաններու անդամ։ 1912—1913 նստաշրջանին ընտրուեցաւ Ազգային Ժողովի Մայր Դիւանի Գ. Ատենադպիր։ Իսկ 1913—1914 նստաշրջանին Ազգային Ժողովի Ա. Ատենադպրութեան պաշտօնն ստացաւ։

74. Յ. ԷՖ. ՃԱՆԿԻՒԼԵԱՆ.— Ծնած է 1855ին Վան Ճանկիւլեան թաղը։ 1884ին Պոլիս եկած է։ 1890ին Գումգաբուի

ցոյցին ձերբակալուելով մահուան կը դատապարտուի։ Մահուան վճիռը փոխուեցաւ ցկեանս չղթայակիր բանտարկութեան, Աքիա։ 1896 Դեկտ. 22ին բանտէն ազատուելով Կիպրոս կը փախչի և արտասահման կը մնայ մինչև Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումը։ Հնչակեան կուսակցութեան կողմէն իբր լիազօր ներկայացուցիչ Պոլիս կուգայ։ Սահմանադրութիւն հռչակուելէն վերջ Պոլսոյ մէջ առաջին միթինկը Մայր Եկեղեցիին մէջ կը կատարէ Միացեալ Ընկ. վերսկսման համար։ Միթինկէն վերջ իսկոյն կ'սկսուի Միացեալի վերակազմութեան։ Միացեալ Ընկ. հիմնադիր ժողովի անդամ կ'ընտրուի, ինչպէս նաև Կէտիկ փաշայէն ազգ. Երեսփոխան։

75. ՅԱԿՈԲ ԷՖ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ (Արծրունի).— Ծնած է Վան, 1873ին։ 17 տարեկան հասակին Պոլիս եկաւ՝ դպրոց մը մտնելու նպատակով, սակայն նիւթական արգելքներուն պատճառով կարելի չեղաւ իրագործել այդ ծրագիրը, ու անիկա նետուեցաւ կեանքի հոսանքին մէջ։ Նոյն ատեն, մտաւ Պոլսոյ Հնչակեան Մասնաճիւղին մէջ, որ միակ գործող կուսակցութիւնն էր հրապարակին վրայ։ Երկու տարի յետոյ, ընկերներու պահանջումով, մտաւ կուսակցական գործօն դերին մէջ, ժամանակցելով այն ատենի բոլոր շարժումներուն։ 1895ին, Պապը Ալիի ցոյցին պատճառով վտանգուած ըլլալով, փախաւ Պուլկարիա ի բացակայութեան մահուան դատապարտուելով։ Վեց ամիս յետոյ կրկին Պոլիս վերադարձաւ՝ յեղ. գործերով, ուր մնաց մինչև 1896 փախստական վիճակի մէջ, և նորէն ստիպուեցաւ փախչիլ նախ Աթէնք, ապա Եգիպտոս։ 1897ին Կովկաս անցաւ, ուր ձերբակալուեցաւ իբրև Հնչակեան և տասը ամիս մնաց Թիֆլիզ, Մետեխի բանտին մէջ։ 1898ի վերջերը անցաւ Վան։ Հոն մասնակցեցաւ տեղական կրթական ու հասարակական գործերուն։ 1903ի սկիզբէն, երբ դաշնակցութեան ներկայացուցիչ Վարդգէսը վիրաւորուած ձերբակալուեցաւ Վանի մէջ, Յակոբ Աւետիսեան իբրև Վարդգէսի բարեկամն ու գործակիցը ձերբակալուեցաւ, և ութը ամիս բանտ մնալէ ետք ազատուեցաւ՝ հին րէժիմի ամենաբու-

ժիչ դեղով — կաշառքով։ Երեք ամիս ալ բանտարկուեցաւ՝ «Մշակ»ին ղրկած մէկ թղթակցութիւնը նամակատունէն բռնուելուն հետևանքով։ 1904ին Վանէն Պարսկաստան փախաւ, ապա Ռուսաստան գնաց, ու յաջորդ տարին գաղտնի Վան վերադարձաւ, ուր մնաց ատեն մը։ Կրկին Վանէն խոյս տալով Պարսկաստան գնաց, ուր Սուլմաստի և ապա Մարուզայի մէջ վարեց ուսուցչական և տեսչական պաշտօններ։ 1907ին անցաւ Ռուսաստան, այցելելով մինչև Ռոստով, Նոր Նախիջեւան և այլն, ու յաջորդ տարին, երբ կը պատրաստուէր Վան վերադառնալ՝ Օսմ. Սահմանադրութիւնը յայտարարուեցաւ, և Աւետիսեան էֆ. Պոլիս եկաւ։ Զբաղեցաւ կուսակցական գործերով, Պոլսոյ և շրջակայ քաղաքներուն մէջ, ու տարիէ մը չափ ալ այցելեց Փոքր Հայքի բոլոր հայաբնակ քաղաքներն ու վայրերը։ Իր 18 տարեկան հասակէն, Պոլիսէն սկսած, աշխատակցած և թղթակցած է Շահնազար-Արփիարի «Հայրենիք»ին, Թիֆլիզի «Նոր-Դար»ին և «Մշակ»ին, «Արմէնիա»ին, «Հնչակ»ին, «Երիտասարդ Հայաստան»ին, «Արեւելք»ին, Թիֆլիզի «Ապագայ»ին, և ապա Պոլսոյ «Կոհակ», «Ապագայ», «Երկիր», «Նոր Աշխարհ» թերթերուն և այլն։ 1913ին ընտրուած է Ազգ. Երեսփոխան՝ Կէտիկ փաշայէն և անդամ վանօրէից խորհուրդին։

76. ՅԱԿՈԲ ԷՖ. ՆՇԱՆԵԱՆ.— Ծնած է 1864ին, Ատաբազար։ 1896ին Կէտիկ-փաշայի ազգային վարժարանի Հոգաբարձութեան ատենապետ ընտրուած՝ և այդ պաշտօնը վարած է 2 տարի, Վարդգէս էֆ.ի Տեսչութեան օրով։ 1898ին Մայր Եկեղեցիի Թաղ. Խորհրդի անդամ ընտրուած՝ և 13 տարի նոյն եկեղեցիի 3 շրջանի Թաղ. խորհուրդներու անդամակցած է, վարելով եկեղեցպանի և ատենադպիրի պաշտօնները։ 1911 Օգոստոսին Կէտիկ-փաշայի Թաղ. Խորհրդի ատենապետ ընտրուած է, և կը վարէ ցարդ նոյն պաշտօնը։ Կէտիկ-փաշայի ազգային Երեսփոխան ընտրուած է 1913ին։ 1912ին Թաղապետական Բ. շրջանակի անդամ կարգուած՝ և վարած է այդ պաշտօնը մինչև Թաղապետական շրջանակներու ջնջումը։ Ու-

նի Դ. կարգի մէճիտիէի պատուանշան: Թաղաքապետական Ընդհ. ժողովի առաջին կարգի անդամ:

77. ՆԵՐՍԷՍ ԷՖ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ.— Ծնած է 1883ին Նիկոմիդիոյ մէջ: Աւարտած է պետական Իտատի և Օգոստինեան Ֆրէրներու վարժարանը և պետական առեւտրական վարժարանի դասընթացքը: Նիկոմիդիոյ ազգ. վարժարանի ընդհանուր դաստիարակ ուսուցիչ եղած է 3 տարի, ինչպէս նաև պաշտօնավարած է պետակ. Իտատի և Մխիթարեան վարժարաններուն մէջ: Անկէ յետոյ մեծ Նոր գիւղի վարժարանի տեսչութիւնը ըրած է: Կը պաշտօնավարէ միեւնոյն ատեն Տավուտ-փաշայի պետակ. Իտատին, և Դպրոցասէրի վարժուհիանոցին մէջ, իր մասնագիտութիւնն է թուրքերէն, պարսկերէն, արապերէն լեզուն, գրականութիւնը և մատենագրութիւնը: Ս. Դ. Հնչ. Կուսակցութեան մէջ կը գործէ տարիներէ ի վեր: «Ապագայ» շաբաթաթերթի և «Նոր Աշխարհ» օրաթերթի պատասխանատու տնօրէն ու արտօնատէրն է եղած: Հրատարակած է պատկերազարդ Նոր քերական Օսմ. լեզուի Ա. գիրք օսմանեան լեզուի:

79. ԼԵՒՈՆ ԷՖ. ՍԱԱԹՃԵԱՆ.—Ծնած է Սամաթիա: Իր նախակրթութիւնը առած է տեղին Սահակեան վարժ.ի մէջ. ու յետոյ ամէնէն գործօն և կարող անդամներէն մէկը եղաւ Ս. Սահակեան սանուց միութեան, որուն կարեւոր մէկ պահանջն ալ գանձելու յաջողեցաւ: Վարժարանէն ելլելէ յետոյ ատեն մը գնաց Կալաց ու Պոլիս դառնալէ յետոյ՝ 15 տարի վարիչն էր Բարսեղ Սթամպօլլեան տան: Աղքատախնամի Սամաթիոյ մէջ հիմնուած օրէն ի վեր անձանձիր աշխատութիւն նուիրած է իբր երկու անգամ Թաղ. Խորհրդոյ անդամակցութեան օրով. անձնապէս աշխատած և նուիրահաւաքութեամբ գլուխ հանած է Պալըքլըի որբախնամութեան կարեւոր գործը: Իր անհատական ջանքերով գլուխ ելած է նաև Սամաթիոյ հրդեհէն յետոյ Մ. Ցակոբեանի գլխաւոր բարերարութեամբ աղքատներու տնակներու շինութիւնը և անտուն անտէր թաղեցիներ կրցած են այսօր պատսպարան մը գտնել իրենց: Երեսփ. Սամաթիոյ:

83. ՌՈՒԲԷՆ ԷՖ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ.—Ծնած է 1861ին, Ադրիանուպոլիս: Ազգ. վարժարանէն շրջանաւարտ ըլլալէ վերջ՝ միջոց մը առեւտուրով զբաղած է. միեւնոյն ժամանակ՝ մասնաւոր դասերով ուսումնքը շարունակած է իր ծննդավայրին մէջ, Սելանիկ և Փարիզ: Ցետոյ Փարիզի իրաւագիտութեան և Քաղաքական գիտութիւններու վարժարաններուն դասախօսութիւններուն հետեւելով վկայագիրը առած և Թուրքիա վերադարձած է: Կ. Պոլսոյ մէջ Պանք Օթօմանի փաստաբան հանդուցեալ Ժագ Պարօցիին գրասենեակը երեք տարի stage ընելէ վերջ, 1892էն ի վեր իբր փաստաբան Պոլիս հաստատուած է:

85. ԵԴՈՒԱՐԴ ԷՖ. ԽՕՐԱՍԱՆ. — Ծնած է Ղալաթիա 1845ին: Մինչեւ 1859 զանազան Թաղ. վարժարաններու մէջ ուսում առած է. 1859ին Բարիզ Մուրատեան վարժարան գացած 1867ին Բարիզի Ecole centrale des arts et manufactures մտած և 1869ին շրջանաւարտ եղած. նոյն թուականին Պոլիս գալով 1870 Մարտի մէջ կառավարական ճարտարագիտութեան պաշտօնով Տրապիզոն, Սըվազ, դարձեալ Տրապիզոն, Սելանիկ, Մանասթըր և վերջնական կերպով Իզմիր վիլայէթներու մէջ առաջին ճարտարագէտի պաշտօն վարած է, և հիմա հանգստեան կոչուած:

Տրապիզոնի գաւառ. ժողովի անդամ, Իզմիր Թաղ. ժողովի անդամ, Ազգ. Կեդր. Վարչ. Թաղ. ժողովի անդամ, և հիմա ազգ. երեսփոխան Իճատիէ Գուզկունճուգէն: Ունի Միթէճայիզի աստիճան և 3րդ կարգի Մէճիտիէ:

88. ՈՍԿԱՆ ԷՖ. ՄԱՐՏԻԿԵԱՆ.—Անդամ Թաղ. ժողովի և երեսփոխան Գուզկունճուք Իճատիէի: Թղթատարական և հեռագրական նախարար: Այս պաշտօնին մէջ ցոյց տուած Օսկան էֆ.ի ջանքերը և յաջողութիւնները զինքը մտցուցին պետական հազուագիւտ կարող պաշտօնատարներու շարքին մէջ: Եղաւ նախարար մը որ ամէնուն համակրութիւնը գրաւեց և ամէնուն ալ գնահատութեան արժանացաւ: Մեծ բարեկար-

գութիւններ մօտէն Օսմ. Թղթատարական Նախարարութեան մէջ։

89. ԿՈՊԵՌՆԻԿ ԷՖ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ.— Ծնած է 1883ին Եէնի Գաբու։ Իբր պարզ պաշտօնեայ մտած է Նշան Զամիչեանի վաճառատունը, յետոյ նոյն վաճառատան պետ եղած է, ուրկէ 1900ին ելած և ինքնագլուխ գործի ձեռնարկած է և կը շարունակէ մինչև այսօր։

Բաւական ժամանակ «Կոպէռ» ծածկանունով աշխատակցած է Սագաեանի, Հաճեանի և Տէօքմէճեանի հրատարակած Լոյս, Ծաղիկ, Հանրագիտակ շաբաթաթերթերուն և վարած է Կարապետ Պիպէռեանի Ֆօնօկրաֆի խմբագրապետութիւնը։

Բացի թաղին Ազգ. վարժարաններու մէջ զանազան ժողովներու մասնակցելէ, 1909 ապրիլին առևտրական գործերով Եւրոպա գտնուած առեն Եէնի-Գաբուի Թաղ. Խորհրդի անդամ ընտրուած, երբ հազիւ 25 տարեկան էր։ Այս պաշտօնը վարած է երկու-քուկէս տարի և հրաժարած է Սկիւտար փոխադրուելուն պատճառով։

1912ին Գուզկունճուգ-Իճատիէ միացեալ թաղերու Թաղ. Խորհրդոյ անդամ ընտրուած, Անդամ է Իճատիէի Ներսէսեան-Երմոնեան վարժարանի հոգաբարձութեան, Պատուակալ դըպրապետ Գուզկունճուկի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին դպրաց դասուն։ 1913ին նոյն թաղին Ազգ. երեսփոխան ընտրուած է։ Ազգ. Ժողովի կրտսերագոյն անդամն է։

92. ՆՇԱՆ ԷՖ. ԳԱԼԸՊՃԵԱՆ. — Ծնած է 1863ին. շրջանաւարտ Սամաթիոյ Կաթողիկէ Հայոց Մեսրոպեան վարժարանէ։ Պետական պաշտօնեայ (Թարգման Բիրէճ Գափուի ժաքսատան) 1880-1895, երկար տարիներ հոգաբարձու Նաըլը գաբուի վարժարաններու և մինչև 1894 անդամ Թաղական Խորհրդի Ս. Յովհաննէս եկեղեցիի։ Թարգման ֆրանսական ընդհ. հիւպատոսարանի 1896-1913։ Երեսփոխան Նաըլը-գաբուի թաղին։ Անդամ Բերայի Թաղ. Խորհրդի։ Անդամ Կիլիկիոյ Կեդր. Որբախնամ յանձնաժողովի։ 5 և 4րդ Մէճիտիէ Օսմ. պատուանշան։ Օֆիսիէ տ'Ագատէմի։

93. ՏԻԳՐԱՆ ԷՖ. ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ.— Ծնած է Պանտրմա, Հայ գիւղ։ Հակառակ իր ջերմ փափաքին չէ կրցած շարունակել իր ուսումը, հիւանդութեան պատճառով։ Մտած է առևտրական ասպարէզը, ինքնօգնութեամբ առաջացած է, մասնակցած է օժանդակ մարմիններու, անդամ է ելևմտից հոգաբարձութեան և երեսփոխան ընտրուած է Նարլը գաբուի թաղէն. Սահմանադրութենէն վերջ երկու անգամ Մագրի գիւղի Թաղապետութեան անդամ ընտրուելով չորս տարի վարած է այս պաշտօնը, և վերջին անգամ Մագրի գիւղի Թաղապետութեան կողմէ քաղաքապետութեան ընդհանուր ժողովին մասնակցելու համար անդամ ընտրուած է։

94. ԲԱՐՍԵՂ ԷՖ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ.— Ծնած է 1853ին, Սկիւտար. Թաղին Ս. Խաչ վարժարանին Ա. աշակերտներէն եղած է, հոն ստացած է իր ուսումը։ 1877ին մտած է առևտրական ասպարէզը իբր վաճառատան համարակալ։ 1883ին իր երկու եղբայրներուն հետ հիմնած է «Աւետիսեան Եղբարք» անունով ծանօթ գուլպայեղէնի վաճառատունը։ Ազգային շրջանակի մէջ 1877էն ի վեր վարած է զանազան պաշտօններ իբր անդամ Թաղ. Խորհրդի և հոգաբարձութեան, նաև Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Ուսումնական և Տնտեսական խորհրդի։ Անդամ Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան։

95. ԳԱՐԵԳԻՆ ԷՖ. Ց. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ.— Ծնած է Չէնկէլքէօյ (Կ. Պոլիս) 1856ին։ Նախնական կրթութիւնը առած է Սկիւտար Ս. Խաչի Ազգ. վարժարանը և ապա Սուլթանիէ Կալաթա Սէրայի վարժարանին առաջին շրջանի աշակերտներէն եղած է։ 41 տարի հեռագրական և թղթատարական վարչութեան մէջ զանազան պաշտօններ վարած է, ինչպէս նաև ազգային այլ և այլ աշխատութիւններ ստանձնած տասը տարիի չափ Տար իւլ Սէնաի Օսմանիէ գործարանին տնօրէնութիւնը վարած է։ Հիմա յիշեալ վարչութեան Ապրանքներու աճուրդի և գնման ճիւղին պետն է։

97. ՎԱՐԴԳԷՍ (ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ) ԷՖ. ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ.—

Ծնած է 1871ին, Կարին։ Նախն. ուսումը առած է Կարնոյ Ազգ. վարժարանին մէջ։ 1889ին ուսուցչական ասպարէզը մտած, 1890ի Մայիսին Կարնոյ ցոյցին մասնակցած, բանտարկուած և ներման արժանացած։ 1890ի վերջերը Պոլիս եկած և ուսուցչութեամբ պարապած մինչեւ 1897, Յ. Զարմայր անունով. վերջին անգամ կը վարէր Կէտիկ-փաշայի Ազգ. վարժարանի տեսչութիւնը։ 1891էն վերջ Դաշնակցական կազմակերպութեան մէջ մտած և գործօն մասնակցութիւն ունեցած. 1896 Մայիսին բանտարկուած և ընդհ. ներման արժանացած։ 1897ի Օգոստոսին Պապ-Ալիի պոմպայի դէպքին առթիւ կը պարտաւորուի խոյս տալ Պոլիսէն և երկու տարիի չափ ծընէլ, Պուլկարիա և Կովկաս մնալէ վերջ 1899ի Հոկտեմբերին կ'անցնի Վան, և հոն մինչեւ 1903ի ունվար 5ը (փախստական) գործելէ վերջ մատնուելով տան մը մէջ կը պարտուի, կը վիրաւորուի երկու ոտքերէն, և ձերբակալուելով մահուան կը դատապարտուի։ Ֆրանսացի բարեկամներու միջամտութեան շնորհիւ մահուան վճիռը ցմահ թիապարտութեան կը փոխուի։ 1907ին Արղնի-Մատէնի բանտը իսկ 1908ին անկէ Տիգրանակերտի բանտը կը փոխադրուի։ Հոն վրայ կը հասնի Սահմանադրութիւնը և Օգոստ. 1ին կ'ազատուի բանտէն։ Նոյն տարին Օսմ. երեսփոխան կ'ընտրուի Կարինէն։

100. ՓՐՕՖ. ԱԲՐԱՀԱՄ ԷՖ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ.— Ծնած է Պարտիզակ։ Երկար ատեն բնակած է Անգլիա, մօտէն ուսումնասիրելով Օքսֆորտի նշանաւոր համալսարանին և ուրիշ կրթական հաստատութիւններու դասախօսութիւնները։ Վարած է Ազգ. զանազան պաշտօններ, պաշտօնավարած է նաեւ Հայ և օտար վարժարաններու մէջ։ Ազգ. Երեսփոխան, Ա. Ատենադպիր Ուսումն. Խորհրդի և երկիցս Քաղ. Ժողովոյ անդամ, հիմա փոխ Ատենապետ Կեդր. Վարչութեան. Իզմիրեանց գրական յանձնաժողովի անդամ։ Կեդր. վարժարանի իմաստասիրութեան ուսուցիչ։ Անդամ Խորհրդարանական և Վարչական Ապահովութեան Յանձնախումբին, Միացեալ Ուսումն. Յանձնախումբին և Ազգանուէր Հայուհեաց Խնամակալութեան։

ՎԱՀԱՆ ԷՖ. ԹԷՔԷԵԱՆ.— Ծնած է 1878ին, Կ. Պոլիս։ Աշակերտած է Մխիթար Իճատիէի թաղային, Պէրպէրեան և Ազգ. Կեդրոնական վարժարաններուն։ 1896—1908 բնակած է Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիա և Եգիպտոս, գլխաւորապէս առեւտրական զբաղումներով։ Նախապէս Հնչակեան՝ Օսմ. Սահմանադրութենէն ետք հիմնադիրներէն եղած է Սահմ. Ռամկավար կուսակցութեան։ Երեսփոխան Եգիպտոսի՝ առաջին վիճակով դադրած և նոյն տեղէն վերընտրուած է. վարած է տարի մը Ազգ. Ժողովի Ա. Ատենադպրի պաշտօնը։ 1912-13ին՝ նախ հաստատութեանց Ապահովութեան խորհրդարանական յանձնաժողովներուն անդամ եղած է։ Աշխատակցած է Պոլսոյ, Արտասահմանի և Կովկասի թերթերուն, բանաստեղծական, վիպական, երգիծական և հրապարակագրական գրուածքներով։ Հրատարակած է Եգիպտոսի մէջ Շիրակ ամսաթերթը՝ որ ետքէն Պոլսոյ մէջ իբրեւ շաբաթաթերթ ալ լոյս տեսած է։ Ունի Հոգեր անուն Արձակ և Ոտանաւոր բանաստեղծութիւններու հատոր մը, տպագրուած Բարիզ 1901ին։ 1912ին Ազգ. Հիւանդանոցի Պոլսոյ Գրասենեակին տեսուչ։ Իսկ հիմա տնօրէնն է Կեսարիոյ Ս. Կարապետ վանքի վարժ.ին

103. ՏՕՔԹՕՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ԷՖ. ՓԱՇԱՅԵԱՆ.— Ծնած է 1864ին Կէտիկ Փաշա։ 1888ին Կ. Պոլսոյ կայսերական քաղաքային բժշկական դպրոցէն բժշկական վկայական առած։ 1888 Մայիսին Բալուի Թաղապետական բժիշկ կարգուած, 6 ամիս յետոյ հրաժարելով, քանի մը ամիսներ Մալաթիոյ Թաղապետական բժշկի պաշտօն վարած։ 1889ի սկիզբէն մինչեւ 1890 Օգոստոս Տիվրիկի մէջ բժշկութեամբ պարապած։ Տիվրիկի Գաւառական Ընդհ. և Քաղաքական ժողովներուն կազմութեան աշխատած և նոյն Գաւառ. Ընդհ. Ժողովին Ատենադպիր ընտրուած։ 1890ին Կամախի Մեծ Բագառիճ գիւղին մէջ ձերբակալուած, իբրեւ Տիվրիկի մէջ յեղափոխական խումբերու կազմակերպող, և Երզնկայ, Կէրճանիս, Էնտէրէս, Զարա բանտէ ի բանտ տարուելով Սեբաստիոյ մէջ բանտարկուած։ Սեբաստիոյ Ամբաստանիչ Ատեանին կողմէ մահ-

ուած դատապարտուած, բայց Վերաքննիչ Ատեանին կողմէ 1891 Մարտ 9ին անպարտ արձակուած, նոյն դատարանին նախագահ Անմէտ Էտիպ պէյին աչքը դարմանած ըլլալուն պատճառով: 1891 Ապրիլէն մինչեւ 1892 Սեպտեմբեր Շապին Գարահիսարի մէջ բժշկութեամբ պարապած, քանի մը ամիսներ ալ նոյն քաղաքին մօտ Լիճէսէի արծաթի հանքին Անգլիական Ընկերութեան բժիշկը կարգուած. 1892 Սեպտեմբեր 23ին Շապին Գարահիսարի մէջ ձերբակալուած և դարձեալ բանտէ բանտ տարուելով Երզնկայ բանտարկուած և երեք տարի տեւող դատավարութենէ յետոյ մահուան դատապարտուած: Նշանաւոր Օրիորդ Վերգինէ Պ. Թորգոմեանի անվհատ աշխատութեան և Անգլիոյ դեսպան Սըր Ֆիլիպ Քըրրիի և անոր կնոջ միջամտութեան շնորհիւ 1895 Ապրիլ 8ին կայսերական ներման արժանացած: 1896էն 1903, եօթը տարի Պարսկաստանի Դաւրէժ քաղաքին մէջ բժշկութեամբ պարապելով, Թեմական կանոնագրի խմբագրութեան մասնակցած, Թեմական Պատգամաւորական Ժողովին անդամ ընտրուած, Լիլաւայ Թաղին երկսեռ դպրոցներու, Հոգաբարձութեան Ատենապետութեան պաշտօնը վարած, նոյն դպրոցները Զ. դասարանով երկրորդական վարժարանի մը բարձրութեան հասցնելով. նոյն դպրոցին մէջ, դպրոցական առողջապահութեան և կանանց բարեգործական Ընկերութեան կար ու ձեւի Արհեստանոցի աշակերտուհիներուն առտնին տնտեսութեան դասեր աւանդած ձրիաբար: Դաւրէժի մէջ հիմնած և ղեկավարած լսարանական, հակալքոլական Ընկերութիւնները: Թագաժառանգ իշխանին պալատան բժշկի հանգամանքով խանութեան տիտղոսով և Դ. աստիճանի Շիրի-խուրշիտի պատուանշանով վարձատրուած պարսկական կառավարութեան կողմէ: 1903էն 1906 Աղեքսանդրիա քաղաքը հաստատուած, Հ. Յ. Դ. Խմբատեղի-Լսարանը հաստատած, Կամպէրթա անունով տպարան մը հիմնած, ինչպէս նաև քանի մը ընկերներով Հորիզոն շաբաթաթերթը խմբագրած: 1906 Յուլիսին պարսիկ կառավարութեան և հասարակութեան հրաւէրով և

Քարանթինայի, Մաքսատան և զանազան ընկերութեանց բժշկի պաշտօնով կրկին հաստատուած Պարսկաստանի մէջ Պէնտէր Կէզ (Կասպից Ծովի վրայ) քաղաքը: 6 տարուան մէջ բարւոք ծառայութեան, քոլէրայի և ներքին պատերազմներու միջոցին վիրաւոր զինուորներու ցոյց տրուած հոգածութեան փոխարէն պարսիկ կառավարութեան կողմէ պատուուած է հասարակաց կրթութեան Ա. կարգի պատուանշանին Բ. կարգի պատուանշանով: 1912 Ապրիլին Սեբաստիայէն Օսմ. Երեսփոխան ընտրուած, նոյն տարուան Յուլիսին Խարբերդէն Ազգ. Երեսփոխան և Հոկտեմբերին Քաղաք. Ժողովոյ անդամ ընտրուած: Մեծ և փոքր առանձին հատորներով հրատարակած է 13 երկասիրութիւններ, գիտական, առողջապահական և գեղարուեստական: Գիտական, առողջապահական և գեղարուեստական գրուածքներով աշխատակցած է հետեւեալ հայ թերթերուն՝ Մելիքեանի, Աղաբէգեանի, Շահնազարի և Ամերիկայի Հայրենիքին, Ճերիտէի Շարգիյէ, Արեւելեան Մամուլ, Սուրհանդակ, Բժիշկ, Մշակ, Մուրճ, Միութիւն, Շարժում, Բանասէր, և Պէրպէրեան ու Ե. Թօփճեան Տարեցոյցներու: Ֆրանսերէն բժշկական գրուածքներ ունեցած է հետեւեալ պարբերականներուն մէջ, La Médecine Moderne, Archives Orientales de médecine et de chirurgie, La Médecine Orientale, L'Indépendence Médicale, Փարիզ, Archives Internationales d'hygiène scolaire, նախ Լայպցիկ իսկ այժմ Միւնիխ:

Ֆրանսերէն լեզուով աշխատակցած է հետեւեալ ստուարահատոր երկասիրութեանց, մասնաւոր բաժիններ վերցնելով՝ =1) L'État actuel de la chirurgie nerveuse, Par le Dr. A. Chipault, Tomes III, 1903, Paris. 2) Bibliographie der gesamten Wisenschaftlichen Literatur über den Alkohol und den Alkoholismus Par le Dr. R. Abderhalden, 1904 Berlin.

106. ԳԵՂԱՄ ԷՖ. ՏԷՐ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ.— Ծնած է Մուշ Խէյպեան գիւղ. 1866ին: Հետեւած է Ս. Կարապետի և Մշոյ

վարժարանաց 1876–80 հետեւած է միանգամայն ինքնալարգացման, միեւնոյն ատեն մշակելով գաւառային գրականութիւնը 1882 թուէն սկսեալ։ Նոյն ատենները ուսուցիչ Մուշ և Խէյպեան, քարտուղար Ս. Կարապետի մէջ. 1884ին նոյն պաշտօնով տեղափոխուած Մշոյ Առաջնորդարան։ 1893-96 ուսուցիչ Եղեսիա-Տիարպէքիր, և վերջնոյն Առաջնորդարանին քարտուղար։ 1891ին դարձեալ կոչուած Մշոյ Առաջնորդարանի քարտուղարութեան, ժամանակցեր է տեղւոյն Ազգ. Ժողովներուն, Ուսումն. Խորհրդոյ. հոգաբարձութեանց և Գաւառ. Ընդհ. Ժողովի, որի ատենապետութեան կոչուած է 1908ին։

Նոյն տարւոյ Դեկտ. 13ին ընտրուած Օսմ. Երեսփոխան Մշոյ և վերընտրուած 1912ին ստուար քուէներով. 1909ին Մշոյ կողմէ Ազգ. Ընդհ. Ժողովին անդամ ու վիճակով դադրելէ ետքը 1911ին վերընտրուած։ Հրատարակած է բազմաթիւ յօդուածներ և ուսումնասիրութիւններ ժողովրդական կեանքէ, թղթակցելով շարունակաբար Մայրաքաղաքի թերթերուն՝ Հայրենիքի, Մասիսի, Արեւելքի, Բիւզանդիոնի, Ժամանակի, ապա Ազատամարտի եւն.։ Հիմա կ'անդամակցի Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Քաղաք. Ժողովին։ Պատմական-բանասիրական հաւաքածոներ ունի, որոնք դեռ լոյս չեն տեսած։

111. ԱՒԵՏԻՍ ԷՖ. Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ.— Ծնած է Եօզկատ։ Շրջանաւարտ եղած է Եօզկատի Խորէնեան վարժարանէն։ Տասներկու տարիէ ի վեր նախ Եօզկատի, ապա Սեբաստիոյ և Սամսոնի մէջ վաճառականութեամբ զբաղած է, իսկ երկու տարիէ ի վեր հաստատուած Կ. Պոլիս, նոյնպէս կը զբաղի արտածելի և ներածելի ապրանքներու վաճառականութեամբ։ Ազգ. Երեսփոխան ընտրուած է Եօզկատէն։

112. ՎԱՀԱՆ ԷՖ. Մ. ԷՍԱԵԱՆ.— Ծնած է Կ. Պոլիս. 1868ին. աշակերտ Հարոի (Harrow) բարձրագոյն վարժարանին, Պաշըլիէ (Bachelier) ժընէվի պետական կիմնազիոնի-Licencié en Droit Բարիզի Համալսարանի։ Անդամ Սանասարեան Խնամակալութեան. Գանձապետ Յովսէփ Իզմիրլեան գրական մնայուն յանձնաժողովի։ Երեսփոխան Կեսարիոյ։

113. ՍԱՐԳԻՍ ԷՖ. ԲԸՆԱՃԵԱՆ.— Ծնած է Օրթագիւղ, 1873ին։ Յ. Գուրգէնի «Հայկական Կրթարան»է շրջանաւարտ, 1889ին։ Առեւտրական ասպարէզը մտած է 1894ին և 1895 Յուլիս 16էն, հօրը մահէն յետոյ Կ. Պոլիս «Յարութիւն Բընաճեան Որդիք» անուամբ հաստատուած առեւտրական (Պոլսոյ) ճիւղին անօրինութիւնն ստանձնած է։ 1 Նոյեմբեր 1901էն ի վեր «Ուսուցչաց օգնութեան Սնտուկ»ին գանձապետութիւնը կը վարէ, իսկ Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ Նպաստից Յանձնաժողովին անդամակցած է մինչեւ կազմութիւն «Որբախնամ» և «Այրիախնամ» յանձնաժողովներու։

1910ին անդամ ընտրուած է Ազգ. Պատր. Քաղաքական Ժողովին և 1912ին սկիզբները Ազգ. Երեսփոխան՝ Հալէպ-Այնթապ միացեալ վիճակներու։ Անդամ՝ Հայ. Բարեգործ. Ընդհ. Միութեան Կ. Պոլսոյ Մասնաճիւղին։

116. ՍԵՐՈՎԲԷ ԷՖ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ.—Ծնած է Սղերդ, 1884ին։ Կրթութիւնը ստացած է Սղերդի Միացեալ Ընկերութիւնք Հայոցի նախակրթարանին մէջ։ Անկէ յետոյ աւարտած է Կարնոյ Սանասարեան վարժարանին դասընթացքը 1903ին։ Այդ թուականէն մինչեւ այսօր օսմաներէնի ուսուցչութիւն կ'ընէ։ Հետեւած է Օսմ. Համալսարանի դպրութեանց ճիւղին դասախօսութիւններուն։ Ազգային Երեսփոխան Սղերդի։

118. ՏՕՔԹՈՐ ՏԷՕՎԼԷԹ ԷՖ. ՏԱՏՐԵԱՆ.— Ծնած է Հաճըն, 1866ին։ Ատամնաբոյժ։ Հայկական խնդիրներու միջոցին Բայասի բերդին մէջ տարապարտին բանտարկութիւն մը կրած է, ուրկէ հազիւ կրցած է ազատ արձակուիլ իր կնոջ դիմումներուն շնորհիւ։

120. ՏԻՐԱՆ ԷՖ. ԵՐԿԱՆԵԱՆ.—Ծնած է Պոլիս, 1874ին։ Մագրիգիւղի թաղային վարժարաններուն մէջ նախնական կրթութիւնը առնելէ վերջ՝ իր ուսումը ամբողջացուցած է պե-

տական վարժարաններուն մէջ։ Փաստաբան, վկայուած՝ Օսմ. Իրաւաբանական Համալսարանէն։ Սահմանադրութենէն անմիջապէս վերջ 1908ին Կայս. Իրաւաչ. Համալսարանի պատմական իրաւաբանութեան ուսուցիչ կարգուած է, պաշտօն զոր մինչեւ այսօր կը վարէ։ Իր հեղինակութիւնները ամփոփած է 4 հատոր «Գանունու ճէզա-ւէրուլէրի» անուն երկի մը մէջ, որուն երկու հատորները արդէն հրապարակ ելած ու սպառած են։ Ազգային շրջանակին մէջ սահմանադրութենէն վերջն է որ մտած է և Արսլանեան վարչութեան օրով երկրորդ Ատենապետ եղած է Բաղ. Ժողովին։ Այժմու վարչութեան Ա. ատենադպիրն է։ Երեսփոխան Պանտրմա-Պալըքէսէրի թեմին։

122. ԱՐԹԱԲԻ ԷՖ. ՍԱՐԱՖԵԱՆ.— Ծնած է 1862ին Արաբկիր։ Պոլիս գալով յաճախած է Ղալաթիոյ Ազգային վարժարանը, ուր աւարտած է իր կրթութեան ընթացքը։ 1878ին գրական ընկ.եան անդամ, յետոյ գործօն անդամ Միզանի Ուսումնասիրաց՝ և յետոյ 1887ին, մէկը հիմնադիրներէն և վարիչներէն Արաբկիրի Ուսումնասիրաց ընկ.եան, որուն նպատակն էր աղջկանց կրթութեան տարածել Արաբկիրի մէջ։ Հնչակեան կուսակցութեան կազմութենէն առաջ, կազմակերպիչներէն մէկը եղած է Հայ. Ցեղ. Ընկերութեան մը, որ յետոյ ձուլուած է Հնչակեան կուսակցութեան մէջ։ Վարած է զանազան Ազգ. պաշտօններ և Ազգ. Սահմանադրութեան վերահաստատումով ընտրուած է Ազգ. Երեսփոխան Արաբկիրէն, ինչպէս նաև անդամ աղջկանց Ազգային Որբանոցի Խնամակալութեան։

123. ԼԵՒՈՆ ԷՖ. ՏՆՏԵՍԵԱՆ.— Ծնած է Օրթագիւղ, 1870ին։ Որդին է Եղիա Մ. Տնտեսեանի, ուսուցիչ, տպագրիչ և երաժիշտ։ Նախնական կրթութիւնը առած է Գատըգիւղի Արամեան վարժարանին մէջ, ուր իր հայրը ուսուցիչ էր։ 1881ին Եղիա Տնտեսեանի տարաժամ և եղերական մահով որբ մնալով, կը փոխադրուի կրկին Օրթագիւղ, ուր կ'աշակերտէ Հայկական կրթարանի։ 1884ին շրջանաւարտ կ'ըլլայ։ 1884—

1885 Հայկական Կրթարանի մէջ օգնական ուսուցչի պաշտօն կը վարէ։ 1885ին 3 ամսի չափ «Արեւելք» թերթի վարչութեան մէջ աշխատելէ յետոյ կ'ընդգրկէ առեւտրական ասպարէզը մտնելով թղթավաճառութեան ճիւղին մէջ։ 1886ին իր մօրեղբօր հետ կը հիմնէ Ռոմեան և ընկ. ծանօթ թղթավաճառանոցը զոր կը վարէ մինչեւ այսօր։ «Երկրագունտ» թերթի մէջ ինչպէս նաև «Կրթարան» հանդէսին մէջ յօդուածներ և թարգմանութիւններ գրած է, հրատարակած է նաև մանր մունր ուրիշ յօդուածներ միշտ սկզբնատառերով ստորագրուած։ 1895—96 շրջանին վարած է Օրթագիւղի Թարգմանչաց վարժարանի գանձապետութիւնը։ 1911էն ի վեր գանձապետն է Այրիախնամ Ցանձնաժողովի։ Երեսփոխան Իզմիրի։

125. ՕՆՆԻԿ ԷՖ. ՏԷՐՈՒՆԵԱՆ.— Ծնած է 1856ին Ադրիանուպոլիս։ 1867ին ղրկուած է Թէոդոսիա Խալիպեան վարժարանը, ուր ուսում առած է մինչեւ 1869 թուականը, և իր բարի վարուց, աշխատասիրութեան և մանաւանդ ռուսերէնի մէջ յաջողակութեանը համար պատւոյ տախտակին մէջ արձանագրուած է։ Յետոյ, Կ. Պոլիս վերադառնալով, շարունակած է իր ուսումները Ռուբինեան Ամբրոսիոս վարդապետի մասնաւոր վարժարանին մէջ և 1872ին մտած է Կալաթա Սէրայի Լիսէն, ուրկէ 1875ին ընթացաւարտ ելած է և յետոյ իր ուսումնառութեան ընթացքը շարունակած է նոյն տարին Կալաթա Սէրայի Նորաբաց Universitéի Génie civilի մէջ։ Ադրիանուպոլսի երեսփոխանին երիտասարդութեան առաջին շրջանը կ'սկսի Արեւելքի քաղաքական փոթորիկներու վաղորդայնին, երբ արդէն պայթած էր Ռուսեւթուրք պատերազմը, և Աղեքսանդր Երկրորդ Զարին բանակները մուտք գործած էին Ադրիանուպոլսոյ դռներէն ներս։ Ռուսական առժամեայ կառավարութիւն մը կազմուած ըլլալով իր ծննդավայրին մէջ, Օննիկ էֆ. Տէրունեան առաջին քարտուղար կը կարգուի և այդ առթիւ Աղեքսանդր Բ. Զարէն կ'ընդունի Սէն Սթանիսլասի պատուանշանը։ Յետոյ, 1879ին, Ֆիլիպ-

պէի մէջ ռուսական կառավարութեան կողմէն կազմուած հաշուեքննիչ Յանձնաժողովին կ'անդամակցի, պաշտօն ունենալով քննելու կառավարիչներուն (միւթէսարրըֆ) և տեղակալներուն (գայմագամ) հաշիւները։ Այնուհետեւ, երբ Պերլինի Վեհաժողովը վերջնականապէս կը վճռէ Եւրոպական Թուրքիոյ ճակատագիրը, Օննիկ էֆ. Տէրունեան Կ. Պոլիս կը վերադառնայ և կը մտնէ Իսահան Եղբարց վաճառատունը, իբրև համարակալ-քարտուղար. ուր կը պաշտօնավարէ անընդհատ ութ տարի։ 1888ին իր հաշուին կը հիմնէ շինութեանց վերաբերեալ առեւտրական տուն մը, ինք ըլլալով նախաձեռնարկ. Պոլսոյ մէջ առաջին անգամ ըլլալով, Carreau Cimentի գործարանի մը հաստատութեան և mosaïqueի ներմուծման, իր իսկ ձեռքով պատրաստուած։ Վաճառատունը արժանացած է եւրոպական շքանշաններու։ Օննիկ էֆ. Տէրունեան 1896ի աղէտքին կ'ապաստանի Պուլկարիա, յետոյ կրկին կը վերադառնայ Պոլիս և կը վերսկսի իր գործը։ Պանտրմայի Հայ Գիւղի համայնքին հանրածանօթ քարահանքի խնդրին համար իր անձնական քսակէն ծախսելով 2000 ոսկի և յաջողելով գիւղային սեփականատէր դարձնել այդ քարահանքին եւ նոյն գիւղի եկեղեցւոյն ապահովել տարեկան մօտաւորապէս 300 ոսկիի եկամուտ մը։ Օսմ. Սահմանադրութեան վերահռչակումէն ի վեր վարած է ազգային պաշտօններ, ինչպէս է Նպաստից Յանձնաժողովին անդամակցութիւնը, եւ այժմ ատենապետն է Բերայի Թաղական Խորհուրդին։

126. ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԷՖ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ.— Ծնած է Ատանա, 1861ին։ 1880—82ին պաշտօնեայ եղած է Ատանայի եւ Տարսոնի օսմանեան հեռագրատանց օտար թղթակցութեան ճիւղերուն մէջ. 1883—86ին եղած է՝ Ատանայի քաղաքային նախնական դատարանի քարտուղար, 1886—89ին՝ Ֆրանքօ—Հօնկրուազ, Անիէնսա, եւ Ֆէնիքս—Օբրիշիէն ապահովագրական ընկերութեանց կողմէ Ատանայի նահանգին Ընդհ. գործակատար, 1889—91ին՝ օսմանեան Հանրային Պարտուց՝ Ատանայի Կեդր. Վարչութեան մէջ թղթակցութեան առաջին դիւանադպիր եւ իրաւագէտ խորհրդական. 1891 թուականէն սկսեալ իրաւաբանական ասպարէզն ընդգրկելով՝ 1892 տարին առաջին եռամսեայէն ի վեր Կ. Պոլիս հաստատուած է։ 17 տարեկանէն սկսեալ Ազգ. գործերու մէջ մտած է, նախ դպրոցական հոգաբարձուի պաշտօնով, յետոյ յաջորդաբար եղած է՝ հիմնադիր անդամ Աշխատասիրաց, Իմաստասիրաց եւ Եկեղեցասիրաց ընկերութիւններու։ Վարած է Ատանայի Գաւ. Վարչ. Ուսում. եւ Տնտեսական խորհուրդներու ատենապետութեանց պաշտօնները, առաջինին հետ միասին նաեւ տեղւոյն Ազգային վարժարաններու Հոգաբարձութեան պաշտօնը. այս վարժարաններու մէջ դասախօսած է իբրև պատուակալ ուսուցիչ բարոյագիտութեան և թուրքերէնի, յետոյ անձնական զոհողութիւններով՝ 12 Ատանացի պատանիներ Պոլիս առաջնորդած և զետեղած է Պէրպէրեան վարժարան, Ատանայի համար ուսեալ նոր սերունդ մը պատրաստելու նպատակով։ 1908ին՝ Ատանայի գաւառէն Ազգ. Երեսփոխան ընտրուելով, առաջին շըրջանէն սկսեալ երկու տարի վարած է միանգամայն Ազգ. Ընդհ. Ժողովի Ելեւմտից Յանձնախումբին ատենապետութիւնը՝ չարունակաբար եղած է նոյն ժողովի կալուածոց և ապա համարակալութեան դիւաններուն ատենապետ, ատենապետած է նաև 3 Յուլիս 1909ին Ազգ. Ընդհ. Ժողովէն կարգեալ խորհրդարանական քննիչ յանձնաժողովին, որ պաշտօն ունէր Ս. Երուսաղէմի Պատրիարք հոգելոյս Տ. Յարութիւն սրբազանի դէմ եղած ամբաստանութիւնները քննելու, 11 Նոյմ. 1908ին անդամ ընտրուած է Ազգ. Կեդր. Վարչ. Ուսում. Խորհուրդին, որուն ատենապետած է 9 Յուլիս 1909էն մինչև 9 Յունիս 1911։ 29 Սեպտ. 1912ին ընտրուած է անդամ Ազգ. Կեդր. Վարչ. Քաղ. Ժողովի, որուն դեր ատենադպրութեան պաշտօնը կը վարէ։ 1880—85 թուականներուն թղթակցած է «Մանզումէի Էֆքեար» և «Մէճմուայը Ախպար» հայատառ-թուրքերէն օրաթերթերու, իսկ 1899—1910ին՝ աշխատակցած է «Բիւզանդիոն»ի և «Սուրհանդակ»ի։ Արիստ. Գասպարեանի իրաւագի-

տական Թուրքերէն երկասիրութիւններն են՝ 1894–99 թուականներուն երկու անգամ տպագրուած Մեճմա՛ը լահըգայը գավանիյն, 1894—1912ին կրկին անգամ հրատարակուած Ձըզցանը Գավանիյնի Օսմանիէ, 1895-1907ին կրկնակի լոյս տեսած Մապաեր Լահըգայը Գավանիյն, նոյն թուականներուն երկու անգամ հրապարակ հանուած Ձէյլի Լահըգայը Գավա-նիյն, 1896ին տպագրուած Հուգուգ Միւշավիրի և 1901 թուականին տպագրուած Իլամաթ Թօպրասը, ընդամէնը 3790 լայնածաւալ էջերէ բաղկացեալ։

129. ԳԱՍՊԱՐ ԷՖ. ՆԷՄՑԷ.— Ծնած է Հաւաւ (Բալու) 1859ին։ Որդի՝ Կայսերական պալատներու ճարտարապետ Պետրոս էֆ. Նէմցէի։ Տղայ հասակէն Պոլիս գաղթած՝ մանկութիւնը կ՚անցընէ Օրթաքէօյ. աւարտելով Թարգմանչաց և Լուսաւորչեան դպրոցներուն ընթացքը։ Յետոյ հետեւած է Լիսէի մէջ ժէնիի դասընթացքներուն և կոչուած Բերայի թաղապետական շրջանակի երկրաչափական պաշտօնին, զոր վարած է 16 տարի, մինչեւ Մեծ դէպքը, երբ կ՚ստիպուի չատերու պէս գաղթել Պուլկարիա։ Հոն 12 տարի չափաբերական և ճարտարապետական զբաղումներ ունեցած է, միջոց մըն ալ Վիէննա անցած՝ արուեստին նրբութիւններն հետազօտելու։ Սահմ. հռչակումէն՝ վերադարձած է Պոլիս, ուր կը պարապի ցարդ իր մասնագիտութեամբը։ 1891ին անդամ Ուսումնական Խորհուրդի։ Գ. Նէմցէ ցանցառակի երեւցած է պոլսահայ մամուլին մէջ։ Պատրաստած է Ա. Արփիարեանի և Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեանի ընդարձակ կենսագրութիւնները։ Ասոնցմէ զատ ունի «Դրական Պառնաս», «Շիթեր ու Շանթեր», «Ցիչատակաց Աշխարհէն» և «Երեք Մահեր» (Պետրոս Ադամեան, Ֆիմի, և Տօքթ. Մարտիկ Գավավեան), անտիպ գործերը։

130. ՄԻՀՐԴԱՏ ԷՖ. ՀԱՅԿԱԶՆ.—Ծնած է 1864ի Աւագ Ուրբաթ օրը, Պէչիկթաշի մէջ։ Հաղիւ միամեայ, արդէն վտիտ և տկար, կը հիւանդանայ և յաճախ նուաղումներ կ՚ունենայ։

Տղուն վիճակը կը ծանրանայ և օր մը ծանր նուաղումի մը առեն բժիշկը անոր մահը կը վճռէ։ Ծնողքը կ՚որոշեն Ջինճիրլի-Գույուէն (ուր տարուած էր օդափոխութեան համար) Պէչիկթաշ իջեցնել... մեռելը։ Պէչիկթաշի գերեզմանատան առջեւ կը հանդիպին Տքթ. Սէրվիչէն էֆ.ի որ կը խորհի թէ մի՛ գուցէ նուաղած ըլլար կրկին, ծանօթ ըլլալով իրեն փոքրիկ Միհրդատի յաճախակի նուաղումները։ Գերեզմանատուն կ՚ընկերանայ և հոն քննելով կը հաստատէ որ մեռած չէ։ Այսպէս... յարութիւն կ՚առնէ Միհրդատ Հայկազն։ Մինչեւ չորս տարեկանը, կաթ կ՚ուտէ իր մօրմէն։ Միհրդատ Հայկազն շրջանաւարտ եղած է Պէչիկթաշի Մաքրուհեան վարժարանէն։ Ցեղափոխական կեանքի մէջ մտած է 1883ին։ Վարած է Ազգ. քաղմաթիւ պաշտօններ և Ցանձնաժողովներու անդամակցութիւններ։ Եղած է երկու անգամ, 1908ին և 1911ին—Մատթէոս Բ.ի և Գէորգ Ե.ի ընտրութեան առթիւ—հայրապետական ընտրութեան պատգամաւոր, Զմիւռնիոյ և Արաբկիրի վիճակներէն։ Նախագահն է Պէչիքթաշի Աճարոնեան Ակումբին։ Երեսփոխան՝ Ռոտոսթոի։

131. ԿԱՐԱՊԵՏ-ՏԻԳՐԱՆ ԷՖ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ.—Ծնած է Տիգրանակերտ 1864ին։ Նախնական կրթութիւնը առած է Տիգրանակերտի Հայրենասիրաց վարժարանին մէջ։ Յետոյ ինքնօգնութեամբ սորված է եւրոպական չորս լեզուներ. 1885ին պաշտօնեայ անուանուած է, Տիգրանակերտի հեռագրական կայանին։ Հայկական ընդհանուր կոտորածներէն ետքը 1896ին պաշտօնէն արձակուած է. իր ընթացքը «կասկածելի» նկատուելով։ 1896ին Կ. Պոլիս եկած և 1897ին վերստին ընդունուած է Բերայի կեդրոնական կայարանը ուր 1901ին պետ, 1909ին Դեր-տնօրէն և 1912ին տնօրէն կարգուած է. 1909ի ակիզբները Ազգ. Երեսփոխան ընտրուած է Տիգրանակերտէն։

132. ԳԷՈՐԳ ԷՖ. ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ.—Ծնած է Բինկեան, 1866ին։ 1880-1885, Գուրգէն էֆէնտիի Հայկական կրթարանը

յաճախած և շրջանաւարտ եղած է։ 1890ին Պոլսոյ Իրաւաբանական վարժարանէն վկայագիր ստացած։ 1891-1909 Սեբաստիոյ մէջ փաստաբանութեամբ զբաղած և նոյն տարիներու մէջ տեղւոյն Ուսումն. Քաղաք. և Գաւառ. Ընդհ. Ժողովներու անդամակցած։ 1909ին Կարինի Նախ. ատեանի ընդհ. դատախազութեան պաշտօնին կոչուելով վարած է զայն երեք տարի։ Հիմա Պոլիս հաստատուած է և փաստաբանութեամբ կը զբաղի։

134. ՏՈՔԹ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԷՖ. — Ծնած է 1876ին Կեսարիոյ Կէրմիր գիւղին մէջ։ Իր բժշկական նախնական ծանօթութիւնները կ'ստանայ Պոլսոյ բժշկական համալսարանին մէջ։ 1896ին արտասահման կ'անցնի։ Կը հաստատուի Զուիցերիոյ Լօզան քաղաքին մէջ և կը շարունակէ կիսատ թողած ուսումնը նոյն քաղաքին համալսարանին մէջ։ 1899ի վերջերը, իբր բարձրագոյն կարգի ուսանող, մրցման քննութեան մըտնելով կը յաջողի իբր «էնթէռն» ընդունուիլ Լօզանի մէջ Սըրբի յիմարանոցը որ միանգամայն կը ծառայէ յիմարաբուժական քլինիք ուսանողներու համար։ Վեց ամիս ետքը բժիշկի վկայական կ'ստանայ։ Այս առթիւ, յիմարաբոյժ բրօֆէսէօր Տօքթ. Մահմէի ցուցմունքով, Տօքթ. Պօղոսեան կը նշանակուի օգն. յիմարաբոյժ յիշեալ հաստատութեան։ 1902ի սկիզբները հրաժարական տալով իր պաշտօնէն, գիտական ճամբորդութիւն մը կը կատարէ Գերմանիա և Ֆրանսա քանի մը ամիսներ, ուրկէ վերջ Պոլիս կը վերադառնայ։ Հոս, ոստիկանութեան կողմէ բաւական հալածանքի կ'ենթարկուի և մինչև իսկ իր ծննդավայրը կ'աքսորուի, բայց յետոյ կը յաջողի կըրկին Պոլիս գալ։ 1902ին կը նշանակուի օգն. յիմարաբոյժ Ազգ. հիւանդանոցի հանգուցեալ Տօքթ. Մոնճէրիի քով, պաշտօն, զոր կը վարէ մինչև 1906 Մայիս։ Տօքթ. Մոնճէրիի Իտալիա մեկնելովը իրեն կը յանձնուի յիմարաբուժապետի պաշտօնը նոյն թուականին, զոր կը վարէ մինչև ցարդ։

Անդամ է Զուիցերիոյ և Փարիզի յիմարաբուժական ընկերութիւններու։

Ազգային Երեսփոխան Գաղատիոյ, ընտրուած 1913ին։

137. ԵՐՈՒԱՆԴ ԷՖ. ԱՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ.— Ինքնակենսագրութիւնը կարդալ էջ 145։

138. ԳԱԲՐԻԷԼ ԷՖ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ.— Ծնած է 1852ին, Սկիւտար, Սէլամսըզ։ Հետևած է Սօրպօնի և Գօլէժ տը Ֆրանսի, ինչպէս նաև Էգօլ տը Սիանս Բօլիթիգի դասընթացքներուն։ Ռուս և Թուրք պատերազմէն անմիջապէս յետոյ իրեն վստահուեցան կարևոր պաշտօններ, զորս մեծ ձեռնհասութեամբ վարեց, և որոնք ուշագրաւ ընծայեցին իր անձը և շեշտեցին իր դիւանագիտական անժխտելի կարողութիւնները։ Այսպէս նախ առաջին քարտուղարն եղաւ այն Միջազգային Յանձնաժողովին, որ պաշտօն ունէր ճշդելու և որոշելու Թուրքեւսերպ սահմանները։ Յետոյ Օսմանեան Բ. պատուիրակն եղաւ Արապ-Թապիայի խնդիրին համար կազմուած Խառն յանձնաժողովին, որ Սիլիստրէի մէջ գումարուեցաւ, և ապա անդամ Թուրք և Ռուս Սահմանագծութեան միջազգային յանձնաժողովին։ Այս երեք պաշտօններուն բերմամբ 1878 Հոկտեմբերէն մինչև 1881 Մարտ գրեթէ միշտ Կ. Պոլսէն բացակայեցաւ և Ռումէլիի ու Անատօլուի մեծագոյն մասին վրայ մօտէն գաղափար կազմեց։ Հազիւ թէ երկու ամիս Կ. Պոլիս մնացած էր, երբ անուանուեցաւ 1881ին, Չէթինեէի Օսմ. դեսպանատան Ա. քարտուղար։ Գրեթէ երկու տարի այս պաշտօնը վարելէ յետոյ 1883 Ապրիլին, Բ. Դրան իրաւագէտ խորհրդականութեան պաշտօնին կոչուեցաւ, 1884 Ապրիլ 5ին Ուլա Սանիսի, 1888 Մայիս 8ին Ուլա Էվվէլի և 1894 Օգոստոս 2ին ալ Պալայի աստիճաններուն արժանացած է։

Իր մասնագիտութիւնն եղած է մանաւանդ որպէս Օսմ. Պետութեան օտար կառավարութեան հետ կնքած դաշնագիրները, որոնք իր կողմէ լուրջ ուսումնասիրութեան առարկայ եղած են հիմնովին և իրենց ծագման օրերէն սկսեալ։ Ասոր գլխաւոր ապացոյցն է 1897-1903 յաջորդաբար ֆրանսական կաճառէն գնահատուած ֆրանսերէն չորս հսկայ հատորները, (Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman, Paris

lib. Cotillon), որոնցմով կը ծանօթացնէր Օսմ. Պետութեան հին ժամանակներէ սկսեալ կնքած դաշնագիրները։ Ասոր համար գրեթէ բոլոր առեւտրական դաշնագիրներու համար կազմուած յանձնաժողովներու գրեթէ միշտ աշխատակցած է։ Նոյնպէս օտար ընկերութեանց հետ կառավարութեան հետ ունեցած կնճռոտութեանց յարդարման աշխատած է։ Իր ճարտարութեամբն էր որ վերջ գտաւ Հիրշի խնդիրը, որ այնքան ատեն զբաղեցուցած էր հանրութիւնը։ Նոյն պէս մեծ դեր կատարած է Սերպիոյ երկաթուղիներու միացման, Պարսկաստանի թղթատրական դաշնագրութեան և Թուրքեհնլլէն պայմանագրին կազմութեան, Անատոլուի երկաթուղիի բարիֆային բարեփոխման և միացման կնճռոտ գործերուն մէջ։ Նոյնպէս քանից նախագահած է Առողջապահական խառն սակացոյցներու և Կ. Պոլսոյ քարափին գործերը քննելու համար կազմուած Միջազգային Յանձնաժողովներուն։ Նոյնպէս երկար ատեն է ի վեր անդամակցած է Բ. Դրան վիճակագրութեանց Յանձնաժողովին։ 1908ին կոչուած է Առեւտրական և Հանրօգուտ Շինութեանց Նախարարութեան պաշտօնին, ընտրուած է Ծերակոյտի անդամ, ինչպէս նաև Լահէյի Միջազգային Յանձնաժողովին Օսմանեան պատուիրակ։ Վերջին Պալքանեան պատերազմի միջոցին վարեց Արտաքին գործերու նախարարութիւնը։

Վարած է նաև Շիրքէթի Խայրիէի Վարչական Ժողովի անդամակցութեան, Օսմանեան Ապահովագրական ընկերութեան նախագահութեան, և այլ զանազան բարձր պաշտօնները։ Իր ազգային կեանքին սկզբնաւորութիւնը սկսած է Հոգաբարձութեան պաշտօններով։ Եւրոպայէն նոր վերադարձած էր երբ Գատըգիւղի Արամեան վարժարանին Հոգաբարձու եղաւ։ Յետոյ, 1887ին Սկիւտարի Միացեալ Թաղերու վարժարաններու Հոգաբարձութեան իբրև ատենապետ մասնակցեցաւ։ Նոյնպէս վարած է Բերայի Ներսէսեան վարժարանի Խնամակալութեան Ատենապետութիւնը, ցոյց տալով դաստիարակութեան գործին նկատմամբ ունեցած իր սէրը, որուն մէկ արդիւնքն էր Արարատեան Ընկերութեան և Միացեալ Ընկերութեան մէջ կատարած իր գործօն և նշանակալի դերը։

Ատենապետած է Սկիւտարի Ս. Խաչ եկեղեցիի Թաղ. Խորհուրդին, տեղին Հայ և Յոյն գերեզմանատուններու բաշխման համար կարգուած Խառն Յանձնաժողովին, ևլն.։

1877ին անդամ ընտրուած է Տնտեսական Խորհուրդին և վարած է Ատենապետութիւնը։

1881ին դարձեալ Տնտեսական Խորհուրդի ատենապետութեան կոչուեցաւ, երբ տակաւին նոր դարձած էր, Թուրքեւռուս սահմանը ճշդող Յանձնաժողովին գործերն աւարտելէ։ Այդ միջոցին առաջին անգամ Սկիւտար Սուրբ Խաչ Թաղէն ազգային երեսփոխան ընտրուեցաւ։ 1885ին Քաղաքական Ժողովի անդամ ընտրուեցաւ և եղաւ Բ. ատենապետ Վարչութեան երբ Յովհաննէս Նուրեան վարչապետ էր։ 1886ին Դաստիարակութեան դիւանի ատենապետ եղած է և 1886ին Յուլիս 6ին Սամաթիոյ Թաղէն երեսփոխան ընտրուած։ 1889ին Քաղաքական Ժողովին դ րձեալ անդամ ընտրուեցաւ, սակայն չըստանձնեց։ 1894ին Ազգային Երեսփոխանական Ժողովի Ատենապետ ընտրուեցաւ։

1896 Նոյեմբերին Քաղաքական Ժողովի անդամ ընտրուեցաւ։ 1885էն ի վեր Ատենապետն եղած է Յովսէփ Իզմիրեանց գրական Յանձնաժողովին և վարած է 23 տարի այդ պաշտօնը։ Նոյնպէս Ատենապետն է Սանասարեան վարժարանի Կ. Պոլսոյ Խնամակալութեան։ Ատենապետ եղած է նաև Սովելոց Յանձնաժողովին չարունակութիւնը եղող Արհեստից վարժարանին և Գարակէօզեան Կտակի Միացեալ Յանձնաժողովին, պաշտօն մը զոր Թողուց նախարար ընտրուելուն առթիւ։ Ծերակուտական։ Ատենապետ՝ Ազգ. Երեսփոխանական Ժողովի։

139. ԺԱԳ ԷՖ. ՍԱՑԱՊԱԼԵԱՆ.—Ծնած է Գոնեա, 1880ին։

1904էն մինչև 1909 Թարգման Գոնեայի Անգլ. հիւպատոսարանին։ Այս շրջանին մէջ վարած է նաև մէկուկէս տարի փոխ հիւպատոսի պաշտօնը։ 1911էն 1912 Այրիախնամ Յանձնաժողովին կողմէ՝ որուն կ'անդամակցէր՝ Քննիչ-պատուիրակի պաշտօնով 8 ամսուան շրջան մը կատարած է Կիլիկիոյ շրջանին մէջ։ Յաջողած է կառավարութենէն գանձել 3000 ոսկիի

առկախ մնացած գումարը։ Իր տեղեկագիրը՝ վերջին ծայր հետաքրքրական, տեղեկագրական ճշգրիտ ծանօթութիւններով և փաստերով հարուստ գործ մըն է որ, գնահատուեցաւ ամէնուն կողմէ։ Երեսփոխան Գոնիայի և անդամ Տնտեսական Խորհուրդի։ Ժագ. էֆ. Սայապալեան՝ ծանօթ է Հայ գրականութեան մէջ, Փայլակ ստորագրութիւնով հրատարակած իր բազմաթիւ գրուածքներով։ Գրած է յաջող նորավէպեր և բանաստեղծութիւններ։ Վ. ստորագրութիւնով իր քերթուածները 1901—1903 շրջանի բանաստեղծութեան մէջ հետաքրքրութիւն առթած են։ Թարգմանած է եւրոպական գրական գործեր։ Աշխատակցած է Պոլսահայ լաւագոյն պարբերականներուն և թերթերուն։

140. ՏՈՔԹ. Ն. ԷՖ. ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆ.— Ծնած է 1862ին Սեբաստիա։ Աշակերտած Ղալաթիոյ Ամենափրկիչ վարժարանին՝ ուրկէ շրջանաւարտ ելած է 1878ին, ու նոյն տարին Փրանսա մեկնած է Երկրագործութեան հետեւելու համար։ Իրարու ետեւէ տնօրէն Սեբաստիոյ Ազգային և Գատըգիւղի Արամեան Վարժարաններուն։ Կ'սկսի հրատարակել Գիտական Շարժում հանդէսը։ 1897ին կ'անուանուի Փրանսական հիւանդանոցին օժանդակ բժիշկ, և 1899 Եէտի Գուլէի Ազգ. Հիւանդանոցին բժշկապետ։ Ոստիկանական խստութեան մը ենթարկուած ըլլալով ժամանակ մը ստիպուեցաւ մեկնիլ Պոլիսէն, իր հնաբանական, քարաբանական քանի մը հազար կտորէ բաղկացած հաւաքածոները ինչպէս և մարդկային կմախք մը, քանի մը կենդանեաց գանկեր և կենդանաբանական և բուսաբանական ինչ ինչ առարկաներ՝ նուիրելով Կեդր. Վարժարանի։ 1906ին մեկնեցաւ Եգիպտոս, ուր Հայկ. Բ. Ընդհ. Միութեան ատենադպիր և վարիչը եղաւ մինչև Պոլիս գալը։ Տօքթ. Տաղաւարեան էֆ. եղած է անդամ՝ Ազգ. Հիւանդանոցի քննիչ մարմնոյն 1895, ուսուցչաց քննիչ յանձնաժողովի 1895-1897, Բերայի Ազգ. վարժարանաց հոգաբարձութեան 1894-1896, Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան Քաղաքական Ժողովին, 1910-1912 որուն միջոցին պատրաստած է հայերու հողային գրաւմանց

լիակատար ցուցակը. անդամ է հիմա Իզմիրեանց Գրական Յանձնաժողովին 1912, եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Պոլսոյ Մասնաճիւղին ատենադպիրը ու վարիչը։ 1908ին ընտրուած է Ազգային Երեսփոխան Սըվազի վիճակէն։ 1912 շրջանին ընտրուած է Գ. Ատենապետ Երեսփոխան. Ժողովի և հիմա Բ. Ատենապետ։ Officier d'Académie և արժանացած՝ Mérite Agricoleի պատուանշանին։ Տօքթ. Տաղաւարեան էֆէնտի ունի հրատարակուած և անտիպ բազմաթիւ գիտական և բանասիրական երկասիրութիւններ.

ՄԱՅՐ-ԴԻՒԱՆ

ԱԶԳ. ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ

Գաբրիէլ	էֆ.	Նորատունկեան	Ա. Ատենապետ
Տօքթ. Նազարէթ	»	Տաղաւարեան	Բ. »
Յակոբ	»	Պօյաճեան	Գ. »
Հմայեակ	»	Արամեանց	Ա. Ատենադպիր
Երուանդ	»	Պէյազճեան	Բ. »
Աղեքսանդր	»	Փանոսեան	Գ. »

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ազգային Երեսփոխաններու, ինչպէս նաև առաջնորդներու կենսագրութիւնները այս տարեցոյցին մէջ արձանագրելու համար, դիմեցինք ուղղակի նոյն ազգային դէմքերուն, որոնք ազնուութիւնը ունեցան մեզի պատասխանելու, ղրկելով իրենց կենսագրական նոթերը։ Անկարելի ըլլալով խմբագրութեանս այդ նոթերը նոյնութեամբ հրատարակել, —որովհետև հազարէ աւելի էջերով տարեցոյց մը պիտի ունենայինք այն ատեն,—ստիպուեցանք յապաւումներով միայն տեղ տալ անոնց։ Տարակոյս չի կայ որ ներողամիտ պիտի գտնուին անոնք այս ակամայ զանցառութեան համար։ Ազգային և քաղաքական այդ բոլոր տեղեկութիւնները քաղուած են ուղղակի իրենց տէրերէն։

ԱՆՏՐՈՆԻԿ ԵՈՒԱՆԷՍՔՈՒ

ԱՆՏՐՈՆԻԿ ԵՈՒԱՆԵՍՔՈՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵՐԱՐԸ

Անտրոնիկ Եուանէսքու ծնած է 1835ին, բարեկեցիկ ծընողքէ, Ռումանիոյ Ռոման քաղաքին մէջ։ Իր նախնական ուսումը առած է Ռոմանի հայ նախակրթարանին մէջ, և 4րդ կարգէն վերջ յաճախած է Ռումանական բարձրագոյն վարժարան մը։

Տասնըութը տարեկան էր ուսումնական դատարանին ատենի դիւանապետի օգնական կարգուեցաւ, ամսական 2 նաբոլէոնով։ 1856ին երբ Պէսարապիա Ռումանիոյ պատկանեցաւ, դատարանը Բաուլ քաղաքը փոխադրուեցաւ իր բոլոր պաշտօնեաներով. Եուանէսքու այդ թուականին ատենի դիւանապետութեան պաշտօնին բարձրացաւ 10 նաբոլէոն ամսաթոշակով։ Եուանէսքու յամառ աշխատող մըն էր. իր այդ պաշտօնին մէջ միեւնոյն ատեն փաստաբանութեան հետեւեցաւ ու վկայական ստացաւ, Վիէննա։ Իր մայրենի լեզուին պէս կը գրէր ու կը խօսէր գերմաներէնը։ 1875էն առաջ դատարանի նախագահութեան բարձրացաւ, միեւնոյն ատեն քաղաքապետ էր ու կարեւոր պաշտօնները իր անունին շուրջը կը դառնային։ (*) Եուանէսքու իր բոլոր հարստութիւնը դիզած է փաստաբանութեան միջոցին, ուր չափազանց կարեւոր դատեր վարած է։

Եուանէսքուի ներքին ու մտերիմ կեանքը խիստ հետաքրքրաշարժ է, իր ազգասիրութիւնը մանաւանդ առածի կարգ անցած է։ Երբ կը հարցուէր իրեն թէ ինչո՞ւ չամուսնանար.

[*] Ծեր կին մը որ Բաուլ քաղքի դատարանին դիմացը կը բնակէր, տեսնելով Եուանէսքուի փութկոտութիւնը ամէն առաւօտ էն առաջ ինք երթալու պաշտօնատեղին, միշտ կ'ըսէր. «Այս երիտասարդը մեծ մարդ մը պիտի ըլլայ»:

«Ազգիս աղքատիկ տղաքները անժառանգ չձգելու համար» կը պատասխանէր։ Ծայրայեղօրէն խնայող եղած է իր կեանքին մէջ. երբ նորէն կը հարցնէին թէ ինչո՞ւ առատօրէն չէր ծախսեր իր հաճոյքներուն, «Ազգիս աղքատիկ տղոց քանի մը ոսկի աւելի ձգելու համար» կը պատասխանէր միշտ։

Շատ անգամ իր ճամբորդութեանց միջոցին 3րդ կարգի տոմսակ կը գնէր, բայց երբ իր հանդիպած կայարանները տեսնէր աղքատիկ մարդ մը որ կը կաղար կամ յայտնի կերպով կը տառապէր սրունքներէն, կարեւոր գումար մը կը նուիրէր անոր. որովհետեւ հէք Եուանէսքու ինքն ալ կը տառապէր իր սրունքներէն։

Իր հիւանդութիւններուն պատճառով ամէն տարի Բարլըպատ ու Մարիէնպատ կ'երթար ու պանդոկներուն ամենէն պարզ ու համեստ սենեակը կը բնակէր։ Օր մը բժիշկը խոնաւ գտնելով այդ տեղերը իր կազմուածքին համար, յանձնարարեց անմիջապէս Պատէնպատ երթալ, մեկնած միջոցին առատօրէն վարձատրեց իր շուրջ ծառայողները, մեծ յեղաշրջում մը եղաւ այս բանը իր անունին շուրջ, որովհետեւ զինքը աղքատիկ մարդու մը տեղ դրած էին։ Քանի մը օր Պատէնպատ մնալէն վերջ զգաց թէ բնաւ օգտուած չէ օդէն, բժիշկները նորէն զինքը Մարիէնպատ ղրկեցին, երբ Եուանէսքուի վերադարձը իմացուեցաւ, այս անգամ իր պզտիկ համեստ սենեակը ճոխ կարասիներով ու գորգերով զարդարուած էր, Եուանէսքու այս շքեղութիւնը չկրցաւ տանիլ, և անմիջապէս հրամայեց սենեակը իր նախորդ պարզութեանը վերածել։ Միշտ կը կրկնէր թէ ինչո՞ւ կաղնեփայտէ ոսկեզօծ կարասիներ, թըրքական թաւ գորգեր ունենալ, երբ պարզ փայտէ կարասին ալ կրնար նոյն պաշտօնը կատարել, ու չռայլուած դրամով աղքատներ կրնային ուրախանալ։

Եուանէսքու խիստ պարզ կը հագուէր, իր արտաքին հագուստները բնաւ չէին խօսեր իր հարըստութեանը մասին, սակայն ներքնազգեստները չափազանց խնամուած ու նուրբ էին։

Եուանջաքու հաղուագիւտ ազգասէր մը եղած է։ Անգամ մը ոտքին վրայ կարեւոր վէրք մը հանեց. բժիշկները գործողութեան պէտքը զգացին, բայց յետոյ տարբեր խնամքներով առողջացաւ. այդ առթիւ ըլլալիք ծախքը 500 ոսկի՝ Գալֆայեան Որբանոցին յատկացուց։

Իր ամենէն մեծ հաճոյքներէն մէկն էր Ռումանացի գիւղացի տղաքները կնքել, և ընդհանրապէս անուննին Կարապետ ու Տիգրան կը դնէր, այնպէս որ գիւղացի տղաքներէն մեծագոյն մասը այդ անունով կը կոչուէին, յետոյ նուէրներ կ՚ընէր անոնց։ Իր ագարակին մէջ ռումանացի հողագործներ ամբողջ հայու անուն կը կրէին։

Մեծ դէպքին ատեն Շաւարշ Փօյաճեան անուն հայ մը փախած էր Ռուսաստան։ Եուանջաքու անոր հիւանդ, տժգոյն վիճակէն ազդուած՝ իր պաշտպանութեան տակ առաւ. զայն քանի՛ քանի՛ անգամներ պատմել կուտար անոր՝ հայուն կրած զրկանքները և իրեն կրած չարչարանքները. երբ քանի մը ամիս վերջ տղան առողջացաւ, կարեւոր գումար մը ինք արձանագրուեցաւ, և բոլոր հայ ընտանիքներուն դիմեց, այնպէս որ կոկիկ դրամագլխով անոր ապագան ապահովեց, և յորդորեց զինքը որ Հայաստան մեկնի, շոգեկառքին տոմսակն անգամ գնեց, բայց տղան տոմսակը ծախած ու Հայաստան չէր գացած։ Իր այդ բարեգործութիւնը լսելով քանի՛ հայ տղաքներ գացած են իրեն մօտ, սակայն նախորդին ապիրատ ընթացքը չէ քաջալերած զինքը միւսներու ալ նոյն ընդունելութիւնը ընելու։

Յոյն և Թուրք պատերազմին ատեն քանի մը յոյն քահանաներ խեղճ ու մերկ փախած էին Պեսարապիա, հոն գտնուող ռումանացած յոյն ընտանիքներ չէին ուզած պաշտպանել զանոնք, Եուանջաքու անոնց համար ալ դրամ հաւաքած է։

Եուանջաքուի սրտին ամենէն խորունկ ցաւն էր հայերուն օտար, խորթ ու անծանօթ մնալը Եւրոպացի ազգերէն ու կը հաւատար թէ այդ բանին պատճառը Մեսրոպեան գիրերն էին

միայն։ «Միայն մահմետականները և հրեաները գիրերու տարբեր ձեւեր ունին, կ՚ըսէր. և հայերը միւս քրիստոնեայ ազգերուն պէս չեն գրեր։» Ասիկա իր սեւեռեալ մտածումը և սրտին ցաւը եղած էր. կարեւոր դրամներ ծախսած է Մեսրոպեան տառերուն տեղ լատինական գիրերը մտցնելու համար հայերէն լեզուի մէջ։ Իր Ատրունի գրագրին միջոցով լատիներէն գիրով հայերէնի թարգմանած է La marquise de Ganges անուն գիրքը, բայց հին ռէժիմի օրով իր ազգականները վնասակար նկատելով անհետացուցած են ձեռագիրները, Պոլիս եկած էր միայն այս նպատակը գործադրելու համար։ ՅՈՅՍ անուն թերթին հրատարակութեանը ձեռնարկեց անոր միջոցով իր գաղափարին բրօբականտը ընելու համար։ Չյաջողելով՝ Պուլկարիա մեկնեցաւ, հոն տպարան մը բացաւ և Յոյսը շարունակեց. բայց նորէն չյաջողեցաւ։ Այն ատեն յուսահատ, իր բոլոր ագարակները ծախեց, դրամի վերածեց ու Վիէննա մեկնեցաւ, Մխիթարեան վանքի քովի տուներէն մէկը բնակեցաւ, որպէսզի միշտ յարաբերութեան մէջ ըլլայ վանքին հետ, և յաջողցնէ իր բառարանի գործը, որուն նպատակն էր ապացուցանել թէ աշխարհի բոլոր լեզուները հայերէնէ սերած են, բայց Վիէննա խոնաւ ըլլալուն համար մեկնեցաւ ու Բարիզ հաստատուեցաւ և հոն շարունակեց իր աշխատութիւնը։ Այն ատեն Բասմաճեանը կը մնար իր քով։ Կտակած է որ Մխիթարեանները կատարեն այդ բառարանին շարունակութիւնը։

Պոլիս գտնուած միջոցին օր մը իր քեռորդիին հետ ճամբան գացած ատեննին կը հանդիպին Հայաստանցի բեռնակիրի մը, որ գլուխը արախչի դրած էր. տիկինը կ՚ըսէ իր մօրեղբօրը՝ թէ ատիկա հայկական գտակն է, Եուանջաքու կը կեցնէ բեռնակիրը, գլխարկը հանել կուտայ, գուրգուրանքով կը դիտէ, հարցումներ կ՚ընէ բեռնակիրին և դրամական վարձատրութեամբ մը կը ճամբէ զայն։ Շատ հայ աղքատ տղաքներ դրած է ռումանական բարձրագոյն վարժարաններ։

Իր մահը անակնկալ եղած է, թէև 70 տարեկան ու

թերեւս քիչ մը աւելի, բայց այդ միջոցին իր կեանքին ամենէն առողջ շրջանն էր գրեթէ, մահուընէն վերջ նոյն իսկ իր դրամապանակը գողցուած էր։

Իբրեւ վերջին ապացոյց Եուանիէսքուի ծայրայեղ պարզութեան եւ համեստութեան, պէտք է յիշատակել մահէն վերջ իր յարկաբաժնի կարասիներուն եւ հագուստներուն աճուրդը, որուն գումարը միայն 13 նաբոլէոնի հասած է։

Եուանիէսքու գաւառացի ուսանողներու դաստիարակութեան համար կտակած է մօտաւորապէս 32,000 ոսկի։

Ահա պատուական հայ մը, ազգասէր բառին իսկական առումով, որ իր կեանքը զրկանքի մէջ անցուցած է, պարզապէս քանի մը ոսկի աւելի ձգելու համար ազգին աղքատ տղաքներուն, եւ մենք մեր ցաւալի անտարբերութեամբ մը ոչ իսկ արձան մը կանգնած ենք մեր այս մեծ բարերարին։

(Կենսագրական այս ծանօթութիւնները քաղուած են Եուանիէսքուի քեռորդի՝ Տիկին Էնֆիէճեանէ)։

ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Տեսուչ Խորհուրդներ, Հոգաբարձութիւններ
Խնամակալութիւններ, Յանձնաժողովներ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Տ	Մաղաքիա	Արքեպս.	Օրմանեան	(Հրաժարած)
Տ	Հմայեակ	»	Դիմաքսեան	Ա. Ատենապետ
Տ	Մաղաքիա	Եպիսկ.	Տէրունեան	
Տ	Մկրտիչ	»	Աղաւնունի	
Տ	Անանիա	Ծ. Վ.	Հազարապետեան	
Տ	Երուանդ	»	Փէրտահճեան	Ատենադպիր
Տ	Վահան	Ա. Քհյ.	Քաջունի	
Տ	Խորէն	Ա. Քհ.	Յարութիւնեան	
Տ	Տրդատ	Ա. Քհ.	Պօյաճեան	
Տ	Արիստակէս	Քհ.	Հիսարլեան	
Տ	Տաճատ	»	Փաշայեան	
Տ	Վաչտակ	»	Գալփաքճեան	
Տ	Զարմայր	»	Կէվլիւրեան	

ՔԱՐՏՈՒՂԱՐՆԵՐ

Տ	Հմայեակ	Ա. Քհ.	Էքսէրճեան
Տ	Բարթող	»	Թագմճեան

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

	Արիստակէս	էֆ.	Գասպարեան	Ատենադպիր
Բրոֆ.	Աբրահամ	»	Տէր-Յակոբեան	Փոխ-Ատենապետ
	Գեղամ	»	Տէր-Կարապետեան	« Ատենադպիր
	Գրիգոր	»	Ադամեան	
	Լեւոն	»	Տէմիրճիպաշեան	
Տոքթ.	Կարապետ	»	Փաշայեան	
	Համբարձում	»	Պօյաճեան	
	Յարութիւն	»	Չէքի	
	Ոսկան	»	Մարտիկեան	
	Ստեփան	»	Գարաեան	Ատենապետ
Տոքթ.	Ստեփան	»	Թէրզեան	
	Վահան	»	Փափազեան	
	Տիրան	»	Երկանեան	
	Տրդատ	Պէյ	Տատեան	

Քարտուղար Լեւոն էֆ. Բիւրքճեան
Օգնական » Արշակ » Վարդանեան

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

	Մարտիրոս	էֆ.	Նալբանդեան	Ատենապետ
	Յովսէփ	»	Ճէլալեան	Ատենադպիր
	Գրիգոր	»	Իճատճեան	
	Նշան	»	Վալիտէեան	
	Պետրոս	»	Ատրունի	
	Սիմոն	»	Զաւարեան	
Տոքթ.	Վահէ	»	Մինասեան	

Կրթական Տեսուչ
Դաւիթ էֆ. Գալանթարեան
Քարտուղար՝
Միհրան էֆ. Զուհաճեան

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

	Երուանդ	Վրդ.	Փէրտահճեան	Նախագահ
	Բիւզանդ	էֆ.	Թէրզեան	Ատենապետ
	Վահրամ	Քհնյ.	Յակոբեան	Ատենադպիր
	Խորէն	»	Վարդանեան	
	Եղիազար	»	Պօղոսեան	
	Պետրոս	էֆ.	Կարապետեան	
	Նշան	»	Ճիվանեան	
	Գէորգ	»	Կիւրեղեան	
Տքթ.	Միսաք	»	Ճէվահիրճեան	

Քարտուղար՝
Նշան էֆ. Փափազեան

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Գէորգ	էֆ.	Շնորհքեան	Ատենապետ
Ժագ	»	Սայապալեան	Ատենադպիր
Խաչիկ	»	Քաֆէճեան	
Թագւոր	»	Սուքիասեան	
Հրանդ	»	Գարակէօզեան	
Արամ	»	Գալէնտէր	
Աւետիս	»	Սարաֆեան	

Քարտուղար՝ Յակոբ էֆ. Նորհատեան

ՎԱՆՕՐԷԻՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Արժ.	Տ. Արիստակէս	Ա. Քհն.	Վարժապետեան	
	Շարամ	էֆ.	Գազանճեան	Ատենապետ
	Թորգոմ	»	Պօյաճեան	Ատենադպիր
	Արամ	»	Աչըգպաշեան	
	Մելքոն	»	Կիւրճեան	
	Յակոբ	»	Արծրունի	
	Ներսէս	»	Փափազեան	

Քարտուղար՝ Նաշիտ էֆ. Արշարունի

ԵՂԵՒՄՏԻՑ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Պետրոս	էֆ.	Գալֆայեան	Ատենապետ
Հայկ	»	Թիրեաքեան	Ատենադպիր
Տիգրան	»	Մանուէլեան	
Յակոբ	»	Ինճէեան	
Կարապետ	»	Սէֆէրեան	
Նշան	»	Գալֆայեան	

Քարտուղար՝ Պ. Կարապետ Տ. Միքայէլեան

ԿՏԱԿԱՑ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Սարգիս	էֆ.	Էսմէրեան	Ատենապետ
Տ. Եղիշէ	Քհն.	Այվազեան	Ատենադպիր
Տ. Հմայեակ	»	Արապաճեան	
Գասպար	»	Զէրագ	
Ռուբէն	»	Փափազեան	
Յովհաննէս	»	Պառաւեան	

Ծանօթ.— Տ. Մաղաքիա, Եպս. Տէրունեան Կրօն. Ժողովէ անդամ ընտրուելուն հրաժարած է Կտակաց Հոգաբարձութեան անդամակցութենէն։

Քարտուղար՝ Նշան էֆ. Փափազեան

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՓՐԿՉԻ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻՆ

Բարսեղ	էֆ.	Սուքիասեան	Ատենապետ
Միհրան	»	Շիրինեան	Ատենադպիր
Յակոբ	»	Համամճեան	
Նշան	»	Ղուկասեան	
Ներսէս	»	Օհաննեան	Փոխ-Գանձապետ
Տքթ. Բեդրոս	»	Չիլինկիրեան	
» Յ.	»	Թօփճեան	

Քարտուղար՝ Յովակիմ էֆ. Մանուէլեան
Համարակալ՝ Գրիգոր » Վանլեան

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Անտոն	Արսլանեան	էֆ.	Տնօրէն՝
Գարեգին	Մէրկէրեան	»	Դիւանապետ
Յովհ.	Ծալեան	»	Քարտուղարներ
Աշոտ Յ.	Պարոնեան	»	Քարտուղարներ

ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Տքթ.	Գրիգոր էֆ. Դաւիթեան	Ներքին հիւանդութեանց Բժշկապետ
»	Լեւոն » Մալխաս	Վիրաբուժապետ
»	Խաչիկ » Պօղոսեան	Յիմարաբոյժ
»	Զենոբ » Պէօրէքճեան	Պետ՝ Միքրոպազննական աշխատանոցի եւ Ներքին բժիշկ
»	Սէրթլեան էֆ.	Ակնաբոյժ
»	Տատուր »	Քթի, ականջի, կոկորդի մասնագէտ բժիշկ
»	Յովհ. էֆ. Թաշճեան	Օգնական Վիրաբոյժ
»	» Տինանեան	» »
»	» Քահրամանեան	Փոխանորդաբար Ներքին հիւանդութեանց (Տքթ. Նահապետեանի տեղ)
»	Տէր-Միքայէլեան	Օգն. Յիմարաբոյժ

ՈՒՍՈՒՑՉ. ՕԳՆ. ՍՆՏՈՒԿԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Խաչիկ	էֆ.	Թահտաճեան	Ատենապետ
Գրիգոր	»	Մարգարեան	Ատենադպիր
Սարգիս	»	Գընաճեան	Գանձապետ
Տքթ. Գէորգ	»	Զարֆճեան	
Օննիկ	»	Մինասեան	

Քարտուղար՝ Վահան էֆ. Արսլանեան

ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Տքթ.	Գրիգոր	էֆ.	Դուրիթեան	Ատենապետ
	Անտոն	»	Թարագ	Ատենադպիր
	Թումիկ	»	Սուրէնեան	Գանձապետ
	Յակոբ	»	Յակոբեան	
	Վահան	»	Թէքէեան	
	Յովհաննէս	»	Արսլանեան	
	Ռուբէն	»	Զարդարեան	
	Ղազարոս	»	Պէզազեան	
	Օննիկ	»	Պօշնագեան	

Քարտուղար-Համարակալ՝ Գարեգին էֆ. Ունճեան

ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ս. Պատրիարք Հայր			Նախագահ
Գաբրիէլ	էֆ.	Նորատունկեան	Ատենապետ
Գէորգ	»	Արսլանեան	
Արշակ	»	Գարակէօզեան	
Վահան	»	Էսայեան	
Տիրան	»	Կիւմիւշկէրտան	
Յակոբ	»	Պօյաճեան	
Արամ	»	Գարակէօզեան	
Հրանդ	»	Ասատուր	

Քարտուղար՝ Աբիկ Մուպահեաճեան

ԽՆԱՄԱԿԱԼ. ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻ

Գաբրիէլ	էֆէնտի	Նորատունկեան	Ատենապետ
Եդուարդ	»	Գարակէօզեան	
Յարութիւն	»	Արսլանեան	
Մաթուս	»	Ունճեան	
Մկրտիչ	»	Մանուկեան	

Քարտուղար՝ Նշան էֆ. Փափազեան

ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԱՐՄԱՇՈՒ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ

Ամեն. Տ.	Եղիշէ	Ս. Արքեպս.	Դուրեան	Ատենապետ
»	Երուանդ	Վրդ.	Բերտահճեան	Ատենադպիր
	Լեւոն	էֆէնտի	Սէմէրճեան	Գանձապետ
	Գէորգ	»	Թորգոմեան	
	Լեւոն	»	Բանիկեան	
	Յակոբ	»	Համամճեան	
	Յարութիւն	»	Դիմաքսեան	
	Միհրդատ	»	Հայկազն	
	Օննիկ	»	Մինասեան	

Քարտուղար՝ Արշակ էֆ. Վարդանեան։

ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆ ԿՏԱԿԻ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայր

Գառնիկ	էֆ.	Կիւլպէնկեան
Մկրտիչ	»	Մանուկեան
Պատրիկ	»	Կիւլպէնկեան

Քարտուղար Նշան էֆ. Փափազեան

ՂԶ. ՈՐԲԱՆՈՑԻ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Տկն.	Աղաւնի	Ց.	Գարակէօզեան	Ատենապետ
Օր.	Մառի		Միւհէնտիսեան	Ատենադպիր
	Խաչիկ	էֆ.	Գէորգեան	Գանձապետ
Տիկ.	Նոյեմի	Տ.	Քէլէկեան	
	Տիկին	Ս.	Աստարճեան	
	Արթաքի	էֆ.	Սարաֆեան	
Տքթ.	Պաղիլ		Խան	

ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ Ս. ԵՍԱՆԷՍՔՈՒԻ ԿՏԱԿԻՆ

Վռամշապուհ	էֆ.	Մանուկեան
Մկրտիչ	»	Մանուկեան
Ստեփան	»	Թելլեան

	Աստուածատուր	էֆ.	Հարենց
	Յակոբ	»	Կիւլեան

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՈՐԲԱԽՆԱՄ ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

	Արշակ	էֆ.	Շմաւոնեան	Ատենապետ
	Օննիկ	»	Մինասեան	Ատենադպիր
	Լեւոն	»	Թօփալեան	Գանձապետ
	Նշան	»	Գալըպճեան	
Տօքթ.	Հրանտ	»	Մաթէոսեան	
	Գրիգոր	»	Խորասանճեան	
	»	»	Շահլամեան	

Քարտուղարներ

Վահան	էֆ.	Թօշիկեան	Քարտուղար
Արմենակ	»	Տուխմանեան օգն.	» »
Յարութիւն	»	Հազարապետեան	Համարակալ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԱՅՐԻԱԽՆԱՄ ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Եդուարդ	էֆ.	Շիրինեան	Ատենապետ
Վռամշապուհ	»	Սամուէլօֆ	Ատենադպիր
Լեւոն	»	Տնտեսեան	Գանձապետ
Յարութիւն	»	Պօշկէզէնեան	
Ոթոն	»	Ճիլաճեան	
Մարթէն	»	Նիկողոսեան	
Լեւոն	»	Խուրտաճի	

Քարտուղար՝ Վահան էֆ. Արսլանեան

ՅՈՎՍԷՓ ԻԶՄԻՐԵԱՆՑ ԳՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆ.

Նախագահ Ս. Պատրիարք Հայր

	Գաբրիէլ	էֆ.	Նորատունկեան	Ատենապետ
	Գրիգորիս	Ծ. Վրդ.	Պալագեան	Ատենադպիր
	Վահան	էֆ.	Էսաեան	Գանձապետ
Տ.	Յովհաննէս	Ս. Արք.	Արշարունի	
Տ.	Եղիշէ	Ս. »	Դուրեան	

Տթք.	Նազարէթ	էֆ.	Տաղաւարեան
»	Սարգիս	»	Սէրթլեան
Բրօֆ.	Աբրահամ	»	Տէր-Յակոբեան
	Հայկազուն	»	Պէկեան

Քարտուղար՝ Նշան էֆ. Փափազեան

Այս Յանձնաժողովը կը հսկէ նաև Զունդեան և Շահնազարեան կտակներու գործադրութեան։

ՏՕՔԹ. Մ. ՎԱՐԴԱԶԱՐԵԱՆ ԿՏԱԿԻ ՅԱՆՁՆ.

	Գաբրիէլ	էֆ.	Նորատունկեան
Տօքթ.	Սիմոն	»	Սեղբոսեան
	Տիգրան	»	Թօգատեան

Քարտուղար՝ Նշան էֆ. Փափազեան

ԿԻՒՄԻՒՇԵԱՆ ԿՏԱԿԻ ՅԱՆՁՆ.

Բարսեղ	էֆ.	Ստամպօլեան
Մանուկ	»	Արզըեան
Վահան	»	Եսայեան

Քարտուղար՝ Նշան էֆ. Փափազեան

ԲԵՐԱՅԻ ՊԱՐՏՈՒՑ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ՅԱՆՁՆ.

Արտաշէս	էֆ.	Մկրեան
Միհրան	»	Մուրատեան
Տիգրան	»	Թօգատեան
»	»	Բարազամեան
Գրիգոր	»	Էվրէնեան
Յովսէփ	»	Գազազեան

ԱՅՐԽՆՄ. ՏԻԿ. ՄԱՍՆԱԽՈՒՄԲ

Տիկին	Նուարդ	Զարիֆեան	Ատենապետ
»	Տիգրանուհի Տքթ.	Թաշճեան	Ատենադպիր
»	Օլգա	Արսլանեան	Գանձապետ

Օր. Արուսեակ Սաչլըեան
» Հերմինէ Նազարեան

ԱԶԳ. ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՊԱՇՏՕՆԷՈՒԹԻՒՆ

Գործակատար
Գամէր էֆ. Շիրինեան

Կրօն. Ժողովի Դիւան
Հմայեակ քհնյ. Էքսէրճեան
Բարթող » Թագըմճեան

Խառն Ժողովի Դիւան
Գառնիկ էֆ. Հայկեան Քարտուղար
Պ. Սիմոն Ալաճաճեան օգն. »

Քաղ. Ժողովի Դիւան
Լեւոն էֆ. Քիւրքճեան Քարտուղար
Պ. Արշակ Վարդանեան օգն. »

Յարաբերական Դիւան
Միւռոն էֆ. Զաքարեան Քարտուղար
Գէորգ » Իւթիւճեան օգն. »

Արձանագրութեան Դիւան
Արմենակ էֆ. Թէլլալեան Տեսուչ
Պ. Նաչիտ Արշարունի օգն. »

Վարչական Դիւան
Միհրան էֆ. Զուհաճեան Քարտուղար
Միհրան » Աղաճանեան Ֆրն. »

Ուսումն. Խորհուրդի Դիւան
Միհրան էֆ. Զուհաճեան Քարտուղար

Տնտես. Խորհուրդի Դիւան
Յակոբ էֆ. Նորհատեան Քարտուղար

Դաստ. Խորհուրդի Դիւան
Նշան էֆ. Փափազեան Քարտուղար

Ազգահամարի եւ վիճակագրական Դիւան
Տիգրան էֆ. Նշաստաճեան Տեսուչ
Գասպար » Համամճեան Քարտուղար
Երուանդ » Խաչատուրեան օգն. »

Ելեւմտից Դիւան
Պ. Կարապետ Տէր-Միքայէլեան օգն. Քարտուղար
եւ օգն. Համարակալ
Յաբեթ էֆ. Հայրապետեան »
Նշան » Կիւրճեան Արկղակալ

ՓՈԽԱՆՈՐԴԱՐԱՆԻ ԴԻՒԱՆ

Եփրեմ էֆ. Փափազեան Քարտուղար

Բարապաններ
Մարտիկ Աղա Խաչատուրեան Բարապանապետ
Պօղոս » Սրապեան Պատրիարքի անձն. բարապան
Թադէոս » Էրզրումլեան բարապան
Մանուկ » Մարտիրոսեան »
Սրապ » Սրապեան »
Մելքոն » Պլէճեան »
Գրիգոր » Սուրեան Փոխանորդարանի սենեկապան եւ բարապան

Սենեկապաններ
Սեդրակ աղա Օտապաշեան Ս. Պատրիարքի սենեկապան
Սարգիս » Օտապաշեան) Վարչութեան Դիւանի
Թորոս » Անդրէասեան (սենեկապաններ
Յովհ. » Հիւսեան) Ազգահամարի Ելմտական
Գեղամ » Բաղրեւանտեան (սենեկապաններ
Քերովբէ » Յովհաննէսեան Ազգ. Ժողովի սենեկապան
Ատոմ » Ատոմեան Դռնապան

Ամփոփեց՝ Վ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

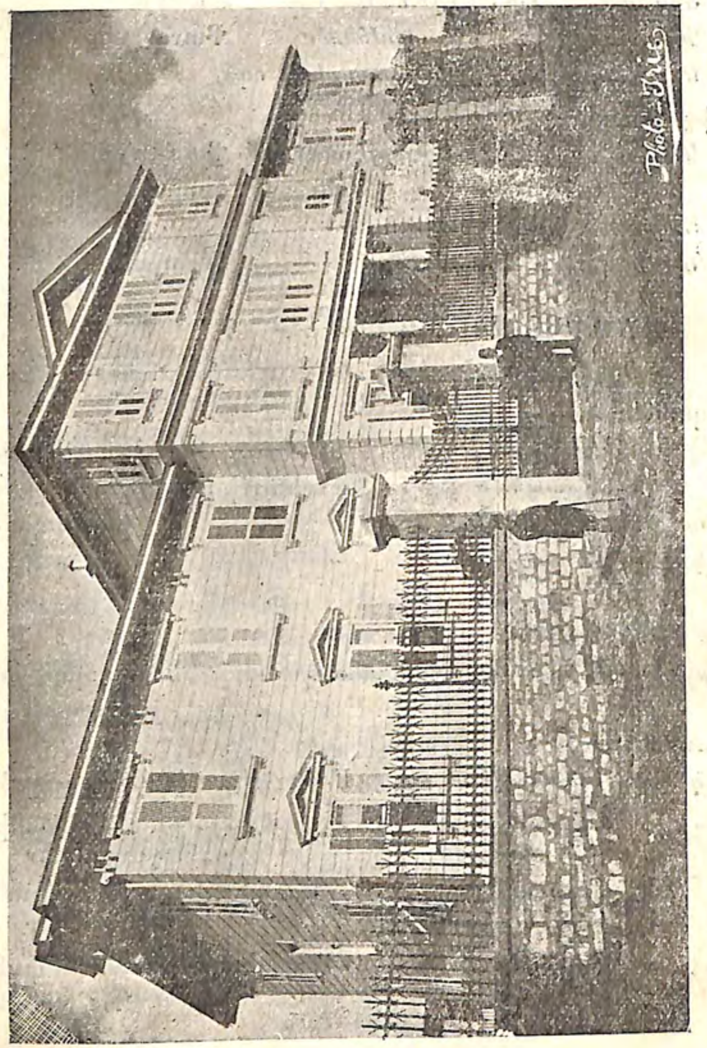

Պատրիարքարանի Նոր Շէնքը

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

22 Սեպտ. 911

Խ Ա Ռ Ն Ժ Ո Ղ Ո Վ

ԱԶԳ. ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՄԱՐ 261

Ազնուաշուք

Ատենապետ Էֆ. Պատ. Յանձնաժողովոյ

Նպաստընկալ Ուսանողաց

ԱՍՏ

Տարւոյս Յուլիս 26 թուականաւ գրով մը ըստ յանձնարարութեան ներկայացուցած էիք կանոնաց ծրագիր մը Պատ. Յանձնաժողովիդ պաշտօնին ու պարտաւորութեանց մասին։ Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան Խառն Ժողովը ստանալով հետզհետէ Ազգային Ուսումն. և Տնտեսական Խորհրդոց կարծիքը նոյն կանոնագրին նկատմամբ, իր երէկի նիստին մէջ ուշադրութեան առաւ նոյն կանոնագիրն, և ըստ առաջարկութեանց ինչ ինչ բարեփոխութիւններով ընդունեց զայն, և որոշեց գործադրութիւնը։

Արդ՝ այս տնօրէնութիւնն ծանուցանելով Պատ. Յանձնաժողովիդ՝ ընդ գրոյս կը յղեմք նոյն կանոնագիրը ըստ այնմ շարժելու համար:

Ողջ լերուք ՚ի Տէր

ՊԱՏՐԻԱՐՔ. ՏԵՂԱՊԱՀ

ՎԱՀՐԱՄ ԵՊԻՍԿ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ

ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼ ՈՒՍԱՆՈՂԱՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ

Յօդ. Ա.—Նպաստընկալ Ուսանողաց Յանձնաժողով անուան տակ, կազմուած է մարմին մը հինգ անձերէ բաղկացած և ընտրուած Ազգային Կեդր. Վարչութեան Խառն Ժողովէն, որուն համարատու է։

Յօդ. Բ.— Պաշտօնն է կատարել Ազգային նպաստով Պոլսոյ Ազգ. և Պետական վարժարաններուն մէջ, երկրորդական և բարձրագոյն կրթութեան հետեւող ուսանողներու և ուսանողուհիներու ընտրութիւնը՝ նիւթական մատակարարութիւնն և անոնց բարոյական, կրթական ու առողջական հսկողութիւնը։

Յօդ. Գ.— Յանձնաժողովին պաշտօնավարութիւնն երկու տարի է։

Յօդ. Դ.— Յանձնաժողովը կ'ունենայ իր Ատենապետը, Ատենադպիրը և Գանձապետը։

Յօդ. Ե.— Երբ Յանձնաժողովին անդամներէն պակսին, մնացեալներն մինչեւ երկու ամիս ընտրելիներու ցանկ մը կը ներկայացնեն Խառն Ժողովին առ ի վաւերացումն։

Յօդ. Զ.— Յանձնաժողովն կրնայ օժանդակ մասնախումբեր կազմել իր պատասխանատուութեան տակ։

ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑ

Յօդ. Է.— Յանձնաժողովն իր պաշտօնին կատարման համար՝ իր տրամադրութեան տակ ունի հետեւեալ աղբիւրները։

Ա. Ազգ. Կեդրոնական Վարչութենէն կարօտ ուսանողաց նպաստի գործին համար սահմանուած տարեկան որոշ գումարը (հաստատուն աղբիւր)։

Բ.— Այս նպատակին համար ըլլալիք կտակաց հասոյթը (հաստատուն աղբիւր)։

Գ.— Առաջնորդարաններէ և Պոլիս ու Արտասահման գտնուող համերկրացիներէ ստացուելիք գումարները (պատահական աղբիւրներ)։

Դ.— Հանգանակութիւններէ, վիճակահանութիւններէ, ներկայացումներէ, նուագահանդէսներէ, նուիրատուութիւններէ գոյանալիք գումարները (պատահական աղբիւրներ)։

Յօդ.— Ը. Իւրաքանչիւր նպաստընկալ աշակերտի ամսական բոլոր ծախքերուն համար պէտք է հաշուել 175 ղրուշ, եթէ երկրորդական վարժարանի աշակերտ է, և 200 ղրշ. երբ բարձրագոյն կրթութեան կը հետեւի աշակերտը, իսկ Պետական գիշերօթիկ վարժարաններ յաճախողներ կը ստանան ամսական 40 ղրշ., և արձակուրդի ամիսներուն, եթէ վարժարան մնալու կարելիութիւն չունին, 150 ղրշ.։

Յօդ.— Թ. Նպաստընկալներու թիւը կ'որոշուի հինգ տարին անգամ մը, նիւթական միջոցներու ներած սահմանին մէջ. թիւի որոշման առեն հիմ կը բռնուին հաստատուն աղբիւրներն, և ուրիշ ո՛ և է աղբիւրէ գոյացած պատրաստ դրամը։ Ներկայ հնգամեայ շրջանին մէջ. սկսած 1908 Սեպտ.էն՝ նպաստընկալներուն թիւը 100 է։

Յօդ. Ժ.— Յանձնաժողովը իր պաշտօնավարութեան շըրջանին մէջ պիտի ջանայ պատահական աղբիւրներէ գումարներ գոյացնել յաջորդ հնգամեայ շրջանին սկիզբը նպաստընկալներու թիւը կարենալ աւելցնելու համար։

Յօդ. ԺԱ.— Հինգ տարին անգամ մը նպաստընկալներու թիւին բաշխումը տեղի կ'ունենայ Առաջնորդական վիճակներու վրայ, միշտ կարեւոր տեղը տալով Արեւելեան և Կիլիկեան գաւառներուն։ Բաշխումը Ազգային Կեդր. Վարչութեան Խառն Ժողովէն վաւերանալէ ետք, Յանձնաժողովին կողմէ կը հաղորդուի Առաջնորդարաններուն, շրջանի սկզբնաւորութենէն վեց ամիս առաջ։

Յօդ. ԺԲ.— Ո՛չ մէկ Առաջնորդական վիճակ, նպաստըն-

կալներու ամբողջական թիւին մէկ տասներորդէն աւելի նպաստընկալ չկրնար տալ։

Յօդ. ԺԳ.— Ազգային կամ Պետական դպրոցներու մէջ կրթութիւն ստացող նպաստընկալներու ուսման և յառաջդիմութեան, ինչպէս վարքի մասին ևս Յանձնաժողովը պարբերաբար զեկուցումներ պիտի պահանջէ իրենց յաճախած վարժարանին պատկանեալ մարմինէն։

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼԻ

Յօդ. ԺԴ.— Իբրև նպաստընկալ աշակերտ կամ աշակերտուհի ընդունուելու համար անհրաժեշտ են հետևեալ պայմանները։ 1. Յաջողակութեամբ աւարտած ըլլալ նախակրթութիւնը, եթէ երկրորդական կրթութեան հետամուտ է աշակերտը, իսկ երկրորդական կրթութիւնը, եթէ բարձրագոյն կրթութեան կ'ուզէ հետևիլ։ 2. Ընդունակ և ուշիմ ըլլալ, 3. Քաջառողջ կազմուածք ունենալ, 4. Բարոյապէս անաղարտ, և 5. Իրապէս և ստուգապէս կարօտ ըլլալ։

Յօդ. ԺԵ.— Նպաստընկալ աշակերտ ըլլալ ցանկացող մը, պէտք է խնդրագրով մը դիմէ իր տեղին Ուսում. Խորհրդին, եթէ Պոլսէն դուրս է, և ուղղակի Յանձնաժողովին՝ եթէ Պոլիս կը գտնուի, և անոնց ներկայացնէ

1. Իր Օսմ. Թէզքէրէն։

2. Ուսման վկայագիրը, (երկրորդական կրթութեան վկայական ցոյց տուող մէկը պէտք է պաշտօնական թղթերով հաստատէ նաև թէ՝ նախակրթարանէ շրջանաւարտ ըլլալէն վերջ՝ երկրորդական կրթութեան առ նուազն 4 տարիները յաջողապէս անցուցած է)։

4. Բարի վարուց և ընդունակութեան վկայագիր, տրըուած նախապէս յաճախած վարժարանին տեսչութենէն, և ստորագրուած նաև վարժարանին ուսուցչական խմբէն։

4. Բժշկական վկայագիր Յանձնաժողովին նշանակած բըժիշկին կողմէ։

5. Կարօտութեան վկայագիր տեղւոյն Թաղ. Խորհուրդէն տրուած՝ և Առաջնորդարանէն վաւերացուած։

Յօդ. ԺԶ.— Նպաստընկալներու ընտրութեան համար Յանձնաժողովին հարցարան-հրահանգներուն համաձայն մրցում կը կատարուի Առաջնորդարաններու մէջ, տեղւոյն Ուսում. Խորհուրդին ներկայութեանը, Պոլսոյ մէջ մրցումներ կը կատարուին ուղղակի Յանձնաժողովին կողմէ։

Յօդ. ԺԷ.— Մրցումներու ներկայացողները պէտք է ըլլան 14էն 16 տարեկան երկրորդական կրթութեան համար, և 18էն 25 տարեկան բարձրագոյն կրթութեան համար։

Յօդ. ԺԸ.— Մրցմանց արդիւնքը նիշերով և քննութեանց թղթերով միասին կը ղրկուին Յանձնաժողովին, որ իրեն կը վերապահէ վերջնական որոշումը։ Հաւասարապէս յաջող մրցակիցներու մէջէն նախընտրութիւն կը տրուի անոր կամ անոնց, որ ուսուցչական կամ երկրագործական ասպարէզները կ'ուզեն պատրաստուիլ։

Յօդ. Ի.— Մէկ ընտանիքէ միաժամանակ չի կրնար մէկէ աւելի նպաստընկալ գտնուիլ։

ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼԻ

Յօդ. ԻԱ.— Ընդունուած նպաստընկալը կը ստորագրէ յանձնառութեան գիր մը, որով պարտական է իրեն փոխ տրըուած նպաստի գումարը իրեն յարմար եկած մասնավճարներով վերադարձնել յառաջիկային, Այն նպաստընկալները որ իրենց բնագաւառին մէջ ուսուցչական պաշտօն կը ստանձնեն գոնէ հինգ տարի, ազատ պիտի ըլլան այս վճարումէն։

Յօդ. ԻԲ.— Երբ նպաստընկալ աշակերտ մը դպրոցական տարին վերջը տարեկան աշխատութեանց կամ քննութեանց չէ՛ մասնակցած կամ չէ՛ յաջողած, ու յաջորդ տարուան սկզբնաւորութեանը իր յաճախած վարժարանին պայմանները լրացնելով, իբրև կանոնաւոր աշակերտ յաջորդ կարգը անցած չէ՛, կը դադրի նպաստ ընդունելէ։ Հաստատուած ծանր ու

երկարատեւ հիւանդութիւնները միայն մեղմացուցիչ պարագայ կը նկատուին։

Յօդ. ԻԳ.— Երբ Նպաստընկալ մը ուսման տեւողութեան մէջ 14րդ յօդուածին մէջ մանրամասնուած հիմնական պայմաններէն մէկուն գոհացում չի կրնայ տալ այլեւս, կը կորսնցունէ նպաստի իրաւունքը, և իրեն կը յաջորդէ իր եկած շրջանէն նոր ընտրուած արժանաւոր մը։

Յօդ. ԻԴ.— Ո՛ և է Նպաստընկալ չի կրնար վարժարան ընտրել կամ փոխել առանց Յանձնաժողովին հաւանութեանը։

Յօդ. ԻԵ.— Երբ Նպաստընկալ մը իր ուսման շրջանն աւարտէ, կը դադրի նպաստ ընդունելէ, սակայն Յանձնաժողովը կրնայ երկրորդական կրթութիւնն ալ աւարտած ուշիմ և ապագայ խոստացող ուսանողներէն բարձրագոյն կրթութեան համար մրցմամբ վերստին իբր Նպաստընկալ ընդունիլ իր միջոցներուն ներած թուով։

ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼՆԵՐՈՒ

ՆԻՒԹԱԿԱՆ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Յօդ. ԻԶ.— Յանձնաժողովին Նպաստընկալները կը զետեղէ պատուաւոր ընտանիքներու քով. կամ կրնայ զանազան տեղեր հանրակացարաններ հաստատել։

Յօդ. ԻԷ.— Ներքին կանոնագիր մը կը կազմակերպէ և կը ճշդէ հանրակացարանն և անոր ներքին կեանքը։

Յօդ. ԻԸ.— Հանրակացարան մը կ'ունենայ Յանձնաժողովին պատասխանատու վճարեալ մատակարար-հսկող մը, որ իր տրամադրութեան տակ կ'ունենայ պէտք եղած պաշտօնէութիւնր (խոհարար, սպասաւոր և գիշերապահ)։

Ազգային Կեդր. Վարչութեան Խառն Ժողովը իր Սեպտ. 21 ԻԵ. նիստին մէջ ընդունած և հաստատած ըլլալով սոյն կանոնագիրն, ըստ այնմ կը յանձնարարուի ի գործադրութիւն։

Ողջ լերուք ի Տէր

1911 Սեպտ. 22

Պատրիարք. Տեղապահ.

ՎԱՀՐԱՄ ԵՊՍ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ

ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳ. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ

Տիկին Զարուհի Գալէմքերեան Ատենապետ
Մերուժան էֆ. Պարսամեան Ատենադպիր (հրաժարած)
Մելիք էֆ. Ղազարոսեան Գանձապետ
Տիկին Զապէլ Եսայեան
Յակոբ էֆ. Անտոնեան

ԾՐՋԱՆԱՒԱՐՏ ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼՆԵՐ

Եսայի Էլմասեան, Ուրֆա, Բժշկական
Խորով Գարնտաշեան, Կեսարիա, Դեղագործ.
Յովսէփ Պօյաճեան, Թալգարա »
Վահրամ Յակոբեան, Եւդոկիա, »
Գրիգոր Մեսրոպեան, Պոլիս, »
Ստեփան Մատօեան, Օվաճըգ, Գեղարուեստ.
Յովհաննէս Արշակունեան (Վան) Պէզազ Վրժ. Կիւզար.
Աւետիս Կատարինեան, Էլպիստան, Կարապետ. վրժ.
Գէորգ Ահարոնեան, Զէյթուն Կարապետ. վարժ.
Կարապետ Թիւլպէնտճեան, Բաբերդ, Եսայեան վրժ.
Սեփոն Շիրինեան, Սկիւտար, Դեղագործ.
Միսաք Գասապեան, Ատանա, »
Օր. Համասփիւռ Միրզախանեան, Վան, Դպ. Տիկ. վրժ.
Եղիշէ Սամթճեան, Զէյթուն, Կարապետեան վարժ.
Սարգիս Զիթճեան, Կինճ, » »
Յովհաննէս Միսաքեան, Երզնկա, Արամեան »
Ա. Մուրատեան, Բաղէշ, (Բալըխանդ) Լիսէ Ստամպ.
Գառնիկ Գազանճեան, Երզնկա, Պայթարէ մէքթէպը
Գուրգէն Թահմազեան, Տրապիզոն Կեդր. վարժ.
Գաբրիէլ Ծառուկեան Կէյվէ »

Հմայեակ Խօռօզեան, Վան, Կեդր. Վարժ.
Գալուստ Խոստիկեան, » » »
Լեւոն Աճէմեան » » »
Յարութիւն Եաղուպեան, Զէյթուն, Կեդր. Վարժ.
Միհրան Էլմասեան, Կէյվէ Կեդր. Վարժ.
Յարութիւն Արապեան, Խարբերդ, Բժշկական վարժ.
Մարկոս Զօլաքեան, Ակն. Աչի վարժ.
Ստեփան Սուքիասեան, Տիվրիկ, Դեղագործ վրժ.
Խորէն Խրիմեան, Օրտու, »
Արմենակ Կօտօշեան, Սլվազ, Գօնտիւքթէօռ վրժ.
Յակոբ Ալազանեան, Մալաթիա, »
Մարտիրոս Աւետիսեան, Վան, Իրաւաբան.
Տիգրան Պէրպէրեան, Սըվազ, »
Գրիգոր Դուլիթեան, Եօզղատ, »
Մնացական Կորկոտեան, Վան, »
Կարապետ Սասունի Սասուն »
Թորոս Քիւրքճեան Կամաց (Տիվրիկ) »
Տիգրան Խունեան, Վան, »
Ասատուր Ֆէթէլեան, Հալէպ. »
Վահրամ Բագրեւանդեան, Վան, »
Օր. Մարգարիտ Կարապետեան, Թօմարզա Ֆէրիտէ
Օգսէն Աղերդցեան, Բաղէշ, Կեդր. Վարժ.
Յովհաննէս Արուսեան, Տիարպէքիր, Կեդր. վարժ.
Հմայեակ Ամիրեան, Բաղէշ Կեդր. վարժարան
Արտաշէս Տէր Յովհաննէսեան, Մուշ, Կեդր. վարժ.
Լեւոն Մօզեան, Շ. Գ. Հիսար » »
Անդրանիկ Թիւլպէնտճեան, Բաբերդ, » »
Թադէոս Այվազեան, Մեծ Նոր Գիւղ » »
Օհան Պաղտիկեան, Խարբերդ, » »
Գրիգոր Զիլեան, Ատաբազար, » »
Գուրգէն Էթմէքճեան, Շ. Գ. Հիսար » »
Օննիկ Մահտեսեան, Զէյթուն, » »
Արամ Պասմաճեան, Ալաշկերտ » »

Սուրէն Պարթեւեան, Վան, Կեդր. վարժ.
Պաղտասար Մանուէլեան, Մուշ, Կեդր. Վարժ.էն
Պետրոս Նալբանտեան Խարբերդ, Գատամթրօ
Անդրանիկ Մէրկէրեան (Քարսամ Պրուսա) Մխիթ. վրժ.

Իւրաքանչիւր ուսանողի անունին դէմ նշանակուած է իր ծննդավայրը և աւարտած վարժարանը։

ԱՐԴԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐ

Խաչատուր Գալթագճեան, Վանեցի, Բժշկ. վարժ.
Հմայեակ Քիրիշճեան, Սըվազցի, Նուպարեան. վրժ.
Մանուկ Պետրոսեան, Բաղէշցի, Զափագիտակ »
Տաճատ Էհրամճեան, Բաբերդցի, » »
Գէորգ Գէորգեան, Մալաթիացի, Իրաւաբան. »
Միհրան Գալիկեան, Վանեցի, » »
Երուանդ Պէզազեան, Պոլիս. [illegible] »
Լեւոն Զարմիսեան. Եալօվա, » »
Սմբատ Տէր Ներսէսեան, Մուշեցի, » »
Անուշաւան Պետրոսեան, » » »
Խաչիկ Համբարեան, Բինկեանցի » »
Յակոբ Թաճիրեան, Տ—Կերտցի Բժշկական »
Յովհաննէս Տօնիկեան, Ամասիացի » »
Մելքոն Էնֆիյէճեան, Տիվրիկցի, Կեդր. »
Յովհաննէս Դիմաքսեան, Սըվազցի, » »
Տրդատ Վարդանեան, Ակնցի, » »
Կարապետ Մանուկեան, Վանեցի, » »
Արամ Բաթաքանեան, Ատանացի, » »
Պաղտասար Մելքոնեան, Բալուցի, » »
Զարեհ Պալեան, Իսկենտէրունցի, » »

Արսէն Սուքիասեան, Տիվրիկցի, կեդր. Վարժ.
Մուշեղ Եսայեան, Բաբերդցի, » »
Մկրտիչ Թօփալեան, Տրապիզոնցի, » »
Կարապետ Մկրտիչեան, Մուշեցի, » »
Բագարատ Թեւեանց, Պոլսեցի, » »
Յակոբ Եղիսէրեան, Տրապիզոնցի, » »
Մեսրոպ Փամպուքճեան, Բաղէշ, » »
Խորէն Սողիկեան, Բղեցի. » »
Երուանդ Գասպարեան, Սըվազցի, Գեղար. վարժ.
Աւետիս Մուրատեան, » » »
Միհրան Գէորգեան, Բաբերդցի, կեդր. վարժ.
Վարդան Պետօեան, Սասունցի, » »
Գարեգին Երէցեան, » » »
Սարգիս Բարսեղեան, Երզնկացի. Վէֆա Իտատի
Մակար Ալաճաճեան, Պոլսեցի, Իրաւար. Վարժ.
Պօղոս Արսլանեան, Մալաթիացի, Բժշկական »
Աբրահամ Պօյաճեան, Արաբկիրցի, Ստամպուլ Լիսէ
Յարութիւն Սէրայտարեան, Սըվազցի Իրաւ. վրժ.
Սեդրակ Առաքելեան, Մշեցի, Պէրպէրեան »
Միքայէլ Աչրգեան, Վանեցի, Արդի վարժարան
Վարազդատ Անտոնեան, Խնուսցի, Պէրպէր. վարժ.
Սուրէն Փափազեան, » » »
Յակոբ Գույումճեան, Հաճընցի
Պօղոս Տէր-Պօղոսեան, Վանեցի, Իրաւաբ. վարժ.
Պալտասար Մանուէլեան, Մշեցի, Բժշկական »
Պետրոս Զագմագճեան, Ատանացի, Հինդլեան »

Քարտուղար՝ Վահան էֆ. Արսլանեան

Ազգ. Երեսփ. Ժողովին դիւանադպիրն է՝ Արիկ էֆ. Մուպայեաճեան, որուն յիշատակութիւնը դժբախտաբար մոռցուած է իր կարգին։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐ

1 Մատթէոս Եպս. Ինճէեան, Իզմիր

2 Ղեւոնդ Եպս. Դուրեան, Էտիրնէ

3 Գէորգ Ծ. Վրդ. Արսլանեան Ռօտոսթօ

Բաբգէն Եպ. Կիւլէսէրեան, Էնկիւրի

5 Մկրտիչ Եպս. Աղաւնունի Դոնիա

6 Ստեփ. Արք. Յովակիմեան, Իզմիթ

7 Մատթէոս Ե.; Պիլէճիք

Սահակ Ծ.Վ. Օտապաշեան Պրուսա

9 Գարեգին Ծ.Վ. Դանիէլեան Կուտինա եւ Աֆ. Գարահիսար

10 Արտաւազդ Ծ.Վ. Գալէնտէրեան Ուրֆա

11 Սմբատ Եպս, Կարին.

Սուրէն Ծ. Վ. Գալէմեան, Բաղէշ

13 Եղնիկ Եպս Գալփաքճեան,
Բալու

14 Պսակ Ծ. Վ. Տէր-Խորէնեան
Խարբերդ

15 Մովսէս Եպ Կէօմիւրքճեան
Պաղտատ

16 Գեղամ Վրդ. Թէվէքէլեան
Բղի

17 Ներսէս Եպս Դանիէլեան, Հալէպ

Յով. Ծ.Վ. Գարանֆիլեան, Զէյթուն

19 Պետրոս Ծ.Վ. Սարաճեան, Հաճըն

20 Խորէն Եպս Դիմաքսեան, Կիւրին

21 Գէորգ Ծ.Վ. Իբրանոսեան
Ամասիա-Մարզուան

22 Համազասպ Ծ.Վ. Եղիաէեան
Ճանիկ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ ԵՊՍ. ԻՆՃԷԵԱՆ, ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԶՄԻՒՌՆԻՈՅ.— Ծնած է Գում-գափու, 1878ին։ 1885—1893 աշակերտ Մայր վարժարանի, ուր աւարտած է նախակրթութիւնը։ 1900ին կ'ստանայ licencié en droitի վկայագիրը։ Կը վերադառնայ Պոլիս, և կը սկսի փաստաբանութեան։ 1905—1908, անդամ Տնտես. Խորհուրդի, անդամ Կեդր. վարժարանի խնամակալութեան, անդամ Ելեւմտից Հոգաբարձութեան, անդամ Մայր Եկեղեցիի Թաղ. Խորհրդոյ. միւնթէխիպը սանի Օսմ. Երեսփ. Առաջին ընտրութեան։ Նոյն միջոցին ֆրանսերէն և թուրքերէն լեզուներով իրաւագիտութիւն կը դասախօսէ Պէրպէրեան վարժարանի աւագ կարգերուն։ Ունի իրաւագիտ. յօդուածներ Բիւզանդիոնի մէջ ժամանաւորաբար։ 1909ին՝ Արմաշ կը մեկնի կուսակրօն ըլլալու համար։ 1909ին

Սկիւտար Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ վարդապետ կը ձեռնադրուի Իզմիրլեան Կաթողիկոսի ձեռամբ։ 1909 Սեպտ. 9ին Էտիրնէ կը մեկնի իբր Առաջնորդական փոխանորդ։ 1910ին Իզմիրի Առաջնորդ կ'ընտրուի։ Մօտերս Էջմիածին կը մեկնի Եպիսկոպոսանալու համար։

2. Տ. ՂԵՒՈՆԴ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ, Ծնած է Սկիւտար, 1879ին։ 1898ի վերջերը Արմաշի դպրեվանքը մտնելով 2 տարի յետոյ սարկաւագ և տարի մը վերջ կուսակրօն քահանայ կը ձեռնադրուի Դուրեան Եպիսկոպոսէ։ 1902ի վերջերը Պոլիս կանչուելով Օրմանեան Պատրիարքէ, անձնական քարտուղար կ'ըլլայ մինչև 1908 Յուլիս 10։ 1906 թուականին Կրօն. Ժողովի անդամ և Ա. Ատենադպիր կ'ընտրուի։ Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակման օրէն Գաբրիէլ Եպիսկոպոս Ճէվահիրճեանի հրաժարմամբ Խառն Ժողովէ կ'ընտրուի Պատր. Փոխանորդ և կը վարէ նոյն պաշտօնը մինչև 1912 Թ. Ապրիլ 6։ 1909 Մայիս 14 Ազգ. Երեսփոխան կ'ընտրուի։ Անդր. Պոլսոյ Առաջնորդ կ'ընտրուի 1912ին։ Նոյն տարին Օգոստ. 29ին Եպիսկոպոսացման վկայական կ'ստանայ։ Անդր. պոլսոյ առաջնորդական պաշտօնավարութիւնը յիշատակելի պիտի մնայ միշտ, վասն զի Թրքօ պալքանեան պատերազմի ժամանակամիջոցին գտնուած է Ադր. պոլիս իր հօտին գլուխը և Ադր. պոլսոյ պատերազմական պաշարման ժամանակ դիւցազնական դեր մը ունեցած է ահ ու սարսափի մատնուած ժողովուրդը սփոփելով և քաջալերելով։ Եկեղեցւոյ մէջ աշխարհաբարի ընթերցման ամենէն մեծ ջատագովն ըլլալուն Ադր. պոլսոյ մայր եկեղեցւոյն մէջ միշտ Ս. Գիրքը աշխարհաբար կարդացած է։ «Վրոյր» ծածկանուամբ եկեղեցւոյ բարեկարգութեան վրայ երկար յօդուածներ գրած է Բիւզանդիոնի մէջ։ Ունի նաև զանազան հրատարակութիւններ։

3. Տ. ԳԷՈՐԳ Ծ. Վ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ.—Ծնած է՝ Բինկեանի մէջ, որուն Մեսրոպեան վարժարանին տեսչութիւնը վարած է երկու անգամ։ 1896ի երկրորդ և մեծ կոտորածին իր կինը՝ Նազենի՝ դիւցազնաբար բոցերուն մէջ կը նետուի ու կը նա-

հատակուն երկու զաւակներուն հետ։ Արսլանեան այդ աղիտալի կորուստին վրայ կ'ուխտէ կղերական ասպարէզ մըտնել։ 1898—1900 Տիվրիկի Ս. Լուսաւորչի վանքին մէջ իր նախաձեռնութեամբ բացուած որբանոցին դաստիարակ կը կարգուի։ 1900ին կ'ստանձնէ Սեբաստիոյ որբանոցին վերատեսչութիւնը, ու այդ տարիին մէջ վարդ. կը ձեռնադրուի ու անմիջապէս Ս. Նշանի վանքին մատակարար կը կարգուի ու յետոյ կը ղրկուի իբր հոգեւոր հովիւ Եւդոկիոյ։ Յետոյ յաջորդաբար առաջնորդական պաշտօններ կը վարէ Ակն, Մալաթիա, Խարբերդ և Ռոտոսթօ։ 1907ին Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսին կողմանէ Հալէպ քննիչ կը ղրկուի Առաջնորդական խնդրոյ համար։ 1908ին կ'ընտրուի Երեսփ. Ժողովի անդամ, ու նաև Կրօն. Ժողովի։ 1909ին Ատանայի կոտորածին առաջին օրերուն իսկ իբր պատուիրակ կը ղրկուի աղէտին վայրը Սարգիս էֆ. Սուինի հետ ու հոն կը կազմեն առաջին որբանոցը։ Օրաթերթերու և շաբաթաթերթերու աշխատակցած է ու կ'աշխատի, շատ անգամ ալ ծածկանուններով։ Իր գործերէն հրատարակուած են նշանաւոր գործիչ Ժիրայրի կենսագրութիւնը, Հովուի Խօսքերը, Հայ Զինուորին, Հայ Պանդուխտին Գեղեցիկ ասացուածք։ Առաջնորդ Ռոտոսթոյի։

8. Տ. ՍԱՀԱԿ Ծ. Վ. ՕՏԱՊԱՇԵԱՆ. ԱՌԱՋ. ՊՐՈՒՍԱՅԻ ՎԻՃԱԿԻՆ.— Ծնած է Սեբաստիա 1875ին։ 1897ին ընդունուած է Դպրեվանքի Գ. դասարանը։ 1898ին Սարկաւագ, 1901 Մայիս 20ին վարդապետ ձեռնադրուած է Դպրեվանքի մէջ Դուրեան Սրբազանէն, իսկ 1910 յունիս 20ին ընդունած է ծայրագոյն աստիճան նոյնպէս Դուրեան Պատրիարքէն. այս տարի Պրուսայի Ազգ. Ժողովը տուած է իրեն եպիսկոպոսական վկայական։ Դպրեվանքէն գրած ու թարգմանած է զանազան հատուածներ հանդէսներու և օրաթերթերու, իր թեզը եղած է «Հայ եկեղեցիի Քարոզչականը»։ Պոլսոյ Կեդրոնական վարժարանի և Նոր դպրոցի Հայ.ի, մատենագրութիւն և կրօնքի ուսուցչութիւն և Սեբաստիոյ Արամեան վարժարանի

Տեսչութիւնը վարած է։ Կազմած է լսարանական ընկերութիւններ և Կեդր. դպրոց ու աղջկանց արհեստանոց՝ Սեբաստիոյ մէջ։ Մարզուանի վանքին մէջ սկսած է երկրագործական վարժարան մը, վանքի հողերը աւելի արդիւնաւոր վիճակի մը վերածելով։ 1904ի հրդեհին այրած Մարզուանի Ազգային կալուածները վերաշինած և հասոյթները աւելցուցած է։ Ձեռնադրութենէն ետք վեց ամիս վարած է Պատրիարքարանի Կրօն. Դիւանի քարտուղարութիւնը և իբր օգնական Պետրոս եպիսկ.ին՝ մեկնած է Սեբաստիա 1905ին. քննիչ ղրկուած է Ամասիա, ուր Ազգային գործերը և ժողովները վերակազմելէ ետք նշանակուած է Տեղապահ Ամասիա-Մարզուանի։ 1908ին ընտրուած է Սամսոնի և 1912ին Պրուսայի Առաջնորդ։ Սամսոնցի եգիպտաբնակ Մաթոսեան էֆ.ի փառաւոր տունը ազգին անունով նուէր ընդունելով Առաջնորդարանի վերածած է։

9. Տ. ՊԱՐԳԵՒ Ծ. ՎՐԴ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ, Առաջնորդ Հայոց Կուտինա—Աֆ. Գարահիսարի Միացեալ վիճակին.— Ծնած է Խասգիւղ, 1881ին։ 1899ին կ'ընդունուի Արմաշու դպրեվանքը։ 1906 Փետր. 19ի կիրակի օրն՝ Տ. Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոս Յովակիմեանէ կ'ընդունի վարդապետութեան Չորս աստիճանները Ատաբազարի Սուրբ Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն մէջ։ 1908ին կը կոչուի Բաբերդի առաջնորդական տեղապահ. պաշտօնին, զոր կը վարէ մէկ տարի։ Տ. Պարգեւ վարդ. Դանիէլեան՝ 1910ին Կուտինա և Աֆ. Գարահիսար Միացեալ վիճակին Պատր. Փոխանորդ կը կարգուի։ 1910ին Ծայրագունութեան աստիճան կ'ընդունի Ամեն. Տ. Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարք հօր ձեռամբ։ Տ. Պարգեւ Ծ. Վարդ. աշխատակցած է նաև Գեր. Տ. Բաբգէն Եպիսկոպոս Կիւլէսէրեանի (այն ատեն Ծ. Վարդ.) հրատարակած «Լոյս» կրօնաթերթին, որուն մէջ գերմաներէնէ թարգմանութիւններ կատարած է և Տ. Գարեգին Ծ. վարդ. Խաչատուրեանի խմբագրապետութեամբ հրատարակուած «Տաճար» կրօնաթերթին, որուն մէջ ունի ինքնագիր և թարգմանածոյ գրութիւններ։

10. Տ. ԱՐՏԱՒԱԶԴ Ծ. Վ. ԳԱԼԷՆՏԷՐ, Ծնած է, Պրուսայի Ենիճէ գիւղը՝ 1876ին։ 96ին Դպրեվանք ընդունուած։ 98ին Բերայի Ս. Երրորդ. Եկեղեցիին մէջ օրուան Պատրիարք Օրմանեան Սրբազանէ դպրութեան և սարկաւագութեան վեց աստիճանները ընդունած։ 901ին Արմաշու Զարխափան տաճարին մէջ վարդապետական ձեռնադրութիւնն ստացած է Դուրեան Սրբազանէ։ 902ի Զատկին Սամաթիոյ Ս. Յակոբ (Ալթըմէրմէր) եկեղեցիի քարոզչութեան կոչուած։ Յուլիս 20ին Երզնկայի առաջն. փոխանորդ կարգուած և քանի մը ամիսներ Թեմերու շրջուն հովուութիւնը վարելէ յետոյ՝ Առաջնորդին մեկնումովը՝ Երզնկայ կեդրոնացած, ուր տեղւոյն առաջնորդական գործերը չորս տարիի չափ միայնակ վարելէ վերջ, 906 Փետր. 19ին առաջնորդ ընտրուած։ Վեց ամիս միայն վարած է այդ պաշտօնը և 907 Փետր.ին հրաժարականը ընդունուած՝ Պոլիս դարձած։ Սեպտ. 5ին Եւդոկիոյ տեղապահութեան կոչուած է։ 914ի Յունիս 13ին Պէօյիւքտէրէի եկեղեցիին մէջ ծայրագունութեան աստիճան ընդունած, օրուան Պատրիարք Դուրեան Սրբազանէ։ Սեպտ. 2ին առաջնորդ ընտրուած Եդեսիոյ՝ ուր ցարդ կը պաշտօնավարէ։ Գրական աշխատութիւններ ալ ունի տպուած ու անտիպ։

11. Տ. ՍՄԲԱՏ ԵՊԻՍԿՈՊՍ ՍԱԱՏԷԹԵԱՆ, Ծնած է Ատաբազար, 1871ին։ 1889ին Արմաշու Դպրեվանք կ'ընդունուի։ 1896ին Տ. Սմբատ Վարդ. Սաատէթեան՝ Նիկոմիդիոյ վիճակին Կէյվէ գաւառակին հինգ հայաբնակ գիւղօրէից շրջուն քարոզիչ կը կարգուի։ 1897ին Տ. Սմբատ վարդապետ՝ Պոլիս կանչուելով՝ Գալաթու Ս. Հրեշտակապետ Եկեղեցւոյ քարոզիչ կը կարգուի։ 1897 Հոկտ. 21ին, Ս. Պատրիարքին անձնական քարտուղար կը կարգուի Ազգային Պատրիարքարանի մէջ։ Նոյն տարւոյ Նոյեմ. 12ին Գալաթու քարոզչութենէն կը փոխադրուի Կէտիկ փաշայի եկեղեցւոյ քարոզչութեան։ 1898ին Շապին Գարահիսար կը ժամանէ առաջն, տեղապահութեան պաշտօնով։ 1903ին՝ Ներսէս Լամբրոնացիի վրայ գրած իր պատմական, բանասիրական և վարդապետական ընդարձակ երկասիրութիւնը, Կ. Պոլիս Յովսէփ Իզմիրեանց գրական Բ. մրցանակին կ'արժանանայ։ 1907ին տասնամեայ

անընդհատ պաշտօնավարութենէն վերջ Շ. Գարահիսար՝ Տ. Սմբատ Ծ. Վարդ. Կարինի Առաջնորդ կ'ընտրուի։ 1910ին եպիսկ. կը ձեռնադրուի Կարնոյ վիճակին վրայ։

12. Տ. ՍՈՒՐԷՆ Ծ. Վ. ԳԱԼԷՄԵԱՆ, Ծնած է 1884ին, Արաբկիրի Բուշնա գիւղին մէջ։ Նոյն տարին յաճախած է Պրուսայի կայսերական շերամաբուծական վարժարանը և երկու տարի վերջ շրջանաւարտ եղած է Արմաշու դպրեվանքէն։ 1909ին՝ վարդապետ ձեռնադրուած է։ 1910ին Սկիւտարի Ս. Կարապետ եկեղեցիի քարոզիչ և Ազգ. Կեդրոնական վարժարանի կրօնի դասաւանդութեան ուսուցիչ կարգուած է։ 1911ին Բաղէշի Առաջնորդ ընտրուած է և երկուքուկէս տարիէ ի վեր կը շարունակէ պաշտօնը։

13. Տ. ԵԶՆԻԿ ԵՊՍ. ԳԱԼՓԱԳՃԵԱՆ, Ծնած է Պոլիս 1864ին։ Հետեւած է Կալաթա Սէրայի Լիսէին և Բժշկական «Միլքիէ» վարժարանի դասընթացքներուն, և ապա Արմաշու վանքը գացած։ Վարած է Դպրեվանքի փոխ տեսչութիւնը։ Քսան տարիներ ներքին զանազան գաւառներուն մէջ այցելու և մնայուն գաւառական պաշտօններ վարած է։ Առաջն. Բալուի։

14. Տ. ՊՍԱԿ Ծ. Վ. Տ. ԽՈՐԷՆԵԱՆ, Ծնած է 1882ին։ 1899ին աշակերտած է Արմաշի Դպրեվանքին։ Վարդապետութեան գաւազանի իշխանութիւն առած է՝ Կ. Պոլիս Ամեն. Տ. Մաղաքիա Արք. Օրմանեանէ 1906ին։ Դեր. Տ. Թորգոմ Ծ. Վրդ.ի փոխ-վանահայրութեան օրով դասախօսած է Դպրեվանքի աշակերտներուն։ 1907ին վեց ամիսի չափ քարոզիչ եղած է Պէօյիւքտէրէի։ Առաջնորդ. Տեղապահ Բղիի, 907—909։ Խարբերդի Առաջնորդ, 1911ին։ Վարդապետութեան թէզն է Սէբէոս Եպիսկ. Պատմիչ Բագրատունին, զոր ուսումնասիրած է ամբողջապէս, և կը մնայ ստուար երեք հատոր ձեռագիր։ «Խորձեան գաւառ» անունով պատմական, աշխարհագրական, ազգագրական, հնագիտական ընդարձակ քառահատոր ուսումնասիրութիւն մ'ունի ձեռագիր պատրաստ, Բղիի մասին՝ հո՛ն պաշտօնավարած ատեն գրուած։ Ունի ընդարձակ հատոր մը Գըզըլպաշութեան մասին որուն ծագումն ու աճումը ներկայացնող մ'ըն է աշխատութիւն կը

պակսի, խղճամիտ ուսումնասիրութիւն մը ըրած է նաև առհասարակ քիւրտերու մասին։

16. Տ. ԳԵՂԱՄ ՎԱՐԴԱՊԵՏ, Ծնած է՝ Շապին Գարահիսարի Էնտիրէս գիւղաքաղաքը։ Լրացուցած է Արմաշի Դպրեվանուց շրջանը 903ի սկիզբէն մինչև 1909 Յունիս։ Տարի մըն ալ Դպրեվանուց մէջ պարապած է ուսումնասիրութիւններով և յետոյ երկու տարի ալ Շ. Գարահիսար և Պոլիս կրթական ու քարոզչական զբաղումներ ունեցած է։ 1912 Նոյ.ին Առաջնորդ ընտրուած Քղիի շրջանին և ցարդ կը վարէ այդ պաշտօնը։ Հեղինակած է «Նոր կշիռ, նոր արժէքներ» անուն գրքոյկ մը։ Ունի շատ մը ընկերային հոգեբանական յօդուածներ Շահնազարի վերջին «Հայրենիք»ներուն մէջ. օրաթերթ և շաբաթաթերթ «Ազատամարտ»ներու, «Անահիտ»ի և «Շանթ»ի մէջ են.։

17. Տ. ՆԵՐՍԷՍ ԵՊՍ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ, Ծնած է 1863ին՝ Զէյթունի մօտ Եարբուզ գիւղը։ 1883ին մտած է Կիլիկիոյ մայրավանուց գիշերօթիկ վարժարանը. 1886ին դրկուած է Պոլիս Սամաթիոյ Ս. Սահակեան վարժարանը։ 1889ն՝ շրջանաւարտ եղած է անկէ և Ատանայի Աբգարեան վարժարանին ուսուցչութեան պաշտօնին կանչուած։ 1890ին վարդապետ ձեռնադրուած է Սիս Քէֆսիզեան Մկրտիչ Կաթողիկոսէն։ 1892ին՝ առաջնորդական փոխանորդ նշանակուած է Իսկէնտէրունի։ 1896ին երբ Զէյթունի յեղափոխութեան կազմակերպիչներէն մին, ամբաստանուելով Հալէպ տարուած։ 1896ին Օրմանեան Ս.ի Պատրիարքութեան օրով ներման արժանացած. և Պոլիս բերուած է։ 1899ին Պատրիարքարանի անձնական քարտուղարութեան պաշտօնին կանչուած է Պոլիս մնացած տասը տարի. միշտ սակայն լրտեսներու հսկողութեան տակ։ 1907ին Օրմանեան Ս. Պատրիարքին երաշխաւորութեամբ ղրկուած է Կիլիկիոյ մայրավանքը. ուր վարժարանին տեսուչ կարգուած է։ 1908ին Հաճնոյ Առաջն. ընտրուած է։ 1911ին եպիսկոպոս ձեռնադրուած է Տ. Տ. Սահակ Վեհ. Սրբազան կաթողիկոսէն։ 1911ին վերջերը Առաջնորդ ընտրուած է Հալէպի վիճակին, ուր կը պաշտօնավարէ այժմ։

20. Տ. ԽՈՐԷՆ ԵՊՍ. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ, Ծնած է՝ 1867ին, Կիւրին։ 1894ին Վրդ. ձեռնադրուած Բէքմէզեան Կիրակոս Սրբոյն էն։ Կիլիկիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ վարած է բազմաթիւ պաշտօններ և ունեցած է անձանձիր գործունէութիւն մը։

21. Տ. ԳԷՈՐԳ Ծ. ՎՐԴ. ԻԲՐԱՆՈՍԵԱՆ, Ծնած է 1871ին Ամասիոյ մէջ։ 1887ին ընդունուած է Ս. Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանի Գ. դասարանը, եօթը տարի աշակերտելով՝ 1894 Յունիսին գ. Լսարանէն շրջանաւարտ ելած է։ 1894—1895 ուսուցչական պաշտօն վարած է Զմիւռնիոյ Ս. Մեսրոպեան վարժարանը և 1895—1898 Կ. Պոլիս Ս. Փրկչի Ազգ. Որբանոցը։ 1898 Սեպտեմբեր 3ին վարդապետութեան և Սեպտ. 8ին՝ ծայր. վարդապետութեան աստիճանները ընդունած է Սեբաստիոյ Առաջնորդ հանգուցեալ Տ. Պետրոս Ս. Արքեպիսկոպոսէ։ 1898էն 1901 երբ Առաջնորդ օգնական և վարժարանաց տեսուչ պաշտօնավարած է Ամասիոյ վիճակին և վանքին մէջ։ 1901—1904 պաշտօնավարած է Եւդոկիոյ մէջ իբր քարոզիչ և երկսեռ վարժարանաց տեսուչ՝ 1904—1908 Բաբերդի առաջն. Տեղապահութիւնը և 1908 –1909 Տիգրանակերտի առաջն. տեղապահութիւնը վարած է։ Վերջին պաշտօնին վրայ գտնուած ատեն, Ամասիա-Մարզուանի թեմին Առաջնորդ ընտրուած է և ձեռնարկած է իր պաշտօնին նոյն տարուոյ Դեկտ. 1ին։ Տեղւոյն գաւառ. ժողովը գնահատելով իր պաշտօնավարութիւնը, ներկայ տարւոյ Ապրիլ 21ի նիստին եպիսկոպոսական վկայականով պատուած է զինք։

22. Տ. ՀԱՄԱԶԱՍՊ Ծ. Վ. ԵՂԻՍԷԵԱՆ. Ծնած է Կիւրին 1864ին։ Եղած է ուսուցիչ։ 1891ին մտած է յեղափոխական շարքերուն մէջ, և բանտերու, աքսորանքի և թափառումի մէջ անցուցած է իր կեանքը։ Օսմ. Սահմանադրութեան առաջին տարին Պարսկաստանէն դարձած է Թուրքիա։ 1910ին Արմաշ գացած է, Դպրեվանուց միաբան ձեռնադրուած է նոյն տարւոյն Յուլիս 4ին Գեր. Տ. Ստեփաննոս Ս. Արքեպիսկոպոսէ։ Դպրեվանուց մէջ տարի մը Օսմ.ի դասերը ստանձնած է։ Քանի մը ամիսներ Կ. Պոլսոյ Խասգիւղի քարոզիչ եղած է և ապա Ճանիկի վիճակին Առաջնորդ ընտրուած է և 1912 Յուլիսէն ի վեր կը վարէ այս պաշտօնը։

ԳՐԱԿԱՆ ԷՋԵՐ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԴԵՄՔԵՐ

ՀՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆԻ ՏԵՂ

(ԹՌՈՒՑԻԿ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ՈՒՍԱՆՈՂ ՀԱՅԿԱԿՆԵՐՈՒՆ

Ծնած եմ Խասգիւղ 1870ին, աղէտալի տարի մը, ուր Ֆրանսա և Գերմանիա սկսան զիրար փողոտել և ուր պատահեցաւ Բերայի մեծ հրդեհը՝ առատ մարդկային զոհերով։ Գուցէ այս է պատճառը որ կեանքս եղած է դժբախտութեանց և ձախողուածքներու շարք մը։

Աւանդական վարպետ տուտուէն յետոյ, ծնողքս զիս դրած են Խասգիւղի Ներսէսեան վարժարանը, ուրկէ անցած են այնքան մեծ Հայեր, Ճեզայիրլի ամիրայէն, Աղաթօնէն մինչև Ջեբաղ և Տէմիրճիպաշեան։ Այդ պատմական շէնքը հիմակ չկայ։ 908ին, Պոլիս վերադարձիս անիկա անյայտացած էր, ու տեղը կը բարձրանար քարէ վտիտ ու անբարբառ շէնք մը՝ զոր բարեգործութիւն մը կերտած էր։ Մութ և քայքայուն շէնք մըն էր առաջուանը, ուր ի սկզբան զիս նստեցին գետնայարկ սենեակ մը, «պէտքարան»ին պատկից և անոր հետ սերտ յարաբերութեան մէջ՝ ձեղունին և որմերուն լայնափեռեկ ծերպերէն։ Իբր երկու տարի այդ տխուր և «հոտաւէտ» շնչարկին մէջ անցուցի՝ ինծի պէս եղկելի մանուկներու խումբի մը հետ, և այսօր կը զարմանամ թէ ի՛նչպէս ողջ առողջ դուրս ելեր ենք այդ անհելի վիրապէն։

Պարոն Սերգիս մեր վարժապետն էր, զոր հացի կարօտը միայն նետած էր կրթական ասպարէզը։ Այբուբէնը այդ մարդը սորվեցուց ինծի՝ գլխուս և թիկունքիս վրայ փայտի հարուածներով, որոնց եթէ ոչ ցաւը՝ յիշատակը անմեռ պիտի մնայ ինծի համար։ Տարիներ ետքը, երբ պարոն Սերգիս Էճվալից

եղաւ, գրեթէ մուրացիկ մը, յարգանքով կը բարեւէի նորէն զինքը, վասնզի Մեսրոպի անմահ տառը ան ինծի ցոյց տուած էր առաջին անգամ։

Քանի մը տարիէն վեր ելանք, Նախակրթարան։ Կարծեմ այդ միջոցներուն է որ Խասգիւղ եկած հաստատուած էր Կոստանդին Սպանդարեան, յայտնի բանաստեղծը, եւ որ իբրեւ կովկասահայ մանկավարժ իր աղմուկովը կը լեցնէր Ոսկեղջիւրի այդ խաղաղ անկիւնը։ Սեւ մարդ մըն էր, կատաղի աչուըներով, բերնէն բուռօ մը կախուած միշտ։ Մէկ երկու տարի առաջ, Բերայի մայթին վրայ դէմս ելաւ այդ մարդը, միեւնոյն դիւային աչուըներովը եւ բուռօն մի՛շտ չրթունքէն կախուած։ Երեսուն երեք տարի յետոյ՝ անոր վրայ բան մը չէր փոխուած գրեթէ. ի՜նչ մարդ։ Ու մենք ծերացանք։

Սպանդարեան, երբ չյաջողեցաւ ազգ. վարժարանը ափին մէջ առնել, մասնաւոր վարժարան մը բացաւ, աջակցութեամբ քանի մը միամիտ թաղեցիներու։ Այս բանաստեղծին տիպարը իր հիմնած վարժարանն է որ նկարագրած եմ վէպի մը մէջ, Ամիրային Աղջիկը, գրուած 904ին։ Երբ 908ին մեծ Արփիարը Գահիրէի մէջ կարդաց այդ վէպս, «ասիկա Սպանդարեանն է» ըսաւ։ Զարմացայ մնացի. բան կա՞ր որ վրիպէր այդ տարօրինակ եւ գերազանց մարդէն։

80էն ետքը մեր ընդհանուր դասատուականն էր Պ. Պիւքիւճեանը, պարթեւ հասակով պատկառելի մարդ մը, որ ամբողջ եօթը տարի «տէրտս» քաշեց։ Այս պատճառաւ, անիկա անմոռանալի է ինծի համար։ 87ին մեկնեցաւ Խասգիւղէն, եւ տարիներ ետքը միայն, 95ին, Արեւելքի խմբագրատան մէջ օր մը տեսայ զինքը. բնականաբար չճանչցաւ զիս. կարծեմ եկած էր տեսնուելու Բէշեան էֆ.ի հետ՝ պաշտօնի մը համար։ Իր խոշոր հասակը կքած էր քիչ մը. մօրուքը ճերմկած էր. փըղձկած էի. իմ պատանեկան կեանքիս էն քաղցր շրջանին կենդանի յիշատակարանն էր ան. մօտեցայ եւ ձեռքը համբուրեցի։

— Զեմ ճանչնար կոր, ո՞վ ես, ըսաւ զարմացմամբ երեսս նայելով։

— Խասգիւղի վարժարանին մէջ աշակերտնիդ եղած եմ, Երուանդը, չէ՞ք յիշեր։

— Ա՛հ, յիշեցի, այո՛, Երուանդն ես, ըսաւ աչքերը լեցուած. ու գորովանօք համբուրեց զիս։

— Հոս ի՞նչ կ'ընես, հարցուց։

— Խմբագիր եմ։

— Խմբագի՞ր. ուրեմն Արեւելքի մէջ Երուանդ ստորագրութեամբ տպուած աղուոր բաները գրողը դո՞ւն ես։

— Այո։

— Զարմանալի բա՛ն, կ'ըսէր Պ. Պիւքիւճեան. բայց, որքան կը յիշեմ, դպրոցին մէջ կարգին յետիններէն էիր։

— Ճիշդ է։

Արդարեւ, վարժապետս շատ իրաւունք ունէր զարմանալու, որովհետեւ ամբողջ դպրոցական կեանքիս մէջ դժբախտաբար եղած եմ եթէ ոչ ծոյլ՝ բոլորովին թոյլ աշակերտ մը. ասոր վկայ են ոչ միայն ես, այլ բոլոր ուսուցիչներս՝ որ կենդանի են դեռ։ Ասոնցմէ մէկն է Յակոբ էֆ. Նիկողոսեան, Բերայի համանուն վարժարանին հիմնադիրը, զմայլելի ուսուցիչ մը, զոր ամէնքս ալ կը սիրէինք, մանաւանդ ես. բայց իր տուած դասերը գրեթէ չէի պատրաստեր։

Մասնաւոր ատելութեանս առարկայ էր մանաւանդ թուաբանութեան դասը, եւ պատանի տարիքէս՝ առաջին մարդիկը զորս ատած եմ, թուաբանութեան դասատուներս եղան։ Ներսէսեանի մէջ, ասոնցմէ ամէնէն աւելի ատածս եղաւ Յովհան էֆ. Փալաքաշեանը, որ 83-84ին կարճ ժամանակ մը, յաջորդեց Մկրտիչ էֆ. Վարժապետեանին, Ներսէս պատրիարքին եղբօրը, որ՝ թուաբանութեան դասատուներուս մէջ՝ ամէնէն քիչ ատածս է, ըստ որում բարի սովորութիւնը ունէր «ծոյլերով» չզբաղելու, եւ մանաւանդ դասի միջոցին անո՛ւշ անո՛ւշ քնանալու։ Եւ ահա յանկարծ օրին մէկը մեր դէմը տնկուեցաւ Փալաքաշեանը, սեւ մօրուքով, խոժոռ դէմքով եւ ակնոցներուն ետին վառող սուր եւ սառեցնող նայուածքով։ Ասիկա դասարանին մէջ ոչ միայն չէր քնանար, այլ եւ — ինչ

որ ամէնէն աւելի անսպասելին և անհեթեթին էր — թուաբանական ամէնաչնչին խնդրի մը առթիւ, պզտիկ յաւելում մը, բարձում մը եւայլն, սա արտառոց հարցումը կը նետէր երեմուս․

— Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ մի․ ինչո՞ւն ինչ է․ չորս հինգ ալ ինը․ — Ինչո՞ւ։ Երեք անգամ չորս տասներկու․ — Ինչո՞ւ։ Շուարած, չփոթած և կատղած, իրարու երես սկսանք նայիլ․ այս «ինչո՞ւ»ն որ տեղէն եկաւ տնկուեցաւ դիմացնիս։ Եւ բոլորս ալ, ծոյլ և աշխատասէր, դաշնակցած, զինուեցանք այս «ինչուճի» ուսուցչին դէմ, ու դաս չպատրաստեցինք։ Բարեբախտաբար այս աղէտը շատ չտեւեց, և օր մըն ալ նորէն դասարանէն ներս մտաւ մեր անուշիկ, մեր պատուական ու անմահական Վարժապետեանը, որ՝ սեղանին առջեւը նստիլը և տախտակին վրայ տղայ մը հանելն ու աչուկները երազայնօրէն փակելը մէկ ըրաւ։ Փրկուա՜ծ էինք։ Որո՞ւն մտքէն կ՚անցնէր սակայն թէ ինչ որ Փալաքաշեանի անձին վրայ աղէտ մը նկատած էի, պարզապէս տղայական խաղալիք մըն է եղեր այն միւս իրական աղէտին քով, որուն պիտի հանդիպէի քանի մը տարի ետքը, Կեդրոնականի սեմէն հազիւ ոտքս ներս նետած։

Ներսէսեանի մէջ ճանչցած եմ նաեւ, իբրեւ ուսուցիչ, եզական դէմք մը, — Տիգրան Մանավեանը, որ հայերէն կը սորվեցնէր, գրաբար և աշխարհաբար։ Իրաւ է որ բան մը չսորվեցայ իրմէ — թերեւս անոր համար որ սորվելու կամք չկար — բայց իր ուղիղ նկարագիրը, անաչառ և արդար, մեծապէս ազդած է վրաս և իմ մէջս դրած է կորիզը այն ըմբոստութեան ոգիին, որուն զոհ ինկաւ վերջապէս ինք և որ գուցէ օր մըն ալ իմ գլխուս փորձանք մը բերէ։

86ին, հայրս ուզեց բժշկական վարժարան դնել զիս․ ես ալ կը փափաքէի ազատական ասպարէզ մը ընդգրկել․ քննութիւն անցուցի, թեթեւ իմլա մը, և ընդունուեցայ․ մինչեւ իսկ դասարան ալ մտայ օր մը։ Բայց այդչափ։ Զար ոգի մը վրայ հասաւ, — Գրիգոր էֆ․ Մարգարեան, մեր ընտանիքին բարեկամը, որ յաջողեցաւ համոզել լոլոզել հայրս որ, զիս

փոխանակ բժշկական վարժարանի՝ Կեդրոնական վարժարանը դնէ, որուն բացումը կր կատարուէր այդ թուականին։ Հայրս համոզուեցաւ և զիս Կեդրոնական դրաւ։ Ահա թէ ինչպէս իմ պատուական ուսուցիչս և բարեկամս՝ Մարգարեան, գուցէ առանց ուզելու, պատճառ եղաւ որ ապագաս խորտակուէր և վերջապէս ինկայի ուսուցչութեան և գրականութեան ասպարէզը, ասպարէզներուն ամէնէն անկեալը մեր մէջ, ափսո՛ս։

Ինչ և իցէ, մտանք Կեդրոնական։ Զերաղ հոն էր, տնօրէն։ Վաթսուն աշակերտ էինք, Պոլսոյ ամէն թաղերէն հոն եկած խմբուած, բոլորս ալ իրարու անծանօթ։ Անշուշտ այդ վարժարանին հիմը դնողները — ամէնքն ալ մեծ աղաներ, թունդ պահպանողականներ, պատկառելի հակայեղափոխականներ — այդ վայրկենին միտքերնուն անգամ չէին կրնար անցընել թէ իրենք իրենց ձեռքերովը հիմը կը դնէին ազգային յեղափոխութեան հրաբորբոք վառարանին։ Ատոնցմէ ոմանք ետքը ձեռուընին գլխնուն զարկին անշուշտ, բայց եղածը եղած էր։

Ինծի համար, առաջին օրէն իսկ, անպատեհութիւնը սկսաւ այդ վարժարանին մէջ։ Աղէտը, որուն մասին թադնաբար խօսեցայ քիչ մը առաջ, հոն ինծի կ՚սպասէր։ Մտից քննութիւն կու տային։ Ամէն ճիւղի համար մասնագէտ մը կար, միեւնոյն ժամանակ ուսուցիչ նորաբաց վարժարանին։ Ամէնէն աւելի թուաբանութենէն կը վախնայի։ Սրտատրոփ, մտայ Կեդրոնականի սորին յարկի այն սենեակը, ուր հիմա կը գումարուի Ուսումն․ Խորհուրդը։ Դեղին ցից պեխերով, ողորկ ու ճերմըկտիկ մորթով մարդ մը նստած էր։ Քննիչն էր։ Նայուածքին չհաւնեցայ․ շա՛տ խիստ էր, թէեւ հանդարտ։ Անկէց ի վեր քսանըեօթը տարի անցած ըլլալով, չեմ յիշեր թէ ի՛նչ հարցուց։ Սա գիտեմ միայն թէ հազիւ տախտակին վրայ առաջին գործողութիւն մը ըրած էի — սխալ կամ ուղիղ, չեմ գիտեր, — «ապացո՞յց, պարոն» պոռաց ձայն մը, որ անհարկու թուեցաւ ինծի։ Եւ երբ, բառէն շլմորած, իրեն կը նայէի, «ապացո՞յց» գոչաց, երկրորդ անգամ։ Ասիկա Փալաքաշեանին

մահուց «ինչո՛ւ»ին պէս բան մըն էր, բայց անհամեմատ աւելի ահեղ, աւելի ջախջախիչ։

— Ապացո՛յց, կակազեցի, ես որ չէի գիտեր թէ ի՛նչ կ'ընեմ հոդ, բարձումին տեղ թերեւս յաւելում, բազմապատկութեան տեղ բաժանում։

Բայց արդէն մարդը ինծի սարսափ կ'ազդէր, ինչ որ բոլորովին կատարեալ ըրաւ շուարումս։ Եւ դուրս ելայ մարմինս ողողուած օրհասական քրտինքով։

— Ո՞վ է ներսի քննիչը, հարցուցի ուրիշ աշակերտներու։

— Յակոբ էֆ. Պօյաճեանը, ըսին, Կեդրոնականի ուսողութեան ուսուցիչը։

Ուրեմն, սկիզբն էր երկանց։ Բացուեցաւ վարժարանը, և ահա երկրորդ օրն իսկ տնկուեցաւ Պօյաճեան էֆ.։ Դիտեցի որ այն երկիւղը որով պաշարուած էի կ'արտայայտուէր ամէն դէմքերու վրայ հաւասարապէս. ու ասիկա մխիթարութիւն մը եղաւ ինծի։

— Ապացո՛յց, պարոն, ապացո՛յց։

Դասարանին եղեմական խաղաղութեանը մէջ այս ահեղ բառը թնդաց շարունակ, այդ օրէն սկսեալ, տարիներով, իմ մէջս սպաննելով թուանշանի հանդէպ ո և է համակրական զգացում որ դեռ կրնար գոյութիւն ունենալ, ինչ որ սակայն բնաւ պատճառ մը չեղաւ որ խորապէս չյարգեմ այդ հոյակապ ու ջերմեռանդ ուսուցիչը։

Կեդրոնականի անդրանիկ կարգին խառնաշփոթութեանը մէջ շուտով սկսան անջատուիլ այն դէմքերը, որոնք ետքէն ցեղին փառքը պիտի ներկայացնէին գիտութեան և գրականութեան ամէն ճիւղերուն մէջ։ Դպրոցը բացուելէն երեք կամ չորս ամիս ետքն էր որ օր մը, Զերազ՝ դասարան բերաւ նըստեցուց գռուզ և խարտեաշ մազերով պատանի մը, աղջկան պէս խպնոտ և չիկնոտ, և որ չարաճճիներու ծաղու առարկան եղաւ։

— Աղջի՞կ է մի մանչ է, կը հարցնէինք իրարու։

Ո՞վ կ'ըսէր թէ այդ գանգրահեր պատանին օրին մէկը պիտի ըլլար ժամանակակից հայ մատենագրութեան ամէնէն արդիւնաշատ վարպետներէն մէկը, Արշակ Չօպանեանը։

Իսկոյն, սակայն, ուշագրաւ եղաւ։ Տեսանք որ աղջկան այդ պատեանին տակ խանդավառ հոգի մը կ'ապրէր, որ իր ետեւէն կը քաշէր կը տանէր ուրիշները։ Կեդրոնականի մէջ իր երեւմանը առթիւ, կը յիշեմ հետեւեալ զուարճալի պարագան։ Առաջին օրէն իսկ, գաւառէն և Պոլսոյ զանազան վարժարաններէն հոդ խմբուած աշակերտներուն մէջ մրցումը սկսաւ շարադրութեան համար։ Ուսուցիչը նոյն ինքն Զերազն էր։ Իսկոյն, առաջնութեան դափնին կորզեց Գալուստ անունով աշակերտ մը, որուն մականունը չեմ յիշեր այժմ։ Փայլուն շարադրութիւններ կը կարդար, ինքնագոհ և կոկոզավիզ։ Ամէնքս ալ կը հիանայինք, միաժամաբար։ «Օր մը մեծ գրագէտ մը պիտի ըլլայ» կը մտածէինք։ Եւ ահա երեւցաւ պէշիկթաշցի խարտեաշհեր պատանին. առաջին առթիւ կարդաց իր շարադրութիւնը. ի՜նչ գրուածք. մէկ հարուածով՝ Գալուստ «հապը կլլեց». ինկաւ գահէն, թաւալագլոր. ա՛լ անկէց ետքը չեմ գիտեր ի՛նչ եղաւ այդ խեղճ տղան, ապագայ «մեծ գրագէտը» որուն անունն իսկ չեմ իմացած բնաւ։ Այն օրէն հասկցուեցաւ որ Չօպանեան չէր սիրեր իրեն մրցակից ունենալ իր domaineին մէջ։

Գալով ինծի, ամէնէն տկարներէն մէկն էի շարադրութեան մէջ։ Բացարձակապէս անկարող էի նիւթ մը ընդլայնել. նախադասութիւններս խեղանդամ էին և անարիւն։ Արդէն, սէր ալ չունէի գրելու։ Շարադրութիւններս այնքան համառօտ էին որ Զերազ «հեռագիր» կ'անուանէր զանոնք։

— Երուա՛նդ, հեռագիրդ կարդա՛, կ'ըսէր այն անուշ քմծիծաղովը, որ վարժարանին հմայքն էր։

Տխուր եղաւ կեանքս Կեդրոնականի մէջ. Չօպանեանի, Գարիպեանի, Եսայեաններու, Միհրդատեանի, Տէր-Խաչատուրեանի. Սիւքէրեանի, Մանուէլեանի, Մեսրոպեանի պէս կարկառուն և ուժեղ միտքերու ու կամքերու քով իմս մնաց

նկուն, անձուկ, վատոյժ։ Իրաւ է թէ ինծի պէս շատեր կային, որոնք ինծի պէս կէս ճամբան թափեցան թափթփեցան՝ ասպարէզը թողլով արժանաւորներուն։ Հակառակ սակայն անյաջողութեանս, կրցայ առաջին տարին բոլորել և անցնիլ Բ. կարգ, որ արդէն բաւական զտուած էր։

Այս երկրորդ տարին, Կեդրոնականի սահմաններուն մէջ երեւցաւ նոր դէմք մը, չըսեմ նոր փորձանք մը, Յովհաննէս Շահնազարը, իբրեւ ուսուցիչ, կարծեմ, իրաւագիտութեան։ Եթէ ըսեմ որ այս մարդը կատարելապէս սարսափահար ըրած էր զիս և ընկերներէս շատերը, հաւատացէք որ չափազանցութիւն չէ։ Աստուած իմ, ի՜նչ խոժոռութիւն, ի՜նչ արհամարհանք, ի՜նչ անխորտակելի դաժանութիւն։ Եւ անշուշտ, երբ քառորդ դար ետքը տակաւին իրմէ պահած սարսափս էր պատճառը որ մերժեցի ստանձնել Հայրենիքի խմբագրական մասին տնօրէնութիւնը, զոր Շահնազար էֆ. ինծի առաջարկեց 1909ին։ Իրաւ է սակայն որ անկէ առաջ, 908ին, չէի կրցած մերժել աշխարհաբարի դասախօսութիւնը զոր ինծի յանձնեց Կեդրոնական վարժարանի մէջ, և կեանքիս ամէնէն քաղցր յուզումներէն մէկը ապրած եմ այն օրը երբ Շահնազար զիս ներկայացուց Կեդրոնականի ուսանողութեան՝ ամէնէն քաղաքշական բառերովը որ երբե՛ք բխած ըլլան ազնիւ հոգիէ մը։

Եւ ճիշդ նոյն այն դասարանէն, ուր կը ներկայացուէի իբր դասախօս հայերէնի, աւելի քան քառորդ դար առաջ մեկնած էի հոգիս տխրութեամբ և յուսահատութեամբ լեցուն, իբրեւ ուսման անընդունակ աշակերտ, անձուկ և եղկելի։ Ահա թէ ի՛նչ պարագաներու տակ։

Երկրորդ տարուան ամավերջի քննութեանց միջոցին ծանրապէս հիւանդացայ։ Տասնըհինգօրեայ բացակայութեանս միջոցին, քննութիւնները եղած լմնցած էին։ Աղէկնալուս պէս, վարժարան վազեցի և խնդրեցի Ձերազէն որ առանձին քննութիւն անցընեմ։ Մերժուեցայ։ Դեղագիրներս ցուցուցի։ Անօգուտ։ Խնդրագիր՝ խնամակալութեան։ Յարութիւն էֆ.

Նորատունկեան, անդամ, բրտօրէն մերժեց։ Վերջապէս, շնորհիւ Մարգարեանի բարեխօսութեան, ընդունուեցայ վերաքննութեան, սա տրակոնեան պայմանով սակայն որ կարգս պիտի անցընէի եթէ առնուազն 95 թիւ շահէի, մինչդեռ կարգ անցընելու օրինական միջին թիւն էր 60։ Կրնաք երեւակայել տագնապս։ Հաւանեցայ. քննութիւն տուի և շահեցայ 94 թիւ։ Մէկ թիւ պակաս։ Այդ մէկ թիւը կորստեանս պատճառ եղաւ։ Ձերազ, ինքն ալ տխրած, ցաւով յայտնեց ինծի թէ այդ մէկ թիւին պատճառաւ՝ կարգս չէի կրնար փոխել։ Եւ աչքերուս մէջ արցունք տեսնելով, ըսաւ իբրեւ դարման և իբրեւ մխիթարութիւն.

— Երուանդ, արդէն շատ փափաք չունիս ուսման։ Խորհուրդ կուտամ քեզի դպրոցը թողուլ և արհեստի մը հետեւիլ, թերեւս աւելի աղէկ կ'ըլլաս։

Կորաքամակ և ընկճուած, թողուցի Կեդրոնականը, կարծելով կոխկռտել վերջին յոյսերս կեանքի մէջ յաջողութեան։

Գրեթէ քարայատակին վրայ էի. ծնողքս նիւթապէս անկարող, անպատճառ ստիպուած էի բան մը ընել կամ ըլլալ։ Թերեւս Ձերազի տուած խորհուրդը շատ անիմաստ չէր։ Արհեստ մը կամ անոր նման բան մը։ Եւ իբրեւ «թահաֆճիի աշկերտ» մտայ Հեթում էֆ. Սեթեանին խանութը, Հաճօբուլօ Խան։ Առաջին շաբթուան վերջը, բաթրոնս կանչեց զիս և իբրեւ գնահատութիւն թահաֆճիական ասպարէզին մէջ ցոյց տուած ընդունակութեանս, մէճիտ մը դրաւ ափս, սա հակիրճ ճառը կցելով անոր.

— Տղաս, դուն աս գործին մարդը չես, դուն կարծեմ աւելի աղէկ կ'ընես եթէ դպրոց երթաս ուսումդ սորվիս։ Երթաս բարով։

Դարձեալ քարայատակին վրայ։ Ցաւագին շլացում մը ունեցայ։ Դպրոցին տնօրէնը գրեթէ կը ճամբէր զիս իբրեւ անընդունակ ուսման։ Գործին վարպետն ալ խանութէն դուրս կը ցուցնէր ինծի իբրեւ անընդունակ արհեստի։ Ասիկա ոչնչա-

ցում մըն էր։ Արդեօք, կը մտածէի, լաւագոյն չէ՞ր, այս պայմաններուն տակ, անձնասպան ըլլալ։

Յանկարծ, սակայն, յուսահատութեան այդ դժնդակ րոպէին, կորովի, դիմադրութեան յառնում մը զգացի մէջս։ Ընկղմելու վրայ եղող մարդուն յետին, գերբնական ճիգն էր ատիկա մահուընէ ազատուելու։

Ինքնամփոփ խորհրդածութեամբ մը այն համոզման յանգեցայ որ իմ կարողութեանս մասին արձակուած վճիռներուն երկրորդն էր ճիշդը։ Բայց հարկ էր առաջինը հերքել գործնականապէս։ Ուստի, մտքի մարդ ըլլալ և այդ ճամբով մղել կեանքի պայքարը։

Որոշումը տուի։ Տարօրինակ խորշում մը զգացած էի դպրոցի դէմ։ Ինծի կը թուէր թէ այդ շէնքը կրթարան ըլլալէ աւելի գելարան մըն էր. կը կաշկանդէր միտքը և սանձ կը դնէր անոր թռիչներուն։ Ո՞ւր դիմէի ուսումս սորվելու համար։ Եւ գտայ լաւագոյնը, թերեւս, դպրոցներուն,—ինքնաշխատութեան դպրոցը, ուրկէ առնուազն կարելի չէր վռնտուիլ և ուր չեն թագաւորեր կամայական օրէնքներ և կաշկանդիչ տրամադրութիւններ։ Եւ, վճռապէս, մտայ ինքնաշխատութեան դպրոցը։

Անոնք որ անցած են այդ դպրոցէն, գիտեն անոր բոլոր անսահման գեղեցկութիւնը, անոր բովանդակ կենսատու բեղմնաւորութիւնը։ Մէկ քանիներ կը ճանչնամ որ անշուշտ ինէ շատ աւելի հեշտութեամբ և շատ աւելի արդիւնաւոր կերպով վայելած են այդ դպրոցին պտուղները։ Ինքնաշխատութեան դպրոցէն վկայուած են Բիւզանդ Քէչեան, Եղիշէ Դուրեան, Պէրպէրեան, Մրմրեան, Կիւրճեան և շատ ուրիշներ, որոնք այսօր ազգին մէջ կը ներկայացնեն որոշ անհատականութիւններ, և ոչ միայն ո և է բանով վար չեն մնար պաշտօնական դպրոցներէ պաշտօնապէս վկայուած մտաւորականներէ և նոյն իսկ համալսարանականի տիտղոսով սնքացող շատ շատերէ, այլ և կը գերազանցեն իսկ զանոնք։

Ըսել կ'ուզեմ որ ինքնաշխատութեան դպրոցը արհամար-

հելի հաստատութիւն մը չէ, և պաշտօնական դռներէ ինծի պէս հեռացուածներ կրնան հոն մտնել՝ կորովով, կամքով, հաստատամտութեամբ զինուած։

Երկու տարիուկէս, անդադար, գիշեր ցորեկ, այդ դպրոցը յաճախեցի, անձնատուր խելայեղ ու քայքայիչ աշխատութեան մը, ուրկէ սակայն մարմինս կմախացած դուրս ելաւ։ Բայց հոգիս զօրացած էր։ Զօրացած այն յոյսով որ եթէ ոչ բոլորովին գէթ մասամբ պիտի կարենայի սուտ հանել բոլոր աննպաստ գուշակութիւնները, զոր ուսուցիչներս ըրած էին իմ մասիս, մինչեւ Կեդրոնականէն բարբարոսաբար դուրս քշուած պահուս։

Կարդացած էի հին և նոր գրեթէ բոլոր կարեւոր հեղինակները ինծի ծանօթ էին յոյն դասականներէն մինչեւ նոր իրապաշտները։ Առանձինն ուսումնասիրած էի պատմութիւնը, քաղաքակրթութիւնը, իրենց բոլոր շրջաններով։ Կարդալով, գրելով, թարգմանելով՝ բաւական սորված էի ֆրանսերէնը, որ արդէն միակ թանկագին գործիքը եղած էր կարդալու և հասկնալու մարդկային մտքին արտադրութիւնները։

Ապրի՛լ կ'ուզէր, սակայն։ Հայրս օր մը կտրուկ կերպով յայտարարեց.

— Զաւակս, եթէ հաց չբերես, քեզի այլեւս հաց չկայ ուտելու։

Նոր վտանգ։ Ա՛լ ինկայ դուրս գործ փնտռելու։ Տարակոյս չկայ որ գի՛ր գրելով հացիս դրամը պիտի ճարէի. 89ին և 90ին, գրելու փորձեր սկսած էի ընել արդէն։ Ծաղիկին մէջ առաջին պատմուածք մը ունեցայ, անշուշտ շատ անյաջող. 89ին, մէկ քանի թատերական քրոնիկներ գրեցի Ճերիտէի Շարգիէի մէջ, որոնք աղէկ ընդունելութիւն գտան։ Վրոյր, Սունդուկեանցի Պեպօն ներկայացուց, առաջին անգամ, Խասգիւղ, պոլսահայ բարբառի վերածելէ յետոյ զայն։ Գրեթէ նոյն թուականին ներկայացուց նաև Վարժապետը, պոլսական կեանքէ, զոր գրեց աշխատակցութեամբ Յարութիւն Խնդիր-

եանի, Կեդրոնականի ամենէն ականաւոր սաներէն։ Ասոնց մասին էր որ գրեցի։

Բայց ինչպէս կ'երեւայ, այդ թուականին, երկչոտութիւն մը զիս կ'արգիլէր մօտենալու Պոլսոյ առաջնակարգ օրկաններուն, Մասիսին և Արեւելքին։

90ին վերջերը, օր մը, իմացայ թէ Լեւոն Բաշալեան խոյս տուած է Պոլսէն՝ ձերբակալուելու վախով, և իր տեղը բաց կը մնայ Արեւելքի խմբագրութեան մէջ։ Յանդգնութիւնը ունեցայ խորհելու թէ արդեօք կարելի չէ՞ր որ ես անցնէի իր տեղը։ Բայց ի՞նչ կերպով։ Բաշալեան ծանօթ և սիրուած գրագէտ, ես անծանօթ մէկը. ամէնամեծ հաւանականութեամբ արժանաւոր գրող մը պիտի առնուէր փախստականին տեղ։ Այսուհանդերձ, մտածումս հաղորդեցի բարեկամիս՝ Յարութիւն Խնդիրեանին, որ դասընկերն էր Յարութիւն Նորատունկեանին զաւկներուն և կը վայելէր անոր համակրութիւնը։ Ինչպէս յայտնի է, Արեւելք վարչական խորհուրդով մը կը կառավարուէր, և Նորատունկեան՝ անոր ատենապետն ըլլալով՝ կարող էր ուզածը պաշտօնի անցընել։ Դժբախտաբար, Նորատունկեան այն միեւնոյն անձն էր որ գլխաւոր պատճառն էր եղած Կեդրոնականէ հեռանալուս. 95 թիւի գիւտին հերոսն էր. կը ճանչնար զիս և գիտէր որ իր շնորհները չէի վայելեր։ Խնդիրեանին խորհուրդովը նամակ մը գրեցի իրեն, առանց յաջողութեան ո և է յոյսի։ Յանկարծ կանչուեցայ Նորատունկեան խան, իր գրասենեակը։ Յ. Նորատունկեան կարճահասակ, թխերես, դաժան ու խոժոռ դէմքով մարդ մըն էր։ Իսկապէս կը դողայի անոր առջեւ. կարծես ճակատագիրս անոր շրթունքէն կախուած ըլլար։ Ճանչցաւ զիս, պահ մը խորհեցաւ, և յետոյ «եկո՛ւր» ըսելով առաւ տարաւ վերի յարկը, Արեւելքի խմբագրութեան սենեակը, ուր տեսայ՝ մէյմէկ գրասեղանի առջեւ նստած՝ Բէչեան էֆ.ն, իր ամեհի ճակատովը, Տիգրան էֆ. Արփիարեանը և Արթաքի էֆ. Սմտալճեանը, մէյմէկ անկիւն։ Չորրորդ անկիւնը պարապ գրասեղան մը կար։

— Հոս նստէ, ըսաւ Նորատունկեան ինծի. յետոյ դառնալով միւսներուն. «Պ. Երուանդը հոս պիտի աշխատի, ըսաւ. եթէ օգտակար ըլլայ, կը մնայ»։

Եւ առաւ քալեց։ Կեդրոնականի 95 աղէտաւոր թիւին չարիքը դարմանուած էր։

Դրախտը եթէ բացուած ըլլար առջիս, այնքան չպիտի շլանայի որքան երբ նստայ այդ սենեակին մէջ, մանաւանդ այդ գրասեղանին առջեւ, ուր ժամանակակից ամէնէն տաղանդաւոր գրագէտներէն մէկը բազմած և գրած էր։ Հպարտութիւն մը—ո՜վ մարդկային ունայնամտութիւն—ուռեցուց կուրծքս և պահ մը ինքզինքս կարծեցի արժէքաւոր մարդ մը, գրականութեան հերոս մը, շատ կարեւոր անձ մը, որուն համբաւը կայծակի արագութեամբ պիտի տարածուէր ամէն կողմ։ Աւա՜ղ, շատ չպիտի անցնէր, հազիւ կէս ժամ մը, այս եռեւեփող տրամադրութեանս վրայ սառուցիկ ջուր մը պիտի սրսկէր թերթին խմբագրապետը։

Արդարեւ, դէմքիս հետ ընտելանալէ յետոյ, որ շատ աղէկ տպաւորութիւն մը թողած ըլլալու չէր պաշտօնակիցներուս վրայ, Բէչեան էֆ. քովը կանչեց զիս։

— Խմբագի՞ր ըլլալ կ'ուզես, տղաս, հարցուց։

— Այո, ըսի։

— Կ'ուզե՞ս որ օգտակար խորհուրդ մը տամ քեզի, աւելցուց. քանի որ դեռ ուշ չէ, ձգէ այս ասպարէզը, փորձառաբար կ'ըսեմ քեզի սիրկա. ուրիշ ո և է ասպարէզ աւելի աղէկ է. ես չարաչար զղջացած եմ խմբագրութեան ասպարէզը մտած ըլլալուս։ Այսուհանդերձ, դուն գիտես։

Ամպերէն վար կ'իյնայի, թաւալգլոր։ Ես որ քաջալերանքի խօսքեր կ'սպասէի, ահա յուսահատութեան պատը կը տեսնէի դիմացս ցցուած։ Հապա ես որ հոգի տուած էի այդ ասպարէզին համար, որ կեանքիս իտէալն էր եղած, փողփողուն թիրախը բոլոր ձգտումներուս։ Եւ հայ լրագրութեան իշխանն էր որ այդ տխուր վճիռը կը նետէր երեսիս, անկեղծօրէն, առանց ո և է թագնամտութեան։ Ինչի՞ համար եղած էին ուրեմն գիշերաջան տքնութիւնները. ինչո՞ւ հիւծած էր

մարմինս։ Ձեւ մըն ալ այս չէ՞ր գլխ ետ դարձնելու, ճամբելու։

Բայց, այս անգամ, որոշեցի կանգ առնել, հաստատ մնալ, դժբախտ ըլլալ, բայց տոկալ, թիզ մը չընկրկիլ։

Ու եղայ խմբագիր։

Կ'ուզէ՞ք որ առաջին քայլին իսկ դժուարութեան և յուսախաբութեան մատնուիմ։ Ես կը կարծէի որ բաւական բան գիտեմ· ֆրանսերէն գիտեմ· այդ լեզուով Հոմերոս և Հերոդոտոս կարդացեր և հասկցեր էի։ Որքան կը սխալիմ եղեր։ Որովհետեւ աշխատիլ կ'ուզէի, խնդրեցի Սրփիարեանէն որ գործ մը տար ինծի։ «Շատ աղէկ» ըսաւ և իբրեւ սկզբնաւորութիւն դիւրին բան մը տուաւ որ թարգմանեմ։ Հանրային պարտքի վարչութեան ֆրանսերէն մէկ ծանուցումն էր, հազիւ տասը տող։ Առի այդ «դիւրին բանը» և նստայ։ Բայց առաջին նախադասութիւնը հազիւ կարդացած, ամօթէ՞ս թէ բարկութենէս, արիւնը գլուխս խուժեց։ Պարզապէս չէի հասկնար։ Հաւատացէք որ չէի հասկնար։ Քրտինքը կաթիլ կաթիլ սկսաւ վազել ճակտէս։ Բառարան փնտռելու համար չուրջս նայեցայ· Նորայր մը տեսայ. բայց չէի համարձակեր առնել նայիլ· պըզտիկութիւն կը սեպէի· վերջապէս, սակայն, առի բառարանը և սկսայ պրպտել չհասկցած բառերս· ետքէն հասկցայ որ այդ տեսակ բաներ թարգմանելու համար՝ Նորայրի դիմելը ծիծաղելի բան մըն է։ Ո՜ւր մնաց իմ Հոմերոսս։ Գրեթէ չկրցայ հայերէնի վերածել այդ փոքրիկ ծանուցումը և Սրփիարեան, ժպտելով, սրբագրեց անոր սխալները։

— Հոգ չէ, կը վարժուիս, ըսաւ։

Արդարեւ, քիչ ժամանակուան մէջ վարժուեցայ։ Թերթօնին թարգմանութիւնը ինծի յանձնուեցաւ։ «Աստի Անտի»ն ես կը գրէի։ Կ'սկսէի ճլտորիլ։ Բայց իմ ուզածս ատ չէր· գրականութեան խառնուիլ կ'ուզէի· գրել ու ճանչցուիլ· խոշոր փառասիրութեամբ մը կը տուայտէի։ Չորս հինգ ամիս հազիւ անցած, նորավէպ մը գրեցի «Պապուկը» խորագրով· Տիգրանին յանձնեցի խնդրելով որ դնէ թերթին մէջ։

— Վա՛յ, գրականութի՞ւն ալ կ'ընես, ըսաւ հեգնութեամբ։

Եւ նեղը մնացած մէկ օրը, Տիգրան «քշեց» այդ ձեռագիրս։ Պապուկը երեւցաւ, Արեւելքին Գ. երեսը, վերջին սիւնակներուն մէջ, ծանուցումներէն անմիջապէս առաջ։ Գոնէ ես այն օրը ըմբոշխնեցի «Պապուկ»ս, տասն անգամ կարդալով զայն։ Բնաւ չէի յուսար որ մէկուն ուշը պիտի գրաւէր ան· իմ գոհունակութիւնս ինծի կը բաւէր։ Սակայն, բոլորովին տարբեր բան մըն էր որ պատահեցաւ։

Հետեւեալ առտուն իսկ, խմբագրատունէն ներս մտաւ մեծ Սրփիարը։

— Տիգրա՛ն, երէկուան Արեւելքին մէջ «Պապուկ»ը գրողը ո՞վ էր, հարցուց իր եղբօրը։

— Մեր Երուանդը, ըսաւ Տիգրան։

Պաղ քրտինք մը ողողեց մարմինս։ Ի՞նչ պիտի ըսուէր արդեօք այդ հեղինակութեան կողմէ։

— Բայց ատիկա պարզապէս սքանչելի էր, ըսաւ Սրփիար ինծի դառնալով։ Իրա՞ւ դուն գրած ես, Երուանդ, հարցուց։

— Այո, ըսի, զգացած երջանկութենէս գրեթէ նուաղելու մօտ։

— Բայց դուն գրող մը կ'ըլլաս, վճռեց հոյակապ մարդը, մօրուքը գզելով։

Շատ չանցած, ներս մտաւ Հրանտ էֆ. Ասատուր։

— Տիգրա՛ն, ո՞վ էր երէկուան «Պապուկ»ը գրողը։

— Երուանդը։

Հրանտ էֆ. Ասատուր երեսս նայեցաւ։

Ուրիշ այցելութեանց միջոցին՝ գուցէ ուշադրութիւն անգամ չէր դարձուցած ինծի։

— Եկու, խօսելիք ունիմ քեզի, ըսաւ ու տարաւ քովի սենեակը։

Ըստ երեւոյթին, գործը կարեւոր համեմատութիւններ կ'առնար։ Այդ «Պապուկ»ը Ֆիւռո՛ռ ըրած էր։ Կը զարմանայի, անոր արժէքին անտեղեակ։ Երբ առանձին մնացինք,

Հրանտ հարցուց թէ ի՛նչ հեղինակներ կարդացած եմ։ Ըսի, կակկլուելով։ Ցայտնեց ինծի թէ «գրողի տաղանդ ունենալ կը թուէի», թէ մասնաւորապէս կարդալու էի իրապաշտները, Մեսպօ, Տօտէ Լայլն, և թէ մանաւանդ ինծի ուղղուած գովեստներէն շլանալու և չփառնալու չէի։

Մտադրեցի օգտուիլ Հրանտի յորդորներէն։ Զօհրապ և Կամսարական ալ իրենց բարձր գնահատութիւնը շնորհեցին Պապուկիս։ Այս առթիւ չմոռնամ ըսելու որ 908ին, Պոլիս վերադարձիս, հին Արեւելքներ թղթատած ատենս օր մը հանդիպեցայ այդ նախախայրիք Պապուկիս և ոչ միայն... չը հաւնեցայ անոր, այլ և ողորմելի իսկ գտայ։ Զարմանքս մանաւանդ ան եղաւ որ ինչպէս նոյն ատենուան լաւագոյն գրողները հաւնած էին այդ խեղճ Պապուկին, որ շատ շատ գրողին գրական ձգտումը ցոյց կուտար։

Երբ, 1906ին, Արփիար Արփիարեան Վենետիկէն Եգիպտոս եկաւ.— որ իր վերջին հանգրուանը պիտի ըլլար—, Աղեքսանդրիոյ մէջ տեսնուեցանք առաջին անգամ տասներմէկ տարիէ ի վեր։ Իր փոթորկալի և արկածալից կեանքէն ետքը զօր ո և է մարդ ապրած ըլլայ, Արփիար, զիս տեսնելուն, առ խօսքը ըրաւ որ ապշեցուց զիս.

— Կը յիշե՞ս, Երուանդ, առաջին նորավէպդ, Պապուկը ո՛րքան հաւնուեցաւ։

93ին, Մասիսը սկսաւ տպուիլ Արեւելքի տպարանը, խմբագրապետութեամբ Զօհրապի. Տիգրան Արփիար թերթը կը խմբագրէր ու ես ալ կ'աջակցէի իրեն։ Հոն, այդ Մասիսին մէջն է որ յաջորդաբար գրեցի ժողովրդական կեանքէ քաղուած նորավէպներ, որոնք մեծ ընդունելութիւն գտան, մանաւանդ Քարիտէզճին և Զուկին փոխարէնը։ Քիչ քիչ կը համնէի երազիս իրականացմանը, գրականութեան առաջին անդուլններուն վրայ ոտք դնելու իրաւունք մը ձեռք բերելով։ Այսպէս ինծի համար Արեւելքը դպրոց մը եղաւ, գործնական արդիւնաւոր դպրոց մը, և ուր իմ առաջնորդներս եղան Տիգրան

Արփիար և Քէչեան. այս պատճառաւ երախտապարտ եմ իրենց և թէև վերջինին հետ խառնուածքով և գաղափարներով անհաշտ, ինծի համար պատիւ մըն է հռչակել իր խորին հմտութիւնը և աշխատութեան անհման կարողը, Խառնուածքներու այս անհաշտութիւնը պատճառ մը չեղաւ սակայն որ 97էն մինչև 99ի կէսերը Վառնայէն չգրեմ Բիւզանդիոնին թղթակցութիւններ և նորավէպեր, զորս շատ լաւ վարձատրեց Քէչեան էֆ.։ Ի սկզբան բուն իմ անունս դրաւ թղթակցութեանցս տակ, յետոյ «Ե. գաղթական»ի փոխեց զայն, և վերջապէս, երբ բոլորովին «վտանգաւոր մարդ» մը դարձայ, սոփեստաբանական Աշուղ մը ըրաւ զիս։ Օրին մէկը, համբերութեան անողոք լըռեսութիւնը այս աշուղին ալ դիմակը վար առաւ, և ա՛լ դադրեցայ գրելէ Բիւզանդիոնի։

96ի Յունիսին, Զարեհ էֆ. Եուսուֆեան, որ տիրացած էր Արեւելքին, միայնուն խմբագրութենէ աշխատակցութեան վերածեց պաշտօնս, «ախթական անձկութեան» պատճառաւ, որով հարկադրուեցայ սահեծիլ անկախ դիրք մը ու պայմանագրութեամբ առի Ծաղիկ թերթը, զայն իբրև օրաթերթ հրատարակելու համար, ըստ որում Հայրենիքը խափանուած էր և իր մարդիկը ցիրուցան եղած էին։ Հազիւ թէ այդ թերթին հրատարակութիւնը յաջողցնելու մօտ էի, վրայ հասաւ 96ի աշխարհաթաւալ ուրականը, որուն մոլեգին ալիքներուն մէջ քանուած՝ ինչպէս այնքան հազարաւորներ՝ ինքզինքս գտայ պուլկար հողին վրայ, կողոպտուած, ջախջախուած, կիսամեռ։

Հայութեան համար, 96ը նոր և ահաւոր հանգրուան մըն է։ Նոր և տարօրինակ կեանք մըն է որ կ'սկսէր, լի անակընկալներով և ցնցումներով։

Կեանքիս այդ տասներկու տարուան դրուագները այնքան այլազան են, այնքան լի տաժանքով և փորձութեամբ, որ երկար կ'ըլլայ զանոնք պատմել հոս։

Ցարմարագոյն առիթի մը կը վերապահեմ ուրեմն զանոնք։

Տր. Արմաւէնխանեան

ԱՄԱՍԻԱՅԻ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

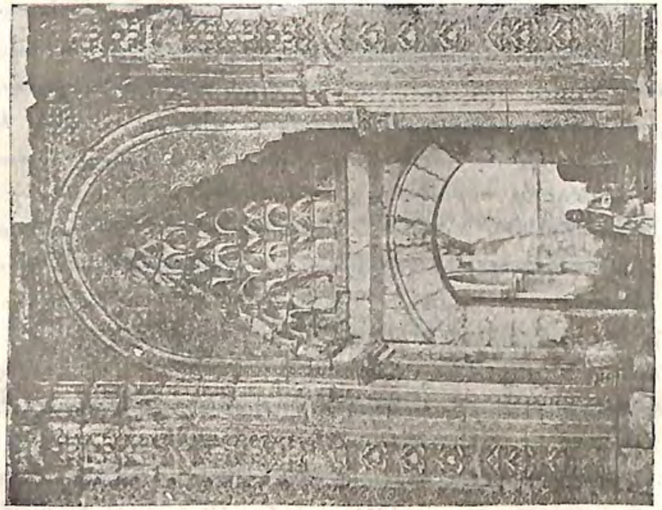

Թիմարհանէ

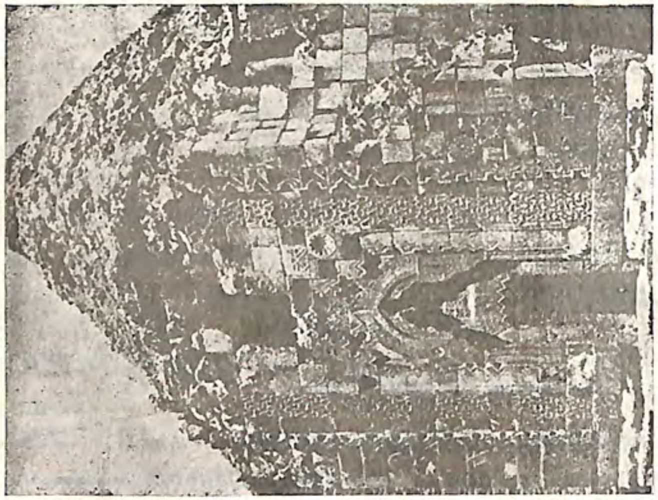

Հիւնէր Գափի

ԱՐԻՒՆՈՏ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷՍ

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Կիլիկիոյ մէջ, ամէն քաղաք ու ամէն գիւղ իրեն յատուկ դրուագ մը ունի՝ արիւնի ու աւերի օրերէն,—դրուագ մը որ երբեմն հերոսական է, երբեմն սրտաճմլիկ, բայց որ և է կերպով դուրս կը ցայտէ վերջապէս Ջարդի և Թալանի սովորական ու ընդհանուր պատկերին մէջէն։

Անտիոք համնելէս երկու օր վերջը, և անկէ մեկնելէս քանի մը ժամ առաջ, կը կարծէի թէ այդ քաղաքը միայն բացառութիւն պիտի կազմէր․

Առաջին անգամ Սեպտեմբերի արեւոտ առտու մը մտայ հոն։ Լերան գագաթը երկար շղթայ մը հին պարիսպներու՝ որոնք յունական քաղաքակրթութեան, անոր պատմական պերճանքին ու ոչ նուազ պատմական ցածութեան պատնէշները եղած էին դարերով։ Ցետոյ, անսահման պարտէզներով ու ծառաստաններով շրջապատուած տուներ՝ որոնք լերան գրեթէ կէսէն կը սկսին և ամփիթատրոնի պէս աստիճան աստիճան վար կ՚իջնեն, հետզհետէ տարածուելով մինչեւ ողղմուտ գետի մը եզերքը։ Տարօրինա՛կ բան. այս պատկերը անծանօթ չի թուիր ինծի։ Ինծի ծանօթ ո՞ր քաղաքին կը նմանի արդեօք։ Հարթ խճուղիին վրայէն մեղմօրէն թաւալող կառքին մէջ, աչքերս կը փակեմ ու յիշողութեանս տետրակը կը թղթատեմ․ հարկ կ՚ըլլայ շատ հեռուները երթալ՝ մինչեւ դեղնած էջերը մանկական օրերուս։ Աշխարհագրութեան առաջին դասագրքիս մէկ էջին վրայ խմորատիպ պատկեր մը, տակը «Անթէքիա կամ Անտիոք» գրուած։ Ջեմ գիտեր թէ յիշողութիւնս ինչպէս պահեր է իր խորքին մէջ այս աննշան դրուագը որմէ ետքը այնքան բաներ գրուած ու ջնջուած են

յաղթողաբար իր վրայէն, չեմ գիտեր ինչպէ՛ս, բայց պահեր է, և այնքան ճշգրիտ կերպով պահեր է որ, երբ աչքերս կրկին կը բանամ, բաղդատութիւնը ընելու համար, կը դիտեմ թէ գետին վրայ քարէ կամուրջ մը և քովն ալ քանի մը ուղտեր կը պակսին՝ նմանութիւնը կատարեալ ընելու համար։ Կէս ժամ ետքը կամուրջն ալ կ'ներեւայ և մեր կառքը անոր վրայէն անցնելով քաղաք կը մտնէ։

Այն անգամուն քանի մը ժամ միայն կը մնամ ու կէսօրին ջորիով կը մեկնինք դէպի Սիւէտիոյ գիւղերը։

Տասը օր ետքը, դարձին, Զէյթունցի քահանան առաջնորդարանին մէջ կը հիւրասիրէ զիս։ Երկու օր անընդհատ սուրի, եաթաղանի, դաշոյնի, գնդակի, խողխողումի, չարչարանքի պատմութիւններ, ամէնքն ալ սրտաճմլիկ, ամէնքն ալ սոսկալի, բայց ամէնքն ալ նոյն դժոխային կաղապարէն ելած։ Միեւնոյն բակին մէջն է նաև եկեղեցին՝ որուն խորանին վրայ մորթած են վարդապետը և քահանան։ Անգամ մը տարեց տեղացի մը կ'ըսէ ինծի թէ իր ընտանիքին անդամներէն եօթը հոգի սպաննուած են՝ որոնցմէ չորսը՝ զաւակները։ Եւ ասիկա այնքան համակերպած ու հանդարտ ձայնով մը կը պատմէ որ չեմ կրնար նայուածքիս զարմանքի խորունկ արտայայտութիւնը զսպել. կը հասկնայ ասիկա և,

— Էֆէնտի, կ'ըսէ, կը զարմանա՞ս. իրաւունք ալ ունիս, բայց մի՛ զարմանար, մարդ ամէն բանի կը վարժուի կոր։

Ջարդին թուական համեմատութիւնը սոսկալի է եղած վերջապէս։ Մարդահամարի դիւանէն հանած են Հայերուն ցանկը, որպէս զի մարդ չի մոռցուի,—խղճամիտ հոգածութիւն,—ու ջարդած են, երեք օր շարունակ. ամէն ծակ ու ծուկ, նոյն իսկ տուներուն տախտակամածներուն յատակը պրպտած, պահուըտողները երեւան հանած ու ջարդած են։ Ոչ մէկ յուսահատական ընդվզում, անխուսափելի մահուան մը առջեւ գէթ արթնցող ո՛չ մէկ առնական մոլեգնութիւն որ յարձակողին դէմ դանակի մը շեղբը կանգնեցնելու կամ գէթ

ժամերով անոր կոկորդը պրկելու ուժ տար զոհին բազուկին։

Չեմ ուզեր անարգել անծանօթ յիշատակը հերոսական տղաներու, որոնք թերեւս թաղուած ըլլան Որոնդէսի տղմուտ ջուրերուն խորը, երթալ լուծելու համար Միջերկրականի կապոյտ ալիքներուն մէջ։ Բայց անոնցմէ ոչ մէկը հասած է մեզի և Անտիոքի դէպքը կը մնայ կատարեալ սպանդ մը,—տխուր այո՛, որքան որ կ'ուզէք, բայց նոյնքան տափակ որքան տխուր։

Քէսապցիներն ալ 12 ժամուան տեղ փախած են ոչխարի երամակի մը պէս, բայց Քէսապ ունեցած է Սասունի Շաքէին քոյրը, որ, Ճէպէլի-Աքրայի ամեհի սարին բարձունքէն վար գլտորած է իր երկու աղջիկները և ինքզինքն ալ անոնց ետեւէն,—որպէս զի Հայուհիի հոգին, զիրենք հալածող վայրենիներու զազիր շունչէն չի խամրի, և իրենց մարմիններուն գահավէժ անկումը երթայ բողոքի ճերմակ փրփուրներ ցայտեցնէ ու ատով խռովէ՝ Միջերկրականի կապոյտ խիղճը։

Իսկ Անտիոք՝ ոչինչ։

Այսպէս կը մտածէի առտուն, առաջնորդարանի արեւոտ բակին մէջ պտտելով։

Ընկերս կառք վարձելու գացած էր և քիչ յետոյ պիտի մեկնէինք։

Զէյթունցի վարժապետին հնչուն ձայնը կը հասնէր ատեն ատեն ականջիս՝ եկեղեցիի պատին կից գետնայարկի սենեակէն որ վարժարանի տեղ կը ծառայէր։

Սեւազգեստ կին մը ներս մտաւ բաց դռնէն ու խոհանոցին առջեւ կերակուր եփելու զբաղած երեցկնոջ քով գնաց։ Քանի մը վայրկեան ցած ձայնով խօսեցան իրարու հետ, յետոյ երեցկինը Տէր Հայրը կանչեց։ Կարծեցի որ այս վերջինն ալ զիս պիտի կանչէ իր կարգին, որովհետեւ, երեք օրէ ի վեր

դիտած էի որ, այրիներուն դիմումները այդ ճամբով կը հասնէին ինծի։ Հակառակ այդ անակնկալութեանս սակայն, քիչ ետքը տեսայ որ կորագլուխ կը մեկնէր կինը։

Երեցկինը դիտողութիւն մը կ'ընէր զոր չիմացայ։

— Ո՞վ կ'ըսէ որ մեղք չէ, բայց էֆէնտին ի՞նչ ընէ ասոր տէրտին, պատասխանեց Տ. Վաղարշակ սենեակը մտնելով։

Հետաքրքրութիւնովը բժիշկի մը, որ՝ սովորական ցաւերէ աւելի՝ անդարմանելի նկատուած հիւանդութիւններու երեւոյթները կ'ուզէ դիտել, քահանային սենեակը փութացի։

— Տէր Հայր, ըսի, ի՞նչ կ'ուզէր այդ կինը։

— Այդ կնոջ տէրտը իր նմանը չունի Կիլիկիոյ մէջ, պատասխանեց Տէր Վաղարշակ, նոյնիսկ աշխարհի մէջ թերեւս։ Կ'ուզե՞ս որ պատմեմ։

— Այո՛, ըսի՝ խորհելով որ Անտիոքի նախճիրին արիւնագոյն ու միօրինակ պատկերն ալ անսովոր դրուագով մը պիտի օժտուէր հաւանօրէն վերջին պահուն։

— Այս կնոջ ամուսինը, սկսաւ Տէր Վաղարշակ, Անտիոքի Հայերուն ամենէն բարեկեցիկներէն է եղած։ Դէպքին, անիկա յաջողած է չուկայէն տուն փախչիլ իր մէկ հատիկ երիտասարդ զաւկին հետ։ Բայց ջարդարարները չեն ուշացած հոն խուժելու, եւ այս կինը ականատես եղած է այնպիսի վայրագ եղերերգութեան մը զոր մարդկային միտքը հազիւ թէ կարող ըլլայ երեւակայել։ Իր աչքերուն առջեւ այնպիսի անլուր, այնպիսի սոսկալի ու միանգամայն ամօթալի չարչարանքներու ենթարկուած են ամուսինն ու զաւակը՝ որոնց մանրամասնութիւնը ո՛չ դուք հարցուցէք եւ ո՛չ ալ ես պատմեմ։ Դէպքէն յետոյ, տարի մը ամբողջ ջղային բուռն նոպաներու ենթակայ եղած է ան՝ իր ապրած մղձաւանջի վայրկեանին վայրագ ցնցումներուն հետեւանքով։ Տարիէ մը ի վեր իր վիճակը սկսած է բարւոքիլ աստիճանաբար։ Բժիշկները յայտարարած են որ ժամանակը միայն կրնայ բուժել այդ հիւանդութիւնը, պայմանաւ որ իր շուրջիններ զգուշանան որ եւ է ակնարկու-

թիւն ընելէ անցած դէպքերու մասին, ու ձգեն որ ժամանակը հանդարտօրէն կատարէ իր մոռցնող ու ամոքիչ դերը։ Եւ սակայն խեղճ կինը հարկադրուած է այսօր՝ իր ամուսնոյն ու զաւկին խոշտանգումին յետին մանրամասնութիւնները վերյուշել, եւ մանաւանդ դատարանի առջեւ պարզել զանոնք։ Սոսկալի բան չէ՞ ասիկա...

Գիտէի թէ Անտիոքի անօրինակ սպանդին հեղինակներէն ոչ մէկը պատժուած էր, եւ ամէնքն ալ ներման արժանացած էին... ցեղերու համերաշխութիւնն ու եղբայրութիւնը չի խանգարելու համար։ Սակայն կարծեցի թէ պետական արդարութեան զաւեշտին համար անհրաժեշտ նկատուած էր այդ դատական ձեւակերպութիւնը։

— Ի՞նչ կը նշանակէ, ըսի, զոհերը հարցաքննել երբ կառավարութիւնը մարդասպանները ազատ ձգեց արդէն։

— Կառավարութիւնը չէ ասիկա ընողը, յարեց Տէրտէրը, այլ իր ամենէն մօտ ազգականը։ Այս կինը տալ մը ունի, բաւական ալ բարեկեցիկ։ Անիկա է ահա՛ ամուսնոյն հարազատ քոյրը՝ որ դատարան դիմած է այսօր, հաստատելու համար թէ նախ իր եղբօրը զաւակը սպաննուած է եւ յետոյ եղբայրը, — այսինքն հօր ու զաւկին ենթարկուած անլուր չարչարանքներուն ներքեւ՝ առաջին անգամ հոգին աւանդողը զաւակը եղած է։ Եւ ասիկա գիտե՞ս ինչու։ Քանի մը հարիւր ոսկիի համար։ Եթէ զաւկին առաջ մեռնիլը հաստատուի, մարդը անզաւակ մեռած կ'ըլլայ եւ ժառանգութեան մեծագոյն բաժինը քրոջը կ'իյնայ։ Հիմա այս խեղճ այրին կը մնայ՝ կամ ունեցածէն զրկուիլ, կամ երթալ դատարանի առջեւ ապացուցանել թէ առաջ ամուսինը մեռած է եւ յետոյ զաւակը։ Եւ ասիկա ապացուցանելու համար, սպաննիչներուն դիմել, անոնց աղաչել, նոյն իսկ վարձատրել զանոնք...

Ամիս մը ետքը, Այնթապէն մինչեւ Մարաշ, Թուրք պաշտօնեայ մը ունեցայ ճամբու ընկեր։ Քանի մը անգամ հետա-

քրքրուեցայ գիտնալու թէ ո՛ր տեղացի էր։ Խուսափողական պատասխաններ տուաւ։ Միջոց մը, երբ Ջարդին վրայ կը խօսէինք,— Կիլիկիոյ մէջ մէկու մը պատահիլ ու հետը Ջարդին վրայ չի խօսիլ անկարելի է,—ըսի թէ մինչեւ այն ատեն տեսած վայրերուս մէջ Անտիոքի հաւասարող չկար դեռ։

— Բարեկամ, ըսաւ մարդը, գիտեցիր թերեւս թէ որ տեղացի ըլլալս չուզեցի յայտնել մինչեւ հիմա։ Պատճառն այն է որ Անտիոքցի եմ, եւ իբր Թուրք. կ'ամչնամ Անտիոքի անունը արտասանելու։

Չեմ գիտեր թէ ո՛ր աստիճան անկեղծ էին իր խօսքերը։ Բայց՝

— Ես ալ կ'ամչնամ առանց Թուրք ըլլալու, պատասխանեցի։

Եւ իմ արտայայտութիւնս կատարելապէս անկեղծ էր,— որովհետեւ այդ պահուն յիշած էի այրին դէմ բացուած ժառանգութեան դատը։

ՓԱՑԼԱԿ

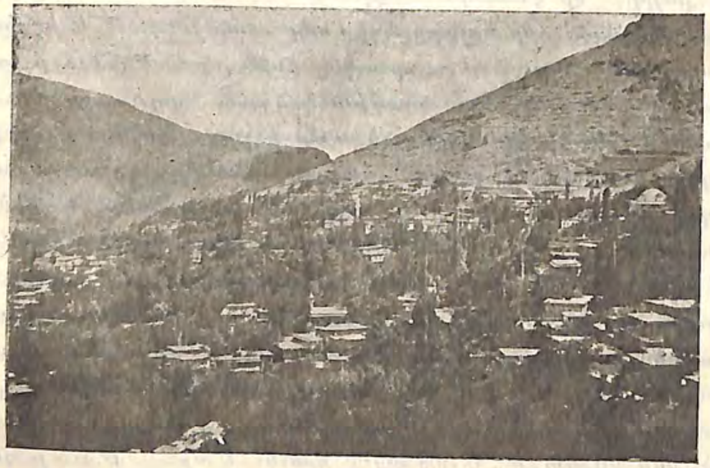

Անի քաղաքը

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆՆ Ի՞ՆՉ ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԷՐ ԵԻՐՈՊԱՅԻ ԱՒԱՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ (FÉODALITÉ) ՀԵՏ
ԵՒ Ի՞ՆՉ ԱՐԴԻՒՆՔ ԿՈՒՏԱՐ

Ինչ որ էր Միջին դարու մէջ Եւրոպացի աւատականութիւնր (féodalité), արդեօք նո՞յնն էր եւ Հայաստանի նախարարական դրութիւնը։ Ահա խնդիր մը որ լուրջ քննութեան կը կարօտի, եւ որ սակայն դժուարին լուծում մը չունի, երբ յստակ ու պայծառ կերպով բաղդատութեան դրուին երկու եզրերը։ Նախ պէտք է գիտնալ թէ Աւատականութիւնը Եւրոպայի մէջ երկու ձեւ ունէր. Ա. Եւրոպական ցամաքին վրայ տիրող ձեւը։ Բ. Անգլիոյ մէջ սովորական եղած ձեւը։

Առաջին տեսակին պատկանող Աւատականութիւնը այն էր որ աւատապետը երկրին գերագոյն պետէն, թագաւորէն կամ կայսրէն կախուած ունենալով հանդերձ՝ ինքն ալ իրեն ստորադաս ունէր ուրիշ աւատառուները (vassal)։ Ատոնք եւս հպատակ եղած պարագային՝ էին նաեւ վեհապետ (suzerain), զի ունէին իրենք ալ իրենց իշխանութեան ներքեւ ուրիշ հպատակներ (աւատառու—vassal)։ Այս երրորդները նոյնպէս իրենցմէ վերիններուն այսինքն թիւ 2 աւատապետի մը հպատակ ըլլալով հանդերձ՝ վեհապետ էին թիւ 4 աւատառուներու որոնք նոյն կարգով ունէին իրենց ստորադասները։ Եւ այս շարքը կ'երկարէր որչափ որ ուզուէր, վասն զի մարդ մը եթէ ուրիշէ մը հող ստանալով անոր աւատառուն—հպատակը կը դառնար, ինքն ալ իր առած հողէն երբ մաս մը ուրիշին տար, անոր աւատապետ—վեհապետը կը համարուէր, որով որ եւ է անձ կարող էր թէ՛ ուրիշ կամ քանի մը ուրիշներ

իրեն հպատակ ունենալ, բաւական է թէ անոնց իւրաքանչիւրին մէջ մէկ կտոր հող պարգեւէր։ Ինքնին կը հասկցուի ուրեմն թէ կարելի չէր սահման մը դնել այս կարգի ինքնայօժար պարգեւատուութիւններու։ Ատոր համար անհունօրէն կրնար երկարել աւատականութեան իրար չղթայուած օղակներուն թիւը, իւրաքանչիւր երկրի հողային ընդարձակութեանը, ստորաբաժանելիութեան յարմարութեանը եւ բնակիչներուն նկարագրին ու բարքերուն ընդունակութեան համեմատութեամբ։

Այսպէս չէր սակայն Բ. ձեւ աւատականութիւնը որ կը տիրէր Անգլիոյ մէջ։ Հոն միակ աւատապետ մը կար որ էր թագաւորը եւ մէկ կարգի աւատառուներ միայն կային, որոնք կախում ունէին ուղղակի թագաւորէն, առանց իրենց ստորադաս աւատառուներ ունենալու։ Վասն զի խստիւ արգիլուած էր հողային կալուած ոչ միայն ծախել, այլ եւ ժառանգորդներուն կամ զաւակներուն վրայ բաժնել, այնպէս որ մարդ ստիպուած էր իր ունեցած հողային կալուածը անբաժանելի կերպով ձգել միմիայն իր անդրանիկ զաւկին, իր կենդանութեանն անգամ չկրնալով ծախել կամ նուիրել ուրիշի։ Այս դրութիւնը սահմանեց Նորմանտիոյ Վիլհէլմ դուքսը որ 1066ին Անգլիոյ տիրելով թագաւորեց հոն, կոչուելով Վիլհէլմ աշխարհակալ։ Այս դրութիւնը մինչեւ ցարդ կը շարունակուի դեռ Մեծն Բրիտանիոյ մէջ ժառանգականութեան օրէնքի ձեւով, որով անդրանիկ ծնած ըլլալու բաղդ ունեցող զաւակները միայն կը ժառանգեն իրենց հօր հողային կալուածները ու անոնց յատուկ տիտղոսները ։ Իսկ միւս զաւակները ստիպուած են բաղդերնին ճարել իրենց քրտինքով աշխարհի որ եւ է կողմը։ Ահա Անգլիացիներու աշխարհի վրայ անհունածաւալ տարածականութեան քանի մը գլխաւոր պատճառներէն մէկը։

Տեղը չէ բնականաբար այս ժառանգական օրէնքին թեր կամ դէմ խօսիլ. որովհետեւ խնդիրը անոր լաւ կամ յոռի կողմերը քննելուն վրայ չէ։

Հայաստանի նախարարական դրութիւնը սակայն Անգլիա-

կան աւատականութեան նման էր, մէկ տարբերութեամբ միայն։ Հայ նախարարը կրնար ոչ միայն իր կալուածը հաւասարապէս ժառանգ ձգել իր զաւակներուն, որոնց անդրանիկը կը ժառանգէր նահապետական տիտղոսը ու իշխանութիւնը, այլ եւ ուրիշի ծախել իր երկիրը մասամբ, մինչեւ անգամ ամբողջովին։ Սակայն չէր կրնար իր իրաւասութեան ներքեւ ուրիշ աւատառու (հպատակ—vassal) ունենալ, այն ամէն աւատապետներն ալ ուղղակի թագաւորէն կախում ունէին, նման արդի ըմբռնումով կուսակալներու որոնք իրարմէ տարբերութիւն չունէին, այլ հաւասարապէս կեդրոնական կառավարութեան իրաւասութեան ներքեւ կը գտնուէին ուղղակի, որով Հայ նախարար մը թէ՛ վեհապետ եւ թէ հպատակ չէր միանգամայն։ Իր երկրին կամ կալուածին մէջ ապրող ժողովուրդը իր հասարակութիւնն էր։ Ինչպէս է կուսակալութեան մը սահմանի բնակչութիւնը։

Հայաստանի նախարարները դժբաղդաբար իրարու նկատմամբ խիստ այլամերժ էին, ինչպէս էին Եւրոպայի աւատապետները։ Եթէ ժամանակի թագաւորը զօրաւոր ու ազդեցիկ ըլլար, զիրենք բոլոր հնազանդութեան մէջ կը պահէր եւ կ'արգիլէր իրարու հետ կռուի բռնուելէ։ Հակառակ պարագային թէ՛ թագաւորին դէմ կ'ելլէին եւ թէ իրարու հետ գրեթէ անընդհատ կը պայքարէին։ Երբեմն ալ շրջակայ օտար ազգերուն հետ կը դաշնակցէին թագաւորին կամ իրարու դէմ, Եւրոպայի Աւատապետներուն պէս։ Այդպիսի արարք մըն էր հայ նախարարներուն ընթացքը Արշակունեաց Արշակ Բ. (360-369) թագաւորին դէմ, որ կ'ուզէր այն դերը խաղալ հայ նախարարներուն հանդէպ, ինչ դեր որ խաղաց Ֆրանսայի Լուի ԺԱ. (1461-1483) թագաւորը Ֆրանսացի աւատապետներուն առջեւ, այսինքն վերցնել Հայաստանի նախարարական դրութիւնը, ինչպէս որ Լուի ԺԱ. ջնջեց գրեթէ Ֆրանսայի աւատականութիւնը։ Բայց եթէ մեր Արշակ թագաւորը չկրցաւ իր նպատակին իրականացնել, մինչդեռ Ֆրանսայի թագաւորը իրենը յաջողցուց, պատճառը երկուք է, 1. որ բացարձակապէս ան-

կախ չէր, այլ Պարսից գերիշխանութեան ներքեւ, որոնք Հայոց Նախարարական դրութեան տեւականութեան, այսինքն Հայաստանի ապակեդրոնացական կացութեանը փափաքող էին, համարելով զայն Հայոց տկարութեան և անմիաբանութեան պատճառը։ 2. Արշակ Բ. աւելի քան 1000 տարի առաջ էր Լուի ԺԱ.էն. հետեւաբար կեդրոնացականութեան (պետական կեդրոնացումի) գաղափարը դեռ այնքան հասունցած չէր 4րդ դարուն մէջ, որչափ էր 13րդ դարուն մէջ։

Իսկ այն շատ ընդհանրացած գաղափարը թէ հայերը անմիաբան եղած են յաճախ, ուրիշ բանի արդիւնք չէ, բայց թէ Հայաստանի իշխանութեան բաժան բաժան (Նախարարական) դրութեանը, որուն մէջ բնական է առանց կեդրոնական զօրաւոր ազդեցութեան մը կարելի չէր ուժերու և գաղափարի միութիւն առաջ բերել, ինչպէս միեւնոյն բանը անկարելի էր միջնադարեան Եւրոպայի աւատական շրջանին մէջ։ Հետեւաբար ինքզինքնիս իբր անմիաբան մեղադրելէ առաջ գիտնանք թէ ի՞նչ էր պատճառը,—դրութիւնը՝ որ ամէն տեղ միեւնոյն արդիւնքն ունեցած է.

ՄԱՐԿՈՍ ՆԱԹԱՆԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ եւ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Համակերպութիւնը ամենօրեայ անձնասպանութիւն մըն է։ Ամենէն մեծ սխալը զոր կրնայ գործել մարդ կեանքին մէջ, բարձր մարդու մը հետ գժտուիլն է։ ՐԱԼԻ

Այն որ երբեք գոհ չէ, ուրիշ մը գոհ չի կրնար ընել բնաւ։ Ճշմարտութիւնը կը նմանի այն դառնահամ դեղերուն որոնք թէեւ անհաճոյ են, բայց առողջութիւն կը պատճառեն։

Գեղեցկութիւնը յանձնարարական նամակ մըն է, որ բնութիւնը իր սիրածներուն կը շնորհէ։

Երեք տեսակ տգիտութիւն կայ, բան մը չգիտնալ, գիտցածը լաւ չգիտնալ, և գիտնալ՝ ինչ որ պէտք չէր գիտնալ։

★

Անոնք որ պզտիկ գործերու չեն աշխատիր, ընդհանրապէս անկարող կ'ըլլան մեծ գործերու մէջ։

Աւելի լաւ է ուսումնասիրել տասը մարդ, քան կարդալ հարիւր գիրք։ ԼՈՐՏ ՇԷՍԴԷՐՖԻԷՐ

Գրեթէ միշտ կը ճանճրանաս անոնցմէ որոնք քեզմով կը զբօսնուն։ ՎՕԼԹԷՐ

Գիտէ՞ք թէ ի՛նչ կը խմէ այս մարդը այն գաւաթէն որ իր գինովութենէն դողդղացող ձեռքերուն մէջ կը փայլփլի. կը խմէ արցունքները, արիւնը և կեանքը իր կնոջ և զաւակներուն։ ԼԱՄԸՆԷ

Մարդիկ կան որոնք կը ստեն առանց շահու, առանց ո և է հաճոյքի, պարզապէս ստած ըլլալու համար։

Եթէ ձեզի գէշ խորհուրդ մը տան իրենց վերադարձուցէք, առանց գործածելու։ ՐԱԼԻ

Բոլոր տէրութիւնները կը մեռնին իրենց ծայրայեղ սկզբունքներէն։

ԱՐԻՍԴՕՏ

Ան որ չի տառապիր չի կրնար մեղքնալ։

Արդիւնաւոր կեանք մը ունեցած չեն ըլլար երբեք անոնք որոնք ամենէն աւելի հաճոյքներ կը ստեղծեն իրենց, դրամ, կարողութիւն, համբաւ և պատիւ ունին, այլ անոնք՝ որոնց կեանքը լեցուն է օգտաշատ աշխատութիւններով և մարդասիրական պարտականութիւններով։

ՐԱԼԻ

Բան մը չգիտնալուն միակ միջոցը ամէնքը մէկ սորվիլ ուզելն է։

ԺՕՐԺ ՍԱՆ

Առաւօտը օրուան երիտասարդութիւնն է, ամէն բան թարմ, ժպտուն ու դիւրահաղորդ է։ Ինքզինքնիս աւելի զօրաւոր, աւելի տրամադիր և աւելի կարող կը զգանք, պէտք չէ կարճեցնել օրուան այդ միջոցը ուշ ելլելով, չնչին զբաղումներով և կամ պարապ խօսակցութիւններով։ Կեանքին հոգին է այն, և իրիկունը ընդհակառակը օրուան ծերութիւնը։

ՇՕՓԷՆՀԱՈՒԷՐ

Ամենէն մեծ առաքինութիւններէն մէկն ալ դաղտնապահութիւնն է։ Կնքեցէք ձեր բերանը, անդրդուելի պահեցէք ձեր սիրտը, բերդի մը պատերուն պէս։

ՐԱԼԻ

Նկատի առ նախ թէ ի՛նչ է քեզ հետ խօսողին նպատակը և յետոյ հաւատա՛ ըսածին։

ԷՕԺԷՆ ՍԳՐԻՊ

Կը կարծեմ որ եթէ մենք իւրաքանչիւրը իր ամբողջ կեանքը ուրիշ երկու հոգիի երջանկութեան զոհէր, մենք ամէն մէկը կրկնապէս երջանիկ եղած պիտի ըլլար։

ԺԻՒԼ ՐԸՆԱՐ

Կարծեմ աւելի աղէկ է ամպերուն մէջ ապրիլ, քան ցեխին, որքան ալ թանձր և հաստատուն ըլլայ այս վերջինը։

ՎԻԼԻԷ ՏԸ ԼԻԶ-ԱՏԱՆ

Կեանքը շատ կարճ է, կեանք մը պէտք էր սիրելու համար, կեանք մը՝ գիտնալու, և կեանք մը՝ գործելու, աւաղ. և եթէ մէկը կ՚ուզէ սիրել՝ պէտք է գրեթէ հրաժարի գիտնալէ, իսկ եթէ կ՚ուզէ գիտնալ՝ պէտք է գրեթէ հրաժարի սիրելէ. ասիկա սոսկալի է։

★

Դիպուածը ամենէն մեծ վիպասանն է. բեղմնաւոր միտք մը ունենալու համար հարկ է ուրեմն զայն ուսումնասիրել։

ՐԱԼԻ

Կիրքը ամբողջ մարդկութիւնն է. առանց անոր՝ կրօնքը, պատմութիւնը, վէպը, արուեստը անօգուտ պիտի ըլլային։

★

Մեծ մարդու մը յատկանիշը սովորական հաշիւներէ հեռու փախչիլն է։

Փառքը աղէկ թոյն մըն է զոր պէտք է շատ պզտիկ քանակութեամբ առնել։

★

Կան մարդիկ որ դիտել կը կարծեն մարդկային թշուառութիւններուն վրայ բարձրէն նայելով, այս տեսակ մարդիկ անգիտօրէն ինքզինքնին աքսորի դատապարտած կ՚ըլլան. արդէն ուրիշին հետ տառապիլ չգիտնալը աքսորուած ապրիլ կը նշանակէ։

ՐԱԼԻ

Աղէկ չէ սրտին մէջ ունեցածը խոստովանիլ. բայց պէտք է աշխատիլ սրտին մէջ ունենալ այնպիսի բաներ՝ որոնք ըսելը միշտ կարելի ըլլայ։

ԲՕԼ ԺԱՆԷ

Աստուած կինը ստեղծեց, և մենք տիկին ըրինք զայն։ Եթէ Եւա նորէն աշխարհ գար պիտի վախնայինք իրմէ, մէջքը հաստ, ոտքերը խոշոր, աչքերը անմիտ գտնելով. ոչ մէկ օձ պիտի գտնուէր զայն հրապուրելու համար. խնձորները փոխանակ նուիրելու հեռուէն անոր երեսին պիտի նետէինք։

ԼԷՕՆ ԿՕԶԼԱՆ

Համեստութիւնը հպարտութենէն աւելի բարձր և սնափառութենէն աւելի ազնիւ է. բայց կայ բան մը որ համեստութենէն աւելի դժուար է գտնել, ան ալ պարզութիւնն է։ ՐԻՎԱՐՕԼ

Խաղաղութիւնը պիտի տիրէ աշխարհիս վրայ այն օրը ուր շահասիրութիւնը և կիրքերը դադրին, և ասիկա գերեզմանին մէջ կրնայ ըլլալ միայն։ Մ. ՎԱԼԴՈՒՐ

Դժուարահաճ մարդիկ կան, որոնք դիւցազնութիւն կը պահանջեն հոն ուր առաքինութեան պէտք ունին և հանճար հոն՝ ուր տաղանդի կը կարօտին։ ՕՔԹԱՎ ՖԷՕՅԷ

Խօսելով մտածումները ծածկել, և լռութեամբ զանոնք յայտնել գիտնալը մեծ արուեստ մըն է։ ԱՐՍԷՆ ՀՈՒՍԷՅ

Պէտք չէ երբեք դատել մարդը իր տկար կողմերէն, այլ արժանիքէն։ ԿԱՊՐԻԷԼ ՀԱՆՕԹՕ

Կիներուն սիրտը մոռացութեան հոր մըն է։ ԱՆՏՐԷ ԹԷՕՐԻԷ

Ի՞նչ է յոյսը։ Երջանկութիւն մը որ ուրիշ երջանկութեան մը կ'սպասէ։ ՔՕՍԹԱ ՏԸ ՊՕՐԸԿԱՐ

Դպրոցը հալոց մըն է ուր ազգերու ապագան կը կազմուի։ Ազգերու ապագան ժողովուրդին դպրոցէն կախում ունի։ ԲԷՍՏԱԼՈՑՑԻ

Դաստիարակութիւնը ինծի տուէք, եւ ես հարիւր տարիէն առաջ ամբողջ Եւրոպան պիտի փոխեմ։ ԼԱՅԲՆԻՑ

Այն մարդը որ իրեն նպատակ ըրած է մի միայն իր երջանկութիւնը, գէշ մարդ մըն է։ ԼԷՕՆ ԹՕԼՍԹՕ

ԻՄ ՀԻՆ ՔԱՂՈՒԱԾՆԵՐՍ

Ա.

ԽՂՃԻ ԽԱՅԹԸ

Գիսախռիւ, դալկահար եղբայրասպան երբ Կայէն
Մրրկաց մէջ խոյս տուաւ Եհովայի առջեւէն՝
Իր որդւոց հետ՝ որք մորթեր հագած էին գազանի,
Ըստ որում մութ կը տիրէր՝ այդ դժնեայ մարդ վայրենի
Կը հասնի դաշտ մը անհա մի բարձրաբերձ լերան տակ.
Տաժանաբեկ իրեն կինն ու ճնշասպառ իր զաւակք
Կ'ըսեն. «Հողին վրայ պառկի՛նք, ննջե՛նք, առնենք մենք դադար»։
Կայէն անքուն՝ լեռան տակ անդոհի մէջ կը խոկար։
Վերցնելով իր գլուխ երկնից խորերն անյատակ՝
Աչք մը տեսաւ խաւարին մէջ բացուած լայն, ընդարձակ՝
Որ անքթիթ՝ անթարթափ զինք կը դիտէր անդադար։
«Կը գտնուիմ իր խիստ մօտն, ըսաւ Կայէն դողահար։
Արթնցուց կինն յոգնաբեկ, իր քնացած զաւակներ,
Եւ ահարկու ու դժնեայ՝ անջրպետին մէջ փախչէր։
Երեսուն օր նա քալեց, քալեց գիշեր երեսուն,
Անխօս, տժգոյն, գիսախռիւ ամէն ձայնէ յար սարսռուն,
Գաղտագողի. հետ ի հետ քալեց անդուլ մինչ հեռու
Ջնայելով իր ետեւ։ Հուսկ հասաւ եզրն ծովերու
Այն երկրին մէջ՝ որ ետքէն կրեց անունըն Ասուր։
«Հոս կանգ առնե՛նք, ըսաւ նա. տեղ մ'է անքոյր, թաքթաքուր
Հոս մնա՛նք մինչ, աշխարհի մենք ծայրն հասած ենք ահա։
Եւ երկնքի մէջ մըթին՝ նստած պահուն տեսաւ նա
Հորիզոնին խորերը՝ մինչ նոյն տեղը՝ աչ՛ը նոյն։

Եւ սարսուռին մէջ նման՝ դողաց Կայէն այդ ժամուն:
«Պահեցէ՛ք զիս, գոչեց ան, եւ իր որդիք տեսնէին
Թէ կը դողար իրենց հայր՝ մատը դրած իր բերնին։
Կայէն ըսաւ Յովբէլի. հայր անոնց՝ որ անբնակ
Անապատաց մէջ քալեն արեւաշէն վրանաց տակ.
«Յարկիդ կտաւն, ո՛ տղայ, ճիշդ սա կողմէն տարածէ՛։»
Ու ծփուն պատն պարզեցին նշանակուած այդ կողմէ,
Ու երբ զանի պնդեցին կտորներով կապարեայ՝
«Ա՛լ հիմայ բան կը տեսնե՞ս,» հարցուց խարտեաշ թոռ Սէլլա,
Իրեն որդւոց աղջիկը, քաղցր, անուշիկ այգի պէս։
Կայէն տուաւ պատասխան. «Այդ աչքը միշտ տեսնեմ ես:
Յովբէլ, հայրը անոնց՝ որ կը դեգերեն աւաններ՝
Հնչեցնելով սրափող ու տափելով թմբուկներ,
«Ես կարող եմ պատուար մը կանգնել. գոչեց, ամրաշէն»
Ու կերտելով պրօնզեայ պատ՝ ետին դրաւ զԿայէն:
«Այդ աչքը միշտ կը նայի», ըսաւ Կայէն դողահար։
Ենովք ըսաւ. «կանգնենք շուտ շուրջանակի մի պատուար
Այնքան ամուր՝ որ մօտը չըլլայ գացող մը անոր.
Շինենք քաղաք մեր ձեռքով միջնաբերդով զօրաւոր,
Շինենք քաղաք ու յետոյ ամէն կողմէ փակե՛նք զայն:»
Այն ժամանակ դարբնաց հայր Թովբէլ հուժկու յաղթ հսկան
Կերտեց քաղաք անմատոյց, ու աշխատած միջոցին
Իր եղբայրներ դաշտին մէջ կը վանէին Ենովքին
Զաւակները համախումբ, նաեւ որդիքը Սէթին.
Եւ անցնողին այն տեղէ երկու աչքեր փորէին.
Իրիկուններ ալ աստղերուն կ'արձակէին փքիններ,
Կտաւեղէն պատերուն տեղ կրանիթ յաջորդէր,
Հանգոյցներով երկաթեայ կուռ զօդուեցաւ մէն մի քար,
Ու քաղաքը կարծես թէ դժոխքի քաղաք մը ըլլար,
Աշտարակներն դաշտերուն մէջ սփռէին մթութիւն,
Խիտ թանձրութիւն լեռներու տրուեցաւ հոն պատերուն.
Դրան վրայ դրոշմեցին. «Թող Աստուած հոս չմտնէ:»
Երբոր պատերն քաշեցին փակելով զայն չորս կողմէ՝

Դրին նախահայրն սահմռկած աշտարակի մէջ քարէ:
Նա կը մնար մռայլ դաժան։ «Մեծ հա՛յր, այդ աչքը միթէ
Անհետացա՞ւ», դող ի դող հարցուց Սէլլա նազելի։
— Ո՛չ, հո՛ն է միշտ, անիծեալ աչքն ինծի միշտ կը նայի:
Երթամ գետնին տակ բնակիմ, անյայտ անտես ամենէ,
Ինչպէս մարդ մը՝ որ անքոյթ դամբանի մէջ դրուած է.
Ո՛չ մէկը ես պի՛տ տեսնեմ, ո՛չ մէկը զիս պի՛տ տեսնէ։
Փոս մ'այն ատեն փորեցին: Կայէն ըսաւ. «Այդ լաւ է»:
Ու անդորրած իջաւ նա կամարին տակ խաւարին:
Երբ բազմեցաւ մութին մէջ աթոռին վրայ առանձին՝
Ու գետնափորն ամրապէս փակեցին իր վրայէն՝
Դամբանին մէջ էր միշտ աչքն՝ միշտ դիտելով զԿայէն։

ՎԻՔԹՕՐ ՀԻՒԿՕ

Ռ

ՊԵՐՈՒՐԻԱ

ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Արեւ կը խոնարհէր Սիտօն լերան վրայ:
Տաքար էր օրն, Ռաքբի Մէյրի՝ հին Պերուրիա
Անշնչացած երկու զաւակներուն առջին
Կը թափէր դառն արցունք. տունը չէր ամուսին:

Աստուած որ մէկ մրրկով վարդին կուսայ հարուած,
Որ կը խորտակէ ոստն որուն ձեռքն է կոթընած,
Անոր երկու տղոց անոյշ կեանքն խլեր էր,
Երկուորեակք տասնամեայ, սիրասուն զաւակներ:

Նա լալով, խնդալով, հեծելով խելացնոր
Կը սասանէր պատերն իր թախծութեամբը խոր,
Թափելով յորդ արցունք անոնց դիակաց վրայ։
Մի ահեղ մտածմամբ յանկարծուստ լռեց նա
Սրտապախ ու սարսռուն. հապա հա՛յրն, հա՛յրն հապա
Երբ անգէտ ու զուարթ իրիկուն տուն դառնա՛յ
Ու դրանը սեմէն լսելով լաց՝ ողբեր՝
Գուշակէ թէ մութ սուգն իր տան մէջ է մտեր,
Թէ մահուան սեւ հրեշտակն վրան թեւն էր տարածեր.
Ու յաւէրժ քո՛ւն մտած իր հոգւոյ հատորներ
Ցեղակարծ՝ ի՛նչ աղէտ՝ երկինք չունէր էին
Երբ ինք սուրբ յերան վրայ ժողվուած իր հօտին
Աստուծոյ խօսքերը կ'աւանդէր արքօրէն։

Երկար փարման մը մէջ Պերուրիա այն ատեն
Կը սեղմէր անոնց գլուխ, խօսքեր կը մրմնջէր
Ու կը դնէր ծոցէն խլուած այդ հրեշտակներ
Սրբասէր մահիճին վրայ հարսանեկան
Որ արշալոյսն անոնց տեսեր էր կուսական,
Եւ ուր կը ճնուէին այդ տատրակք անուշակ։
Նա սառ դէմքերնուն վրայ ծածկելով սպիտակ
Սաւան, էրկան գալուն կ'սպասէր աղօթքով։

Իրիկունը Ռաբբին տուն դարձաւ։ Անխռով
Մայրիկ կռուի պատրաստ յայտնի չընելով բան
Անոր կ'երկնցնէր սկահակն շաբաթուան։
Նա համբուրելով կինն՝ պահ մը դիտէ զանի։
«Ո՞ւր են մեր զաւակներ։— Տաճար չե՞ն, Ռաբբունի։
— Ո՛չ, կին չեն տաճար։— Ապահո՞վ ես միթէ։
— Ի՛նչպէս ապահով չեմ. հիմա կուգամ անկէ։
— Աղքատի մ'ուրեմն այցած պիտի լինին։
— Տէրը պահէ զանոնք, մաքուր է հոգինին,

Ու սուրբ իրենց ճակատն, կրկնեց Ռաբբին Մէիր։
Պերուրիա չէր իշխեր վերցնել աչքերն իր։
Լռիկ պատրաստեց ճաշն, իր զուրգուրալի սէր
Անոր զուարթութեան առջեւ կը նահանջէր։

Ռաբբին երբ խօսեցաւ աղօթքը գոհութեան՝
Կինն ըսաւ ցած ձայնով. «Տագնապ մը խղճիս վրան
Կը ճնշէ զիս, Մէիր, ներըս կը մղէ մարտ,
Խորհուրդիդ պէտք ունիմ, դո՛ւն Ռաբբի, հզօր մարդ,
Խելացի, իմաստուն, տո՛ւր ինծի քու խրատ։
— Խօսէ՛։— Խօսիմ ահա. մտիկ ըրէ՛ հանդարտ։

Անծանօթ մ'ատենով իմ ձեռքս կը յանձնէր
Իբր սրբազան աւանդ՝ երկու ադամանդներ։
Նա մեկնեցաւ վստահ։ Տաս տարիներ անցան.
Այդ զոյգ ադամանդներ թանկագին, աննման,
Իրենց քաղցրիկ շողով իմ սխրանքս էին մեծ.
Զանոնք կարծէի իմս, ու պարզուկ սրտիս մէջ
Մտքէս չէր անցներ իսկ ետ տալ զանոնք օր մի։
Այլ, աւա՛ղ, անծանօթն դարձած յանկարծակի՝
Կը խնդրէ գոհարներն։ Հիմա չգիտեմ ես
Թէ պէ՞տք եմ տալ զանոնք, Ռաբբունի՛, ի՞նչ կ'ըսես։
— Տո՛ւր, այո՛, եւ տուր շո՛ւտ, ի՞նչ կը վարանիս, կին,
Տէր չես կրնար ըլլալ յանձնուած աւանդին։

Այն ժամանակ քաջ մայրն իր մեռած զաւակներ
Ցուցունելով կ'ըսէ, «Ահա ադամանդներ
Այն երկու, որք ատեն մ'իմ քովս էին ձգուած,
Ետ տուի ես աւանդն՝ զոր պահանջեց Աստուած։

Թարգմ. Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ — ԺՕՐԺ ՏԸ ԲՕՐԴՕ-ՌԻՇ

ՆԿԱՐՆԵՐ ՈՐՈՆՔ ՊԻՏԻ ԱՊՐԻՆ ԴԱՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՄԻՔԷԼ ԱՆՃԷԼՕ — Պարկաները

ԼԸՊՐԷՕՆ — Ինքնանկար

ԹԻՑԻԱՆՕ — Գեղուհին

ՎԱՆ-ՏԻՔ — Շարլ Ա.ի զաւակը

ՌԱՖԱՅԷԼ — Քօղարկուած կինը

ՌԱՖԱՅԷԼ — Ֆօրնարինա

ՌԱՖԱՅԷԼ — Ֆօրնարինա

ՌԱՖԱՅԷԼ — Յուլիոս Բ Պապը

ՆԿԱՐՆԵՐ ՈՐՈՆՔ ՊԻՏԻ ԱՊՐԻՆ ԴԱՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՍԻԲԻԼԼԱ ԿՈՒՄԱ

ԿՈՒԻՏՕ ՐԷՆԻ —Պէադրիչէ

ԿՈՒԻՏՕ ՐԷՆԻ — Կղէօպատրա

ԹԻՑԻԱՆՕ — Ֆլօրա

ԿԻԼԻԿԻԱ

Տաւրոսի երկար լեռնաշղթային տակ, Սիհունի և Ճիհանի ափունքը, կը տարածուի պատմական Կիլիկիան, որուն արգասաբեր հողին վրայ մնած ու մեծցած էին Լեւոն Զ.ի հպատակները, հո՛ն է որ Ռուբինեանները իրենց բախտախնդրական կեանքը անցուցին և հոն է որ Պօղոս Առաքեալ ծնաւ։ Այդ յիշատակներուն կոթողները դեռ կը մնան Կիլիկեան դաշտերուն ու լեռներուն վրայ, աւերա՛կ....։

Կիլիկիան ընդարձակ է, և իր մէջ կը պարունակէ գրեթէ ամբողջ Ատանայի և Հալէպի նահանգները։ Միօրինակութիւն չէ որ կը տիրէ այդ երկիրներուն մէջ, երբեմն տեղեր անագին ժայռեր կը ցցուին, երբեմն երկար շղթաներ կը ձեւանան քով քովի, կազմելով անհո՛ւն անդնդանման կիրճեր, որոնց Պատմութիւնը «Կիլիկեան դռներ» անունը տուած է։ Իսկ երբեմն տեղեր ալ կը ձեւանան ընդարձակ ու տափարակ դաշտեր որոնց անեզրութիւնը Սահարան կը յիշեցնէ։

Կիլիկիոյ Հայաշատ գաւառները քիչ են, բաղդատմամբ Հայաստանի. անոնք կը հաշուուին հազիւ 7-8, որոնց ամենակարեւորներէն են Հաճըն և Զէյթուն, Կիլիկեան կիրճերուն ծոցին մէջ, Տաւրոսի ճիշտ ստորոտը շինուած։

Կիրճեր, որոնք զարմանք ու սարսափ կ'ազդեն դիտողին և որոնք կը շարունակուին Հիւսիսէն մինչեւ Ազիզիէ քաղաքը և Հարաւէն մինչեւ Սիս, ըսել է 4-5 օրուան ճամբայ։ Ատանան, Տարսոնը և Հալէպի շրջականները ընդհանրապէս շատ արգասաբեր դաշտեր ունին իրենց շուրջ։

Հաճընէն 6 ժամ հեռու կը գտնուի Վահգա (Թէքէ)ի բերդը, ահագին ու բարձրաբերձ ժայռերու վրայ, այնքան անառիկ, որքան որ կարելի է երեւակայել. Տերենցի «Թորոս

Լեռնէն կարդացողները շատ լաւ պիտի կրնան յիշել այդ բերդը, որ Հայկական փառաւոր անցեալ մը ունի։

Սիսի քով, նոյն Տաւրոսի շղթային ծայրը կը գտնուի Ռուբինեանց բերդը, որ իր մէջ կը պարունակէ շատ մը հին յիշատակներ։ Բերդին ճիշդ կատարին վրայ կը բարձրանայ ժամանաւոր չէնք մը, որուն համար կը պատմեն թէ Լեւոն Զ.ի Գահին տեղն է եղեր։ Ուրիշ շինութիւններ ալ կը տեսնուին բերդին մէջ, տեղ, տեղ։ Բերդին ճիշդ կուշտին վրայ շինուած է Վանքը, ուր կը նստի Կիլիկիոյ Վեհափառը։

Ոչ նուազ պատմական են նաև Ս. Մխոտնի կաթոան և Կաթողիկոսական մարմարինէ Գահը։

ԼԵԶՈՒ.— Կիլիկիան ունի իր գաւառաբարբառը, սակայն շատ տեղեր անոնք մաշուած են, տեղի տալով Թուրքերէնին, միայն քաղաքակրթութեան քիչ մուտք գտած տեղերը կը պահեն իրենց մայրենի գաւառաբարբառը։ Ասոնցմէ Տարսոնը, Մերսինը, Սիսը և ուրիշ շատ մը գաւառներ թրքախօս են, իսկ գաւառաբարբառ խօսող տեղերը երկու հատ են միայն, Հաճընը և Զէյթունը։

Շատ զարմանալի և միանգամայն հաճելի լեզու մըն է Հաճընի գաւառաբարբառը, զոր կարելի չէ հասկնալ առանց նախապէս տեղեակ ըլլալու։ Թուրքերէն, արաբերէն և պարսկերէն բառեր խիստ շատ մուտք գտած են հոն, օրինակ սեճեն-ցեզ բառը աղաւաղումն է պարսկերէն սեռեճցազ բառին, որ կը նշանակէ գլուխ նետելիք բան, և այսպէս անհամար բառեր որոնք բոլորովին կորսնցուցած են իրենց իսկութիւնը։

Գալով անոնց կանոններուն, Հաճընի գաւառաբարբառին մէջ գտնուող բոլոր հայերէն կամ թուրքերէն բառերուն ընդհանրապէս աերը փոխուած են օի, և ըները յի, օրինակ. Հաճընցին կաթին կ'ըսէ կօթ, հացին՝ հօց, ակղանին՝ մացօ (մատ), մէրին՝ մէյ, ապուրին՝ ապուչ եւն. բայց ատոնցմէ դուրս կան նաև այնպիսի բառեր ու հոլովումներ կամ խոնարհումներ, որոնք ո՛չ մէկ լեզուի մէջ ըլլալ կը կարծուին, օրինակ Երթալ բառին Հաճընցին կ'ըսէ իւսօլ և պիտի Երթամին, պիւսօմ, այս-

տեսակ տարօրինակ բառեր խիստ շատ են, որոնք լուրջ ուսումնասիրութեան կը կարօտին։

Իսկ Զէյթունի գաւառաբարբառը կը մօտենայ աշխարհաբարին, թէև իր մէջ թուրքերէն բառեր շատ ունի, սակայն աղաւաղումները խիստ շատ են, այս պատճառաւ յաճախ անծանօթներու աչքին անճանաչելի կը դառնայ։

Ինչպէս ըսի, Կիլիկեան միւս գաւառները ընդհանրապէս թրքախօս են և շատ անգամ նոյն իսկ անտեղեակ՝ Հայերէն լեզուին, ինչ որ ցաւալի է։

ՏԱՐԱԶՆԵՐ.— Կիլիկիոյ ժողովուրդին տարազները շատ են, որոնք տեղ տեղ, կը փոխուին ըստ քաղաքակրթութեան աստիճանին։

Ադանան իր մօտակայ շրջականներով (Սիս, Տարսոն, Մերսին, Տէօրթ Եօլ) երկուական տարազ ունին ընդհանրապէս այրերու և թէ տիկիններու համար։

Այն անձերը որոնք քիչ թէ շատ եւրոպական քաղաքակրթութիւնը իւրացուցած են, կը հագնին այնպէս ինչպէս Պոլսեցին կամ եւրոպացին, իսկ ուրիշ դասակարգ մը, որ ընդհանրապէս կը բաղկանայ գաւառացի արհեստաւորներէ, իր մէջ ունենալով երկրագործութեան մեծ մասը, կը հագնի շալվար (սև կտաւէ կամ չուխայէ) որուն վրայէն կը կապէ գօտի մը, իսկ իր կուրծքը կը պատէ փայլուն կտաւէ շինուած կեօմլեքով, և անոր վրայէն կը հագնի վերարկու մը։ Այս դասակարգի կիները կը հագնին գունաւոր կտաւէ շինուած մանուար անդրավարտիքներ և կամ շրջազգեստներ և իրենց գլուխներուն ետևէն կը կապեն յաշմաք մը։

Գալով բուն հայաշատ կեդրոններուն, անոնց տարազները կը տարբերին միւսներէն։

Զէյթունցին տափատը չի սիրեր, և նոյն իսկ կը ծաղրէ զայն հագնողները. ան կը հագնի երկար ենթարի մը, զոր մենք կամ Հաճընցին կը կոչէ զըպուն, անոր վրայէն կը հագնի ապան (սըրմայով կամ առանց սըրմայի) որ ընդհանրապէս անթև կ'ըլլայ։ Զէյթունցիին համար կարծես օրէնք մը եղած է չափ-

կին ծայրը երկար ձգել, մասնաւոր եռանկիւնի մը ձեւով, զոր կը ոլորէ դէպի վեր և անոնց երկար ծայրերը իրարու կը միացնէ ծոծրակին վրայ։ Իսկ գլխուն վրայ, անկաղապար գլխարկին շուրջ, կը կապէ եազմաճ, ոտքն ալ կը հագնի իր մասնաւոր ձեւով կօշիկը կամ փօստալը։

Զէյթունցիին աղջիկը եւս կը հագնի էնթարի, սա տար- բերութեամբ որ ան պէտք է ըլլայ գոյնզգոյն և հրապուրիչ ու անոր վրայէն ալ պէտք է հագնի մասնաւոր ձեւով չինուած վերարկուն։

Ամենէն հետաքրքրականը Զէյթունցի աղջկան գլուխն է, որուն վրայ կը գտնուի իր գլխարկը (ֆէս), և որուն շուրջ պատ- ուած կ'ըլլայ երբեմն եազմաճ, իսկ անկէ վար կը կախուին դրամի ձեւով անհամար մետաղներ, որոնք խառնուած անոր մազերուն ծալքերուն, լաբիւրինթոսի մը տպաւորութիւնը կուտան. կիներն ալ գրեթէ միեւնոյն տարազը կը հագ- նին, միայն թէ իրենց մազերը չեն զարդարուիր մետաղներով։

Հաճընցիի տարազը, բաղդատմամբ Կիլիկիոյ միւս գաւառ- ներուն, շատ է, որովհետեւ Հաճընը ո՛չ Ատանայի պէս քա- ղաքակրթուած կրնայ սեպուիլ, ոչ ալ Զէյթունի պէս անքա- ղաքակիրթ (եթէ կարելի է այսպէս կոչել), որպէս զի քիչ թէ շատ միօրինակութիւն մը ունենայ։

Զարգացած և քաղաքակրթուած Հաճընցին կը հագնի, այնպէս ինչպէս Պոլսեցին, իսկ միջին դասակարգը էնթարի մը, վրայէն վերարկուով։ Ուրիշներ միեւնոյն դասակարգէն կը հագնին շալվար (կտաւէ կամ այծի մազերէ, երրորդ՝ այսինքն հովիւ դասակարգը կը հագնի այծի մազերէ շալվար և անոր վրայէն ալ ապա մը, հովիւը իր գլխարկին շուրջ սովորաբար կը պատէ եազմա մը։

Կիներն ու աղջիկները եւս զանազան տարազներ ունին. բուն միջակ դասակարգի կիները, որոնք մեծամասնութիւն կը կազմեն Հաճընի մէջ, կը հագնին երկար շրջազգեստ մը, իրենց կողմէ կարուած, գլուխնին կը կապեն եազլըխ մը, զոր կը կոչեն Տարսօֆ անոր վրայէն ալ կը նետեն ուրիշ եազլըխ մը։

ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— Կիլիկիոյ մէջ ո՛չ մէկ գաւառ այնքան նահապետական, հետաքրքրական և հայկական սովո- րութիւն ունի, որքան Հաճընը, որ մասնաւորաբար իր ա- մուսնական սովորութիւններով կը ներկայացնէ տարօրինա- կութիւն մը։

Նշանուած հայ օրիորդը ստիպուած է չի տեսնուիլ իր նշանածին հետ, և եթէ այս օրէնքին հակառակ շարժուած մընէ, ամենամեծ անպատուութիւն մըն է թէ՛ իրեն և թէ իր գեր- դաստանին համար։ Ան ստիպուած է չի խօսիլ իր նշանածին ազգականներէն ոչ մէկուն հետ, նոյնիսկ հինգ տարեկաններուն հետ, և եթէ անոնցմէ մէկը իրենց տունը գայ պէտք է անոր ոտքը լուայ և գուլպայ մը հագցնէ։

Երբ նշանուած աղջիկը հարս կ'ըլլայ, գրեթէ համրի մը դերը կ'ունենայ տան մէջ, ան կատարեալ գերի մըն է իր շուրջիններուն լուծին տակ, և կը կատարէ իրեն եղած հրա- մանները, ստիպուած ըլլալով լուռ ու մունջ տանիլ նոյնիսկ իրեն հանդէպ եղած նախատինքները։

Հարս մը իր կեսուրին հետ չի խօսիր գոնէ տասը տարի, իսկ պարոնտատին հետ առյաւէտ, աւելի զարմանալին հոն է, որ հարս եղող աղջիկները ստիպուած են չի խօսիլ իրենց հայ- րերուն և եղբայրներուն հետ։

Ասոնք իրականութիւններ են առանց չափազանցութեան, որոնք կը գործադրուին ոչ միայն Հաճընի այլ անոր շրջակա- ներուն և Կիլիկիոյ զանազան հայաբնակ գիւղերուն մէջ։

Տեառնընդառաջի օրը, զոր իրենք կը կոչեն շիվկս, բո- լոր նոր հարսերը եկեղեցի կը տարուին, ինչպէս նաև նոր փեսաները որոնք խոշոր աշտանակի մը շուրջ շապիկ հագած և վառուած մոմեր ձեռքերնին՝ կը կանգնին, եկեղեցա- կան արարողութիւնը լմնալէն քիչ առաջ վառուած մոմերը կը մօտեցնեն աշտանակին և զայն կը վառեն, անկէ ետք ըն- կերակցութեամբ ժողովուրդին, որոնք եւս վառուած մոմեր կ'ունենան իրենց ձեռքը, կ'երթան տուն և անոնցմով կը վառեն արդէն պատրաստ դիւրավառ նիւթերը, իրենց տա- նիքին վրայ։

Կիլիկիոյ ուրիշ զանազան գիւղերուն մէջ ևս կը գործածուին այս սովորութիւնները, որոնք զուտ նահապետական բնոյթ ունին:

Բարեկենդանի շաբաթը, բոլոր հաճընցիները տուներու մէջ կ'ըլլան, և տանիքներուն վրայ խաղեր կը խաղան առանց բացառութեան, կիներ թէ աղջիկներ, չափահասներ կամ մանչեր. շատ հաճելի է լսել և դիտել հաճընցիին պարը:

Բարեկենդանի վերջին կիրակի օրը այս զուարճութիւնները ծայր աստիճանի կը հասնին, այդ օրն է որ չուներ կը կախուին հետեւեալ խիստ հետաքրքրաշարժ պարագաներուն տակ:

Տանիքներու վրայ, երկու երկար սիւներ կը դրուին դէմ դիմաց, եռանկիւնի ձեւով, որուն մէջտեղէն կը կախուի երկար չուան մը. նախապէս բերուած չուն մը կ'անցնեն այդ չուանին ծայրը, մէջքէն կապելով. վերջը չուանը կ'ոլորեն ինքն իր վրայ դարձնելով, և երբ այս գործողութիւնը անկարելի ըլլալու աստիճանին կը հասնի, թող կուտան, և ահա այդ ատեն է որ կատակերգութիւնը կատարեալ կ'ըլլայ, ու չունը կը դառնայ կէս ժամու չափ, ժողովուրդին քրքիջներուն մէջ: Ասոր Հաճընցին կ'ըսէ. չունը ծարաղաճիճ *հանել:*

Հոս պէտք է յիշել որ ամբողջ Կիլիկիոյ մէջ, ինչ որ Հայկական է, կը գտնուի Հաճընի և Զէյթունի մէջ, իրենց շրջականերով, իսկ Ադանան, Մերսինը, Տարսոնը, Հալէպը շատ քիչ տարբերութիւն ունին պոլսական, կամ աւելի ճիշդը՝ եւրոպական բարքերէ, սովորութիւններէ և տարազներէ:

ՏԻՐԱՆ Յ. ԹԷՐԶԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԼՈՒՍՆԱԿԻՆ

Գազանային վոհմակներ, դժոխային բոցերու
Գրկումին մէջ գալարուն ճիւաղներու պէս, անշէջ
Ծարաւով մը կը վազեն, իրենց լեզուն թաթխելու՝
Հայու անմեղ արիւնին կայլակնաւոր ցայտքին մէջ:

Հրէշածին վագրերը իրենց թաթը կը մղեն,
Գլուխ տալով հրեշտակի լանջքերուն մէջ սատափէ.
Ու իրենց դարշ կզակին մէկ կափկափումը՝ կողէն
Աղիքներուն շարքերը ցնցելով դուրս կը թափէ:

Աղջիկներու մարմնոյն պարկեշտաւուն տաճարին
Շղարշները պատռելով, իրենց ըլկող, շնական
Բոլոր կիրքովը, անոնց կատաղօրէն կը փարին
Ու զոհերուն ցաւագին ճիչերէն կը գինովնան:

Հրդեհ, թալան ամէն կողմ, մթնոլորտը հոգեթով
Ընտանեկան յարկերուն, կը պղծուի անխնայ,
Անոնց զազիր շունչերուն սրբապղծող հպանքով,
Հայպերճանքէն, հայկեանքէն ո՛չ մէկ բեկոր կը մնայ:

Քաղաքներու մնացող աւերակներուն վրան,
Յուէն, վշտէն, ամօթէն խոշտանգուած կիներուն
Հերարձակ ու մոլեգին խումբերը հաց կը մուրան,
Խեղճ կիսամերկ որբերու սուր ճիչերէն գալարուն:

Ու վագրերու ջոլիններ, վրան արիւն չորցած, սեւ
Կզակն իրենց լզելով, պոռոտնակ ու անտարբեր՝
Դիակներու շուրջը միշտ կը վազվզեն հեւի հեւ.
... Շարունակելու ահնջանքով վայրագօրէն, կ'ոռնա՛ն դեռ.

Եւ մինչ ցաւի այդ երկրէն ողբի ամպեր կը գուան,
Բաղաքակիրթ աշխարհը, նրբաճաշակ Եւրոպա,
Գեղարուեստի՝ գիտութեան, զարգացումի մեծ օրրան,
Ծիծաղով մը կ՚ողջունէ վայրենիներն անօպայ:

Անոնց խուժդուժ Ալլահն ալ, կապոյտ գահին բարձունքէն,
Անխռով ու անզգայ այդ ամէնը կը դիտէ
Ու թոյլ կուտայ որ իժեր՝ իրեն կեանքեր թող զոհեն.
Ան ալ՝ իրենց պէս՝ Հայու արեան ծարաւ չէ՞ միթէ...

Բայց դուն գոնէ, Կիլիկիոյ հին սիրուհին օդասլաց,
Հին ցաւերուն, կոծերուն, արցունքներու տարափին
Ականատես, լո՛ւռ վկայ, Հայուն համար դո՛ւն գէթ լաց,
Եւ արծաթէ շողերէդ անէծք, շանթեր թո՛ղ թափին:

ՓԱՅԼԱԿ

ՔՆՆԱԴԱՏՆԵՐՈՒ ԵՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ճշմարիտ քննադատը պէտք է արուեստագէտ մը ըլլայ, որ միեւնոյն ատեն ունենայ գիտութիւն և ճաշակ, ու նախապաշարումէ և նախանձէ զերծ ըլլայ. ՎՕԼԹԷՐ

Լաւ քննադատ մը ըլլալու համար, պէտք է լաւ հեղինակ մը կարենալ ըլլալ: ՎԻԼԼԸՄԷՆ

Քննադատին պաշտօնը չի պարտադրեր գլուխ գործոցներ արտադրել և ճշմարտութիւնը քօղազերծել. ԲՐԻՒՏՕՆ

Երկարամեայ գիտողութենէ և ուսումնասիրութենէ վերջն է որ քննադատ մը կը կազմուի: ԼԱ ՊՐԻՒՅԷՐ

Շատ տեսակ ոգիութիւններ կան, բայց ամենէն գէշը քննադատներունն է. ՎՕԼԹԷՐ

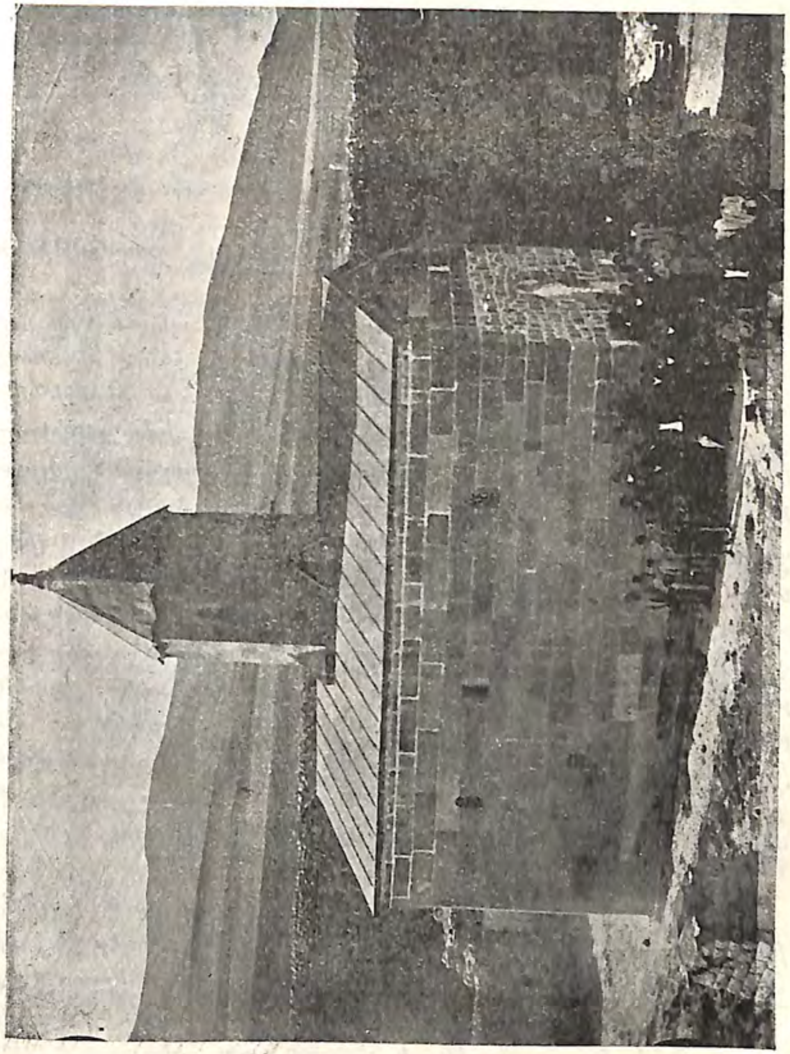

Սեբաստիոյ Ս. Նշան վանքը, որ Սանասարեան վարժարանի վերածուած է

ԻՐ ՍԻՐԱՀԱՐԸ

(ՌՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ)

Ծանօթներէս մէկը անգամ մը հետեւեալ պատմութիւնը ըրաւ:

Մօսկուայի մէջ երբ ուսանող էի, այնպէս պատահեցաւ որ մէկ տան մէջ բնակիմ երիտասարդ աղջկան մը հետ, անծանօթ որանք... Գիտե՛ս ինչ ըսել կ'ուզեմ, չէ՞։ Թուխ լեհուհի մըն էր ան, Թերեզան, երկար ու հաստամարմին, խիտ յօնքերով եւ կոչկոճուած դէմքով, — կարծես կացինով տաշուած ըլլար։ Իր սեւ աչքերուն անսահման փայլը, բամբ ձայնը, կառապանի քալուածքը եւ ձկնորսուհիի մը վայել մկանական պնդութը՝ տեսակ մը սոսկում կ'ազդէին ինծի։ Ձեղնայարկը կը բնակէինք եւ իր սենեակը իմինիս ճիշդ դիմացն էր։ Ամէն անգամ երբ գիտնայի թէ ան տունն էր, սենեակիս դուռը բաց չէի թողուր. բայց այդ ալ շատ քիչ կը պատահէր։ Երբեմն բակին մէջ կամ սանդուխին վրայ իրեն կը հանդիպէի եւ ան, խորամանկ ու գաղտնի ժպիտը երեսին՝ քովէս կ'անցնէր, վրաս խնդալով։ Երբեմն խմած կ'ըլլար, ճպռոտ աչքերով, մազերը խառնիխուռն, չնական ժպիտով մը եւ կ'ըսէր ինծի.

— Ինչպէ՞ս էք, Պ. Ուսանո՛ղ։

Ու իր յիմար ծիծաղը իմ մէջս զզուանք մը կ'առթէր իրեն հանդէպ։ Բնակարանս կ'ուզէի փոխել, որպէս զի քիչ անգամ հանդիպիմ այս տեսակ յարաբերութիւններու։ Բայց սենեակս շատ գեղեցիկ էր, պատուհանիս առջեւ ընդարձակ տեսարան մը կը պարզուէր, եւ փողոցը շատ հանդարտ կ'ըլլար ընդհանրապէս։ Ուստի որոշեցի նոյնտեղը մնալ։

Առտու մը երբ անկողինիս վրայ երկարած՝ դասերս չը

պատրաստելուս համար չքմեղանք մը յերիւրել կ'ուզէի՝ դուռը բացուեցաւ եւ անտանելի Թերեզային կոշտ ձայնը սենեակիս լռութիւնը խզեց։

— Անցա՛ծ ըլլայ, Պ. Ուսանող։

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

Տեսայ թէ դէմքը սովորականէն տարբեր էր. շփոթած եւ աղաչական արտայայտութիւն մը ունէր։

— Շնորհ մը խնդրել կ'ուզեմ, տէ՛ր, եթէ կը հաճիք։

Լուռ կը մտածէի ինքնիրենս. «Աղէ՛կ դտանք, վարքիս վրայ նախատինք մը, ո՛չ աւելի ո՛չ պակաս։ Ո՛ն քաջութիւն։»

— Կ'ուզեմ նամակ մը գրել տունը, ահա՛ խնդիրքս։

Ձայնը պաղատական էր, մեղմ եւ երկչոտ։

«Սատանայ քեզի», խորհեցայ, բայց գրասեղանին առջեւ նստելով թուղթ մը առի եւ ըսի.

— Հո՛ս եկուր, նստէ՛ եւ ըսէ որ գրեմ։

Եկաւ եւ զգուշութեամբ աթոռին վրայ նստեցաւ՝ յանցաւորի նայուածք մը նետելով վրաս։

— Լա՛ւ, որո՞ւն գրել կ'ուզէք։

— Պոլէսլավ Բաշփութօ Սվիէցիանա քաղաք, Վարշաւիոյ պողոտային վրայ։

— Աղէ՛կ, շարունակեցէ՛ք։

— Սիրելի Պոլէ... սիրելիս... հաւատարի՛մ սիրահարս։ Աստուածամայրը քեզ պահապան։ Դո՛ւն, ոսկեսիրտ, ինչո՞ւ այսքան երկար ատեն չես գրեր քու խեղճ փոքրիկ աղաւնիիդ՝ Թերեզային»։

Խնդուքս չի կրցայ զսպել։ «Խեղճ փոքրիկ աղաւնի մը», Որ հինգ ոտքէն աւելի բարձր է եւ քարէն աւելի ծանր բռունցքներ ունի!!!, աղաւնի մը այնքան սեւ որ կարծես «խեղճ փոքրիկ»ը իր բոլոր կեանքը ծխնելոյզի մը մէջ անցուցած ըլլայ եւ բնաւ լուացուած չըլլայ։ Կերպով մը ինքզինքս զսպելով՝ հարցուցի,

— Ո՞վ է այդ Պոլէսթը։

— Պօլէ՛, Պ. Ուսանող—սրբագրեց ան, ինքզինքը նախատուած զգալով անունը սխալ արտասանելուս համար— Պօլէ՛ է անունը, իմ նշանածս է։

— Նշանա՛ծդ։

— Ինչո՞ւ կը զարմանաք. չե՞մ կրնար, ես՝ աղջիկ մը, նշանած մը ունենալ։

— Նա՜, աղջի՛կ, լա՛ւ։

Մաքսիմ Կորքի

— Օ, ինչո՞ւ չէ, ամէն բան կարելի է. քանի՞ տարի է որ նշանուած էք։

— Վեց տարի։

— Ը՜հը... լա՛ւ, սկսինք նամակին...

Անկեղծաբար կ'ըսեմ թէ ես պիտի յօժարէի Պօլէին տեղը

ըլլալ եթէ իր սիրուն թղթակիցը Թերեզայէն քիչ մը պակաս տգեղ ըլլար։

Նամակը գրուեցաւ։

— Շնորհակա՛լ եմ ի սրտէ, տէ՛ր, ըրած ծառայութեանդ համար։ Թերեւս ես ալ կրնամ բանով մը օգտակար ըլլալ ձեզ։

— Ո՛չ, շնորհակալ եմ առաջուց։

— Թերեւս շապիկներդ կամ բաճկոններդ կարկտուելու պէտք ունին քիչ մը։

Կիսազգեստին տակ թագնուած այդ պտկամանին զգացի թէ գլխ ամօթէս կարմրցուց. ըսի իրեն թեթեւ բարկութեամբ մը թէ՝ իր ծառայութիւններուն պէտք չունիմ։

Հեռացաւ գնաց։

Մէկ երկու շաբաթ անցաւ այն օրէն։ Իրիկուն մը պատուհանիս առջեւ նստած ծուլաբար կը սուլէի, և ինքզինքս զբաղեցնելու համար մտածում մը կը փնտռէի։ Դուրսի օդը աւրուած էր, և ես չէի ուզեր սենեակէս դուրս ելլել։ Տարտամ ձանձրոյթէս սկսայ ինքզինքիս վրայ խորհիլ։ Բաւական յիմար գործ մըն էր այդ և ուրիշ գործ ալ չէի ուզեր ընել։ Բարեբաղդաբար դուռը բացուեցաւ և մէկը ներս մտաւ։

— Օ՛, Պ. Ուսանո՛ղ, կը յուսամ ծանր զբաղում մը չունիք։

Թերեզան էր, ապուշը!.

— Ո՛չ, ի՞նչ կայ։

— Պիտի խնդրէի որ ուրիշ նամակ մըն ալ գրէք, Տէ՛ր։

— Շատ լաւ, Պօլէին, անանկ չէ։

— Ո՛չ, այս անգամ՝ անկէ։

— Ի՜նչ։

— Ո՛րքան յիմար եմ. ինծի համար չէ, Պ. Ուսանո՛ղ, ներեցէք։ Բարեկամիս համար է. այսինքն... բարեկամ մը չէ... սանկ ծանօթ մարդ մը որ ճիշդ ինծի, Թերեզային նման նշանած մը ունի։ Ահա՛ բոլորը, Թերեզային նամակ մը պիտի հաճի՞ք գրել։

— Իրեն նայեցայ։ Մտահոգ դէմք մը ունէր և մատները կը

դողդղային։ Նախապէս շուարեցայ, բայց յետոյ սկսայ մտածել թէ՝ ինչ կ'անցնէր կը դառնար։

— Հո՛ս նայեցէք օրիո՛րդ, ըսի, մէջտեղը կ'երեւայ թէ ո՛չ Պօլէ կայ և ոչ Թերեզա. և դուք մինչեւ հիմա սուտ խօսած էք ինծի։ Ասկից վերջ այլեւս չուրջս մի՛ թափառիք, չեմ ուզեր ձեզի հետ յարաբերութիւն մշակել, կը հասկնա՞ք։

Բոլորովին այլայլեցաւ, և կէս մը ցնորած՝ ոտքերը սկսաւ վերցնել դնել արագ արագ, առանց սակայն տեղէն շարժելու։ Ծիծաղելի մրթմրթուքներ կը լսուէր շրթունքներէն, կարծես բան մը ըսել կ'ուզէր և չէր կրնար։

Սպասեցի տեսնելու համար թէ ինչ պիտի ըլլար։

Որոշապէս զգացի թէ մեծ սխալ մը ըրած էի իր վրայ կասկածելով՝ իբր գիս գլխէ հանել ուզող մը։ Խնդիրը բոլորովին տարբեր էր սակայն։

— Պ. Ուսանող...

Ըսաւ և անմիջապէս դէպի դուռը ուղղուեցաւ ձեռքերը շարժելով՝ և դուրս ելաւ, գիս մտային շփոթ կացութեան մը մատնելով։ Իր սենեակին դուռը ուժով մը բացուեցաւ։

Սատրիկ բարկացած էր։

Խորհեցայ պահ մը և որոշեցի իրեն երթալ և զինք հրաւիրել քովս՝ որպէս զի ուզածը գրեմ։

Իր ապարթըմանը մտայ, տեսայ զինքը սեղանին առջեւ, արմուկներուն կրթնած, գլուխը ձեռքերուն մէջ։

— Ինծի նայեցէք, օրիո՛րդ։

— . . . .

— Ինծի մտիկ ըրէ՛ք։

Տեղէն ելաւ, աչքերը կարմրած՝ և ձեռքերը ուսին դնելով սկսաւ փափսալ։ Նայեցէ՛ք հիմա. ճիշտ է, ո՛չ Պօլէ կայ և ո՛չ ալ Թերեզա, բայց ինչ տարբերութիւն ունի ձեզի համար, այնքա՞ն դժուար է գրիչ խաղցնել թուղթին վրայ, հա՞։ Ճըհէ, և դո՛ւք ալ... բայց այդպէս գեղահեր տղայ մը́..... ......։ Ո՛չ մէկը վերջապէս, ո՛չ Պօլէ կայ, ոչ ալ Թերէզա, միայն ես կամ. եմ, եւ պատրաստ ձեզի ծառայելու։

Ներեցէ՛ք, ըսի, այսպէս ընդունելութենէ մը ամօթահար, հապա ինչ, Պօլէ անունով մէկը չիկա՞յ։

— Ո՛չ, չիկայ։

— Եւ ոչ ալ Թերեզա՞։

— Եւ ոչ ալ Թերեզա, ես եմ Թերեզան։

Զի հասկցայ վերջապէս։ Աչքերս իր վրայ յառեցի և ջանացի հասկնալ թէ մեզմէ ո՞վ իր կարծիքէն պիտի հրաժարէր։ Բայց ան դէպի գրասեղանը գնաց, բան մը փնտռեց և քովս գալով նախատական չեշտով մը ըսաւ.

— Եթէ ձեզի ա՛յնքան դժուար է Պօլէին նամակ մը գրել, ահա՛, առէք գրած նամակնիդ, ուրիշնե՛ր պիտի գրեն ասկից վերջ։

Պօլէին գրած նամակս էր որ ետ կուտար։

— Հո՛ս նայեցէք Թերեզա, ինչ կը նշանակէ այս ամէնը, ինչո՞ւ պիտի խնդրէք ուրիշներէն որ նամակ գրեն մինչդեռ հոս գրուած կայ և չէք ղրկեր։

— Ո՞ւր ղրկէի։

— Վայ, Պօլէին, ո՞ւր,

— Այդպէս անձ գոյութիւն չունի։

Բան մըն ալ չէի հասկնար և ինծի կը մնար միայն հեռանալ այդ խենթին քովէն։

Բայց ան սկսաւ բացատրել,

— Ինչ, ըսաւ, տակաւին վիրաւորուած—այդպէս անձ չկայ կ'ըսեմ,—և ձեռքի շարժում մը ըրաւ՝ կարծես ըսել ուզելով թէ ինքն ալ չէր հասկնար թէ ինչո՞ւ այդպէս մէկը պէտք չէր ըլլար։ Բայց ես կ'ուզեմ որ ըլլայ...։ Եւ ես ուրիշներուն նման մարդկային արարած մը չե՞մ...։ Ա՛խ, գիտե՛մ, գիտե՛մ, բնականաբար... բայց որ և է մէկը չի վնասուիր իմ գրելովս...։

— Ներեցէք, ո՞վ։

— Անշուշտ Պօլէն։

— Բայց իրական գոյութիւն չունի չէ՞։

— Այո՛, իրաւ, բայց ինչ, եթէ

Ձիկայ այդպէս մարդ, բայց կրնայ ըլլալ։ Ես կը գրեմ իրեն և ինծի այնպէս կուգայ թէ ան արդէն գոյութիւն ունի և Թէրեզան ես եմ։ Ան ինծի կը պատասխանէ և ես նորէն կը գրեմ անոր։

Վերջապէս հասկցայ և ինքզինքս այնքան յիմա՜ր, ծիծաղելի՜ և ամօթալի զգացի։ Ինծմէ երեք կանգուն հեռու կ'ապրէր մարդկային էակ մը՝ որ զինքը սիրող, գուրգուրացող մէկը չունէր ամբողջ աշխարհի վրայ, և այդ էակը ստեղծած էր իրեն բարեկամ մը...

— Հա՛ս նայեցէք հիմա, չարունակեց ան, դուք իմ կողմէս նամակ մը գրեցիք Պօլէսին։ Ես զայն ուրիշներուն տուի որ կարդան ինծի. և երբ անոնք կը կարդային՝ ես այնպէս կը կարծէի, անանկ կ'երեւակայէի թէ Պօլէսն էր կարդացողը։ Եւ ես խնդրեցի ձեզմէ որ ուրիշ նամակ մըն ալ գրէք, այս անգամ Պօլէսէն՝ Թէրեզային, այսինքն ինծի։ Երբ ուրիշներուն այդպէս նամակ մը գրել տամ և կարդան ինծի, ես այնպէս կը կարծեմ թէ իրական Պօլէ մը կայ և հետեւաբար կեանքը այսպէս աւելի դիւրին կուգայ ինծի։

«Սա քեզի տխմար մը, սատանա՛յ», կ'ըսէի ինքնիրենս։

— Այն օրէն ի վեր կանոնաւորապէս շաբաթը երկու անգամ, Պօլէսին նամակ մը կը գրէի և անկէ պատասխան մը՝ Թէրեզային։ Պատասխանները շատ լաւ կը յարմարցնէի և բնականաբար ան հաճոյքով մտիկ կ'ընէր ու կուլար։ Երեւակայական Պօլէսէն իրեն իրական նամակ գրելուս փոխարէն՝ Թէրեզա գըրպաններուս ծակերը, շապիկներս և ուրիշ հանդերձեղէններս կը նորոգէր։

Պատմած դէպքէս երկու ամիս վերջ զինքը բանտարկեցին, ո՞վ գիտէ ի՛նչ պատճառով, և հաւանաբար, հիմա մեռած ըլլալու է։

Թարգմ. Յ. Մ. — ՄԱՔՍԻՄ ԿՈՐՔԻ

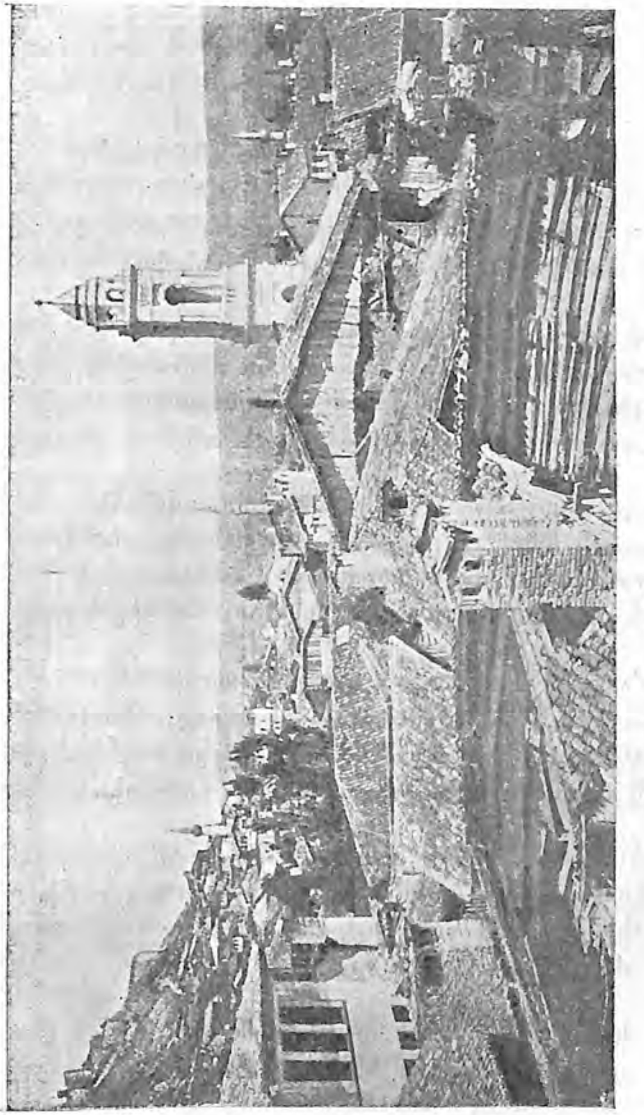

Քէօթահիայի Ս. Աստուածածին եկեղեցին

ԱՐԵՒԵԼՔՆ ԻՄ ՀՈԳԻՍ Է

Թոյլ պիտի տամ որ սրինգներ զարնեն լերին
Որ հեռուէն ուրախանայ քիչ մը մայրին,
Թոյլ պիտի տամ ըմբիշներուն, որ վանքերէն
Մուրատ առնեն, դափնիները իրենց գերեն։

Թոյլ պիտի տամ աղբիւրներուն, որ զոյգ վազեն,
Սիրահարներն այրած սրտով գան պարտէզէն,
Աղբիւրին մէջ լըւան անոնք թող մատանին
Որ ջուրերը սիրող մատին կրակը տանին։

Հազա՛, աղջիկ, հեւքըդ անցնի թող աղբիւրէն,
Ջուրերն անոր, կ'ըսեն, դարման քեզ կը բերեն,
Սիրահարներն ոսկի բառեր կը վատնէին,
Մէն մի խօսքը քար մ'աւելցուց քու մատնիին։

Բա՞ւ է ինծի կապոյտ պատառ մը երկինքէն,
Ո՛ստ մ'ալ ծառէն, սիրտըս խայտայ թող երկուքէն,
Ոստէն սրինգ մ'առած կ'երգեմ լուրթն երկնքիս
Հոն ալ ուրիշ Սուլթան մը կայ, կ'ըսէ հոգիս։

Արեւելքին մէջ նոճն երկու տեղ կը բուսնի,
Երկու ոստ կայ, հոգին հոտկէց զոյգ բան կ'ունի,
Ոտին մէկը քեզ աղօթքի կուտայ հրաւէր
Եւ միւսը գերեզմանէն կանգնած է վեր։

Ու կը զգամ թէ պիտի զատուիմ օր մը ձենէ,
Բայց ծառ մը կայ որ կ'ընկերի հետս ի ծընէ,
Կը մեռնի մարդն, որ բնութեան կը նըմանի,
Չի մեռնիր ան, գէթ ծառն ունի գերեզմանի։

Մ'ըսէ՛ք թէ ան աղքատ թոռն է Արեւելքին
Աղքատութիւնն՝ ունի միայն կ'ըսեն հոգին,
Չըքաւորն հոս գերեզման մը ունի գոնէ,
Կանանչ ծառը խամրած կեանքն է որ կը յառնէ։

Չէ՛ր սըղմըւէր աշխարհին մէջ աշխարհակալն
Սըղմըւեցաւ գերեզմանին մէջ հիւրընկալ,
Ան կոթողներ կանգնեց, կերտեց հոն վէս տաղեր,
Իր շիրմաքարն՝ էն հզօրն էր, զինքն էր թաղեր։

Տարէ՛ք ինծի Արեւելքի կամարներուն,
Ծարաւին եմ հոն փորագիր համարներուն,
Ամէն աղբիւր կ'ըսեն գլխուն քանդակ մ'ունի,
Խօսք մ'է փորուած, ջուրը խօսքին կ'ապաւինի։

Միապետներն հոդ ալ քանդակ մըն են կերտեր,
Ջուր ըմպողն հոն միապետի ունի սրտեր,
Մինչ կ'ոռոգէ գետը արտերն, հողն այնքանի,
Ջուր ըմպողն հոն մըշակ զաւակ կը ծընանի։

Չե՛մ հայհոյեր անոր, որ զիս Արեւելքին
Մէջ է ծըներ, նըւիրելով Արեգակին,
Կ'այրէ վերէն կըրակ մը զիս անկէց ի վեր,
Կըրնամ գիտնալ թէ մոխիրըս ո՞վ է տըւեր։

Թէ մոլորիմ օր մը անհետ լերան մ'ետին,
Հովիւի մը կրնամ հարցնել ճամբու զօտին,
Կըրնամ դառնալ մոխիրներուս Արեգակի,
Չի քընարըս Արեւելքէն կը բըռընկի։

Հարկ է փախչիլ գիտուններէն, որ կ'զգետնեն
Քեզ, խօսելով այստեղ յաճախ կնկան գետնէն.
Բա՛ւ է լերան հովիւն ամէն շըւար սրտի,
Կնկան փոխան ան քու ճամբադ ցոյց տայ պիտի։

Ան լեռներուն իմաստո՛ւնն է, ա՛ստղ մ'է յայտնի.
Զօրականն իսկ իրմէն գիտցաւ ճամբան գաղտնի,
Հովիւն անպա՛րտ մ'է, Արեւե՛լք, երբ զօրականն
Անոր ճամբով կ'երթայ զարնել գունդեր այնքան:

ԼԵՒՈՆ ԷՍԱՃԱՆԵԱՆ

ԱՐՄԱՇ, ԽԱՉԻ ՏՕՆԸ

Դուրեան Սրբազան, Պատարագէ դարձին

ՑԱԽԻ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

Իրիկուն մը, շատո՜նց, շատո՜նց, դերբուկ խարակներէն վեր բարձրանալու յիմար տենչը ունեցանք քեզի հետ, կը յիշե՞ս։

Մայրամուտը կ'արիւնոտէր սարերը, և աղօթքի հրաւիրող լռածութիւն մը բղխին կուտար ականջներնուս։

Կ'ուզէինք քաղել այն թեթեւօրէն վարդագոյն ծաղիկներէն, որոնք գորշ ճիւղերու վրայ, ամբողջ կատարը զարդարեր էին։

— Չարժեր, ցախիներ են, ըսիր արհամարհոտ ձայնով մը, յոգնիլը չարժեր։

Բայց երեւոյթէն տարինքնուած՝ անոնցմէ ունենալու տենչը բաբախում կուտար լանջքիս։

Լերան կուշտն ի վեր վազեցի․ ու դո՛ւն ալ։

Գագաթը պատրանքը կուտար կղզեակի մը, որ ամբողջովին թաթխուած ըլլար մելանէ ծովի մը մէջ։ Թխպորակ հեռուները կը պղտիկնային մուխէ անորոշութիւններու մէջ, և հիւանդ իրիկուններու յոգնածութիւնը կանգ կ'առնէր բոլոր իրերուն վրայ։

Հիմայ մէջն էինք այդ նրբիրան ու թզուկ թուփերուն։ Որը քաղել․ խուսափող այլ կագդուրիչ բոյր մը կը ծնէր անոնց աստղաձեւ մանրիկ բիբերէն։ Ինծի համար, քեզի համար, բուռ բուռ քաղեցինք անոնցմէ․ և երբ մեր գիրկերը ա՛լ լեցուեցան անոնցմով, խօլ արշաւանքով մը բլուրն ի վար սուրացինք։

Այնքան գինով էինք մեր կողոպուտէն, որ մեր խենդ վազքին մէջ չնշմարեցինք բնաւ, թէ ինչ որ ձեռք բերեր էինք ա՛յնքան տաժանքոտ վերելքով մը, երկնային կծող հովը առեր տարեր էր․ երբ վար իջանք բոլորովին, տխրութեամբ տեսանք որ մեր հէգ ծաղիկները գլխատուեր էին։

Անձայն, իրարու նայեցանք, և անզգալաբար քալելով մեր թեւերը վերջալուսային պարապութեան մէջ, թող տուինք որ թափին չոր կոճղերը ոտքերնուս տակ ։

Ալ ի՞նչ ընել գտնանք . . . ։

Տիրական ու յաղթող նայուածքով այս անգամ կը չարունակէիր .

— Տեսա՞ր, տեսա՞ր որ չ'արժեր . . .

Այն ատեն, պարտուած կարծեցի ըլլալ . բայց այսօր ապրած ըլլալու յոգնութիւնը կը մղէ զիս խորհելու .

— Եթէ ամէն իղձ արժա՛ն բանէր, և եթէ ամէն խանջէնք արժէ՛ք ունենար ։

ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ՄԱՌՔ

ՀՆՁԵԱԿՆԵՐ

Մ. Պարսամեան Բանաստեղծին

I

ՀԱՇԻՇԸ

Ֆելլահն ահա՛. հնդկնկոյզի իր մեծփոր
Կլկրլակը ձեռքին անփոյթ, անտարբեր,
Աթոռակի մը վրայ խարխուլ նստած դեռ,
Ափիոնին կ'ըմպէ հեշտանքն անսովոր ։

Սրճարանին պարապութիւնն անմարդի
Հետզհետէ կը լեցուի եւ հաշիշին
Հոտն ըզգլխիչ ծուխի թեթեւ ու մթին
Մըշուշին հետ կը ծաւալի ամէն դի ։

Ի՜նչ հեշտութիւն. մեղմ թմբիրի մէջ մոռնալ
Թշուառութիւնը խստադէմ աշխարհին,
Ու հիացիկ անդորրանքով մը մըռայլ,

Անդրաշխարհի ապրիլ տեսիլքը անգին...
Ծխեցէ՛ք դուք, ձեր արբեցումն այդ խորին,
Ուրացումն է մառախլացեց Ոչինչին...։

II

ԳԻՆԻՆ

Գինետունը մինչ բերանն է լեցուն.
Տրտմատեսիլ թշուառներու հոծ զանգուած՝
Ցանցախորդներն հոն կը պարպեն այս իրկուն
Գաւաթն իրենց հացին գինովը լեցուած:

Դեռ կը պարպե՜ն. որքա՜ն ծիծաղ, որքա՜ն խինդ
Ամենքն ունին, մինչ գոլորշին լուսակայթ
Բաժակներէն իրենց՝ կեանքով ամրապինդ,
Կ'ամպանայ վեր մթնոլորտին մէջ զըւարթ:

Խմեցէք միշտ ու արբեցէ՛ք դուք այդպէս.
Ի՜նչ փոյթ որ այլք կը հեգնեն ձեզ ։ Խմեցէ՛ք... ։
Ձեր ցաւագին դէմքերուն վրայ կ'զգամ ես

Մոռացումն իմ ալ Ցաւիս որ կը խայթէ.
Կրօնքներուն մի՛ ունկնդրէք դուք երբէք.
Խըմեցէ՛ք ու մոռցէ՛ք Աշխարհն. կեանքն այդ է... ։

III

ԵՐԳՉՈՒՀԻՆ

Երգչուհին է, պարերուն մէջ շողշողուն,
Որ դիւթական ելեւէջովն իր պորտին
Սուր տարփանքին կը հրահրէ բոցն անհուն
Երակներուն մէջ ուր յոյզեր կը վառին:

Արաքական կը սիրերգեն սազերն հին,
Հեծեծմունքովն իրենց դողդոջ ու նըւաղ,
Մինչ դահլիճին մէջ յուսափայլ՝ երգչուհին
Սէրէն գինով՝ կը բոլորէ իր պորտխաղ:

Կը հայածեն զինք նայուածքներ հոն արու,
Ու հեշտանուաղ՝ իր կանացի շընորհին
Առջեւ վագրը կ'արբննայ բի՛ւր սիրտերու...

Սէ՞ր թէ պայքար, ո՛վ Երազի կոյս մըթին,
Դուն Յանկութեան պիտի դառնաս միշտ շրջպար
Մարդիկ այդպէս կ'ուզեն, ի՛նչ փոյթ թէ ինկար...

IV

ՄԱՀԱՑՈՒՄ

Փայփայանքի պէս անձրեւը անաղմուկ
Կը սահի վար գորշ ալքերէն երկինքին,
Բարտիները կը սարսըռան տրտմագին,
Կաթիլներուն համբոյրներէն այդ տամուկ:

Հովի անզօր շունչ մ'հեշտանքով օրօրուն,
Իր թախիծը սենեակէս ներս կը զեղու·
Ցա՛մր ու լռին Երազներս են այցելու.
Սիրտըս նախկին վիշտը կ'ապրի իր անհուն:

Չի դադրիր մեղմ էջքը բարի անձրեւին,
Ու մանրամա՛ղ՝ ամպերէն վար կը ցօղի,
Ինչպէս կոյսին արցունքն աչքին մէջ ծաւի:

Պարապութի՛ւն. ո՛չ մէկ ըսփոփ, ո՛վ Երկին,
Մարդկայնութիւնն է որ հեղ մ'ալ եղկելի
Մահացումով հոգիիս մէջ կը մեռնի՛...:

Երուսաղէմ — ՎԱՀԱՆ-ԱՍԼԱՆ

Նարեկ գիւղ.—Հեռուէն կ'երեւայ Աղթամարայ կղզին

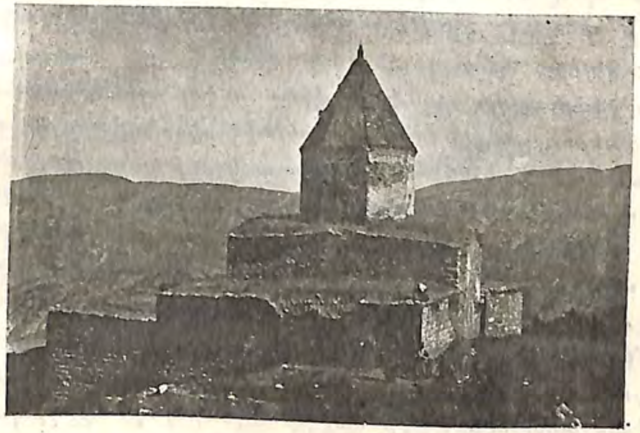

Ապարանից վանքը, հիմա ախոռի վերածուած...

ՍՖԻՆՔՍ ՄԸ

Բարեկամիս՝ ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻՆ

Գահիրէ անցուցած առաջին ամիսներուս մէկ յետմիջօրէին Կէզիրէյի պարտէզին մէջ երբ կը շրջագայէի, ինծմէ քանի մը քայլ անդին նշմարեցի չափահաս կին մը որ իր հովանոցը նըստարանի մը վրայ մոռնալով, կ'սկսէր օրիորդի մը հետ՝ հեռանալ։

Ձայն իրեն վերադարձուցի։

Անոր յայտնած շնորհակալութեանը մասնակցեցաւ օրիորդը՝ փոքրիկ ժպիտով մը։

Թէ ո՛րքան չնչին էր մատուցած ծառայութիւնս—հաճոյք մը ինքնին—ատ՝ սովորականէն տարբեր ոճով մը հաստատեցի, բան մը՝ որով կ'երեւի թէ սրամտութիւն մը ըրած եղայ որ օրիորդը խնդաց գրեթէ ակամայ, և Տիկինն ալ չուշացաւ ինծի «ռէբլիք» մը տալու։

Ու՝ տիրուհիիս հրաւէրին վրայ՝ եղէգի պէս հովէն ծռող պամպուներու շուքին տակ նստելով սկսանք՝ ինքն ու ես՝ իրարու բերնէ առնել և տալ խօսակցութեան թելը, զայն ատէպ փոխելով, մէկ լուրջէ երկու զուարթի անցնելով, և անոնց մէջէն միշտ կկոցի պէս երթալով գալով մետաքս ժըպիտը օրիորդին, եւ այսպէս հիւսել բարեկամութեան ցանց մը որուն վրայ բռնուողը օրիորդն ու ես պիտի ըլլայինք։

Մեր հանդիպումները կրկնուեցան ու Երոս շաբաթներու անցնելուն չսպասեց աղջկան սիրտը նետահար ընելու համար։

Բայց օրին մէկը, իր մայրը՝ նշմարելով որ գրպաններս կ'սկսէին ծակուելու նշաններ ցոյց տալ՝ դէմքը խոժոռեց։

Եւ նոյն վայրկենէն սկսաւ ամպոտիլ մեր սիրոյ երկինքը։

Վերջին տեսակցութեամբ Տիկինը հասկցուց թէ հարկ էր

ինծի երթալ երկար տարիներ քուրմի պաշտօն վարել Ոսկիէ Հորթին Մեհեաններէն մէկուն մէջ, ու ամէն օր մինչեւ գիշեր, հսկում ընել հոն՝ շնորհքներուն արժանանալու համար այն... Հորթ աստուածին որուն ջերմեռանդ երկրպագուները գռեհիկներ նկատած էի միշտ, և անոնց աղօթագիրքը՝ ամենէն պիղծ գրականութիւններէն համարելով՝ փոյթ ըրած չէի դեռ սորվիլ պէտք եղածին պէս ընթեռնուլ։

* * *

Խտիւներու մայրաքաղաքը անցուցած առաջին ամիսներուս դժբաղդութիւնը ունեցայ նաև ծանօթանալու արաբ երիտասարդի մը որ՝ իր հօրը մահուան վաղորդայնին՝ ինքզինքը միակ ժառանգորդը գտած էր ահագին հարստութեան մը։

Օր մը գիս տուն հրաւիրած ըլլալով՝ երբ նշմարեց թէ սրահին բարձր պատերուն մերկութեանը չափազանց անտարբեր չէի թուեր մնալ՝ պատուհանի մը առջեւէն վարագոյրը մէկ կողմ քաշեց։ Ու ես ինքզինքս աննման նկարչութեան մը առջեւ գտայ։

Ընդարձակ բուրաստան մըն էր տեսածս որ աստիճան աստիճան կ'երկննար վար, դէպի Ջրանցք մը ժապաւինուած կրկնակ շարքովը արմաւենիներու՝ որոնց ճիւղերուն սուսերներն էին կարծես որ՝ խարազաններու պէս՝ իջնալով ոսկեգոյն եզերու կռնակին՝ հեզգօրէն դարձնել կուտային անոնց հնաձեւ ջրհաններու անիւները։

Հիացումս չի պահեցի իրմէ։

«Եւ տես սա լեռը» ըսաւ, ցուցնելով հեռուն, արեւմըտեան հորիզոնին վրայ բարձրացող մեծ բուրգը՝ որուն առջեւօք «դրախտի ծառ»երու խումբ մը՝ մեծ իշխանի մը մանկլաւիկներու նման՝ իրենց հովահարները կը շարժէին մեղմօրէն։

«Անոր առջեւն էր որ իրեն առաջին անգամ հանդիպեցայ», յարեց։

Րամազանը կը մօտենայ, ու ես կ'աղօթեմ որ անոր առա-

ջին իրիկունը սիրուհիիս հետ՝ Բէօփսի բարձունքէն ողջունեմ մեր հարսնիքին առաջին գիշերը զարդարող մահիկը։»

Ապա սկսաւ իր սիրոյ պատմութիւնը ընել։ Ըսաւ թէ ֆրանսուհի մըն էր իր սիրածը, թէ մինչեւ մէկ քանի օր առաջ՝ ակնարկութիւններուն անտարբեր գտնուած չէր։ Բայց իրենց վերջին տեսութեան՝ հակառակ իր մօր՝ խիստ պաղ ընդունելութիւն ցուցուցած էր իրեն եւ հասկըցուցած՝ թէ հիմակուընէ կրնար իրենց ծանօթութիւնը չեղած համարել եւ կրկին զինքը տեսնելու ետեւէ չըլլալ։

Ու աղաչեց ինծի որ լաւ նամակ մը չարադրէի։ Նախ մերժեցի, ապա իր թախանձանքներուն տեղի տալով գրեցի։ Բայց նոյն վայրկեանէն բնազդային հակակրութիւն մը սկսաւ ծայր տալ ներսիդիս անոր հանդէպ։

Սեպտեմբեր թէ հոկտեմբեր ամսուն մէկ իրիկունը, չեմ գիտեր ի՛նչ հակահօսանք մը փչած էր գլխուս՝ որ արտասովոր մելամաղձոտութիւն մը զիս առած էր։ Հոգիս շնչահեղձ կ'ըլլար ու պէտք կ'զգար օդափոխութեան։

Բուրգերուն ճամբան առի։ Երազկոտ աչքերս դաշտերուն խաղաղ կանանչութեանը վրայ ձգած՝ տարտամօրէն ականջ կու տայի ելեքտրական թելին ձայնին որ օձի պէս կը շչէր, կը վժար գլխուս վրայ՝ կարծես սպառնալով ինծի որ անոր մինչեւ ծայրը չերթամ։

Ժամէ մը կը թուէր ինծի թէ Բէօփս իր մէջ վիթխարի հոգի մը ունէր որմէ կ'առնար իր անսահման ուժը՝ ժամանակի յարձակումներուն դիմադրելու։ Քառասուն դարեր անմահութեան պայքարը կռուելով՝ ուրիշ բան վրայ չէր տուած այլ միայն իր վերարկուն ու գլխուն ծածկոցը։

Ուզեցի աշխարհի ամենէն պատկառելի կոթողին բարձունքէն դիտել Նեղոսի հովիտը ուր աճած էր քաղաքակրթութեան առաջին ծառը։ Անապատի զաւակներէն մէկուն առաջնորդութեամբ սկսայ քարէ քար ցատկելով ելլել։ Արեւին վերջին ճառագայթները չի փախցնելու համար ա՛յնքան աճապարեցի վերելքս որ հազիւ թէ գագաթը հասայ՝ վրաս մարե-

մելիք եկաւ ու նստարանաձեւ քարի մը վրայ ձգելով ինքզինքս՝ պահ մը գլուխս կուրծքիս վրայ ձգած մնացի։ Սակայն իրիկուան զով օդէն տակաւ կազդուրուելով՝ սկսայ աչքերուս վրայ ծանրացած կոպը քիչ քիչ վեր հրել։

Եդե՛մն էր որ կ'երեւար ինծի տեսիլքի մը մէջէն...։

Ոտքի ելայ մեռելներէն յարութիւն առնելու պէս, ապշահար, եւ սկսայ լայն մը նայիլ դիմացս պարզուող աննման տեսարանին. որուն չքնաղ խաղաղութիւնը կը շփոթեցնէր զգայարանքներս ու պահ մը տարակուսիլ կու տար ինծի թէ տեսածս երկի՞րն էր թէ երկինքը։

Բայց երկիրն էր տեսածս, Նեղոսի հովի՛տը՝ որ բարձրացած՝ ծիրանի գօտիի մը պէս երկնցած էր երկինքին երեսին։

Աչքերէս երանութիւնով լեցուն նայուածքներ թեւ կ'առնէին... ու երկինք կ'ելլէին անոր տակաւ վար անձրեւող կապոյտին մէջ լոգանալու. ու կ'երթային համբուրել գետէն բարձրացող ոսկի գոլորշիին մէջէն հազիւ երեւցող կանանչ տերեւիկները որ դեռ նոր կը ծլէին Նեղոսի տիղմէն։

Մութը վրայ կը հասնէր։ Վար իջնելով քաղաք վերադառնալ կը մտածէի, երբ Գահիրէի ծառուղիին մէջ, հեռուէն, դէպի բուրգերը սլանալը նշմարեցի սեւ կէտի մը որ շուտով իր վայրաշարժի կերպարանքը ցուցուց ու քանի մը վայրկեանէն Բէօփսի ստորոտը հասնելով՝ «սրէնա»ն երեք անգամ գոռաց,—իբր ողջոյն կարծես Կիզէի երեք անմեռ հսկաներուն,— եւ կանգ առաւ։

Հետաքրքրութեամբ մը սկսայ վար նայիլ խորհելով որ տարօրինակ տիպար մը ըլլալու էր ան՝ որ իրիկուան ատ պահուն՝ գանձ փախցնողի կամ իր խելքը թռցնողի մը արագութեամբ շիտակ բուրգերը կու գար։

Եւ աչքերս գոցեցի վայրկեան մը, չէի ուզեր տեսածիս հաւատալ։

Արաբ երիտասարդն էր, այն օրիորդին հետ որ ամիսներ առաջ՝ եղէգի պէս ծռող պալպուններու շուքին տակ՝ իր սիրոյ ցանցին մէջ բռնած էր զիս, եւ որ հիմա՝ թրքուհիի մը

պէս հագուած՝ վայրաշարժէն իջնելուն՝ «ֆէրէճէ» մը կը քաշէր երեսին։

Սկսան Բուրգին վրայ ելլել անո՛նք ալ...

Զղձգութեամբ մը շրթունքս խածնելով՝ աչքերս վեր դարձուցի։

Ու տեսայ մահիկը, Րամազանի առաջին գիշերուան մահիկը եւ յիշեցի ինչ որ՝ ամիսներ առաջ՝ արաբ երիտասարդը ըսած էր ինծի իր տան պատուհանին առջեւ։

«Ինչ, ուրեմն քրիստոնեայ ա՛յնքան սիրուն աղջիկը մահմետականացուցած և իրեն կի՞ն ըրած է» կը մտածէի. ու խղճմտանքս դառնութեամբ կը լեցնէր զիս խորհելով որ իմ գրած նամակիս միջոցաւ գողցուած էր խեղճ աղջկան սիրտը որ՝ ատենօք՝ միայն ինծի համար կը բաբախէր անտարակոյս։

Հոգիս մէկէն վրայէն հանեց նետեց իր վերջին ստացած ազատամտութեան լայն կրկնոցը, ու ներկայացաւ ինչպէս որ էր տարիներ առաջ, կրօնամոլութեան նեղ գօտիովը պնդուած։

Վայրագ նայուածք մը կ'արշաւեցնէի քաղաքին գլխուն երբ՝ յանկարծ՝—աչքերէս իրենց կայծը առնելու պէս—միջնաբերդին աշտարակները լուսավառեցան։

Ու մտքիս աչքերուն անհնար եղաւ չը տեսնելու զօրեղ Սալահետինը՝ որ անգամ մըն ալ յաղթական բանակով մը իր կառուցած ամրոցը կը դառնար, շղթայակապ քրիստոնեաներու անհուն շարք մը ետեւէն քաշելով։

Մահիկը միշտ կը յառաջանար դէպի բուրգերը։

Մեղրալուսնի ճամբորդներն ալ ծանր ծանր բայց շարունակ կ'ելլէին ու ինծի կը մօտենային։

Կ'սկսէի լսել անորոշ կերպով անոնց ոտքին ձայնը։

Ինչ ընելու էի։ Ոգիի մը պէս վա՞ր փոթորկիլ և անոնց վերե՞լքը խափանել,

Զառանցա՛նք։

Ճարահատ՝ ձեռքս ճակտիս տանելով՝ ետիս դարձայ։

Հոն էր անապատը, լո՛ւռ, ցո՛ւրտ, անկենդան փռուած,

որուն ի տես՝ խռոված մտածումներս ժայռի զարնուող ալիքներու նման ջարդ ու փշուր եղան։

Աւելի առջեւօք կը տեսնէի բաց գերեզմանները ամբողջ հին սերունդի մը, որ ինքզինքը սփոփեր էր հոգեփոխութեան հաւատալով։

Հոգեփոխութի՜ւն... Ատոր էր միայն որ կը փափաքէի կառչիլ։

Եւ սկսայ ոգեկոչել Օսիրիսը որ զիս քարի՛ փոխէր չիմանալու համար դրամի ու խաբէութեան յաղթանակը, որ կը տարուէր իմ չահած սիրոյս վրայ։

Մէկէն ներսէս ձայն մը գոչեց։

«Մի՛ նայիր վեր. գլխուդ վերեւն է Ռամազանի մահիկը։ Զըլլայ որ դառնաս ետիդ. հասած են անոնք ու հիմա իրենց յաւէրժական սիրոյ ուխտը պիտի ընեն։ Ո՛ն, մի՛ խղճար անձիդ։»

Այրող երեսներս՝ սառ կտրած ձեռքերուս մէջ առի ու լայն մը բանալով աչքերս զանոնք անքթիթ սեւեռեցի դիմացս։

Ու մտածումներս սկսան ըլլալէս դուրս թափիլ և կորսուիլ աւազներու ովկիանին խորը։

Կ'զգայի թէ սիրտս կը պարպուէր։

Հոգիիս վրայ զով խաղաղութիւն մը կը տարածուէր։

Երեսներուս կրակը կ'անցնէր մոխիր կ'ըլլար։

Աչքերս կը պաղէին։

Ու կամաց կամաց կը սառէ՜ր... ականջներուս մէջ որոտացող յուզումներուս ահարկու ջրվէժը։

Լռութի՜ւն, մթութի՜ւն, անզգայութի՜ւն...

Փա՜ռք Օսիրիսին հոգեփոխութեան աստուածին որ գէթ ժամ մը զիս կրանիթ դարձուց։

Ու ես եղայ ընկեր բուրգերուն պահապանին, երկրո՛րդը անապատի միւս քարացած հոգիին...

Սֆինքսի՜ն...

Գահիրէ

ՄԻՀՐԱՆ Յ. ԱԺՏԷՐԵԱՆ

Երզնկայի Աւագ վանքի ԳՆԴԹԱՓ անունով ծանօթ հնութիւնը։

Ձուաձեւ արծաթէ տուփի մը մէջ 10 սանթիմէթր երկարութեամբ եւ իբր վեց սանթիմէթր լայնութեամբ եւ կէս սանթիմէթրէն մինչեւ մէկուկէս սանթիմէթր խորութեամբ (հաւանաբար) լական, fondը մութ կարմիր ձուաձեւ քարի վրայ. haut-relief, դէմ առ դէմ երկու խոշոր արծիւներու վերեւ, Մեծն Կոստանդիանոսի եւ Սրբոյն Հեղինէի կիսանդրիները, որոնց վերեւ հրեշտակ մը աջ ձեռքը վեր բռնած երկինքը ցոյց կուտայ։

Այս այն հնութիւնն է որուն նմանը կը գտնուի Հռոմի թանգարանը, ի նշան եւ ի յիշատակ Մեծին Կոստանդիանոսի կնքած արքայական դաշնակցութեան եւ զինակցութեան, եւ այս այն հնութիւնն է որ յանձնուած էր Ս. Արիստակէս Հայրապետի, տանիլ յանձնելու համար Մեծին Տրդատայ թագաւորին Հայոց, յետ Նիկիոյ Ս. Ժողովոյն։

Այս հնութիւնը կը գտնուի հիմա Աւագ վանքի վանապետ Պրոխորոնեանց գերդաստանի ձեռքը։ (Ծանօթ. Ս. Եպս.ի)

ՏԱՐԱԳՐԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

ՀԱՄԲՈՅՐ ՄԸ ԱՐՑՈՒՆՔԻՆ ՎՐԱՅ

Օր չըլլար որ քանի մը գաղթական, յաճախ երիտասարդներ, դիմում չընեն ինծի, մասնաւորապէս Բարեգործականի Ատենադպրին, և թախանձագին գործ կամ դրամ չուզեն։ Ընդհանրապէս զինուորութենէ փախստականներ են, և կամ չքաւորութենէ՝ հայրենիքի դասալիքներ, երբեմն ալ այլուրատենչ միամիտ բախտախնդիրներ։

Ամէնքն ալ, քիչ բացառութեամբ, համակրելի խնդրարկուներ են. դժբախտ պանդուխտներ, ոմանք մարդ մարդասանք չունին, ոմանք ոչ իսկ ուտելու հաց մը։ Կան որ դէմդ կը կենան, անխօս անմռունջ. պէտք է կռահել իրենց խռովքը։ Ուրիշներ կան այնքա՜ն խանդաղատելի, պարկեշտներ ալ կան մէջերնին այնքան խրոխտ կեցուածքով, որ էն քարսիրտը պիտի զգածուէր։

Իրաւ է որ, մեծ մասամբ, կորովազիրկներ են այդ խեղճերը, անողոք կեանքի դժբախտ մնանկներ, որ դեռ շատ կանուխէն պայքարին քաջութիւնը չունին, և շատ անգամ, սոսկ հայրենակիցներու օգնութեանը ապաւինելով, աւելի եւս կ'ուժաթափին, մինչեւ որ ձախողուածքը դիւրա-

քանդօրէն գահավիժէ իրենք, և ալ ամէն յոյս կտրեն, օտարութեան սալարկներուն վրայ ընդքարշ։

Մեր սերունդը շատ աւելի ահաւոր և տաժանելի աղէտ մը ճանչցաւ, յեղափոխական երկար շրջանին, ու մենք քանիներ, հարիւրաւոր, համիտեան զնտաններուն մէջ, ամիսներով, տարիներով ճանչցան բռնաւորութեան անասելի խոշտանգումները, բայց շատ աւելի համբերատար, շատ աւելի արիաբար, քան այս գգուասուն և ցնորամիտ պատանիները՝ զինուորագրութեան հանդէպ, ուրկէ հեւասպառ խոյս կուտան, նախամեծար սեպելով պանդխտութեան բոլոր արկածները ու հարուածները։

Ես կը յիշեմ որ Պոլսի մէջ, 1896ի կոտորածին ահեղ օրերը աչքովս ու հոգիովս զարհուրելիօրէն ապրելէս, և նոյնիսկ 1897ին, բանտարկութեան տառապանքները ընդերկար ճանչնալէս վերջ, դարձեալ յամառեցայ դասալիք չըլլալու հայրենիքէս և պարզապէս վախցայ օտարութեան մէջ դեգերելէ, կորսուելէ, մինչեւ այն օրը որ իմ կամքէս աւելի զօրաւոր պատճառ մը Նեղոսի ապերախտ ափերը քշեց բերաւ իմ յոգնատանջ նուաղեկեալ էութեանս փլատակը։

Բայց չեմ հասկնար, երբեք որ և է արդարացում չեմ գտներ, երբ, լաւագոյն օրերու մէջ կամ լաւագոյն օրերու նախատեսութեան մէջէն, գաղթականներու կարաւանները, այսօր աւելի խօլշտապ քան երբեք, հիմա կը խուճապեն արտասահման, և

նախընտրապէս Ամերիկա ու Եգիպտոս, հոն ճանչնալու համար թշուառութիւնը այլապէս աղխտաւոր, առանց գոնէ սիրելիներու գորովին ու սփոփին, մինչեւ որ, ինչպէս, ուա՜ղ, յաճախ կը պատահի, տակաւ բարոյազիրկ ու հուսկ այլասերած, անդիմադրելիօրէն կորուստի ճամբան բռնեն, այլեւս չա՜տ ուշ՝ անիծելու համար այն օրը որ մախաղը ուսին զարկին, գոնէ չի մտածելով թէ հայրենիքը կը պարպուի իր զաւակներէն ու կորիճներէն, և ցեղին գոյութեանը դէմ արտադաղթը ոճրապարտ դաւ մըն է աներկբայօրէն։

Ինչ որ ալ ըլլայ մեղադրանքը, և ո՛րքան ալ բուռն, անկարելի է սակայն անտարբեր ու անկարեկիր մնալ դէմդ ցցուող այդ եղերաբախտ եղբայրներուն նկատմամբ՝ որ յուսաբեկ դուռդ ափ առեր և քենէ ճար մը կը հայցեն։

Սիրտդ կը ճմլուի, ճակատդ ձեռքիդ մէջ կ'առնես, ճար մը կը փնտռես։ Որքա՜ն դժուար, այս այլանդակ երկրին մէջ, ուր հայուն համար ոչ մէկ տեղ կայ, և ոչ մէկ ապագայ։

Կը զգաս անկարողութիւնդ, ամէն մէկին հասնելու. կըզգաս տեսակ մը խիղճի խայթ, քու ինքնաբաւ բարեկեցութիւնդ բաղդատելով անոնց չի պարտկուած թշուառութեան հետ. պիտի ուզէիր ամէնուն ալ գործ գտնել, ամէնուն ալ դրամ տալ։ Ու շատ անգամ, երկու անուշ խօսքով կը ճամբես հէք գաղթականը, փաղաքշօրէն ուսին զարնելով, մի՛ յուսահատիր՝ մրմնջելով։ Այդ անուշ խօսքիդ

ալ չնորհապարտ կը մնան, որովհետեւ շատերը այդ-քանն իսկ կը զլանան պանդուխտին։

Երէկ իրիկուն, այդ խեղճերուն մղձաւանջէն լլկուած, սիրտս կը տագնապէր։

Գիշերուան մութին մէջ, կը խորհէի անոնց ճակատագրին վրայ։ Փողոցը մնացողներուն, պատառ մը հաց չունեցողներուն, չար բախտէն քշուողներուն, վաղուան անխուսափելի զոհերուն թափորը կը տողանցէր միտքիս առջեւէն. և բռունցքներ ալ կը տեսնէի՝ խոնարհ ճակատներու և հայցող նայուածքներու քով։

Կեանքի անարդարութեանց դէմ ըմբոստանալէն յոգնասպառ սիրտս՝ նոր կորովի մը պէտքը կըզգար, ուժգնապէս, հրամայողաբար, վեր հանելու համար այդ դժբախտները՝ որ ոչ իսկ մուրալու կարող են։ Զո՞ւր վրդովանք. պէտք է որ անոնք ըլլան, աչքիդ առջեւ, պէտք է որ դուն տեսնաս իրենց դեգերանքն ամուլ, և մխիթարուիս պղատոնաբար անոնց մեղքնալով։

Գիշերը կը չոքէր սիրտիս վրայ, ինչպէս խղճի խայթ մը։ Հեղձուք մը կ՚զգայի։ Ոտնաձայն մը յանկարծ արթնցուց իս անկարելի խորհրդածութիւններէս։ Կեանքի մռայլ անբախտութեանց անվարժ, կինս հառաչանքէս այլայլած՝ մօտս եկած գլխուս վրայ կայնած էր։

Երկու բառով ըսի իրեն սիրտիս ցաւը։

Ձայն չի հանեցի, բայց ես լսեցի իր սիրտին ալ խռովքը։

Գիշերը իր խաղաղութեամբը կ՚օծէր մեր չորս դին՝ քաղցր զովութիւն մը կը խաղար մեր մազերուն հետ։

Աչքիս անկիւնը արցունք մը զգացի. համբոյր մը արցունքիս վրայ։

Անիկա ճառագայթն էր խաւարին մէջ, ինչպէս մխիթարութիւնը տառապանքին վրայ։

Համբո՞յր մը արցունքին վրայ։

Օ՛, մի զլանաք այդ համբոյրը, անիկա մխիթարութիւնն է տառապանքին համար։

Ես այդ համբոյրին վրայ միայն երէկ գիշեր կրցայ աչքերս գոցել։

Գահիրէ — Վ. ՄԱԼԷՋԵԱՆ

Աղթամար, Գագիկ Արծրունիի անձնական եկեղեցին

Առանց Աղօթքի

Անձրեւէն վերջ, աշնան առտուն է պայծա՛ռ.
Փողոցը՝ զով, ճամբան՝ տամուկ եւ երկար.
Օրհնութեան պէս կ'իջնէ արեւը արդար,
Ցայգուն մրափն ալ չի կախուիր աչքէս վար։

Ժամուն զանգա՛կն է կը հընչէ սիրարբած,
Կ'անցնի ծեր մը՝ խաչ հանելով անդադար,
Բակին մէջ ուր՝ զանգակատունն է կայնած՝
Աղաւնիները բըռներ են՝ թեւապար։

Խորաններու խորհուրդին մէջ հոտեւան,
Խունկին ծուխը կը բարձրանայ՝ հեշտօրօր.
Դպիրները՝ կ'երգեն, կ'օրհնէ՝ քահանան,
Ու պատկերին առջեւը յո՛ւռ Տիրամօր,

Կին մը յըղի՝ կը վառէ մոմ մը տժգոյն,
Հիւանդագին կոյս մը՝ մենիկ՝ կ'երազէ.
Կ'աղօթէ մա՛յր մը զաւակին յոյս հոգւոյն,
Ու միշտ կ'երգէ բուրվառն իր երգն յամպարէ։

Որքա՛ն կ'ուզեմ վառել մոմ մը պաշտումի,
Աստուծոյ մը կամ՝ աղջըկան մ'որ սիրէր
Զիս՝ կամ հիւանդ ու մէ՛կ օտար երազի՛
Համար. սակայն՝ Տէ՛ր, ողջ իղձերս են մեռեր....։

Յ. Յ. ՏԷՎԷՃԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ եւ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երբեմն մարդիկ այնչափ գոհ են իրենց անձէն, որ մարդ-իրապէս ցաւ կ'զգայ խաբուած ըլլալնին իրենց զգացնելը։

ԺԻԲ

Ապուշը անցեալին վրայ շատ կը խօսի, իմաստունը՝ ներկային և յիմարը՝ ապագային։ ՐԱԼԻ

«Ամէն բան կ'անցնի, ամէն բան կը փոխուի», կ'ըսեն շատ անգամ մարդիկ դիմացինին տխրութիւնը մխիթարելու համար և սակայն շատ անգամ ճիշդ այդ մտածումն է որ իրենց տխրութիւն կը պատճառէ։ ՐԱԼԻ

Կատակ մը այն ատեն զուարճալի կը գտնենք, երբ ուղղակի մեզի չակնարկուիր։

Շունը իր անձնուիրութիւնը գործքով միայն կը յայտնէ. և ահա թէ ինչու այնչափ զգալի կ'ըլլայ։

Պէտք է հաւաքենք մեզ նետուած քարերը. պատուանդանի մը սկզբնաւորութիւնն են անոնք։ ՊԷՐԼԻՕԶ

Կիները ժամացոյցներ են, որոնք քսանըհինգէն սկսելով՝ ետ կը մնան։ ՄԱՐԻՎՕ

Ուրիշին գէշ գործերը պատմել, իրենները արդարացնելու համար, ցեխին մէջ լուացուիլ ուզելու կը նմանի։ ★★★

Այն որ կը յաջողի, ուրիշներէն աւելի կարող ըլլալ կը կարծէ և այն որ կը կորսնցնէ՝ աւելի դժբաղդ։

ԷՏՄՕՆ ԹԷՕՏԻԷՐ

Ատաբազարի շրջակայ հայ գիւղացիներ

ԿԵԱՆՔԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏԱԺԱՆՔՆԵՐՍ

ՔԵՐԱԿԱՆԸ

Ընդհանրապէս ամէն մարդ գուրգուրանքով, յուզումով կը վերյիշէ իր մանկութեան տարիները որոնք իրեն կը թուին, քանի տարիքը առնէ կորուսեալ Դրախտ մը, անդարձ հեռացած։ Ես այնպէս չեմ. ինծի համար մանկութեան տարիներս կորուսելիք Դժոխք մըն են որոնք, եթէ կարելի ըլլար կեանքը վերսկսիլ, պիտի փափաքէի որ զանց առնուէին։ Այո՛, ես կը յօժարիմ երկրորդ կեանք մը ապրիլ, պայմանով որ 18 տարեկանէս սկսիմ։

Մանկութեանս դժնդակ փորձանքներէն մեծագոյնը,— ամենէն սարսափելին,— ընթերցանութեան դասս եղած է, որ ինծի համար կը խառնայ, կը մարմնանայ, կը նիւթականանայ այն մղձաւանջային խրտուիլակին մէջ՝ որուն Քերական անունը կուտան։

Սահակ և Մեսրոպ երկու անհաշտ թշնամիներս եղած են ու կը մնան միշտ։

Ութը տարեկան էի երբ հօքարս, Գրիգոր Օտեան, որուն տունն էի միշտ, ինծի ըսաւ.

— Երուանդս, ա՛լ մեծցար, պէտք է որ կարդալ սորվիս։ Դողահար երեսը նայեցայ.

— Ո՞վ պիտի սորվեցնէ, հարցուցի, դպրո՞ց պիտի երթամ...

Որովհետեւ կը զգայի որ այդ անիծեալ քերականը երկու մեղսակից ունի իրեն հետ. Դպրոցը եւ Վարժապետը։

— Չէ՛, դպրոց չպիտի երթաս, հոս, տունը, հօքրիկդ պիտի սորվեցնէ։

Անախական գլխուս սպառնացող դժբախտութեան մէջ ասիկա մխիթարութիւն մըն էր։

Նախ՝ քերականին մէկ մեղսակիցը, դպրոցը, կը չեզոքացուէր եւ միւս մեղսակիցն ալ՝ վարժապետը՝ կը ծպտուէր ինծի սիրելի դիմակով մը։

— Ամէն օր դա՞ս պիտի առնեմ, հարցուցի քիչ մը ապահովուած։

— Այո՛, օրը մէկ ժամ։

Գիտէի որ հօբարիս կողմէ տրուած վճիռները անվերաքննելի էին, ուստի չփորձեցի այս որոշումին դէմ բեկանում մը ձեռք բերել։

Եւ արդէն ամէն պատրաստութիւն տեսնուած էր, ինչ ծածուկ։ Հետեւեալ առտու Վարժիչ աղան եկաւ փոքրիկ ծրար մը ձեռքը եւ չարաշուք ժպիտ մը դէմքին վրայ։

Վարժիչ աղա ծերուկ մըն էր լուրջ ու վանողական դէմքով, որ ամբողջ Օտեան ընտանիքին, հօրս, հօբարներուս, հօքրիկներուս վարժապետը եղած էր։ Հիմա ա՛լ տարիքը առած, իր մանուկներու դահիճի արհեստը ի գործ չէր դներ, բայց Սկիւտարէն, ուր կը բնակէր, յաճախ կուգար մեզի, իր նախկին զո-

հերը հովուելու եւ ի հարկին դրամական տուգանքի մը ենթարկելու համար զանոնք։

— Ահա՛ բերի Երուանդին նուէրը, ըսաւ ձեռքի ծրարը հօքրիկիս՝ Նափիմէ Օտեանի երկարելով՝ մինչ ակնարկը չարաճճիօրէն ինծի կ'ուղղէր։

Վարժիչ աղան ինծի նուէր բերէ...։ Հասկցայ որ աղէտք մը կը դառնար չուրջս եւ մտքի մտածում մը ունեցայ որ կրնայ թարգմանուիլ սա պէս. «Տէ՛ր, անցո՛ յինէն նուէրդ այդ»։

Հօքրիկս ծրարը բացաւ, կամաց կամաց, կեղծ հետաքրքրութեամբ մը, ըսելով։

— Տեսնենք ի՜նչ աղուոր նուէր բերեր ես Երուանդին։

Անտարբեր դէմքով մը կը դիտէի տեսարանը, բայց սիրտս կը տրոփէր։

— Վա՜յ, երկու հատ քերական... աս ի՜նչ ալ աղուոր պատկերներ կան մէջը... Վարժիչ աղա, ո՞ւր տեղէն գտար այս քերականները... մեզի ատանկ աղուոր, պատկերազարդ գիրքեր չէիր բերեր։ Երուանդ, եկո՛ւր, տես ի՜նչ պատկերներ կան մէջը։

Սենեակին մէջտեղ կեցած, դատապարտեալի մը պէս որ իր մահուան վճիռը լսելէ ետքը, կախաղանին ցցուիլը կը տեսնէ, քարացած մնացեր էի, առանց կարենալ քայլ մը ընելու, ո՛չ դէպի առաջ, ո՛չ դէպի ետեւ։

Հօքրիկս երկու քերականները ձեռքը բռնած դէպի ինծի եկաւ։

Այն ատեն բոլոր ույժս ժողվելով՝ յուսահատ

վաղքով մը, գացի ապաստանեցայ գիրկը մեծ հօքրիկիս, Իսկուհի հանըմին որ բազմոցին անկիւնը նստած էր ։

Վարժիչ աղա, իր չարագործութեանը մէջ յաղթական, հեղնական սլաքներ կ'արձակէր հեռուէն.

— Մի' վախնար, Քերականը քեզ չուտեր ...

Անդիմադրելի փափաք մը ունէի այդ ծերուկին գլխէն ֆէսը յափշտակելու, որովհետեւ ըսած էին որ գլուխը բարկացնելու միակ միջոցն էր այդ, բայց համարձակութիւնը կը պակսէր քովս եւ կը գոհանայի միտքս ի վար մանկական անէծքներ տեղալով իր գլխին ։ Ինծի անանկ կը թուէր թէ Վարժիչ աղան էր ամբողջ չարիքին պատասխանատուն, թէ ինք սարքած էր դաւադրութիւնը, համոզելով հօբարս եւ տանջանքի գործիքը հայթայթելով ։ Կը յիշէի, ատեն ատեն, իր արտասանած խօսքերը ․

— Աս տղան կարդալ չպիտի՞ սորվի, մինչեւ ե՞րբ ասանկ պիտի թողուք, դուք իր տարիքը ունեցած ատեննիդ քերականը շատո՞նց լմնցուցած էիք, մեղքը չէ՞ ... եւլն ։

Եւ ուրիշ այս տեսակ թելադրանքներ, զորս դժոխային չար ոգի մը միայն կրնայ յղանալ ։

Վարժիչ աղա բաւական նստելէ եւ սուրճով ու մէկ քանի սիկառէթով պատուասիրուելէ ետքը, մեկնեցաւ ։

— Եկո՛ւր սա քերականը նայէ՛, կ'ըսէր հօքրիկս, գոնէ պատկերները աչքէ անցուր ։

— Չէ՛, չէ՛, չեմ ուզեր, կը կրկնէի աչքերս լեցուած ։

— Խեղճ տղան մի՛ չարչարեր, կը միջամտէր մեծ հօքրիկս, զիս պաշտպանելով ։

Վերջապէս այդ օրն անցուցինք առանց Քերականին մօտենալու ։ Բայց հետեւեալ օրը հարկ եղաւ որ դասի սկսիմ, որովհետեւ հօբարս իմանալով քերականներուն գալուստը՝ անմիջապէս գործի սկսելու հրահանգ տուած էր ։

— Օրը երեք գիր եթէ սորվիս, բաւական է, ըսաւ հօքրիկս ։

Բայց, ափսո՜ս, ամիս մը ետքը դեռ հազիւ կրցած էի քանի մը գիր ճանչնալ ։ Երկու քերականները հինցան, պատռտեցան եւ ես տակաւին զգալի յառաջդիմութիւն մը չէի ըրած ։

Հարկ եղաւ որ Վարժիչ աղա վեց քերական եւս բերէ ։

Քանի մը ամիս բաւեց քերականի այս պաշարը, բայց տակաւին այբուբէնը չէի սորված ։ Ա՛լ անկէ ետքը Վարժիչ աղա տասներկու քերականը միասին կը բերէր ։

— Գրավաճառներուն քով քերական չպիտի մնայ, կ'սպառնար խեղճ ծերուկը ։

Իսկ հօքրիկս, յուսահատ, կը կրկնէր յաճախ ․

— Երուանդ, այսպէս կարդալ չսորվելով ի՞նչ պիտի ըլլաս երբոր մեծնաս ... լուսուրաճի՞ պիտի ըլլաս ։

Այս հեռապատկերը սակայն զիս չէր սարսափեցներ ․ նոյնիսկ այնքա՜ն յաճախ յեղյեղած էին «լուսուրաճի պիտի ըլլաս» խօսքը որ ա՛լ ընտելա-

ցած էի անոր և համակերպած իմ ապագայ ասպարէզիս։

— Ի՞նչ ընեմ, լուստուրաճի կ'ըլլամ կը պատասխանէի։

Հօպարս շատ անգամ յանդիմանութիւններ կ'ուղղէր, պատիժներ կը տնօրինէր ինծի դէմ, բայց ի զո՛ւր։

Եւ զարմանալին այն էր որ ծոյլ չէի, կ'աշխատէի, ինքզինքս կը նեղէի, կ'ուզէի սորվիլ ու չէի կրնար։

Քերականը ձեռքս՝ ժամերով կ'երազէի, նայելով անոր պատկերներուն, իսկ գիրերուն չէի կրնար հանդուրժել։

Կը յիշեմ մասնաւորաբար պատկեր մը որ իմ մանկական երեւակայութիւնս զբաղեցուցած է երկար ատեն։

Աւերակ շէնքի մը տանիքին վրայ տղեկ մը նստած է, քովն ալ խոշոր շուն մը։ Իսկ վարը, շէնքին ոտքը ուրիշ տղեկ մը կեցած՝ վեր կը նայի։

Պատկերին ներքեւ գրուած էր. «Շունը քովս է՝ կրնա՞ս դու ալ գալ»։

Ապահովաբար տանիքի տղան էր որ այս խօսքերը կ'ուղղէր վարը կեցող ընկերոջը։

Ու ժամերով կը մտածէի տանիքին վրայ կեցող տղուն և երանի՛ կուտայի իրեն որ քերական մը չունէր ձեռքը։ Բայց ինչո՞ւ ելած էր տանիքին վրայ, մանաւանդ ի՞նչպէս ելած էր, քանի որ շէնքը սանդուխ չունէր և այրած տան աւերակի մը կը

նմանէր։ Շունը՝ մանաւանդ՝ ինչպէ՞ս կրցած էր մագլցիլ մինչեւ հոն... միւս տղան ո՞վ էր արդեօք, եղբա՞յրը, ընկե՞րը... «շունը քովս է՝ կրնա՞ս դու ալ գալ»․ այդ բառերը կը կրկնէի, ջանալով լուծել բոլոր այս գաղտնիքները։ Տանիքի տղան երջանիկ արարած մը կը թուէր ինծի, մինչ վարը կեցողին վրայ կ'արգահատէի։

Ամէն մէկ պատկեր այսպէս զիս կը զբաղեցնէր ու երեւակայութիւնս հեռուները կը տանէր, այնքա՛ն հեռուն որ ա՛լ քերական ու այբուբէն բոլորովին կը մոռնայի։

Տարիէն աւելի տեւեց մինչեւ որ երեսունըութը հայ տառերը գոց սորվեցայ։

Յետոյ սկսաւ երկրորդ չարչարանքը, հեգելը։ Այնքա՛ն դժուարաւ վանկերը կրնայի կարդալ որ խե՛ղճ հօքրիկս կատաղութենէն կուլար երբեմն։

— Ի՞նչ ընեմ, չեմ կրնար կոր սորվիլ, կ'ըսէի ես ալ արտասուելով։

Վերջապէս երկու տարուան մէջ քերականը աւարտեցի և կարող եղայ հասարակ ընթերցումը սորվիլ։

Մեծ յաղթանակ մը եղաւ ասիկա որ յատուկ հանդիսաւորութեամբ մը տօնուեցաւ։ Բայց քերականի աւարտումը վերջ չդրաւ իմ տառապանքներուս, այլ ընդհակառակը կրկնապատկեց զանոնք։

Հօպարս որքան ալ հպարտ, երկու տարուան մէջ այբուբէնը սորվելուս համար, չուզեց որ կանգ առնեմ այս գեղեցիկ ճամբուն մէջ։

— Հիմա պէտք է որ դաստառ մը ունենաս եւ ուրիշ բաներ ալ սորվիս, վճռեց։

Դաստառ մը ճարելու հոգը յանձնուեցաւ Մինաս Չերազին որ քանի մը օր ետքը մեզի ներկայացուց իր ապագայ դաստիարակը՝ Լեւոն էֆ. Հաճեանը, Միացեալ Ընկերութեան ծանօթ դիւանապետը որ շաբաթը երկու անգամ կուգար ընթերցանութիւն, թուաբանութիւն, պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն դաս տալու։

Բնազդաբար կը զգայի կարծես որ Քերականէն յետոյ աւելի մեծ փորձանք մը կը սպասէր ինծի եւ թերեւս ատոր համար էր որ այնքան դանդաղօրէն Ս. Մեսրոպի տառերը կը սորվէի։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

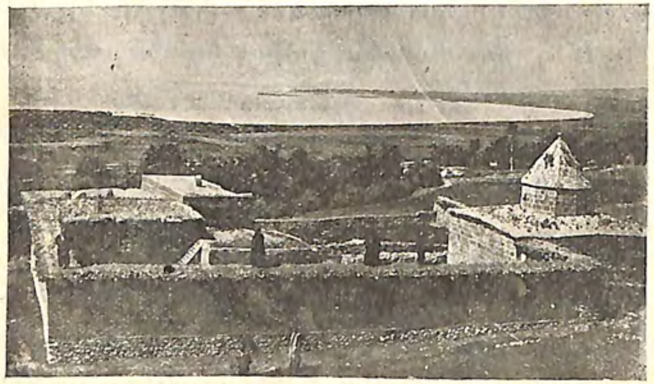

Եղիշէ պատմագիրին գերեզմանը,
Ոստանայ եւ Տայոց ձորի մէջտեղ

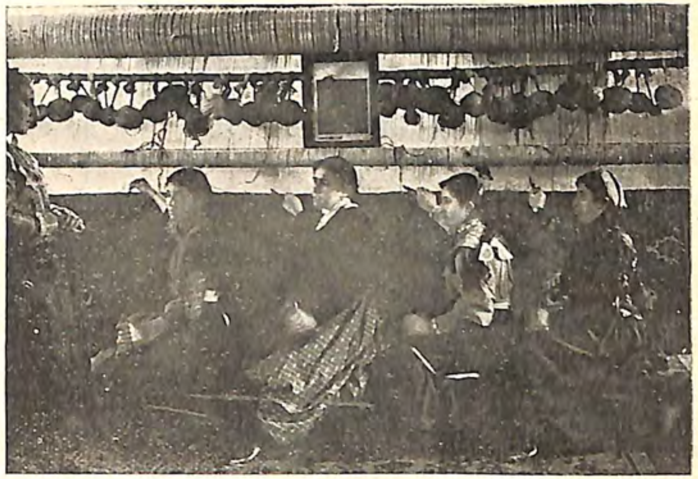

ԱՖ· ԳԱՐԱՀԻՍԱՐՑԻ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ
գորգագործութիւնով եւ յախճապակիէ անօթներու շինութեամբ կ'զբաղին: Քաղաքին մէջ կը գտնուի երկու յախճապակիի գործարաններ, ուր մօտաւորապէս կ'աշխատին 40 երկսեռ բանուորներ: Կը գտնուի նաեւ երեք գորգի Հայկ. գործարաններ, որոնց մէջ մօտաւորապէս 350-400 գործաւորներ կ'աշխատին, ամէնն ալ Հայ:

Կըլու 40 խորան եկեղեցին, զոր Գագիկ Արծրունի շինել տուած է:
Հիմա միայն մէկ խորան չէն մնացած է։

! ! !

Ես երազն եմ Իրականին
Եւ Իրականն՝ ինձ երա՜զ…
Իմ են բոլոր իրերն անգին
Ու ես ոչինչ ունիմ հոն մաս…

Անէութիւն մըն եմ, գիտե՛մ,
Սա կեանքին մէջ անիրական.
Այլ էութիւնս ի՞նչ է ուրեմն,
Որ ըլլար կեանքն ալ իրական…

Կը շրջշրջիմ ըստուերի պէս
Գետնին վրայ սա հաստատուն,
Որ զերդ ըստուեր կ՚անցնի կարծես,
Կայք մը չի տար իմ ոտքերուն…

Ու թեւ առած՝ կը թըռչիմ վե՜ր
Մըխուիլ խորքերն անհունութեանց,
Այլ յանկարծ ի՞նչ տեսնեմ, ցաւեր՝
Որ կը խոցեն մարմինս թաց…

Ես կը շընչեմ կեանքին համար,
Մինչ կեանքն յաւէտ զիս կը կըրծէ.
Ու մահուան հետ մըտերիմ յար՝
Կ՚անիծեմ զայն, կեանքն ալ զուգէ…

Ժամերն յառաջ կ՚ընթանան շուտ
Ու տարիներն ինքնավար,
Եւ՝ դէպ ետեւ վազք կուտամ մութ
Երկինքներու ձորերն ի վար…

Հոն կը տեսնեմ մի հանդերձեալ
Ուր ես չըկամ—ո՞ւր եմ սակայն…—
Թերեւս Հայունն էր սե՜ւ Անցեալ՝
Ուր չըկայի՜, բայց կ՚ապրիմ զԱ՛յն…:

ԱՐՏԱՒԱԶԴ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

ՀՈԳԻԻՍ ԾԱՂԻԿԸ

Ծաղիկ մը նուրբ, ըզգայնիկ՝
Հոգիիս մէջ կը դողայ…
Տարտամօրէն սիրտիս մէջ
Կ՚իջնէ գիշերն հոգեհմայ:

Աչքերս մութին՝ կը խոկամ…
—Մեռելութի՜ւն անսահման—
Ծառերուն քով հուզիւ թէ
Լուսնի կայծերն կը դողան:

Յիշատակներս, մութին մէջ,
Շուրջըս բոլոր կը յածին,
Ու ես ի զո՜ւր կը փնտռեմ
Պատկերն Իրե՜ն կաթոգին…

Կարօտըս՝ սուր կը ճնշէ
Իղձերով լի սիրտիս վրայ,
Ու նուրբ ծաղիկ մ՚զգայնիկ՝
Հոգիիս մէջ կը դողա՜յ:

ԳԱՄԷՐ ԲԵՆԻԱՄԻՆ

ԾԻԾԵՌՆԱԿԱՑ ՎԱՆՔ

Տատախցի թշուառ Հայեր

ԵՐԿՈՒ ՃՐԱԳՆԵՐԸ

Ա.

Դեկտեմբերի ցուրտ իրիկուն մը, թանձր մութ կը տիրէ ամէն կողմ, հովը խելացնոր կ'ողբերգէ մօտակայ նոճիներուն մէջէն, բիւրաւոր հոգիներու կոծն է ան, կոծը թափառայած տառապող հոգիներու, որ սոսկումով խառն անհուն տխրութիւն մը կ'ազդէ։

Երկինքը այնքան խաւարին է որ լոյսի նշոյլի մը յոյսը կարելի չէ պահել, կարծես մշտնջենական է այն սեւ գիշերը եւ առաւօտը, արհաւիրքը փարատող օրհնեալ առաւօտը ծագելիք չունի։ Կեանքը սառած՝ կանգ առած է ամայի թաղին մէջ արուարձանին, ամէն բան լուռ է եւ աղջամուղջով պատած։

Խարխուլ տան մը վերնայարկը, ուսանողին մերկ ու ծածուկ սենեակին մէջ որուն պատուհաններուն հինցած փեղկերը կը հեծկլտան հովին փչումէն, անշէջ կը պլպլայ ճրագը տժգոյն ցոլացումով, կրակարանին մէջ երկար ատեն է կայծ իսկ չիկայ, սաստիկ ցուրտ է հոն, ցանցառ, կոտրտած կարասիները կէս մութին մէջ հոս հոն կ'ուրուագծուին տրտմագին, ճերմակ կտաւէ կարկտուած վարագոյրները դարաւոր ուրուականներուն դեղնած պարեգօտներուն նման կը ծածանին մելամաղձոտ, պատերը կոշտ կիրով ծեփուած աւելի զգալի կ'ընեն ցուրտը իրենց մերկութեամբը. մահիճը պարապ է, կարծր անզարդ մահիճը եւ փայտէ փոքր սեղանին առջեւ առկայծ ճրագին լոյսով կ'աշխատի ուսանողը։ Կէս գիշերը անցած է շատոնց եւ ան տակաւին արմուկները սեղանին, գլուխը ձեռքերուն մէջ կ'աշխատի, խոշոր գրքին բաց էջերուն մէջէն կը ճգնի թափանցել մեծ վարպետներու խորհուրդներուն

իր մասաղ իմացականութիւնը անոնց հետ բարձրաթռիչ ար-ծիւի մը պէս կը սլանայ գաղափարներու աշխարհը. աշխա-տութեան սէրն ու յաջողելու յոյսը մոռցնել կուտան իրեն ամէն յոգնութիւն ու կը հսկէ պաղ սենեակին մէջ փայտէ սեղանին առջեւ, մինչ մարմինը կ'ընդարմանայ, ցուրտէն ոտքերը կը սառին ու խոնջէնքը կը ծանրացնէ գլուխը…:

Կամաց կամաց կանթը տեղի կուտայ բնութեան, գիրերը կ'սկսին խառնաշփոթի ճերմակ թղթին վրայ, կ'սկսին պա-րել, յետոյ ազօտիլ, ճրագին յոյսը տարօրինակ ձեւեր կ'առնէ ու պատանին գլուխը կը հակի կուրծքին վրայ… այն ատեն մերկ ու ցուրտ սենեակին մէջ աղքատիկ ուսանողին լուսա-ծուփ երազներու հոյլեր, վարդերանգ, կապուտակ, մանուշակ քնքոյշ հոյլեր երազներու կուգան թեւածիլ… ապագային դռները կը բացուին եւ ան կը տեսնէ իր ուղին համակ ծաղ-կեզարդ, համակ փողփողուն, կը տեսնէ բոլոր երանութիւն-ները, բոլոր յաջողութիւնները որոնք իրը եղած են, բոլոր իղձերը, բոլոր տենչանքները, բոլոր փափաքները իրագոր-ծուած, կը տեսնէ իր շուրջը հրեշտակային դէմքեր ու բարեա-ցակամ ժպիտներ, ու ոտքերուն տակ թերթիկներ հոտաւէտ որոնք կը ծածկեն բոլոր խոչընդոտները ու քարերը: Կեանքը ինչ որ ունի ցանկալի, ինչ որ ունի հրապուրիչ, ինչ որ ունի զգլ-խիչ առատօրէն շռայլած է իրեն. եւ ինքը գլուխը բարձր, հոգին բրբռուն, սիրտը զեղուն երջանկութեամբ կ'երթայ ան-կից մոռցած կարօտ ուսանողի գրկանքները, տքնութիւնները, քաղցի օրերը, վհատեցուցիչ պայքարները, սադրանքները, բո-լոր տգեղ ու տխուր բաները, կ'երթայ լոյսէ հետք մը ձգելով իր ետեւէն որուն պիտի հետեւին իր եղբայրները, կ'երթայ սփռելով չորս կողմը բարիքները իր տաղանդին, ճառագայթ-ները իր մտքին, կ'երթայ ժպտաշուրթն ու ինքնավստահ, յա-ջողուածներու երանելի ճամբէն, առաջնորդուած քնքոյշ էակէ մը որուն անոյշ կապոյտ աչքերուն մէջ կը շողայ գե-ղածիծաղ անհունութիւնը գարնան երկնքին…:

Դեկտեմբերի ցուրտ իրիկուան հովը կաղկանձելով մօտա-

կայ ճոճիներուն մէջէն ու խելայեղ զարնուելով դողդղացող ապակիներուն, հեշտին ներդաշնակութեան մը պէս կը սրբէ անրջանքը պատանիին եւ կարկտուած ծածանող վարագոյր-ները խոշոր ճերմակ թիթեռնիկներու նման թռչտել կը թուին կէս մութ սենեակին մէջ… ճրագը իր հուսկ կայծերը կը բրբռացնէ ոսկի ցոլքեր դնելով շէկ տղուն գանգուր մազերուն մէջ…:

Բ.

Հեռաւոր գիւղին մէկ անկիւնը, բնակչութիւններէ հեռու փլփլած հիւղակին ցածուկ տանիքը որ հրաշքով մնացած է կանգուն, դեկտեմբերի բուռն հովին տակ կարծես կը տենչայ կառչիլ հողին եւ հանգչիլ, այլեւս չի դողդղալու, այլեւս չի տանջուելու համար ամէն փչումէն անագորոյն ձմեռուան, ինչպէս շատ տառապած սրտերը կը տենչան հանգչիլ հողին վերջնական հանգիստովը, վերջնական անդորրութեամբը՝ կեանքի փոթորիկներէն յոգնաբեկ:

Միակ հինաւուրց բարտին որ իբրեւ հոյաբերձ պահապան մը, հսկայ ու բարի, կը կանգնի այդ խեղճ բնակութեան մօտ, չի կրնար արգիլել հովն ու ցուրտը անկից ներս թափանցելու եւ իր ճիւղերուն շշնկոցը ահաբեկիչ է լսել գիւղին ամայու-թեան մէջ…:

Առկայծ ճրագ մը ողեսպառ պլպլումով կէս մը կը լու-սաւորէ հիւղակը որուն մեծաստուեր խորը ցաւերու բոյնի մը պէս կ'ընդնշմարուի խեղճուկ մահիճ մը: Ամէն բան քան-դուած, ամէն բան լքուած, ամէն բան անտէր է հոն, սար-դերը անփոյթ իրենց ոստայնները հիւսած են ամէն կողմ եւ մուխէն սեւցած պատերուն քարերը դուրս կը ցցուին սպառ-նազին: Երիզուտ աւերակ մըն է ան աւելի քան մարդկային բնակարան մը: Սակայն երբեմն այդ խեղճուկ տնակն ալ ունեցած է իր երանութեան օրերը, հոն սէրը դրած է իր ժպիտները, պարզ առոյգ ու անկեղծ սէրը, եւ երախաները իրենց ծիծաղը, իրենց խայտանքը, բայց հիմա լուռ է սոս-

կում ազդող յռութեամբ մը․ մահին որջ մըն է այլեւս ուրկից ճառագայթ մը ներս չի թափանցեր․ ամէնքը թողած հեռացած են անկից, շատերը հողին տակ եւ միակ ու վերջին յոյսն ալ, միակ ապաւէնը մեկնած է հեռուն, մտացածին լուսաւոր ապագայ մը փնտռելու, մեկնած է ու մենաւոր թողած իր տարաբաղդ մայրը մէն մինաւոր թողած զայն. այն խարխլած տնակին մէջ հեռաւոր գիւղին ծայրը, մենաւոր իր անսպառ կորովին հետ՝ իր անհուն անձնուիրութեան հետ գլուխ գլխի… եւ խեղճ կինը չ'է տրտնջած, տարիներ ամբողջ հոն ապրած է զրկանքով միայն, կանխահասօրէն պառաւցած, սպառած է ոյժերը եւ մարմինը անսըւաղ հիւծած․ հիմա երկար օրեր է ի վեր հիւանդ է ցաւատանջ անդամները ցուրտէն գալարուած։ Սպաննած է ինքզինքը աշխատելով օրեր գիշերներ ի բուն արիաբար, անխոնջ, որպէսզի դրամ հայթայթէ ուսանող զաւկին. իր աղուոր սիրական զաւկին որ փոքր հասակէն մտցի ու վառվռուն առած տարած են նախ մօտակայ քաղաքին վարժարանը եւ յետոյ մայրաքաղաք, ուսանը զարգացումի, աղբիւրը լոյսի… գիշերներն ի բուն հէք մայրը աշխատած է ամառը քրտնաթոր, ձմեռը ցրտահար, որպէսզի ան չի մրսի, մինչ ինքը ցուրտէն կը գալարի, որպէսզի ան անօթի չի մնայ, մինչ ինքը հազիւ չոր հացի պատառ մը կերած է, պարզմտօրէն կարծելով թէ նման է մայրաքաղաքի մը մէջ այնքան քիչով ապրիլ։ Ի՜նչ երջանկութեամբ հատիկ հատիկ հաւաքած դրամները ղրկած է անոր, ուրախ իր զրկանքին մէջ ու գոհունակ։

Ու երբ հասած են այն ճերմակ պզտիկ թղթի կտորները որոնք իր սիրականէն լուր բերած են, բարի լուրեր, այն պզտիկ թղթերը որոնք մասունքներու պէս պահած է ու համբուրած, գգուած, ցաւելով որ ինքնիրենը չէ կարող կարդալ եւ հարիւրաւոր անգամներ կարդացուցած գիւղին տղոց, ի՜նչ տարապայման ցնծութեամբ լեցուած է հոգին եւ ի՜նչ նոր կորովով վերսկսած աշխատիլ։

Բայց այլեւս լմնցած է ամէն բան, արիւնը կաթիլ կաթիլ

քամուած, արիւնը կաթիլ կաթիլ նուազած, կարօտէն մաշած պառկած է հոն խեղճուկ խշտեակին մէջ եւ անագորոյն ցաւէն զատ ոչ ոք ունի մօտը․ պառաւ դրացուհին որ իրիկունները կուգայ վառել դողդոջ ճրագը, որովհետեւ մահամերձները կը սոսկան մութէն, հազիւ վայրկեան մը կը մնայ հոն։ Բուխերիկին պաղած մոխիրները հովը հոս հոն կը սրսկէ եւ յուսանցոյցէն ցուրտ կուգայ մահ փչելով… Ճրագը տարտամ լոյսով կը պլպլայ ու հէք հիւանդը աչքերը պիշ կը դիտէ դուռը։

Մի՛, մի՛ մարիր դեռ պահ մը, դողդոջ ճրագ… Աստուած ինչի՞ կարող չէ, թերեւս յանկարծ պիտի գայ սրտին․ այնքա՜ն կարօտցած է զայն, պիտի գայ հոգիէն բղխած համբոյրներով չորցնել կէս կուրցած աչքերուն արցունքը, պիտի գայ սպառած սրտին վրայ զգալ անոր կեանքով լեցուն մատաղ գլուխը եւ անոր աղուոր մազերը պիտի տաքցնեն իր սառած մատերը․․ ու դուռը կը ճարճատէ եւ մահամերձին սիրտը, հիւծուած սիրտը անգամ մը եւս կը թրթռայ կուրծքին տակ․ «ա՜խ… վերջապէ՛ս…» բայց հովն է որ կ'զբօսնու դեկտեմբերի անգութ հովը։

Կէս գիշերը կ'անցնի, ճրագը չէ մարած տակաւին, զառանցանքը կ'սկսի մոլորեցնել խեղճ կնոջ բանականութիւնը․ հիմա ա՛լ ապահով է թէ տղան կուգայ, կը կարծէ լսել ձիու մը ոտնաձայնը որ սրարշաւ կը մօտենայ… յանկարծ տնակը կը լուսաւորուի, ան ի՜նչ աղուոր արեւ է որ կը թափանցէ դռնէն ներս․ ոսկի թելերով կը պճնուին պատերը ու կռունկները կ'երգեն. գարնան թարմ ծաղիկներուն, կանանչ խոտերուն անոյշ հոտերն են բոլոր․․ երիվարը կանգ կ'առնէ ոգեսպառ, առոյգ, հեշտալուր ձայն մը կուգայ ականջին, ձայն մը որ թունդ կը հանէ հոգին… ան է, որքա՜ն գեղեցիկ երիտասարդ եղած է, ամառ օրուան արշալոյսին պէս շողարձակ է անոր կերպարանքը, ի՜նչ տարապայման երջանկութիւն է տեսնել զայն… գերագոյն ճիգով մը դողդոջ թեւերը կը բանայ անձկագին… ի՜նչ գգուող երաժշտութիւն է ան․ «մայրի՜կ…»

. . . .

Ու սիրականին տեղ չարագոյժ սեւ ուրուականը կուգայ իր սառեցնող թեւերով գրկել նէ՜ կինը, որուն գլուխը ճերմակ մազերու յորձանքին մէջ կը գլորի կարծր բարձին վրայ, աչ-քերը անկենդան ու ցից, տակաւին յառած դրան...։

Իւղը սպառած, ճրագը մարած է, դեկտեմբերի ուժգին հովը բարտիին ճիւղերուն մէջէն ողբալով կ'երգէ մահանուագը առանձին ու լքուած, կարօտէ մեռնողներուն։

ԱՆԱՅԻՍ

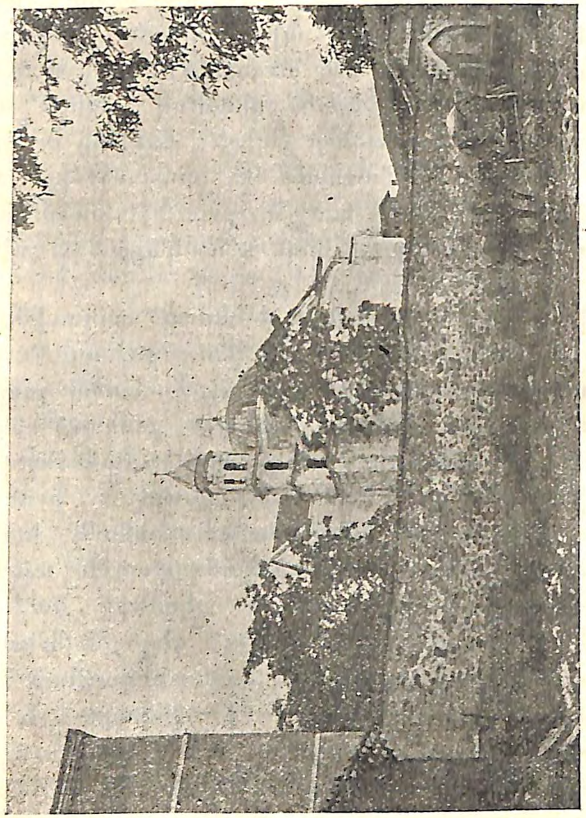

ԵՐՄԱՏԻ ԴՊՐԵՎԱՆՔԸ

[204 և 224 էջերուն և այս պատկերը մասնաւորաբար տարեցոյցիս համար լուսանկարած է ամաթէօր լուսանկարիչ Պ. Միհրան Գնաճեան]

ԱԼԻՔՆԵՐԸ

Ծովեզրը կեցած կը դիտեմ խոհուն,
Ալիքները որ համաչափ քայլով
Կուգան յանձնուիլ ափի խիճերուն
Փրփուրի անմերջ դէզեր սփռելով:

Կը զարմանամ թէ ինչո՞ւ կը փութան
Դէպի եզերքը, իրենց վախճանին.
Ինչո՞ւ կը թողուն ծովը անսահման,
Ցամաք կը ցատքեն, ուր կը փշրուին:

Ինչո՞ւ, կը խորհիմ. իրենց վէտվէտուն,
Ազատ արշաւին, ա՛խ, վերջ տալ կ'ուզեն,
Չե՞ն լսեր իրենց քիւր ընկերներուն
Մահուան հառաչներն որ սիրտ կը յուզեն:

Երբ մելամաղձոտ այս խորհուրդներուն
Անձնատուր եղած կը դիտէի դեռ,
Ցանկարծ փրփուրի խուրձերէն փխրուն
Ձայն մ'ելաւ կարծես որ ինձ կը խօսէր:

« Անցո՛րդ, արդա՞ր է զմեզ մեղադրել
« Երբ մղուած ուժէ մ'անտեղիտալի,
« Որ ուզած է մահ մեզի պարտադրել,
« Կը դիմենք եզերք, վերջն աղէտալի:

« Դո՛ւք ալ, ո՛վ անցորդ, մեզ պէս անխափան
« Չէ՞ որ կը քալէք նո՛յնքան ցատքով
« Դէպ' մահ, դէպ եզերք, ծոցն անհունութեան,
« Անվրդիպելի վախճանն ապահով:

« Ինչո՞ւ չէք կենար. ինչո՞ւ նորերու
« Դուք ծընունդ կուտաք որ ճիշտ ձեզ նըման
« Կը վերսկսին արշաւն ահարկու
« Դէպ՝ մահ, դէպ եզերք, ծոցն անհունութեան» :

Փրփուրէն խօսող ձայնը լըռած էր.
Իսկ ես երազկոտ, քայլերով մոլար,
Կը թափառէի ծովեզերքն ի վեր
Կրկնելով ինքնին. «ինչո՞ւ չենք կենար . . .» :

ԼՈՒՍՆԻՆ ՇՈՂԸ

Ալիքի մը կուրծքին վըրայ
Լուսնէն շող մը յեղյեղուկ,
Երանութեամբ կը սարսըռայ
Գգուելով գահն իր հեղուկ:

Սեւ ամպ մը, բայց. մօտ է լուսնին.
Ահա եկաւ զայն ծածկեց,
Եւ պըճըլտուն ճառագայթին
Լոյսէ կեանքը խորտակեց:

Իսկոյն շողը թըռաւ կարծես,
Զգելով մութ իր ետին,
Իբրեւ թէ նուրբ թելով մ'անտես
Լուսնէն զայն վեր քաշեցին:

★

Լոյսի ծընունդ՝ մե՛ր ալ հոգին
Չի՞ նըմանիր այդ շողին.
Պահ մ'իջած հոս կը դեգերի,
Մինչեւ մահուան ամպն հասնի,
Ու դառնայ ետ իր ակին,
Զգելով սուգ իր ետին:

ՅԱԿՈԲ Ս. ԱՆՏՕՆԵԱՆ

"ԷՕՌԷՕ"

Այս էր շան անունն, այն գեղեցիկ անասնոյն որ էր տան սիրելին: Տանուտէրն, վաթսունամեայ մի, մեծատուն կալուածատէր, թէպէտ կանամբի՛ բայց չունէր զաւակ, ուստի և որդեգրած էր շունը՛ նախամեծար համարելով զհամազգի չորքոտանին քան համազգի երկոտանի մը: Տան մէջ, հիւրանոցի սրահին կից, խցիկ մ'ունէր Էօռէօ՝ չըսեմ փառաւոր, այլ կարի վայելուչ, և բրդեայ խշտեակ մը՝ ճերմակ սաւանաւ և ծիրանապատ վերմակաւ, թէ և գետնի վրայ. Էօռէօ չէր ախորժած մահճակալէ, թէպէտ տէրը քանիցս փորձած էր ընտելացընել զնա մերթ սաստիւ և մերթ փայփայանօք, տան բժշկին խորհրդով, որ յանձնարարուած էր Էօռէի ալ այցելել երբեմն, վերջապէս ապահով եղած էր տէրը՝ թէ մահճակալն անհրաժեշտ կարեւոր չէր շանս առողջութեան: Յատուկ սպասուհի մը վարձուած էր ծառայել անասնոյն առանձին պիտոյից, դեռահաս աղջիկը պատուիրեալ էր՝ անմիջական արձակման սպառնալեօք՝ ոչինչ զանց ընել ի խնամս որդեգիր շան: Սպասուհին առաւօտուն կանուխ պարտաւոր էր հանել նախաճաշիկն, որ էր ընդհանրապէս կաթն և խորոված մսոյ պատառ մը, հաց գրեթէ բնաւ չէր ուտեր կենդանին: Ճաշաժամուն և ընթրեաց միջոցին կը նստէր ի սեղան, մասնաւոր աթոռակի մը վրայ, իւր տիրոջ առընթեր, աղջիկն ամենայն ակնածութեամբ կը սպասաւորէր շան յատկապէս: Իսկ արտաքոյ տան՝ Էօռէօյի կ'ընկերակցէր սպասեակ մը թիկնաւէտ ու զօրեղ, որ գրեթէ ուրիշ պաշտօն չունէր ի տան: Ամէն օր անհրաժեշտ էր շան շրջագայութիւնն ծովափնից մօտ կամ մերձակայ փողոցաց մէջ: Տէրն պատուէր տուած էր այս սպասաւորին՝ միտ դնել Էօռէօյի արուական ձկտմանց, դիտել ուշիւ՝ թէ կ'ընտրէ՛ զայս կամ զայն զի մտադիր էր ամուսնացնել կենդանին և

հարսն առնուլ։ Մինչեւ հարիւր ոսկի յայտարարած էր վճարել իբրեւ վարձանք՝ ազնուագոյն մատակի մը համար զոր ընտրէր իւր շնազգի որդեգիրն, եւ այս մտօք յանձնարարութիւն ալ ըրած էր բարեկամաց։ Կանխազգոյշ հոգածութեամբ իւր կըտակն ալ պատրաստած էր օրինօք վաւերական. ըստ որում պիտի մեռնէր անորդի, իւր մեծաքանակ հարստութեան հինգ տասներորդն իւր մանկամարդ կնոջ կը թողուր՝ պայմանաւ որ չամուսնանայ յետ իւր մահուան։ Երեք տասներորդն յատկացուցած էր իւր որդեգրելոյն, եւ մնացեալը բարեգործական հաստատութեանց կը կտակէր ընդ վերին տեսչութեամբ ստաբաղգի խնամակալաց։

Եւ էր շունն արդարեւ գեղեցիկ եւ սիրուն սեւ ու փայլուն մորթոյն վրայ ճերմակ պիսակք կը սփռուէին ցիր եւ ցան. Թաւ եւ ասուեղ բաշն՝ առիւծու վեհութիւն կ'ընծայէր շնազգւոյն, գամբռի պէս բարձրահասակ ու մեծամարմին՝ բայց ոչ վայրագ կերպարանօք. դունչն եւ ծնօտք նոյնպէս պիսակ պիսակ ա՛յնքան սիրուն եւ վայելուչ մինչեւ ազդել տեսողաց ցանկութիւն գգուելու համբուրելու զայն։ Ի բնէ հլու եւ ձեռնընտել՝ ոչ երբեք ի կիր արկած էր իւր սրածայր խոշոր ժանիքն, որ մարգարտաց շարք մ'էին սպիտակ ու փայլուն։ Հաչիւնն հազիւ թէ կը լսուէր գիշերային խոր լըռութեան մէջ, վեհ հաչիւն մը՝ զոր դրացիք կարէին քաջ զանազանել. «Մեծաւորին շունն է,» կ'ըսէին։ Խօռէօ չգիտէր անշուշտ իւր անուան նշանակութիւնը. բայց կը զգայր կարծես թէ իւր ցեղի բախտաւորն էր, եւ աւելի կարեկցութեամբ քան հպարտութեամբ կը նայէր իւր համազգի փողոցային շանց, որ հացէ աւելի ծեծ կ'ուտէին ամէն օր։ Հակառակ իւր տիրոջ բաղձանաց՝ Խօռէօ տակաւին ընտրութիւն մը չէր ըներ բախտակցի այն բազմաթիւ ազնիւ շանց մէջ զորս ամէն օր կը տեսնէր ատ անդ, բայց իւր սպասեակն, որ քնացող մարդ չէր, տակաւ ուշադրութիւն դարձուցած էր փողոցի շան մը վրայ, որու երբեմն կը քծնէր Խօռէօ. մատակ մ'էր այն բնիկ նոյն փողոցին տղմաթաթաւ, կեղտալից որ յաճախ կը դեգերէր մեծաւորին տան առջեւ։ Խօռէօ ի ներկայանալ առթին, կամ երբեմն տան դուռը բանալ տալով իսկ սպասաւորին՝ նոյն կեղտոտ շան հետ փոքրիկ պտոյտ մը կ'ընէին փողոցին մէջ

վազվզելով, մռմռալով, շփուելով եւ քծնելով միմեանց։ Այս անակնկալ անհաճոյ պարագային մեծ հոգ պատճառած էր տանուտիրոջ, որ խստիւ հրամայեց սպասեկին զգոյշ եւ արթուն կալ, եւ ի հարկին սաստկել իսկ իւր ազնուազարմ շնազգւոյն անարժան համանուհին։ Մինչեւ անգամ գիւղին թաղապետութեան խնդր տուաւ՝ թէ փողոցին մէջ թափառական շուն մը կատաղութեան նշան ցոյց կուտար, եւ հարկ էր բռնել զայն ի միջոյ. բայց թաղապետական պաշտօնէից քննութեամբ ոչինչ հաստատուեցաւ շան վրայ. առ առաւելն՝ մնդեան նուազութիւն կը գտնէին։ Այլ միթխարի սպասեակն, որ ահագին բիր մը պահած էր դրան քով, օր մը ատակալի հարուած մը տուաւ փողոցի մատակին երբ Խօռէօյի հետ կը հոտոտէին զիրար դրան արտաքին սանդղոց վրայ, եւ «Նե՛րս, Խօռէօ» գոռաց անհագնագոյ։ Անմիջին հրամայականն էր զոր կը լսէր բախտաւոր շունն որ հնազանդելով հանդերձ կը սկսէր լալ ու ոռնալ ի լսել աղէխարշ ոռնոցմանց իւր բրածեծ չարակոծ տարփելւոյն։ Այնուհետեւ Խօռէօ ամէն օր կուլար, գրեթէ բան չէր ուտեր, կը դժկամակէր սեղան նստիլ, եւ յաճախ կ'երթար կը խածատէր ահագին բիրն, զոր միշտ պատրաստ կը պահէին առ դրան։

Երեկոյ մ'էր. գիշերային ստուերք տակաւ կը պատէին շուրջանակի։ Մեծաւորն իւր տան պատուհանին առջեւ նստած էր ակնոց յաչս, նոյն պահուն ստուեր մը կ'երեւի փողոցին մէջ յամրաշարժ, կնոջ պէս բան մը, դո՛ղ թէ ուրուական, սեւ պատանաց մէջ սփածեալ. իւր նուաղկոտ աչկունքն՝ իսկ եւ իսկ ցասմամբ վառուած, հազիւ թէ կ'ուղղուէին դէպի մեծատան պատուհանն, եւ ահա վարագոյրն կ'իջնէ մեղմով, երբ Խօռէօ ամբողջ հաւու մը խորոված ի բերան դուրս կ'ելնէր գաղտագողի կիսաբաց դռնէն, եւ կը ձգէր զայն ի կեր իւր մատակին...։

Խօռէօ արդարեւ Երջանիկ էր։ Իսկ այն կինն, որ կ'երթար կ'անհետանար ստուերաց մէջ, ո՞վ էր այն կինն.—Լքեալ մը, մայեօռեօզ մը... մեծաւորին ծանօթ երբեմն։

[Անտիպ, 1896] Յ. ԳՈՒՐԳԷՆ

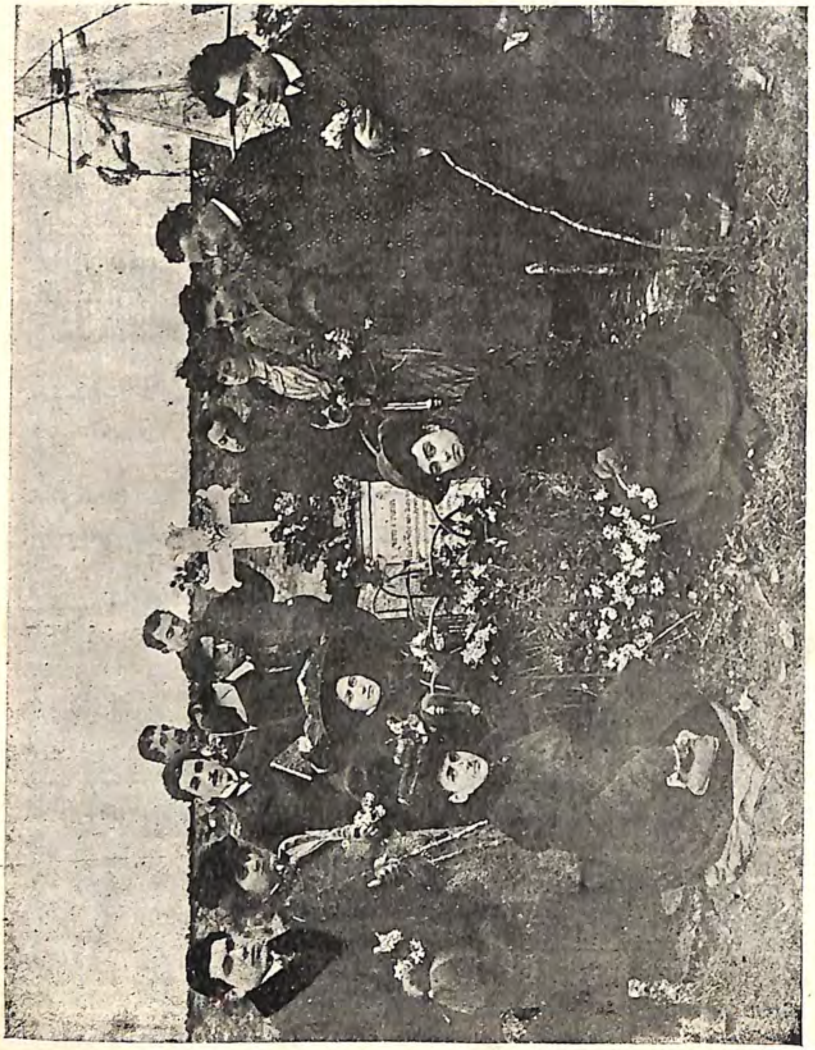

Աբէլեան-Արմէնեան թատերախումբը Պետրոս Ադամեանի շիրիմին շուրջը

ԱՐԻՒՆՈՏ ՇԱՊԻԿԸ

Սարսափով ու սարսուռով ծանրաբեռն մթնոլորտ մը, որ այնքան նեղձուցիչ ու սահմռկեցուցիչ, անդամալուծող ու անդամահատող ճնշումով չարունակ զմեզ կը ջլատէր ու կը կտրատէր, ու վաղուան արհաւիրքներով լեցուն ժամերուն առջեւ զահանդական յառումներու կը տանէր. ահա հո՛ն, հո՛ն էր, որ ամէն մէկ նայուածք կը գահավիժէր կրկին, խոր ու հոր յատակը այնչափ քանդեցուցիչ դարձած ու պատկերացած, որ պիտի մնար ու մնայ մեծ արատը 20րդ դարու ճակտին..., և այսպէս անբաղդ ու պէքաղդ Կիլիկեան Հայն էր որ Ազատութեան հաչակեալ սա օրերուն իսկ թողուած ու թաղուած էր խուժանային այն ակնարկներուն, մտայնութիւններուն, որոնց մէջ հրահրուած էր գազանային ու տարտարոսային լեցուն թունոտ լորձունքները, չյագեցած ու չկասեցած վայրագութիւններով։ Կիլիկեան մեծ մասէն բարձրացող ու երկինքն ի վեր պլլուող հոգեվարքի անեզասատ հոնդիւններուն ի լուր, և ի տես ողջ այդ երկիրն քանդ-ող ու քրքրող հրդեհներուն ու բոցաճարճատ հնոցներուն, Սսոյ Հովուապետն եւս կը փութար Ատանա։ Ընդառաջ կը փութանք դեռ ղուրսի խառվքները ու խուճապները, արեան լիճերը, հրդեհներու մխալները չդադրած, չցամքած ու չմարած, ու այսպէս գերեզմանային ու մեռելային խոր լռութեանը մէջէն կը հասնինք Ատանա։ Կառքն ողջոյն շրջապատուած է անմեղունակ որբուկներէ, ամուսնազուրկ այրիներէ, որդեկորոյս մայրիկներէ, ու ամէն մէկը լաց ու կոծ, աղմուկ ու հառաչով և վշտերու ովկէանով կ՚աղաղակեն հայրի՛կ հայրի՛կ, հայրս կ՚ուզեմ. ամուսինս կը պոռար ուրիշ մը, միւս կողմէն աղբարիկս ու քուրիկս կը կանչեն, ու կը պահանջեն։ Ան՝ բոլորովին լքուած, հոգեկան սուր ընկճումի տակ անզամ մը եւս ծերացած ու

վեհափառ դէմքը յոգնած արցունքներու տարափին տակ. ա՜լ բաւ է կ՚ըսէ, զաւակներս...։ Կիլիկեան Նահապետը. Սսոյ Հովուապետը՝ Ան ալ մեզի պէս դժբաղդներու երամակին, ազգի ազգի ցաւերու ծրարոցին տակ հիւծման ենթարկուած կը տանէր ու կը կրէր անօրինակ անտանելիութիւններն իսկ։ Ձորս կողմէն նոյն աղաղակները, միեւնոյն վշտահար սրտերու գոչերը ու նոյն փափաքները տեսնել Վեհափառը լսել անոր սփոփիչ մէկ խօսքը, ու սպասել այն ամէնը որ իրենց մէջ հաւատ մը մնացած է, և յոյս մը ներշնչած։ Կը մեկնինք դէպի ներսերը աւերներու կոյտերը քրքրելու, արիւնոտ էջերը թղթատելու...։ Ն. Ս. Օծութիւնը, Սահակ Բ. Կաթողիկոսը իր դիւանապետ Գիւտ վրդ.ով, մէկ բժիշկ ու մէկ հիւանդապահուհի, և չորս ալ հեծեալ ոստիկաններ ու անոր կարաւանին։ Ոստիկաններու դէմքերէն դեռ դժոխայնութեան մը հուրքը և վայրագ մոլեռանդութեան մը դժնէ պատկերացումն է որ դիտողին այլապէս մտածել կու տայ, մինչդեռ ասոնք օրեր առաջ քննող ու ոտքերու պլլուող պաշտօնեաներն էին։ Կիզիչ արեւ մը կ՚այրէ ու կը մրկէ անցորդները, խուժանային խըմբակներու ցանուցիր երթեւեկը սարսուռ կ՚ազդէ, ու ո՜վ գիտէ քանի՜ անմեղներու արեան մէջ թաթխուած են այս ոճրագործներուն ոճրապարտ ձեռքերը, ու չիլ ու ծուռ նայուածքներով կ՚անցնին դէպի Ատանա որսաքաղաքը...։ Ճամբու երկու եզրերուն կը հանդիպինք սպաննուածներու արիւնոտ զգեստներուն, յօշոտուած ու անդամատուած մարմիններու, ու անգղածեծք կմախքներու, որոնք այնչափ առատ նետուած էին հնձուած արտերուն խորքերուն։ Ողորմելի մտայնութիւն... ու ինչքան տխմարութիւն չգտնալ և չգոհանալ կեանքին հնարաւոր գոհացումը ու լիացումը երկնապարգեւ ու բնութենապարգեւ բարիքներու ճոխ լիութենէն, այլ աչք տնկել իրենց նմաններուն քրտնավաստակ դատանքներուն և աշխատանքներուն արդիւնքին, ու յագուրդը գտնել իրենց անկուշտ ախորժակներուն, մինակ՝ մարդու արեան հեղումին մէջ. քանի՜ կը մտնենք Միսիս, այնչափ խռովիչ ու յուզիչ տպաւորութիւններու

մէջ կը թափառինք ու կը թաղուինք, զի դաշտի համայնապատկերին մէջ դուրս ցցուած սեւ սեւ կմախքները՝ քանդուած ու քայքայուած ագարակատուներուն, որոնք դեռ հնոցներու նման կը մխան դուրս տալով շատ անախորժ բոյր մը, խառն մարդկային խանձման բոյրերով։ Ասոնց շուրջը ամէն կեանք ու կենդանութիւն մեռած ու մարած է, ու ամէն գոյութիւն ու հարստութիւն փճացած...։ Ի՜նչ աւեր ու ի՜նչ արիւններ ու ի՜նչ ահաւոր տեսարաններ, ու այս խոշոր արհաւիրքը լլկուած ու լքուած աւերներուն... ու այդ ցից ցից ու երկինքն ի վեր բացուած կիսափուլ պատերուն առջեւ կ՚զգաս, կը մտածես ու կը սրտմտիս, ու ասոնց ի տես աւերումի, ջնջումի ուրուականը՝ որ բոլոր ճոխ վայրերն ալ կոխկրտելով անցեր է ու իր քառասմբակ վազքին մէջ, ամէն դի քար ու քանդի բուք ու բօրանը անցեր է անխղճօրէն ու բրտօրէն։ Սրբինացած գետն ալ տխուր լացերով կը հոսի կը գնայ, ո՛չ երէկուան հպանքը ունի, ոչ հնաւուրց փառայեղ վազքը, ու ան գաղտ ու խորհրդաւոր լռութիւնով մը դէպի ծով սահում մը ունի, իր ծոցին ունենալով նոճի հասակներ արդենի արանց ու նազենի կանանց, որոնք որկրամոլ ձկանց կեր ու կուլ պիտի ըլլան... աւա՜ղ։

Կը հասնինք Միսիս ու գետեզրի պանդոկին մէջ քիչ մը հանգիստ կ՚առնենք, հոն ալ միեւնոյն դժնէ դաժան դէմքերը կատղած խուժանածիններուն։ Վեր պիտի բարձրանանք քաղաքը ու ո՛չ մէկս քաջութիւն կ՚ունենանք առաջ նետուելու, զի ի՜նչ սիրտ ծակիչ տեսարաններ են որ զմեզ անգամ մըն ալ պիտի լացնեն. յայտնի է արդէն Հայոց թաղի մեռելային լռութիւնը, ու կիսաքանդ հրդեհուած տուներու սեփ սեւ չարաշուք պատկերը, որոնք մէն մի վայրկենի բիւրաւոր հին ու նոր ցաւեր է որ կ՚արթնցնեն...։ Լկտի ու խենէշ նայուածքները կը պատենք, բրգացած աւերակոյտերը կը ճեղքենք ու կը հասնինք Եղեռնի և եղեռնագործութեան թատերաբեմին... ու հո՛ն մէն մի քայլի առջեւնիս կը ցցուի արեան ծարաւի վամպիրներու ոճրագործութեան նմոյշները անցքերու մէջ,

տուներէն ներս ու տանիքներուն վրայ։ Օ՜, սիրտ բզքտող· ծակծկող պատկերներ, ցնցող ու վրէժի հովեր ծնող նկարներ ու տեսարաններ... ու դեռ այդ չորքը աւերածութեան՝ իր մահատիպ տիպովը կարծես հպարտ, իր սարսուռաժխոթ կեցուածքովը սոնք, ո՛չ մեր աղիողորմ նայուածքին կը շիկնի ու կ'ազդուի, ո՛չ մեր սրտի արիւնլուայ վիճակէն կը յուզուի և ո՛չ ալ մեր հոգեկան խռովքէն կը սարսայ, այլ կը կենայ այնպէս բուռն բողոքներով դէպի 20րդ դարը ու մեզի...։

Տունէ մը ներս կը մտնենք ո՛չ մի հայորդիի հանդիպած, ու միայն կը լսենք անգղներու խռպոտ կռինչը. օ՜հ, ի՜նչ խուժդուժ, ի՜նչ քստմնեցուցիչ երեւոյթներ ու իրականութիւններ. մարդկային կեանքոտ ու կարմրոտ արիւններ պատերն ողջոյն լուացեր են, յատակներ ներկեր են ու ճեղքուածներէ վար գծեր ու բծեր ամէն սպիտակութեան վրայ ու սանդուխներէն մինչեւ բակերը ու այդ տանը մէջ 17 մարդեր է որ կը մորթուին ոչխարներու նման... փճղկած ու հեկեկուն դուրս կուգանք ու քայլ մը անդին մեր հիւանդապահուհին է որ արձանացած կը մնայ, կը ձայնենք, կը կրկնենք, ան քարացած մնացած է, կը հասնինք իր մօտ, չարունակ արցունք է որ կը թափէ ու լաթի կտոր մըն է որ կը լուայ ու ամուր ամուր կուրծքին կը սղմէ կարծես կենդանութիւն տալ կ'ուզէ. այստեսարանին առջեւ մենք ալ կ'արձանանանք։ Վեց ամսու տղեկի մը Արիւնոտ շապիկն է առիկա, որ գտած է այնչափ նուրբ տանթէլներով եզերուած ու հիմակ համակ արիւնով ներկուած...։ Խե՜ղճ տղեկ, երէկ որ կեանք ունէր այնչափ անգին, կուրծք մը որչա՛փ անոյշ, հապա աչուկներ բացէի ու դէմք մը լուսնկայի, ու որչափ նուաշ ու անուշ կը ծծէր մօրկան կուրծքը ու մայրիկն ալ քանի՜ քնքուշ համբոյրներ կը դրոշմէր անոր արեւ ճակտին ու հիմակ ան կերծեծք եղած անգղներուն ու մայրիկն ալ քանի՛ լիրբ ու լպիրշ նայուածքներու առակնչաւակի եղած ու երկուքը մէկէն կորսնցուցած պատիւն ու տղեկը ու միայն արիւնոտ շապիկը, մնացած այդ ծաղկէ ամանը, որուն մէջ ծաղիկը իր փթթումին մէջ թառամած, իր ծաղկումին մէջ

թօշնած, վայրի վայրագ գազանի մը գիշակերի մը կերն եղած. ու հիւանդապահուհին դեռ կուլար, եւ աղուոր մասունքի մը պէս ծալլիկ ու ծրարիկ այդ շապիկը սեղմեց իր կուրծքին, արդեօ՛ք կենդանութիւն տալու յոյսովը...։

Արիւնոտ շապիկը ամէնս լացուց ու այն օրէն ցայսօր իր տխուր յիշատակը մեր մէջը կենդանի պահուած է ու պիտի մնայ։

Գ. Ծ. ՎՐԴ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

Սթօյանէ Ռուսէֆ
Վառնայի Հայասէր Երեսփոխանը

Աշնան Գիշեր

Գիշերն եկաւ. մութ է երկիրն համօրէն.
Երկինքին մէջ ա՛լ չի վառիր աստղ մ'անգամ.
Խոր ալքերէն սեւ անհունին՝ տրտմօրէն
Կ'եղերերգէ՛ յաւերժապէս հով մ'անկա՛մ:

Հըսկայ ծառերն, հեծեծանքով, դէպ երկին
Կը տատանեն գըլուխներնին դալկադէմ
Կը մըռընչեն անսանձօրէն՝ մոլեգին
Ալիքներն ալ յարձակելով ժայռին դէմ։

Մարդ կը խորհի թէ այդ ջուրերն ահագին
Հոգեխռով մերկ ծառերո՛ւն կը խօսին,
Որոնց մէջէն խոնարհաբար՝ կոհակին.
Իր պատասխանն իսկոյն կուտայ հէ՛ք սօսին։

Ծառերն ինչո՞ւ տառապագին կը հեւա՛ն,
Ինչո՞ւ կ'եռան ջուրին այդ լացն ու փրփուր.
Այդ աւազներն, այո՛, կեանքի ու մահուան
Յաւերժական լալօններն են տխրաբո՛յր։

Ծառն ալիքին կը գանգատի՞ արդեօք, թէ
Անկարեկիր փըչումներով խօլ քամին՝
Խարտիշահեր տերեւները կը կապտէ;
Բոլորովին մերկ թողելով իր մարմին:

Ջուրը՝ ծառին արդեօք տըրտո՞ւնջ մը կ'ուղղէ,
Թէ խիստ ձըմեռն ընդհուպ պիտի յամառի՝
Իր յուսափայլ զանակները բիւրեղէ
Վերածելու միապաղաղ մարմարի:

Կսկըծագին հառաչներով միշտ առլի,
Խորաքախիծ քու հոգւոյդ մէջ, ո՛վ հէք մարդ,
Ձայն մը կայ, որ կը կողկողի՝ աւելի՛
Տըխուրօրէն, քան այդ տարրերն հոգեմարտ:

Թէ որ քամին կը կողոպտէ գաղտնօրէն
Հէք ծառերուն պերճ զարդերը ամառի,
Պէսպէս վիշտեր՝ քու հոգւոյդ ալ կամարի
Յուսափետուր երազնե՛րը կը խորեն:

Թէ կուլայ ջուրն, որ ցուրտը զինք կը կապէ
Մահասարսուռ սառ զօտիովն երկայրի,
Խորհէ՛ կեանքի խոր ձըմեռին, ուր, բաբէ՛,
Քու ճակատդ ալ այդպէս պիտի ա՛լ սառի՛։

Բայց տերեւներն իսկոյն պիտի ընձիւղին,
Գարունն երբոր վերադառնայ այս աշխարհ,
Ինչպէս որ ա՛լ պիտի դադրին սեգ ուղխին
Կուրծքէն ժայթքած այդ տրտունջներն ու աշխա՛ր։

Իսկ այն ձըմեռն, որ կը պատէ անդարման
Աղէտներով՝ մարմինդ հալա՛ծ ու տըկար,
Ո՛չ վերջ ունի եւ ո՛չ ալ գէթ մէկ սահմա՛ն.
Արեւապերճ ամառն երբե՛ք ա՛լ չի գար:

Ձեռդ այդ տերեւն իյնալով վար, զո՛ւր շիրմին
Մէջ կ'սպասես, արշալոյս մը չի՛ վառիր.
Կը սառիս այդ ջուրին պէս. բայց քու մարմին
Ա՛լ մըշտապէս հոտ կը ննջէ անյարի՛ր։

Ո՛վ հէք էակ, իբրեւ անցորդ մ'աշխարհէ,
Մըտածէ՛ քու անձիդ վըրայ մեծ բայց սին,
Եւ մերթ ընդ մերթ հասունօրէն դուն խորհէ՛
Մահուան դըժնէ հանելուկի՛ն ալ մասին։

Հողին ներքեւ եղողներէն եւ ո՛չ մին
Այդ գաղտնիքը հաղորդած է պատանքին
Զի «Կեանք կամ մահ» առեղծուածի լուծումին
Իմաստութիւնն՝ իրե՛ն պահած է Երկին։

Մ. ԻՍՊԻՐԵԱՆ

ԱԲՐԱՀԱՄ ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆՑ
ՇՈՒՇԵՑԻ

Գուրանի Ա. Հայթարգմանիչը

Գերմանական ընկերութեան մը կողմէ 1895-7ին Վառնա գացած եւ Հայ գաղթականներու մեծագումար նպաստներ բաշխած է նոյն ընկերութեան կողմէ։ Բացած է նաեւ դարմանատուն մը, հայ բժշկուհիի մը տնօրէնութեան տակ։

Թիֆլիզի մտաւորական ուժերէն Տոքթ. Ն. Կարնկանեան

ԹՈՐԹՈՒՄ ԳԱՒԱՌԸ

ԿԱՄ

ԹՈՐԹՈՒՄԻ ՁՈՐԸ

Ներկայ Թորթում անունը կրող գաւառը կամ ձորը (ամբողջ գաւառը կը գտնուի մեծ ձորի մը աւազանի մէջ) կը գրաւէ պատմական Հայաստանի Տայոց նահանգի Ոքաղէ և Ազորդաց-փոր գաւառները։ Կարի ի հիւսիսային կողմը բարձրացող Խաչափայտի կամ Դումլիի լեռնակոյտը ջրամբարն է՝ իր արեւելեան և հարաւային կողերէն վազող ջրերով Եփրատի. իսկ հիւսիսային աղբիւրները՝ Թորթումի գետին, որ մէկ վտակը ըլլալով Օլթիի գետին՝ ճիւղն են Ճորոխի։

Եփրատի ակէն (բուն Խաչափայտ կոչուած ակէն) հազիւ կէս ժամ դէպի հիւսիս՝ ջրաբաշխն է Եփրատի և Թորթումի գետին։ Ասկէ կ՛սկսի Թորթումի ձորը նախ բազմաճիւղ. որոնք յետոյ միանալով կը կազմեն բուն ձորը, որ միշտ դէպի հիւսիս պահելով իր ուղղութիւնը կը յանգի Ճորոխի։

Թորթումի ձորը հետաքրքրական է քանի մը տեսակէտով։

Նախ Երկրաբանական։ *Խաչափայտի բարձունքէն* (2500 *մեթր. բարձր ծովէն) մինչեւ Ճորոխ շատ կարճ տարածութեան մը վրայ ահագին անկում մը կայ։ Ձորի յատակէն հոսող յորդ ջուրը մեծ խորութեամբ կտրեր ու պեղեր է հսկայ լեռները և բացեր երկրի ներքին խաւերը։ Իր ամբողջ տարածութեան վրայ՝ հետիոտն 2 օրուան ճամբայ՝ ոչ մէկ տեղ հովիտ կը ձեւացնէ այլ հազիւ նեղ անցքեր, ուր մարդ ստիպուած է գետի աջ ու ձախ կողմերն անցնիլ և երբեմն նոյն իսկ գետի դաշտէն օգտուիլ ճամբորդելու համար։ Ջրի շինող և միանգամայն քանդող ուժը պատկերելու լաւագոյն օրինակը կու-*

տայ Թորթումի ձորը։ Հոս լերան կողերու վրայ կը տեսնուին որոշ կերպով հողի ու քարերու զանազան խաւերը. հոն ամբողջ հողային զանգուածն լիզուեր ու լուացուեր է թողնելով անագին բարձրութեամբ լերկ ժայռապարիսպները՝ հոս լերան կողին բացուեր են քարացած խեցիներու լեռնակոյտեր, հոն կը փայլին կրաքարի շերտեր։

Խախուլի վանք

Երկրաբանական հրաշակերտ մըն է Թորթումի Լիճը։ Ջուրը իր ստորին հոսանքի վրայ՝ լեցուեր է ձախ կողմը գտնուող Խարսի լերան փլուզումով։ Լեռնային փլուզումներ և անագին տարածութիւններու խաղացքներ շատ յաճախադէպ են այս շրջանի մէջ։ Դեռ քանի մը տարի առաջ Խնձորիկ գիւղը

ամբողջովին ծածկուեցաւ լերան փլուզումով։ Տեղական աւանդութիւնները և երկրաբանական նշանները կը հաստատեն, թէ Խարսի լերան փլուզումը հնադարեան երեւոյթ մը չէ։ Հաւանականաբար 3—4 դար առաջ կատարուած իրողութիւն մը պէտք է ըլլայ։ Թորթումի լճի գոյութեան մասին տեղեկութիւն չկայ մեր հնագոյն մատենագրութեան մէջ։ Փլուզումը արգիլելով գետի հոսանքը, կազմուեր է լիճ մը ձորի երկայնքին։ Բայց լճի մակերեսը բարձրանալով գտեր է իրեն համար նոր հոսանք մը։ Գետի հին դաշտը, որ փլած լերան ստորոտը գտնուելով շատ լեցուած է, այսօր իսկ շատ որոշ կը տեսնուի։ Լճացած ջրի նոր հոսանքը ողողելով լերան վրայի հողային բարձր խաւը՝ հասեր է ժայռային շերտերու և անոնց վրայէն գահավիժելով կը կազմէ Հայաստանի մեծագոյն ջրվէժը։ Պատկերը գեղեցիկ կերպով կը ցուցնէ ջրի անագին զանգուածի փրփրադէզ անկումը։ Արդէն քանի մը վայրկեան հեռաւորութենէ ուղեւորը կը տեսնէ թեթեւ մշուշ մը, որ կը բարձրանայ թափուող կոհակներու փոշիացած կաթիլներէն։ Ջրվէժը ունի 40 մեթր բարձրութիւն և 8-10 մեթր լայնք։ Ջրվէժի բարձունքէն զմայլելի տեսարան մը կը բացուի դէպի հիւսիս։ Փրփրակոհակ գետը լերան կողը ճեղքելով անագին խորութեամբ կապոյտ ժապաւէնի մը նման՝ կ'երկարի դէպի Թեւ գիւղը՝ գահաւանդէ գահաւանդ մռնչելով գահավէժ։ Վարը կէս ժամ հեռաւորութեան վրայ կը տարածուի Թեւ գիւղը ընդարձակ ծառաստանի և այգիներու մէջ թաղուած։ Անգլիացի ճամբորդի մը վկայութեամբ Թորթումի ջրվէժը իր բարձրութեամբ Նիակարայէն յետոյ երկրորդն է։ Լճի երկարութիւնը տեղական նաւակով 2 ու կէս ժամ կը տեւէ իսկ լայնքը տեղ տեղ տասը վայրկեան միայն. խորութիւնը 95 մեթրը Ծխիկ գիւղի առջեւ։ Երկնագոյն կապտութիւնը սեղմուած աջ ու ձախ կողմերէն անմատչելի ժայռապարիսպներու մէջ սքանչելի գեղեցկութիւն մը կը յօրինէ։

Գետը հարաւէն լիճը մտնելով հետզհետէ կը լեցնէ զայն իր տիղմովն ու սիկովը։ Տեղացի ծերունիները այնպիսի տա-

բածութիւններ կը ցուցնեն իր լճի մաս, որ այսօր ծածկուած է մացառներով կամ ճահիճ է և կամ թէ եղէգներու պուրակ։ Բնութեան այս գործողութիւնը շատ կը նմանի մերձակայ գիւղերուն։ Ճահիճներու գոյութիւնը ստեղծեր է տենդի յարմար կլիմայ։ Լճի աջ կողմը քառորդ ժամ հեռու երկրորդական ձորի մը մէջ գտնուած Իս գիւղի մէջ յիսնամ-

Խախուի վանքը՝ կողմնակի դիտուած

եայ մարդ հազուագիւտ է, ինչպէս կը հաստատէին բնիկները։ Ամռան տենդը մեծ աւեր կը գործէ մանաւանդ երբ նկատի ունենանք, որ բժիշկ ու դեղ հոս չտեսնուած բաներ են։ Լճի ստորին հովանքի վրայ ձախ կողմէն կայ Ծխիկ գեղեցիկ գիւղը ամբողջովին թաղուած մրգաստանի մէջ. ունենալով շատ ա-

առողջ օդ և զմայլելի տեսարան։ Յիշենք նաև այն, որ լճի երկու կողմերու լեռներու կողերը ծածկուած են մայրի անտառներով, իսկ լիճը հարուստ է կարմրախայտ և ուրիշ շատ համեղ ձկներով։ Ձկնորսութեան արհեստը անծանօթ է այս բութ ժողովուրդին։

Թորթումի լիճ ու ջրվէժը Եւրոպայի մէջ իրենց գեղեցկութեամբ կրնային տարեկան հազարաւոր զբօսաշրջիկներ գրաւել. բայց հոն բացի պատահական ճամբորդներէ ոչ ոք գիտէ անոնց գեղեցկութեան մասին։

Թորթումի ձորը հետաքրքրական է ազգագրական տեսակէտով։ Թորթումը Հայաստանի այն գաւառներէն է, ուր տեղի Իսլամը գործեր է իր կատարեալ զօրութեամբ, որու կամքն ու հրամանը չէ սահմանափակուեր ոչ մէկ բանով. ուստի յաջողեր է ամբողջ Քրիստոնեայ ժողովուրդը՝ Հայ և Վրացի Մահմէտականացնել։ Ամբողջ գաւառի մէջ միայն չորս հայաբնակ գիւղ կայ, որոնք վերջին տարիները հաստատուեր են, իսկ միւս բոլոր գիւղերը՝ Թուրք են՝ մեծ մասամբ հայութենէ դարձած։ Գիւղերու անունները՝ ինչպէս են Տիքոր, Պէտքար, Գեղիկ, Ձնկաջուր, Մեղուջուր, Աղջրիկ, Ագբրիկ, Խնծորիկ, Սխտորուտ և այլն և եկեղեցիները լաւագոյն ապացոյցներն են նախկին ժողովուրդի ազգութեան. ասկէ զատ իրենց պարտէզներու, կալերու և ամարանոցներու Հայ անունները անգամ պահպանուած են, որ կը ցուցնէ, թէ ժողովուրդը չէ փոխուած։ Ժողովուրդի տիպը դեռ մնացեր է մաքուր և շատ նուրբ ու գեղեցիկ է մանաւանդ իգական սեռը։

Աւանդութիւնը կը հաղորդէ, որ այս դարձը կատարուեր է Լալա փաշայի օրով, որ Կարինի կուսակալն էր, ԺԿ. դարուն։ Կարինի մէջ փաշան իր անունով մզկիթ մը թողեր է, ու կանգուն կը մնայ ցարդ։

Արդէն յիշուեցաւ, որ Թորթումը կը գրաւէ Տայոց աշխարհի Ոքաղէ և Ազորդաց-փոր գաւառները։ Պատմական յիշատակարանները ա՛լ աւելի ուշադրութիւն կը հրաւիրեն դէպի Թորթումը։ Ոքաղէ գաւառը կը գրաւէ ձորի կէսէն դէպի վեր

մինչև խաչափայտի սահմանը։ Պատմութեան մէջ ան կը յիշուի Վահան Մամիկոնեանի ապստամբութեան ժամանակ։ Ղազարի յիշած Գեղեցիկ և Վարդիչէն գիւղերը մինչև այսօր դեռ կը պահեն իրենց անունները։ Տայոց աշխարհը ընդհանրապէս Հայաստանի ամրագոյն և դժուարամատչելի կողմերէն է և Հայ ապստամբները նեղ օրերուն միշտ ապաստաներ են այս գաւառներուն ձորերն ու անձաւները։ Թորթումի գլխաւոր

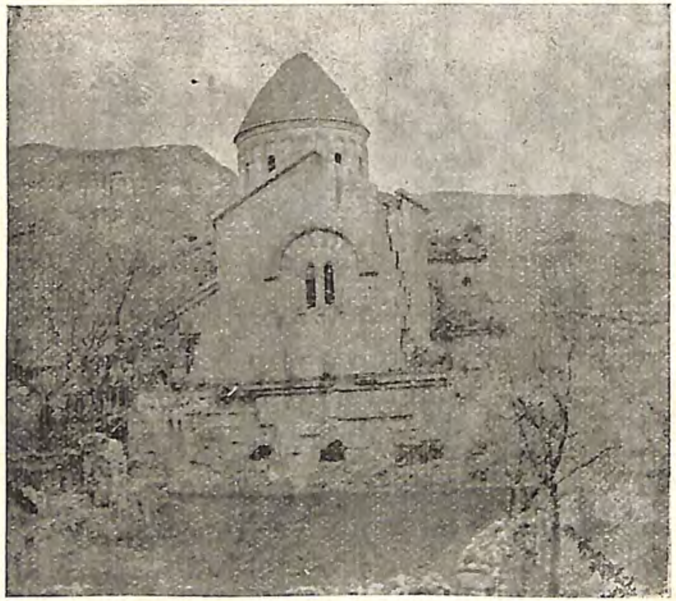

Խօշքի վանքը

ձորի մէջ աջ ու ձախ կողմէն միացող երկրորդական ձորակներու մուտքը մինչև այժմ ալ կը կոչուի «դուռ»-«գափու»; այսպէս «Բոխայի դուռ», «Վիխկի դուռ», «Ապանեսի դուռ» եայլն։ Արդարև այս կիրճերը բռնուելով ձորը կը գոցուի և ուրիշ կողմերէ կարելի չէ ներարշաւել։

Ձորը վերէն վար լի՛քն է քարաժայռերու վրայ կառուցուած բերդերու աւերակներով։ Ձորի վերին մասի մէջ ահա՛, բուն Թորթումի բերդը, որու անունով կոչուած է և ամբողջ գաւառը։ Հսկայ քարաժայռ մը կը բարձրանայ ձորի մէջտեղը։ Ժայռի ահագին բարձրութեան վրայ կանգուն են դեռ պարիսպները։ Հոս ջրամբարը, հոն բերդի մատուռի աւերակը։ Ժայռի բարձունքէն դէպի գետ սանող ներքնուղին տեղ տեղ բացուած՝ կուգայ հաստատելու այն հանճարեղ մտքի և զօրաւոր կամքի ներկայութիւնը, որ իրեն ապաստան ընտրեր է այս ժայռաբլուրը։

Դրացի ձորի մէջ է՝ Արևելեան կողմէն Նիխախի բերդը բուսած անմատչելի ժայռի մը կատարը։ Ճամբորդը զուր անոր շուրջը կը դառնայ արահետ մը գտնելու, վեր մագլցելու համար։ Բնութիւնը կործաներ է բոլոր մատչելի մասերը։

Ահա՛ և Ընկուզեկի բերդը ծիծեռնակի բոյնի պէս փակած ժայռի կողին։ Գողտրիկ ու փոքրիկ կառուցուածք մըն է։ Տեղի անմերձենալի ըլլալը զերծ պահեր է աւերող ձեռքերէ այս գեղեցիկ հնութիւնը։ Եւ այսպէս ամէն քայլափոխին բերդի աւերակ մը, հնութեան մնացորդ մը կուգան յիշեցնելու ուղևորին այս լքուած ձորի երբեմնի շէն ու ծաղկած վիճակը։

Հա՜պա հոյակապ վանքերը . . .

Թորթումի ձորը իր ձորակներով ու խորշերով ահագին պահարան մըն է վանքերու ու մատուռներու։ Բայց անոնց մէջ ամենէն նշանաւորները են Խախուլի և Խօշքի վանքերը։ Թորթում այցելող ամէն ուղևոր անպատճառ ուխտի պիտի երթայ տեսնելու այս զոյգ մը Հայ ճարտարապետական հրաշակերտները։

Գլխաւոր ձորի միջին հասանքի վրայ՝ ձախ կողմէն կուգայ երկրորդական ամենէն մեծ ձորը Վիխկ, որ տեղացի Թուրքերը կ'անուանեն Քիւչիւք տէրէ, համանուն գիւղով և գետակով։ Գլխաւոր ձորէն ներս խոտորելով՝ «Վիխկի դռնէն» ներս կը մտնէ ուղին և ժամ մը մրգաստաններու մէջէն ձորն ի վեր բարձրանալով կը խոտորի աջ դէպի լայն դաշտ ունեցող

ուրիշ ձորակ մը։ Ձորի ձախ եզերքին թառեր է Խախուս գիւղը, որուն մէկ թաղը քառորդ ժամ դէպի վեր կը գտնուի, հոս է հռչակաւոր եկեղեցին, որ իր ամբողջութեան մէջ շատ լաւ պահպանուած է։ Խաչաձեւ եկեղեցին կաթուղիկէն պսակուած է յաղթ ընկուզենիներու ստուերով։ Պատկերը կը ներկայացնէ գմբէթը և արեւմտեան թեւը։ Պատկերի մէջ եկեղեցիի տանիքի վրայ կեցողը նորընտիր Պատրիարք Զաւէն արքեպիսկոպոսն է. «Հոս պիտի կենամ իբր ժառանգ այս սրբավայրին», վերէն կ'ըսէր աղերս գրողին, երբ ես քառակով կը լուսանկարէի։

Այիր կամ Այեր

Բագրատունեաց բերդաժայռի վրայ աւերակ եկեղեցի

Աջ կողմի սիւնի վրայ կան Հայերէն այս տառերը— «ՍԲ Գ ՁԺԷ», զոր Հ. Ներսէս Սարգիսեան կը կարդայ «Սուրբ Գրիգոր Հայոց թուին 317=868 փրկչական»։ Վրաց պատմութեան մէջ կ'ըսուի թէ Խախուլի եկեղեցին շինողն է Վրաց Իշխան Բագարատի որդի Դաւիթ Կիւրապաղատ (876—881)։

Եկեղեցին այժմ վերածուած է մզկիթի և այս պարագան անաղարտ պահեր է այս ճարտարապետական գործը։

Երկրորդ տաճար մեծ և հոյակապ և դժբախտաբար բոլո-

տովին քայքայման դատապարտուած եկեղեցին է Էօշքի վանքը։ Ամէն կողմերէ լեռներով շրջապատուած լեռնալանջի մը ստորին մասին վրայ կառուցուած է այս վանքը։ Ընկուզիկ գիւղի ձորէն բարձրացող ուղեւորի առջեւ լերան բարձունքէն կը պարզուի սրտագրաւ տեսարան մը։ Հարկէւորի լեռնաշղթայի մէկ բազուկը արեւմտեան կողմէն երկարելով

Թորթումի Ջրվէժը

ապաստան քարայծի ու արքայակաքաւի՝ կ'անցնի հիւսիսէն և կը վերջանայ հարաւ արեւելեան կողմը քարաժայռի Տիտանեան լեռնապարսպով մը․ հարաւ արեւմուտքէն կը պատէ Ընկուզիկի լեռը և կը հասնի արեւելեան քարաժայռի պարիսպին, որոնց մէջէն նեղ անցք մը բացեր է հեղեղատը։ Ընդար-

ձակ այս միջավայրը լայնանիստ Ծառաստան մը կը ձեւացնէ, ուր իրար կը խառնուին լեռնէն իջած անտառը եւ վանքի գիւղի մրգաստանները ։ Այս կանաչութեան մէջէն կը բարձրանայ յաղթ կաթուղիկէն հնօրեայ վանքին ։

Խօշքի վանքը Հայաստանի ամենախոշոր վանքերէն մէկն է, շինուած Թ. դարուն Բագարատ իշխանի մը ձեռքով ։ Եկեղեցիի հարաւային պատի արեւելեան մասի արտաքին երեսի վրայ դեռ կ'երեւի բարձրաքանդակ՝ Շինարար իշխանի պատկերը բնական մեծութեամբ իր հետեւորդներով ։ Իշխանի ձեռքի մէջ կը գտնուի եկեղեցիի պատկերը ։ Բայց բարբարոսութիւնը հոս ալ իր կնիքը ցուցադրեր է, խորտակելով եւ փորփրելով այս գեղարուեստական արտադրութիւնը ։

Յիշատակարանները գրուած են Վրացերէն եւ կարմիր թանաքով, որոնք արդէն շատ տեղ բոլորովին եղծուած եւ անընթեռնելի են ։

Հսկայ շէնքը խարխուլ է արդէն. արեւմտեան թեւի ամբողջ տանիքը ինկած է. մեծ Կաթուղիկէն կանգուն կը մնայ չորս սիւներու վրայ յենած. բայց արդէն սրտէն վիրաւորուած հսկան վարկեանէ վարկեան կրնայ կործանիլ ։ Հարաւային ճակատը դեռ անաղարտ է իր հիանալի քանդակներովը ։ Եկեղեցիին մէջ հարաւ արեւելեան անկիւնը տեղացիներ գռեհկատեսիլ պատով մը զատեր են իրենց աղօթարան դարձնելու համար, որը կարծէք թանկարժէք կերպասի մը վրայ աղտոտ քուրջի կարկտան ըլլայ ։ Դրան առջեւ կալատեղն է մոլլային, իսկ մէջի պարապ մասը՝ որայի մարագը ։

Օշքի վանքէն մինչեւ լճի հարաւային ափը 1 ժամու ճամբայ է հետիոտն ։ Վանքի լեռնային օդը շատ առողջ է եւ չազդուիր Լճի ճահիճներէն ։

Թորթումի ձորը Կարինի մրգաստանն է ։ Ամբողջ ձորը բացի լեռնային փոքրիկ մասերէ, լեցուն է ամէն տեսակ պտուղներով, խաղող ու թուզ չունի, թէեւ որթը կրնայ յաջողիլ, որովհետեւ ուր որ տնկեր են յաջողեր է ։ Խաղողի այգիները կ'սկսին Ջրվէժի դիմացը գտնուող Թեւ գիւղէն եւ կը շարունակուին դէպի Ճորոխի հովիտը ։ Թորթումցի թիւրքը կը մեծնայ ու կը մեռնի, Թորթումէն Կարին տանող ճամբուն վրայ, իր իշուկի ետեւէն վազելով ։

Լքուած Թորթումը Հայ աշխարհի ու պատմութեան մէկ

Բագրատունեաց բերդաժայռի վրայ մզկիթ

փոքրիկ օրինակն է՝ մոռցուած Հայաստանի ընդհանուր պատմութեան մէջ ։ Հոն ճամբորդողը միայն կը ճանչնայ ու կը հիանայ բնական գեղեցկութիւններու եւ մարդոց ձեռքով շինուած հին հրաշակերտներու վրայ ։

ՄԵՍՐՈՊԻ ՈՒԽՏԸ

Գիշեր մ'աշնան, երբ դալկահար պարտասուն,
Երկու նզովքի մէջ լուռ՝ բաղդին դէմ նսեմ,
Հալածական կը տօնէր Հայն իր լեզուն,
Եւ իր անմահ տառերուն գիւտը վսեմ,
Խռովեցաւ հայ դիւցազանց քունն ալ դժխեմ։

Օշականի տաճարին մէկ անկիւնն ուր
Կը հանգչին սուրբ ոսկորները Մեսրոպին,
Հայ դիւցազանց ուրուականներն տխուր,
Քակած իրենց դարաւոր մութ պատանքնին,
Նահապետին շիրմին վըրայ կը թափին։

Լուսաւորած վայրկեան մը վիհն ուր ինկան,
Իբր հառաչուած կայծակներն հայ գիշերին,
Անձնիւրն ունի տրտունջք շեշտ մը լալկան
Առ Նահապետն հանգչած փառքին մէջ խորին,
Առ Մեսրոպ որ հիւսած է կուռ լեզուին։

Դիւցազներուն մէջ ամէնէն դեռատին,
Ան որ կեանքին տենչն ունի դեռ բոցակէզ,
Իր գոռ շեշտով կը դղրդէ խորն անդունդին,
Եւ վեր առած Մեսրոպի հողն ու բեհեզ,
Մեծ ծերունւոյն կը խօսակցի ան այսպէս.

«Սո՛ւրբ ճգնաւոր, երկրի վըրայ՝ այս պահուն
Քեզ կը տօնեն, և կոչնակներ կախօրբուն
Իրենց թինդով կը թափանցեն աճիւնդ ուր
Դեռ կը յածի քու մեծ տեսիլքդ ըղձայլուն,
Յաւիտեաններ արժող գաղտնի՛ք տառիդ հուր։

«Մտածման Դիւցազն, պատճա՛ռ Լոյսի և Միութեան,
Տանջանաց Ազգն յաւերժացնող՝ դո՛ւն միայն,
Զի տառդ անձնիւր սիրոյ սափոր մ'է ոսկի
Ուր մեր իղձերն, ուր մեր արցունք թափուած կան
Աւելի՛ վառ քան մորենին Մովսէսի։

«Մեր պաշտումի տաճարներն երբ կ'իյնային
Կըրակին տակ մեր դարաւոր ոխերմին,
Ո՛վ Մեսրոպ, ի՛նչ քաղցր էր, սիւնի մը յեց դեռ,
Աւերքէն վեր՝ ըմպել տառերդ երկնային
Ու՝ այնպէս փակել վերջին անգամ մեր աչքեր։

«Եւ որպէս զի հառաչքն հայուն չը կորսուէր,
Մի՛շտ մոռացման մամուռէն և կրակէն վեր՝
Ըլլար անհուն ինչպէս մռնչիւնն ովկէանին.
Մե՛ծ Մենակեաց, հարկ էին լոյս քու տառեր
Որ բազմութիւնն անճառ Մի՛ութեան ձեւէին։

«Սա՛ անջրպետն ըսպաննեցի՛ր դուն մէկէ՛ն,
Աղաւնիի փետուրով մը լուսեղէն,
Եւ մագաղաթդ ըրիր տաճարն Հայութեան.
Խորաններուն, շիրիմներուն վըրայէն
Պիտի կարդայ մեզ պատմութիւնն, յաւիտեա՛ն։

«Սակայն, ափսո՛ս, մենք դիւցազներս անցանք
Առանց բաղդին կեցընելու սե՛ւ յորձանք.
Հայուն մտքին զօր, ո՛վ Մեսրոպ, վերծընար,
Հա՛րկ էր նախկին մարմինն ազատ, անվտանգ,
Զօր կերտել, ա՛հ, ցարդ եղաւ մեզ անհընա՛ր։

«Մատեանին հետ հարկ էր մեզ կեա՛նք լիօրէն,
Հա՛րկ էր վանե՛լ աճիւնն անարգ՝ մեր տունէն,
Կտրե՛լ բոլոր արիւներանգ սուրեր վառ
Նո՛յն այն բաղկաց վըրայ որ մեզ կը խեղդեն —
Զի գըրելու համար հարկ է ձեռք մ'ազատ։

«Տառերուդ հետ որ դրոշմեցին Ես մ'Հայուն,
Հարկ էր շրթունք, ո՛չ ծայրատուած կամ տժգոյն,
Այլ Հայութիւնն որոտացո՜ղ վա՛րդ շրթունք.
Քերականիդ համար հարկ էր մայր մ'արթուն,
Տաք բուխերիկ մ'և օրօրոց մ'անարգուն,

«Իզո՜ւր թափած ենք մեր վերջին արիւնն հուր.
Մի՛շտ օրրոցներն են արիւնլուայ կամ թափուր,
Հայ դաշտօրայքն ա՛լ աքաղաղ մը չունին
Եւ առտուներն իրիկուան պէս են տխուր.
Մշուշ մ'է միշտ խամձո՛ր փառքը Մասիսին:

«Եւ ողբւարն ամենուրեք կը տիրէ.
Լռութի՛ւնն է կարմիր, խոժո՛ռ, կապարէ,
Որ անդունդին լռութեան հետ կը մրցի,
Տառերուդ մէջ ագռաւն ու բուն նստեր է,
Հայ կոթողներն իսկ ծա՛ղր մ'են հոն կտուցի:

«Եւ այժմ եթէ նոր դիւցազներ չը փութան
Շարունակել մեր սուրբ գործը փրկութեան,
Պիտի մօտին պիղծ ձեռքեր հայ Մատեանին,
Իբր յիշատակ միա՛յն պիտի քրքրեն զայն,
Երբ ալ կորա՛ծ ըլլայ Հայուն ձեռքն յետին:»

Լռեց դիւցազնն, արձանացած տխրութիւն,
Եւ իր վանկեր կրկնեց ամէն մէկ անկիւն
Գերեզմանոցին ուր նահապետն հանգչած կար.
Սակայն Մեսրոպ խլեց յանկարծ լուռն անհուն
Եւ պատասխանն այսպէ՛ս գոռաց. «Մի՛ վախնար:

«Որդեակս, որդեա՛կս, իմ քառասուն գիշերներս
Որ տառերն հայ նըշուլեցին հոգւոյս ներս,
Քրտնեցան մէջս արշալոյսին համար միայն,
Եւ արշալոյսն ունի արեան գոյն ու ձայն...
Փառքով ինկաք, ո՛վ վիրաւոր արծիւներս:

«Իսկ թէ հարկ է որ ձեր որդիք ալ իյնան
Մի՛ խըռովիք, ո՛վ Դիւցազներ Հայութեան,
Թո՛ղ վերջին Հայն իր երակները բանա՛յ,
Եւ իր արեամբ գրէ՛ անունն յաղթական,
Զի հայ տառերն Յաւերժին ձայնն են անմահ:»

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳՈԼԱՆՃԵԱՆ

(Գիրի մեծ Յոբելեանին առթիւ, Ռոպէրթ Գոլէժի սրահներուն մէջ արտասանուած):

Նորակառոյց Ներսէսեան վարժարանը, Թիֆլիզ

ԵՐԱԶ ՄԸՆ ԷՐ

Մայր նոճիներու շուքին տակ՝ տարի ես կախարդ երազս, իր ակունքին մեղմօրէն հծծելու համար իմ սէրս, իմ կեանքս, իմ հաւատքս. ու արեւը իջաւ սիրտիս վրայ իր գաղջ ճառագայթներով։

Խուսափուկ ստուերները թրթռացին, դողացին ու մարեցան, ու ես ըսի կախարդական երազիս թէ կը սիրեմ զինքը յաւիտեան։

Դողացի սակայն, որովհետեւ յաւիտեանը մահուան չափ անողոք և դարերու չափ երկար թուեցաւ ինծի։

Եթէ միայն զինքը սիրէի յաւիտեան։ Ցնորանք մըն էր ատ իմ ըղձավառ սիրտիս համար. վասն զի, գարունը նոր յոյսեր, նոր սէրեր, նոր խանդեր պիտի բերէր։

Ու ես վախցայ որ կը սիրեմ զինքը յաւիտեան։

Գաղջ արեւը բարձրացաւ վեհափառօրէն, ու սգապատ նոճիները՝ ջուրին տարփանքովը գինով երազեցին՝ յոյլ, գըլխահակ։

Ամբողջ օր մը, նոճիներու շուքին դողդղանքին տակ՝ գինովցաւ իմ սիրտս այդ երազէն։

Ու երբ իրիկուան դէմ, յոգնաբեկ՝ լքեցինք անտառակը, զգացի թէ, խորունկ վէր մը կը բացուէր սիրտիս վրայ։

Լքուած ու մամռապատ գերեզման մըն էր այլեւս ինծի համար, առտուան արեւին մէջ ծնած ըղձանքս։

Ու երազելով, խռովուած, փակեցի աչքերս։

Պէշիկթաշ

Վ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

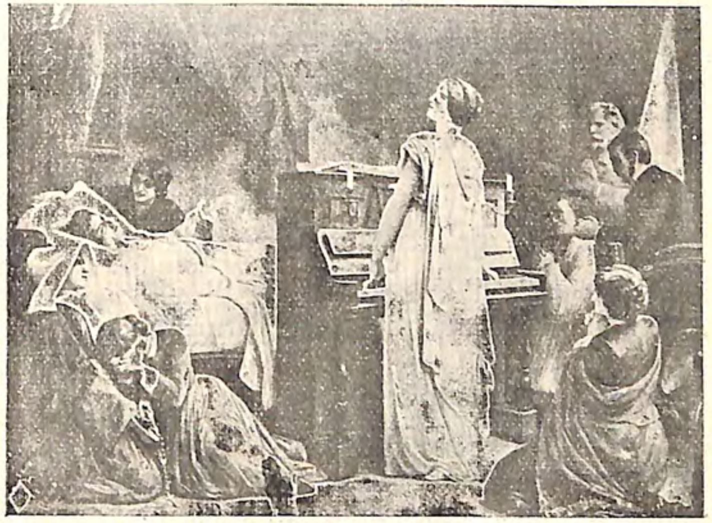

Ֆ. ՊԱՌԻԱՍ. — Շոբէնի մահը

ՇՈԲԷՆԻ ՄԱՀԵՐԳԸ

Ցաւի տրտում հեծքեր են որ կը լսուին
Անրջայոյզ հոգիի մը ալքերէն,
Թախծոտ երգ մը անդրշիրմի ողբագին,
Որ կը հեծէ միօրինակ, դառնօրէն։

Բայց բողոքի ամպրոպ մը մերթ գոռալով
Սպառնացայտ կը փոթորկի յեղակարծ,
Ընդմիջելով այդ յանկերգը հոգեխռով
Որ արցունքով եւ ցաւով է կազմուած։

Յետոյ անուշ մեղեդի մը յամրաքար
Կը թրթռայ, ծփանքի պէս օրօրուն,
Պաղատանքի մրմունջ մըն է տրտմալար,
Որ կ'աղօթէ, կը զալարուի այդ պահուն:

Աղօթքն է ան մահամերձին դալկադէմ,
Ուր ապրելու կարօտախտը տիրական
Աղերսագին կը տրտնջայ մահուան դէմ,
Որ անողոք եւ անգութ է, օ՜հ, այնքան:

Ցաւի տրտում վանկեր նորէն կը լսուին,
Անձկամոլոր այդ հոգիին խորերէն,
Թախծոտ երգը անդրշիրմի ողբագին
Կը հեծէ միշտ միօրինակ, դառնօրէն:

Վերջին հզօր պայքար մըն ալ բողոքի,
Ու անկէ վերջ հառաչանքը յուսաբեկ,
Համակերպած հոգիին որ կը կըքի
Չհասած իր իտէալին ա՛լ երբեք:

Հծծիւնները հեւզհեւտ կը մարին,
Կը յամենան մութ շեշտերով ցիրուցան,
Թաղումն է որ կը կատարեն իր անձին,
Երազներուն սեւ թափօրին հետ անձայն։

[ՀՈԳԻԻ ԵՐԱՆԳՆԵՐ] **Պերճուհի Պարսամեան**

ՔԱՒՈՒԹԵԱՆ ՍԱՂՄՈՍԸ

(ԻՐԱՎԷՊ)

Չորս փլփլկած պատեր, որոնց վրայ կը հանգչի նոյնչափ կիսափուլ առաստաղ մը։ Պատերն անզարդ են, մերկ ու ճեղքուած, և հազիւ խղոտած թղթէ պատուհան մը դուրսի ցողէն ու արեւէն, կեանքէն ու ծիծաղէն նշոյլ մը ներս կը հոսեցնէ։ Աննշան ու թշուառ կա՛ն կարասի մը, քանի մը ցընցոտիներ, երկու կոտրած աթոռ, սեղան մը, քանի մը ճերմըկած լուսանկարներ կը կազմեն սենեակին զարդարանքը։

Այս սենեակին մէջ կ'ապրին ընտանիք մը, մայր մը և երկու պզտիկներ։ Փոքրիկներուն հայրը պանդուխտ է. հազիւ քանի մը ամիսն անգամ մը կենդանութեան և առողջութեան թղթիկ մը կը ստանան։ Զաւակներն իրենց հայրը լուսանկարով կը ճանչնան։ Ամէնէն մեծը հազիւ տասը տարեկան, աղօտ կերպով կը յիշէ իր «հայրիկը», զոր քանի մը անգամ միայն հնչած են իր անմեղ շրթունքները։ Եօթը տարի է որ ընտանիքի հայրը հեռացեր է հայրենիքէն, հեռաւոր երկրի մը անհիւրընկալ գործարանի մէջ աշխատելու, կեանքը փոխացնելու համար։ Կրտսերը ութ տարեկան է, երկու եղբայրներն ալ նիհար, ոսկոր դարձած՝ հրաշքով կ'ապրին։

Մեծը, Հրաչը երկու շաբաթ է որ հիւանդ է։ Մայրը գուրգուրոտ հոգածութեամբ իր մեծ մօրմէն սորված պառաւական դեղերն ու դարմանները կը փորձէ, կը դիմէ դրացիներուն, միջոց կը խնդրէ, բայց անօգուտ։ Միտքէն չանցնիր նոյնիսկ բժիշկի խորհուրդին դիմել։ Ան կը յիշէ քանի մը տարի առաջուան պատահարը, երբ տեղական բժիշկներէն մէկը անգթաբար դուռը կը գոցէր անոր կռնակին։

Եւ յետոյ բժիշկներն ի՞նչ կրնային ընել։ Մայրը՝ աղան կը

վստահի միայն Աստուծոյ, տուողը ինքն է. կրնա՞յ միտքէն անցնել թէ չի պիտի բուժուի այդ անմեղ երախան։

— Ես զուրպա՛ն ըլլիմ անոր ոտացը, անոր գա՛հին առջև... միայն Ան լուցնէ պիտի իմ սրտիս հատորիկը... իմ հոգի՛ս, Տէրը չի մոռնար իր արարածները... ա՛հ, փոշի դառնամ, ուխտատեղիներն իյնամ, մինակ թէ տղիս առողջութիւնը տեսնեմ...։

Օրը տասը անգամ, դուք ըսէք հարիւր անգամ իր չըրթունքներն այս աղերսանքը կը մրմնջէին։ Հոգին կ'այրէր, կը բոցավառէր, աղիքները դուրս կուգային, աչքերը չաքաթներով քուն մտած չէին, բայց միշտ զուարթ ըլլալ կը կեղծէր փոքրիկներուն մօտ, եթէ ինքն ալ յուսահատէր ի՞նչ պիտի ըլլային անոնք։

— Ա՜խ, մայրի՛կ... կը ցաւի... կը մսիմ... ոտներս սառան...

Տղուն հեկեկոցը կը սթափեցնէ մայրը, իր մտածումներէն, որոնց մէջ ինկած՝ չէր կրնար դուրս գալ այդ լաբիւրինթոսէն։ Խեղճ, չքաւոր մայրն ի՛նչ կրնար ընել, որո՞ւն դիմէր, որմէ՞ օգնութիւն աղերսէր։

Այդ գիշեր Հրաչ ցաւի ու տառապանքի անօրինակ գալարումներ ունեցեր էր. չարունակ հեկեկած ու արցունք թափած էր։ Ինք անմեղ մըն էր, հազիւ տասը տարեկան. չէր ճանչցած չարն ու բարին, աշխարհը. միմիայն մանկական տարիներուն մէջ անմեղ չարութիւնով ու խաղերով անցուցեր էր իր օրերը ընկերներուն հետ, որոնցմէ շատ անգամ կրած էր անլուր զրկանքներ, անիրաւութիւններ։ Ծաղրած ու հեգնած էին զինքը, իր զգեստները և կէս օրուան ճաշը, որոնք հազիւ կտոր մը չոր օթեկ հացէ կը բաղկանային։ Հրաչին մայրը այդ կտոր մը հացն ալ իր ճակտին քրտինքովը կը հայթայթէր, հարուստներու մօտ կ'աշխատէր ու տուն կը պահէր։ Հակառակ տասը տարեկանի անմեղութեան ու պարզմտութեան, Հրաչ նկատած էր աշխարհի անհաւասարութիւնը. ու այս բանը կրծող որդի մը պէս կը հիւծէր տղան։ Տան մէջ զրկուած, դպրոցին մէջ զրկուած՝ խաղընկերներուն մէջ ալ

զրկուած ու անիրաւուած՝ ժամանակէն շա՜տ առաջ աշխարհի դառնութիւնները ճաշակել տուած էին իրեն։

Ու օր օրի տղան կը մաշէր, կը հատնէր ժառանգական հիւանդութեան մը հետեւանքով, հիւանդութիւն մը, զոր վերջապէս հասկցած էր թշուառ մայրը։ Դրացիներէն մէկ քանին խնայած էին իրեն յայտնել ահաւոր ճշմարտութիւնը, խընայած էին մանուկին, լեզունին չէր կրցեր իրենց բերնին մէջ դառնալ, քար կտրած պապանձած էին։ Չէին հաւատար որ քանի մը տարուան մէջ, թէև չքաւոր, բայց կայտառ մանուկը կրնար ա՛յդպէս ծիւրիլ։

Հրաչ իր սիրելի մայրիկին աչքերուն առջև կը ծիւրէր, կը գունատէր երթալով։

Այդ օրը մայրիկին համար քիչ մը ապաքինած թուեր էր հիւանդին վիճակը։ Մայրը փափաքեր էր իր ուրախութեան մասնակից ընել նաև Հրաչը, և վերջին անգամ հայրիկէն ստացուած նամակը կ'երկընցնէր անոր. անոր առածին պէս կը մօտեցնէր դեղնած շրթունքներուն ու ջերմ համբոյրներ կը դրոշմէր պաղ թուղթին վրայ։ Աչքերէն հոսող կաթիլները կուգային թրջել, բծաւորել թղթին կտորը, որ պանդուխտ հայրը գրած էր, որուն մէջ կը խոստանար նոր տարիին առիթով քիչ մը դրամ ուղարկել։

Ան ալ արցունքով գրած էր այդ տողերը։ Սիրտովը, հոգիովն ու կամքովը չէր, որ իրեն համար աւելի սիրելի էր քան մեծ քաղաքներու բոլոր հրապոյրները։

Իր բոլոր նամակներուն մէջ դժգոհութեան յանկերգ մը կը լսուէր։ Դժգոհ էր թէ՛ օտարին ջուրէն ու հացէն, թէ ընկերներէն ու մարդոցմէն։ Հայրենի տունը, հայրենի քաղաքն ու մարդիկը, հայրենիքի ընկերներն ուրի՜շ բան էին, ուրի՜շ բան։ Ինչո՞ւ համար անգութ աշխարհը զինքը հեռացուցած էր, զրկած էր այս բոլոր յիշատակներէն ու հոգիի կապերէն, ինչո՞ւ համար այս զոհաբերութիւնը....։

Հրաչ ինքզինքը մոռցած էր այդ վայրկեանին։ Արցունքները կը խեղդէին իր հեկեկանքը։ Մայրը չուտով ճանչցաւ

իր սխալը, և ի զո՛ւր կը պաղատէր թուղթը ետ ստանալ։

— Մայրի՛կ ջան, ի՞նչ եղաւ Հրաչին, հա՞, ի՞նչ եղաւ, չո՛ւտ, չո՛ւտ, չո՛ւտ,

Ու լալու, ողբի ձայն մը եկաւ միանալու Հրաչինին հետ։ Հրաչի ութ տարեկան եղբայրն էր, Արմէնը, որ այդ տեսարանին, ցաւի ու հեծկլտանքի այդ բնական պատկերին առջեւ չէր կրնար քարացած մնալ։ Սիրտը կը փղձկէր, հոգին կ՚արիւնոտէր, ու աղբիւրի նման դուրս կը հոսեցնէր ջերմ արցունքներ, ճիշտ այն երախաներուն պէս, որոնք միշտ պատրաստ են լալու, երբ իրենց մայրն ալ կուլայ։

Պատկերը կ՚ամբողջանար։ Մայրը մէկ ձեռքը երկընցուցած հիւանդ Հրաչին, միւսովը կը փայփայէր Արմէնի գլուխը, գանգուր մազերուն հետ խաղալով։

Սիրուն, գեղադէմ մանուկ մըն էր Արմէնը։ Այդ օրը քիչ մը աւելի շատ չարութիւն ըրած էր, և մայրը խոստացած էր անոր, Կաղանդին գեղեցիկ նուէր մը տալ։ Արմէնի աչքերը իր հօրը հարազատ աչքերն էին։ Կապոյտ, թաւ յօնքերով ու գեղեցիկ։ Միայն իր ցնցոտի զգեստները խոտոր կը համեմատէին բնական գեղեցկութեան։

Ամիսէ մը ի վեր էր, որ իր եղբօրը, Հրաչին հետ չէր խաղցած, զայն չափազանց շա՛տ կը սիրէր, բայց անոր հիւանդութենէն ի վեր խեղճ փոքրիկը լքուած էր կատարելապէս։ Մտքովը չար բաներ կ՚անցնէր, բայց ի՞նչ պիտի ըլլար իր վիճակը, եթէ անոնք իրականութիւն դառնային։ Որո՞ւ հետ շուկայ, եկեղեցի կամ դպրոց պիտի երթար։ Չէր մոռցած այն օրերը, երբ իբրև նորեկ աշակերտ իր ընկերներէն կը խոշտանգուէր, կը չարչարուէր, և այդ օրերուն ու այդ պահերուն զինքը պաշտպանողը իր միակ եղբայրը՝ Հրաչն էր, որ դասարանին մէջ ուշիմ և աշխատասէր ճանչցուած էր ուսուցիչէն, իսկ ընկերներու շրջանակին մէջ, խաղերու պահուն ալ ամէնէն կրակոտն ու վիճասէրն էր։

Բայց թշուառ մանուկին արեւը կը խաւարէր, կեանքի թելը կը կարճնար։ Չկար ուժ մը, որ զայն փրկէր անդունդին եզերքէն, չկար գերմարդկային էակին ներկայութիւնը, որ ընտանիքը մխիթարէր, որ տղուն հոգիին կայծը հրահրէր, բոցավառէր։

Մայրը միակ ապաւէն մը ունենալ կը կարծէր, որուն դիմելու հարկին մէջ պիտի գտնուէր, երբ այլևս անզօր ըլլային մարդկային բոլո՛ր միջոցները, ապաւէն մը, որուն կը դիմէին բոլոր անոնք, որոնք այլևս ոև է հնարաւորութիւն չեն ունենար զիրենք կրծող որդէն ազատելու։

★

Ձմրան առաջին ամիսն էր։

Ձիւնի թանձր խաւ մը ծածկեր է ամբողջ դաշտը, բանջարանոցները, քաղաքին փողոցները, տանիքները և ամէն կողմ։ Քանի մը ցանցառ ծառեր ; տասնեակ մը ուռենիներ և նոյնչափ ալ բարտիներ ձիւնի բիւրեղներով ծանրաբեռնուած՝ եղանակին ամէնէն սիրուն տեսարանը կը ներկայացնեն։ Դաշտին շըրջակայ բարձր լեռները, Տեղջիկը, Էյէրլին, Գոհանամքն ու իրենց շղթաները ծածկուեր են անթափանց մշուշով մը, որ հետըզհետէ լեռներէն վար սողոսկելով՝ կը տարածուի ամէն կողմ. դաշտը, գիւղերը մշուշի մէջ կը լողան, հազիւ երբեմն այդ ամպանման մառախուղին բացուածքէն կրնաս դիտել երկարող օձի նման գալարուող Եփրատը, որուն եզերքները սառեր են։

Գիւղերէն դէպի քաղաք երթուդարձը գրեթէ դադրեր է. միայն երբեմն գիւղական փայտէ սահնակները կը կտրեն, կ՚անցնին սպիտակցած տարածութիւնը, և երբեմն ալ մոլորած ձիաւոր մը, կատաղած ձիուն սանձը սեղմելով, ուժ կուտայ լոսպատակներուն՝ չի սառելու վախէն։ Քրտինքներու մէջ լողացող ձիուն ռունքերէն բարկ շոգի մը կը բարձրանայ, գաւակէն նմանապէս. ձին ոտքերը վեր կ՚առնէ վայրկեան մը առաջ հանգստանալու բնազդէն թելադրուած։

Քաղաքին մէջ երկձի սահնակներուն ամիսն է։ Աջ ու ձախ, ամէն անկիւն կը խաչաձեւեն։ Բարեկեցիկներ ընկող-

նստած սահնակի մէջ, վրանին ձգած մուշտակ մը, կը սահին անհոգութեամբ. ժպիտն՝ իրենց շրթունքին, մինչ գզգզուած լաթերով պատանի մը կը վազէ սահնակին ետեւէն, քանի մը քայլ անոր յանձնելու իր մարմինին ծանրութիւնը:

Երկու մանկիկներ, թեւ թեւի մտած, փաթթուած տաք զգեստներու մէջ, կ'անցնին մայթի մը վրայէն: Փոքրիկները մսած են, դէմքերնին սառեր է, քիչ կը մնայ, որ պիտի լան, բայց կը մտնեն դպրոցի դրան, ուր զիրենք կը դիմաւորէ ալեհեր ծերունի մը:

Ճիշդ այս պահուն մայր մը կը տեսնեմ ծնրադիր՝ եկեղեցիին աւագ դրան քովը գտնուող մատուռին քարերուն առջեւ:

Հիւանդ Հրաչի մայրն է, որ եկեր է տիրոջ գութը հայցելու: Ուրիշ հնար, ուրիշ ճար չէ մնացեր: Որոշեր է իյնալ քարերուն վրայ, համբուրել խաչքարերը, համբուրել եկեղեցիին շեմը, տէրտէրին աւետարան մը կարդալ տալ, Մատուռին նուիրական զգեստեղէնները անոր վրայ թօթուել տալու միջոց մը գտնել, և այս բոլորը անոր համար, որ Հրաչն ազատուի, Հրաչը սպաքինի, իր սրտին բեռը թեթեւնայ, հոգին հովանայ: Անկէ վերջ ինչ ուխտեր, ինչ նուէրներ պիտի խոստանայ մայրը. որուն զաւակը կը խլէին:

«Աստուծոյ սիրելիներն են որ շուտով կը մեռնին»:

Շա՛տ անգամ լսած էր մամիկներու բերնէն այսպիսի խօսքեր: Ուրեմն Հրաչն ալ սիրուած է տիրոջմէն, ուրեմն անոր մահուան վրայ ա՛լ ողբալու չէ, լալու չէ: Բայց ո՞ր սիրող սիրտն էր, որ պիտի կրնար տանիլ կորուստին ահաւորութիւնը, տոկալ այդ ծանր բեռին: Ո՞րն էր այն անգութ ուժը որ պիտի խլէր, պիտի յափշտակէր մատաղ կեանք մը, որ տակաւին չէ բացուեր. չէ վայելեր արեւուն տաքուկ ջերմութիւնը, որ չէ խայտացեր կեանքի արեւուն հետ: Ո՞վ պիտի հաւտար որ, սիրող Աստուած մը, սիրող ժօրժէ մը պիտի յափշտակէր գուրգուրոտ ծաղիկ մը...:

Կ'անցնին ու կը դառնան, մօտէն ու հեռուէն, բայց Արմէնի մայրը անուշադիր՝ ցուրտին ու մշուշին, ժամերով կը մնայ խաչքարերուն ու գերեզմանաքարերուն մօտ, կրկին ու կրկին կը խաչակնքէ, արցունքով կը թրջէ խոնաւ ու պաղ քարերը, աչքերը երկինք կը բարձրացնէ, կը հեւայ, կը բացագանչէ... և մատուռին խորէն ձայն մը, վանկ մը, յոյս մը, շող մը լսել կ'երազէ...:

Իրեն պէս շատերը կուգան ու կ'երթան, կը խաչակնքեն ու կ'անցնին: Անոնք շուկայի մարդիկ են, ոմանք արհեստաւորներ, ոմանք աշակերտ ու աշակերտուհի: Բոլորն ալ ակնկալութիւն ունին, բոլորն ալ յաջողութիւն, շնորհ կը սպասեն: Չեն անդրադառնար թէ դժբաղդ կին մըն ալ կեանք մը կը խնդրէ. կեանքը իր զաւկին, զոր կը սիրէ կաթոգին, չեն ըմբռներ անոր ցաւին կոտտանքը, անոր սիրտին ստացած հարուածը:

★

Ժամերն անզգալիօրէն կը սահին ու կ'անցնին: Վշտահար մայրը կը յամառի տակաւին գետնէն վեր բարձրանալ. պաղ քամին ալ տակաւին անզօր է, փոթորիկն ալ սաստիկ չէ մարելու այն հրդեհը, որ բռնկեր էր անոր ներսիդին: Սառած քարերուն և ձիւնի շերտերուն վրայ երկարատեւ մնալը կը սփոփէ զինքը, գէթ ատով գութը շարժելու «պարգեւատու բարեաց»ին:

Մայրը կը յուսար, կ'ակնկալէր և մանաւանդ կը հաւատա՛ր, ամբողջ էութիւնով կը հաւատա՛ր...:

Յանկարծ սթափածի պէս կը ցնցուի ան, կը փաթթուի սեւ շղարշներու մէջ և կ'ուղղուի դէպի տնա՛կը:

Ինչպէս կը քալէր, ո՛ր տեղերէն կ'անցնէր, որոնց կը հանդիպէր, երբե՛ք ուշադրութիւն չէր դարձներ, միտքը սեւեռած բարեպաշտ ու անկեղծ աղօթքին ու աղերսին, հոգիով փոխադրուած հիւանդ զաւկին մահճին մօտ՝ ստուերի մը պէս կ'անցնէր: Թերեւս ծանօթներու ալ հանդիպած էր, բայց գողի մը պէս խոյս տուած էր անոնցմէ:

Նոյնիսկ չէր նշմարած, չէր անդրադարձած խումբ մը կալանաւորներու, որոնք կը հետեւէին հեծեալ ոստիկանի մը։

Իր սիրտն ու հոգին կրծող ու մաշեցնող ցաւին ուժգնութիւնը, սաստկութիւնը և ո՛չ մէկ ցաւի կը հաւասարէր։ Որովհետեւ ինք մայր մըն էր...։

Կը քալէր, կը քալէր, բայց ցաւագին մտածում մը սկըսաւ չարչրկել իր էութիւնը։ Արդեօք կենդանի՞ թէ մեռած պիտի գտնէր Հրաչը։ Երկրորդ գաղափարը ընազդով իրմէ կը վանէր, կը հեռացնէր. չէ՞ որ կը հաւատար փրկիչին «ամենազօրութեան»ը, «գթասրտութեան»ը վրայ։ Հրաչին տեղը թող ինք մեռնէր։ Մանաւանդ որ ան իրենց առաջին սէրին առաջին պտուղն էր, բայց դժբաղդ զուգադիպութեամբ մը անոր ծնունդն ալ ընտանիքի քայքայումը պատրաստած էր։ Անմեղ Հրաչը պատասխանատուութիւն չունէր ատոր մէջ, բայց չէ՞ որ ծնողքը կը հաւատային ճակատագրականութեան, չէ՞ որ կաշկանդուած էին նախապաշարումներուն երկաթեայ անուրին մէջ։ Զաւակները իրենց ծնողքին կա՛մ օրհնութեան և կամ անէծքին զոհերն են։ Եւ Հրաչի ծնունդէն վերջ զուարթ օրուան մը ջերմ առաւօտը չէին ողջունած։ Անյաջողութիւն անյաջողութեան յաջորդած էր։ Ընտանիքի հայրը մէկէն ծառայութենէն միւսին անցեր էր։ Մարդիկ անգութ էին, իր ուժերէն շատ վեր պահանջներ կը դնէին, խստապահանջ էին։ Հազիւ թէ երկրորդ տարին բոլորած էր Հրաչ՝ երբ մայրը իրեն կը շնորհէր եղբայր մը, ու հայրերնին ստիպուած էր օտար երկինքի տակ փնտռել յաջողութեան դաղտնիքը։

Բոլոր այս մէկը միւսին յաջորդող անցեալ յիշատակները ելեքտրական արագութեամբ կը վերակենդանային մօր յիշողութեան մէջ, որ անզգալաբար կը մօտենար տան։ Երբ հազիւ քանի մը քայլ մնացեր էր, փոքրիկ Արմէնին հեկեկալով իրեն վազելը նշմարեց։

—Մայրի՛կ... մայրի՛կ... Հրա...չը Հրա...չը...

Ու նետուեցաւ մօրը բազուկներուն մէջ, առանց կարե-

նալու նախադասութիւնը ամբողջացնել. հեծկլտանքը արցունքները խեղդեց։

. . . . , ...

Դժբաղդ մայրը, երբ ուշաբերեցաւ, չէր յիշեր թէ ի՛նչ եղած էր, իր գլխուն ինչե՛ր պատահած էին։

Միայն նշմարեց խումբ մը դրացիներ որոնք պատանի Հըրաչին դագաղը շրջապատած էին. կը լսէր անոնց հեծեծանքը ու քահանային շրթունքներուն շարժիլը, որոնք կը կրկնէին։

«Ողորմեա՛ ինձ Աստուած, ըստ մեծի ողորմութեան քում, ըստ բազում գթութեան քում քաւեա՛ զանօրէնութիւնս իմ»։

Եկեղեցիի պաշտօնեան եկած էր աղօթել ու սաղմոսել անմեղ ու պատանի Հրաչի մեղքերուն համար...։

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

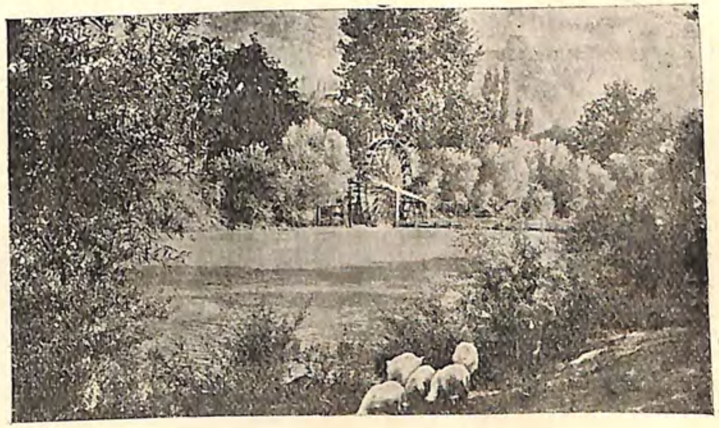

ԱՄԱՍԻԱՅԻ ՄԷՋ ՊԱՐՏԷԶ ՄԸ

ԱՆՀԵՏԱՑՈՂ ԴԵՄՔԵՐ

Մելքիսեդեկ Արքեպս. Մուրադեանց

Վերապայծառ Հառուն

Բանաստեղծ Ճ. Եազըճեան

Կատակերգակ Ձափրաս

ԳԻՒՂԻ ԳԻՇԵՐՆԵՐ

ԱՐՏՔԱՂ

Գիւղական բազմութիւնը հեռաւոր արտերն է փոխադրուած: Տուներու հսկողութիւնը պառաւներու է յանձնուած, և հնձուորները, այր ու կին, տղայ ու պզտիկ, իրենց անկողիններով, երեխաներով, ու օրօրոցներով արտերը կը գիշերեն, արտերը կը լուսցնեն:

Այդպէս է արտաքաղը: Գիւղ գնալ-գալ չըլլար, ամբողջ տարուան մը յոյսը տուն փոխադրել չէ հարկաւոր: Արտերը մանգաղ կ'ուզեն, քաղ կ'ուզեն, գիշեր ցորեկ պէտք է իրար խառնել, արտերը պառկիլ, քաղը արագ վերջացնելու համար: Ու գիւղերը կը պարպուին, տուները կ'ամայանան, և գիւղական աշխատանքն ու գիւղական ոգևորութիւնը սարերու արտերը կը տեղափոխուին:

Բոլորին կարգին այդպէս է նաև մեր տունը: Մենք ալ սարերու արտերն ենք փոխադրուած: Ինչպէս բոլորը, մենք ալ մեր հարևան երեք տուներու հետ ենք միացած: Հին օրերէ մնացած սովորութիւն է գիւղին մէջ արտերը միասնաբար հնձելը: Եւ մենք երեք շաբաթ է որ կը քաղենք անընդհատ, ու դեռ քաղին կէսը իսկ հասած չենք:

Առատ է այս տարի բերքը, Երից-Աղբիւրի բարձունքէն ցած կ'իջնես, ու կը դառնաս միւս կողմը. նայելու ես տեսարանը որ կը յայտնուի աչքիդ առջև: Թեթևօրէն զառ, ցածը իջնող լեռնադաշտը անտեսանելի հեռաւորութիւններու մէջ կը կորսուի. ոսկիի դեղնաւուն կարմրութիւն մը կը շողայ համակ տարածութեան վրայ, և անհամար, անհաշուելի արտերուն մէջ ցորենի հասկերը կը խայտան, կը ծփծփան:

Տասնըեօթը հոգի ենք մանգաղ շարժող, տասնըեօթը հոգի ենք հնձողներս, վեցը՝ այր, տասնը մէկը հարս ու աղջիկ, ու դեռ արտերուն մեծագոյն մասը կը մնայ քաղելու: Եւ տեսնելու էք թէ ինչպէս արտը կը քաղենք: Այդ սովորական քաղ չէ: Երբ մենք տասնըեօթը հնձողներս կը շարուինք մէկ գծի վրայ, այն ատեն մանգաղները անըրևակայելի արագութեամբ կը տարուբերենք, հասկերը կը կտրուին, կը հնձուին, խուրձերը քով քովի, գիրկ գիրկի կ'իյնան մեր ետևը և մենք կ'առաջանանք միշտ հակած, միշտ հնձելով, ու հունձքը տեղի կու տայ, կը փախի, կը հասնի մեր առջևէն:

Մեր սիրտերը կը ճխան, զուարթ ու շէն են, մեր մարմինները թեթև են ու արագաշարժ, և մենք միշտ մանգաղները կը շարժենք, ու քրտինքի կաթիլները, գարնանային արծաթագոյն, վճիտ ցօղերու պէս, կը շարուին մեր ճակատներուն վրայ:

Այս գիշեր Օհանջանենց կնքահայր Գալուստին արտն է որ պիտի հնձենք: Զրկորուստի լեռան գագաթին մօտն ենք: Ընդարձակ արտ է, սարալանջին վրայ տարածուած: Առատ, գեղեցիկ հունձք կայ, և վերջալուսային ճառագայթներուն ներքև ոսկիի զմայլելի գոյնով մը կը շողայ արտը: Ա՜հ, տեսնելու էք թէ ինչպէս ան կը խնդայ մեր երեսին: Արտերն ալ իսկ և իսկ խնդալ գիտեն... Մեղմ հովի մը գգուանքին տակ ծովացած հունձքը ալիք ալիք կը ծփծփայ, անհամար-հազար հասկերը կը քսուին իրարու, կը խայտան, և յորդացող հունձքը ոսկեգոյն կը ժպտի մեր դէմքին:

Աստղերու լոյսով քիչ մը տեղ կը հնձենք, և որովհետև մութը իջած է, գիշեր է, կը դադրեցնենք աշխատանքը: Հարսները մեզ, այրերուս համար անկողիններ կը պատրաստեն, որպէս զի պառկինք. և իրենք ալ արտին ծայրը խուրձեր կը շարեն ու կը մերկանան, կը պառկին ետևը: Այդպէս կ'ընեն, տղամարդոց նայուածքներէն ապահով մնալու համար:

Յոգնա՛ծ են բոլորն ալ, և շուտով կը քնանան: Շարժում, ձայն կը դադրի մեր հնձուորներուս մէջ: Հակառակ ջանքե-

բուս, միայն իմ քունս չի տանիր, ու շուրջս կը դիտեմ։

Գիշեր է. անհամար աստղերը կը շողան երկինքին երեսը, և սարալանջի այս բարձրութենէն անոնք որքա՜ն խիտ, անհաշուելի ու պայծառ կը թուին, դողդղացող լուսաւորութիւն մը խառնելով գիշերային մութին մէջ։ Մեր արտին ստորոտը դարձեալ արտեր կան, անոնց ներքեւ դարձեա՛լ, մինչեւ կ'իջնեն վարը, դաշտը։

Եւ ամէն տեղ, ամէն արտի մէջ մարդիկ կը քնանան։ Հանդիսաւոր խաղաղութիւն մը կը տիրէ շրջավայրին վրայ։ Վարը, ձորի մը խորքը գետ մը կը տեսնուի, դէմի կողմը անհամար ձորեր ու սարեր են, և հեռուն հորիզոնին կողմը հրաբխային պարիսպի մը նման Տէրսիմի գեղանիստ լեռնաշղթան կ'երկարի։

Ինչ լաւ է քունը, այս պառկելը հողին վրայ, այս սարերուն ծոցը։ Անդորրութիւն մը, թեթեւութիւն մը կ'իջնէ իմ հոգւոյս մէջ, իմ ներսս, ամառնային աստղազարդ այս գիշերով։ Կը թուի թէ հողին հետ այս աշխատանքը, հողին ծոցը, հողին վրայ պառկելը կը հաղորդէ ինձ այս հանգստութիւնը։ Հիմա կը հասկնամ թէ ինչո՛ւ դարեր շարունակ իմ հայրերս եղան բարիներ ու հլուներ։ Երբեմն յանկարծ կանչ մը, ձայն մը կը լսուի մէկ արտէն հեռաւոր արտ մը ուղղուած, որուն կը պատասխանուի, բայց իսկոյն կը դադրի ու կը մարի, և ամէն ինչ վերստին կը խաղաղի։

Մեր արտին մէջ միայն կնքահայր Գալուստը չէ քնացեր, անոր շուրջը հաւաքուած են քանի մը հոգիներ, մօտակայ արտերէն եկած. և պատմութիւն մը կը վիպէ։ Զարմանա՛լի մարդ, քուն չունի կարծես, ամէն գիշեր այսպէս է, անդադար իր երկար չիբուխը կը ծխէ ու զրոյցներ կ'ընէ, անոր ձայնը կը հասնի իմ ականջիս, ինչպէս մեղմ մրմունջը աղբիւրի մը, որ գիշերային մութին մէջ խիտ մացառներու, քարերու ներքեւէն կը կաթկթէ, և որ թէեւ չես տեսներ, բայց կը լսես յօրինած երաժշտութիւնը։ Ան շատ բաներ տեսեր ու լսեր է, իր գլխու սպիտակ մազերուն չափ բան. ան քանի

տեսն է որ այսպէս կը խօսի, կը պատմէ քրդական անօրէնութիւններուն մասին։

Եւ հատուկոտոր միայն կը լսեմ։ Ան կը պատմէ թէ ի՛նչպէս Բախդիար-Աղայի մեծ ցեղը այն տարին իր անհամար վրանները կը հաստատէ այս արտերուն մէջ, այս սարալանջերուն վրայ, թէ ի՛նչպէս անոնց ձիերու, ոչխարներու անթիւ հօտերը կ'ուտեն կը փճացնեն բոլոր հունձքը։

— Դեռ երէկուան պէս կը յիշեմ, ինչ հունձք, ինչ առատութիւն. ծովը ձգես, ծովը կը բռնէր, Եփրատը ձգես, Եփրատի ջրերը կը կայնեցնէր .. իսկ մենք բան չտարինք տուն» կ'ըսէ ան։ «Ու իւրաքանչիւր այր մարդու համար գլխահարկ վճարեցինք որ հեռացան ու գացին» կ'աւելցնէ ան։

Ես շատ յաճախ եմ մտիկ ըրեր կնքահայր Գալուստի այդ պատմութիւնները, մանաւանդ Սաֆի-Եամանլըներու, Տէլի-Բաշիներու, Դատի-Դըռոններու կատարած թալաններու, առեւանգումներու մասին պատմածները։

Կնքահայր Գալուստը կը վերջացնէ իր պատմութիւնը։

Ահա լուսինը կը յայտնուի Տէրսիմի լեռնաշղթային ետեւէն ու րոպէապէս կը լուսաւորուի դաշտը. սարերը ... ինչ յստակ կը նկարուի ամէն ինչ լուսինին կաթնագոյն սպիտակութեան մէջ, ահա մեր դէմի լեռները լո՜ւռ ու խաղաղ. ահա մենաւոր ծառերը որոնք կը սեւնան լեռնալանջերուն վրայ. ահա և արտերը դեռ չհնձուած ...։

Նոյն պահուն անհամար զանգակներու ձայներ կը բարձրանան դաշտին կեդրոնէն։ Որայ կրող անասուններու վզերուն զանգակներն են որ կը հնչեն միատեղ. կէս գիշեր է ուրեմն, որայ-կրող տղաքն են որ կուգան։ Երեկոյեան վերջին բեռները գիւղին կալերը տարին անոնք, և հիմա կէս գիշերին կը վերադառնան, որպէս զի անասունները քիչ մը արածին։ Ես կը տեսնեմ լեռնալանջի բարձրութենէն. մեծ բազմութիւն մըն է ջորիներու, էշերու, ամբողջ մէկ գծի վրայ, իրարու ետեւ ինկած, կը քալեն լուսինի լոյսով, դաշտին կեդրոնի ճամ-

բէն։ Եւ անոնց վրայ հեծած են մեր գիւղին որայ-կրող տղաքը։

Շարժում մը կը սկսի չրջակայ արտերուն մէջ, վերստին արտաքաղի կը սկսին մարդիկ։ Լուսին կայ. պայծառ է ինչպէս ցորեկը, պէտք է օգտուիլ լուսինին ներկայութենէն, օր մը առաջ սայլերէն գիւղ դառնալու համար։ Մեր արտին մէջ ալ իրարու ձայն կուտան, կ'արթնցնեն։ Եւ մենք մանգաղները կ'առնենք ձեռքերնիս, կռունկներու պէս մէկ գծի վրայ կը շարուինք ու կը սկսինք հնձել։ Մանգաղները կը տարուբերին ու քաղն է որ սկսած է։

Եւ երգերը կը բարձրանան բոլոր արտերէն։ Մեր արտուորն ալ կը սկսի երգել։ Երկու խումբի կը բաժնուինք, այրերս զատ, հարսներն ու աղջիկները զատ։ Արտերու երգն է որ մենք կ'երգենք սրտերը զուարթացնելու, քունը յոգնած աչքերէն վանելու համար։ Մեր մէջքերը հակած, միակերպ, մէկ շարժումով կը տարուբերենք մանգաղները, կը չխչխկացնենք մատնոցները (*) կը հնձենք ոսկեգոյն հասկերը, և նոյն ատեն միաբերան կ'երգենք։ Հարսներու, աղջիկներու խումբը իրենք ալ հակած կը հնձեն ու կը կրկնեն նոյն երգը։ Ի՜նչ լաւ է։

Այդ երգը ես մանուկ օրերէս վարժուած եմ լսել ամէն արտաքաղի, և ան միշտ ալ սիրուն կը հնչէ իմ ականջիս։ Անուրժելի, երկար ու ձիգ, վերջին պահուն յանկարծ բարձրացող երգ է.

Լուսունկան փրթեր սարէն
Կէսն է խոռ, կէսն է բոլոր...
. . . .

Ի՜նչ սիրուն է, և ո՜րքան քաղցր կը հնչէ ամառնային

[*] Իւրաքանչիւր հնձուոր կ'ունենայ փայտէ նախշուն մատնոցներ, զորս մատներուն վրայ կ'անցնէ փուշերէ չը վնասուելու համար. բժժանքներով, ուլունքներով կը զարդարեն, որոնք կը չխչըխկան ամէն անգամ շարժելուն։

լուսնկայ գիշերով... ցնծագին ոգեւորութիւնը հետզհետէ կ'աճի շրջավայրին մէջ, երգերը կը սկսին բարձրանալ հեռաւոր արտերուն մէջէն, մանգաղները աւելի ու աւելի արագ կը տարուբերին մեր ձեռքերուն մէջ, և աշխատանքը թափ կ'առնէ, կը սաստկանայ... ինծի կը թուի թէ այս աշխատանք չէ. արտային տօն մըն է որ կը կատարեն մեր գիւղացիները կէս գիշերին։

Արտին ծովացած հունձքը տեղի կուտայ, կը հատնի արագ արագ, և խուրձերը կը շարուին մեր ետեւ կողք կողքի, գիրկ գրկի։

Ահա մօտակայ արտի մը մէջ մրցում մըն է որ պիտի սկսի։ Այդ այլապէս ոգեւորութիւն կը պատճառէ հնձուորներուն։ Շրջակայ բոլոր արտերուն մէջ մարդիկ կը կանգնին, ալ չեն քաղեր, հանդիսատես ըլլալու համար մրցումին։ Մեր հնձուորներն ալ կը կանգնին։ Երկու տղամարդիկ մրցում պիտի գործեն, առաջնութիւն շահելու համար,— ես կրնամ որոշել, մէկը վարի թաղեցի Մինասն է, իսկ միւսն է, մեր հարեւան Մանուկը, երկուքն ալ լաւ, բարի երիտասարդներ։

Ահա անոնք կ'ընտրեն արտին բոլորովին չը հնձուած մասը։ Անոնք կը հակեն մէջքերնին, և տասներկուամեայ Սերոբը, Մանուկի փոքր եղբայրը, կը բարձրանայ անոնց թիկունքներուն վրայ, մէկ ոտքը մէկուն, երկրորդն ալ միւսին թիկունքին վրայ դնելով։ Այնպէս ներդաշնակ և համաչափ շարժումներով, կանոնաւոր պիտի գործեն որ երախան վար չիյնայ։ Եւ կը սկսին մանգաղները շարժել միատեղ, ու քով քովի... Ո՛չ ոք կը հնձէ այլ ևս, բոլորին ուշադրութիւնը իրենց է ուղղուած։ Իւրաքանչիւր մարդ մէկին կամ միւսին վրայ կարծիք կայացուցած է, և սրտի թրթռումով կը սպասէ իր կարծիքի ելքին։ Նոյն ատեն երկու մրցակիցները կը սկսին արտասանել խիստ բարձր ձայնով, ծիծաղ շարժող տրամախօսութիւն մը։ Այդ՝ արտաքաղի մրցումներուն յատուկ է։ Մանուկն է որ կը սկսի, իսկ Մինասը կը կրկնէ։

Հանդիսատեսները կը ծիծաղին։ Երբեմն մրցակիցներէն մէկը առաջնութիւնը շահելու իր աճապարանքին մէջ կը շուարի, ընկերոջ վերջին խօսքը ինքն ալ կը կրկնէ, ու այդ աւելի ծիծաղ կը պատճառէ։ Երբեմն երբ մրցումը երկարի, նմանութիւնները, համեմատութիւնները կը բազմանան, անվերջօրէն կ'երկարին։

Երկու մրցակիցները կը շարունակեն քալել։ Ծուլացած հունձքը հեռըհետէ կը բացուի, կը պատռի իրենց առջեւ, որանները անընդհատ կը շարուին իրենց ետեւ, մանգաղները շփոտալով կը տարուբերին աներեւակայելի արագութեամբ, անանք դուլ ու դադար չունին. մինչ իրենց թիկունքներուն վրայ բարձրացած երախան կ'առաջանայ իրենց հետ, — և ահա Մանուկը կը շահի առաջնութիւնը, ան աւելի շուտ կը հասնի արտին ծայրը։ Ինչ ուրախ բացագանչութիւններ. շրջակայ բոլոր արտերէն կը շնորհաւորեն Մանուկը։

Ես կը դիտեմ ու ինծի այնպէս կը թուի թէ աշխատանք չէ այս, արտային հանդէս է որ կը կատարեն մեր գիւղացիները։ Եւ ինչ սրտահաճոյ է... Մանուկ օրերէս սկսած, ես վարժուած եմ տեսնել այս բոլորը ամէն արտաքաղի, բայց նորէն միշտ ախորժելի. թարմ կ'երեւի ինծի, միշտ հրապուրիչ, ցանկալի կը դառնայ իմ աչքիս։

Հեռըհետէ ամէն ձայն, երգ կը լռէ. ամէն ինչ կը խաղաղի։ Բէրվան-ղուշը (*) արեւելքի կողմէն Տէրսիմի լեռներուն վրայէն կը յայտնուի, կը շողայ հորիզոնին վրայ։ Այդ նշան է վերստին քնանալու և մեր արտի մէջ, ինչպէս շըրջակայ բոլոր արտերուն մէջ հնձուորները մանգաղները կը թողուն ու վերստին կը պառկին։ Պէտք է քիչ մըն ալ հանգըստանալ դարձեալ, արշալոյսին հետ զարթնելու համար։

Ու քունի խաղաղութիւնը անգամ մը եւս կ'իջնայ դաշտին վրայ, լեռնալանջերուն վրայ, արտերուն մէջ։

Փոր-Արմտան ՅԱԿՈԲ ԴԵՄԻՐՃԵԱՆ

(*) Լուսուն-աստղէն երկու ժամ առաջ կը յայտնուի երկնքին երեսը, եւ շատ նման է անոր իր պայծառութեամբն ու մեծութեամբը։ Հին օրերուն, կարաւան մը խաբուելով թէ այդ լուսուն-աստղն է եւ հետեւաբար առաւօտեան մօտ, ճամբայ կ'իյնայ, ու գիշերային մութին մէջ երկար կը ճամբորդէ ու աւազակներուն ձեռքը կ'իյնայ եւ կը կոտորուի. Այդ օրերէն կը կոչեն Քէրվան-ղրան։

Իզմիրցի հրապարակագիր, Ղուկաս Պալքազարեան

ՏՕՔԹ. ԱՃԷՄԵԱՆ ՊԷՅ

ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆ՝ ԽՕՍՈՒԱԾ ԲԵՐԱՅԻ ԱԶԳ. ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ)

Ինչպէս մեղրահամ պտուղներով ակաղձուն բազմամեայ ծառ մը, զոր փոթորիկը կը տապալէ յանկարծուստ, ահա՛ ինկած է մեր պատուական արուեստակիցը՝ Գնդապետ Տօքթէօռ Տիգրան Պէյ Աճէմեան, նշանաւոր ակնաբոյժ և ուսուցիչ ակնաբուժութեան, որու մահը խորապէս զգալի կորուստ մ'է երկրին ու Հայ ազգին համար ընդհանրապէս և Հայ բժշկական դասուն համար մասնաւորապէս, զոր այս աղէտը կը հարուածէ կարեվէր։

Կորուստին մեծութիւնը բացատրել,— պէտք չի մնար, զի ամէն բացատրութենէ վեր և գերազանցապէս խօսուն է այն անկեղծ վիշտը, որ կ'արտայայտուի այս խուռներամ ու յարագալիր բազմութեան մէջ ամէնուն դէմքին վրայ։ Եւ արդարեւ ո՞վ չէ լսած անունը մեծահամբաւ ակնաբոյժին և ո՞վ չէ օգտուած իր ճարտար խնամքներէն։ Նոյն իսկ ձեզմէ շատեր թերեւս իրեն դիմելով, առիթ ունեցած են գնահատելու բարձր յատկութիւններով ու ազնիւ ձիրքերով օժտուած դիւրահամբոյր մարդը՝ բազմահմուտ գիտունին հետ միացած, հազուագիւտ և նախանձելի առաւելութիւն, որ բժշկին շուրջը անմիջապէս համակրութեան զօրաւոր հոսանք մը կ'ստեղծէ։ Ուստի, ամէն անոնք որ բախտն ունեցած են իրեն հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու, հմայուած են իր փորձ ու խոհական բժշկի լրջութեան հետ ներդաշնակօրէն զուգորդուած վարմունքի անթերի փափկութենէն։

Իսկ ինչ որ կը վերաբերի իր արուեստական գործունէութեան, կրնանք ըսել անմիջապէս թէ՝ այդ գործունէութիւնը չափազանցութեան տարուած էր. յարատեւ անընդհատ ուսումնասիրութիւններ և անխնայ աշխատանք եղած է իր կեանքը։

Արուեստի սէրը իր մէջ գրեթէ պաշտումի աստիճանին կը հասնէր, և երկար տարիներու տքնաջան աշխատութիւններէն յոգնած պարտասած վիճակին մէջն անգամ իր երիտասարդ տարիներուն եռանդն ու կորովը այնպէս իմն կ'ուզէր գտնել ի սպաս իր արուեստին, որ կարծես թէ դեռ երբէք մտած ըլլար իր ասպարէզին մէջ։ Ահա՛ թարմ օրինակ մը արուեստին համար ունեցած իր անպայման սիրոյն։ Երբ մենք կը փորձէինք պայքարիլ իր սիրտը կրծող անողոք ախտին դէմ եւ բացարձակ հանգիստ կը պատուիրէինք, ինք որ դեռ քանի մը տարի առաջ գիտական ճամբորդութիւն մը ըրած էր Եւրոպա, վերջերս, իբր իր մտերիմը, ինծ կ'ըսէր թէ առաջադրած է մօտերս նորէն մեկնիլ Եւրոպա, նորանոր ուսումնասիրութեանց համար, մինչդեռ հէք բարեկամս չէր գիտեր թէ պիտի մեկնէր իրօք, բայց ո՛չ ճամբորդութեան համար, որմէ, աւա՜ղ, դարձ չկայ առյաւէտ։ Այս ներհուն բժիշկը՝ իր բնածին տաղանդին միացուած մասնագիտական խիստ ընդարձակ պաշար մը, զի քայլ առ քայլ կը հետեւէր արուեստին յառաջդիմութեանց և ամենափոքր նորութիւն մը չէր կրնար ճողոպրիլ իր նրբախոյզ ու հետազօտիչ մտքէն, և ասոնց վրայ աւելցած քառասուն երկար տարիներու մեծածաւալ փորձառութիւն մը, ասոնց ամէնքը ըրած էին զինքը փայլուն դիրքի տէր՝ սոյն փափուկ մասնագիտութեան մէջ և իրեն չահեցուցած էին թէ՛ մերազնեից և թէ օտար շրջանակներու մէջ առաջնակարգ մասնագէտի միջազգային համբաւ մը, ինչպէս նաեւ արդարացի կերպով ակնաբուժութեան ուսուցչի (professeur) *պատուաբեր պաշտօնը, զոր յոյժ ձեռնհասօրէն գիտցած է վարել երկար տարիներ և նուիրել երկրին բազմաթիւ աշակերտներ, որոնք թէ հոս և թէ գաւառներուն մէջ իրենց արուեստը կիրարկելով օգտակարապէս, կը սիրեն յիշել իրենց մեծանուն վարպետը. խոստովանիլ անոր երախտիքը, և այս իսկ ամենամեծ ներբողն ու փառքի ամենափայլուն տիտղոսներէն մին է, անոր յիշատակին նուիրուած։ Նաեւ ո՛չ նուազ փայլ մ'է իր անուան այն համակ-*

րական գնահատումն ու բարեկամութիւնը, որով զինքը կը պատուէին Եւրոպական ակնաբուժական ամենամեծ հեղինակութիւններ, մեծատաղանդ ու խիստ դժուարահաճ բրոֆէսէօրներ, ինչպէս՝ ի միջի այլոց, վիեննացի Բրոֆէսէօր Ֆուքս, Գերմանացի Բրոֆէսէօր Լէպէռ, եւ մանաւանդ մեծահռչակն Լանտոլտ ի Փարիզ, որուն բազմաթիւ հիացողներէն էր մեր ողբացեալ արուեստակիցը և անոր հետ միշտ յարաբերութեան մէջ եւ անոր թանկագին համարման արժանացած։

Իր բազմաթիւ յաջողութիւններուն մէջ մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է մանաւանդ՝ արտեւանանց վրայի վէրքերու յոռի սպիացումէն յառաջ եկած խիստ ցայտուն տձեւութեան, կամ արտեւանունքի գէթ մասնակի պակասութեան դարմանումը Թիրշի greffe épidermique անուն մէթոտով, որուն այս պարագային մէջ գործադրելի ըլլալը անհնար կարծուած էր մինչեւ այն ատեն, զոր սակայն ինքը մեծ յաջողութեամբ կրցաւ ի գլուխ հանել՝ գեղագիտական տեսակէտով անստգիւտ և բնականին պատրանքը տուող արտեւանունք յարդարելով ու ճարտարելով ի նորոյ՝ աչքի անշնորհ ու պժգալի պակասութեանց տեղ։ Այս նշանակելի յաջողութիւնը, որ բոլորովին յեղաշրջեց ընդհանրապէս ընդունուած կարծիքները, ժամանակին մանրամասնօրէն հաղորդուեցաւ իր կողմէ Փարիզի «Archives d'ophtalmologie» անուն մասնագիտական հանդէսին, և մեծ գովեստներու արժանացաւ։

Բնական էր որ այսպիսի վարպետ մը պիտի արժանանար նաև բարձրագոյն գնահատման, որով իր ուսուցչական պաշտօնէն զատ՝ գնդապետի աստիճան և շքանշաններ ալ ստացած է։

Իսկ ի՞նչ ըսել իր ազգային կեանքի մասին։ Գիտէք ամէնքդ թէ իր այնչա՜փ բազմազբաղ վիճակին մէջ, գիտութեան և արուեստի սպառիչ աշխատութեանց բոլորանուէր անձնատուր այս անձը, գտաւ նաև ժամանակ և ոյժ նուիրուելու իր ազգին, որուն համար իր սիրտը միշտ տաք էր, և երբ դիմում եղաւ իրեն ազգին ամէնէն կարեւոր ժողովներուն

մասնակցելու, չզլացաւ բերել անոնց աջակցութիւնն իր բեղուն մտքին, հասուն դատողութեան և արդարակորով ու անաչառ նկարագրին. որոնց կշիռն ըստ արժանւոյն գնահատուած և մեծապէս օգտակար հանդիսացած էր։

Ցարդ տեսանք զինքը իր արուեստին և հանրային գործունէութեան մէջ, իսկ ի՛նչ էր իր կեանքը ընտանեկան յարկէն ներս։ Հոս պէտք էր տեսնել զինքը շէնշող ու զուարթ

Գնդապետ Տօքթ. Անէմեան պէյ

իրեններուն քով, զանոնք առողջ և ուրախ տեսնելու միշտ տենչացող, անոնց երջանկութիւնը յարդարելու համար միշտ անձնուէր, անոնց երջանկութեամբ երջանիկ, անոնց դոյզն անհանգստութեամբ մտահոգ, իր բարի սրտին ծալքերուն մէջ թաքուն գանձերով, բոլոր բովանդակ գուրգուրանքով զանոնք շրջապատած, վերջապէս օրինակելի ամուսին, հոգածու և գորովալիր հայր։ Եւ ես որ շատ անգամներ առիթ ունեցայ տեսնելու կեանքն ընդհանրապէս երջանիկ այս անդորրիկ

քոյնին, կը հասկնամ թէ որչա՛փ ուժգին է հարուածը վերահաս փոթորկին որ կը սաւառնէր անոր վրայ, կը հասկնամ մեծութիւնն աղէտին, կը հասկնամ սաստկութիւնը դառնակսկիծ ցաւին իր վշտահար այրիին, իր սիրասուն զաւակաց և բոլոր գերդաստանին, սակայն յարգանօք խոնարհելով խորունկ վշտին առջեւ իրենց խոցեալ սրտին, կը մաղթեմ որ, եթէ կարելի է, անոր մեղմացուցիչ բալասանն ըլլայ ամէնուն արցունքը որ իրենցինին կը խառնուի, զի իրենց կորուստը և իրենց վիշտն մերն ալ է, իր բոլոր բարեկամներունն է—և անոնք լեգէոն կը կազմեն—Հայ բժշկական դասունն է, իր ազգին, իր երկրինն է, վերջապէս ամէնունն է, և ամէնքս սգակից ենք իրենց։

Ո՜հ, ընդվզեցուցիչ այլ անողոք իրականութիւն։

Այսպէս ուրեմն երկվայրկեան մը միայն բաւական կ'ըլլայ փշրելու խորտակելու կեանքի զսպանակները, և այնքա՜ն տարիներու ընթացքին մէջ, գիշերը ցերեկին խառնելով՝ այնքան յամառ ու քրտնաջան աշխատութեամբ դիզուած բրգացած այն հարուստ ու գեղեցիկ արդիւնքները ոչնչացնելու։ Որպիսի դառն հեգնութեամբ թոյլ կը տրուի ձեռքին՝ երկարատեւ ճիգերու և վարժութեանց շնորհիւ՝ ստանալ աննման ճարտարութիւն, երբ օր մը, աչքի քթթելու չափ չնչին միջոցի մը մէջ, յանկարծ պիտի դադրի գործելէ, և ուղեղը, այն ընդունարանը, ուր ի գին անհագին աշխատութեան կը մթերուին այնքա՛ն բազմազան ու բիւրաբեղուն ծանօթութիւններ, ուղեղը՝ որուն խորհրդաւոր ծալքերուն և անհամար բջիջներուն մէջ զգայութիւն, շարժում, գաղափար, իմացականութիւն կը ծնին ու կը կերպաւորուին, ի՛նչ անագորոյն օրէնքով կը դատապարտուի այս հիանալի գործարանը, գործարանաւորութեան թագաւորը, յանկարծ ոչնչանալու, տարրալուծուելու, նման անգին գոհարներով լեցուն տուփի մը, զոր տխմար քմահաճոյք մը կը փշրէ կը ցրուէ իսպառ։

Այսպէս ահա՛ քու վրադ ալ, յոյժ սիրեցեալ բարեկամ, անողոք ճակատագիրը կը բռնայ, վարպետի ձեռքդ՝ որ

այնքա՛ն ճարտարութեամբ գործեց, կը կասի վերջնապէս, և միտքդ ուր այնչափ հոծ ու բազմակողմանի հմտութիւն համբարուած էր, կը չիջանի առ յաւէտ։ Կ'երթաս դու բարերարս, լուրջ և քաջարուեստ բժիշկ, պարտաճանաչութեան և ուղղամտութեան տիպար, պարկեշտ և սիրալիր քու յարաբերութեանցդ մէջ, միանգամայն անձիդ և արուեստին արժանապատուութեան նախանձախնդիր, կ'երթաս դու ռահվիրայ և նահապետ Հայ ակնաբուժութեան, կ'երթաս մեծանուն վարպետ, ակնաբուժութեան անստգիւտ արուեստագէտ, կ'երթաս մինչ տակաւին չա՛տ կարօտ էինք քեզ, կ'երթաս մինչ կը յուսայինք տակաւին տեսնել զքեզ, որ իմաստութեան ձիւնը վեհ ճակտիդ վերեւ, երիտասարդ և արդէն իսկ յուսալից արուեստակիցներդ ու աշակերտներդ շուրջդ բոլորուած, պատկառելի ալեւոյթէդ ներշնչուած, պիտի ուզէին լսել հեղինակաւոր ձայնիդ կշիռն ու վճիռը՝ դժուարակնճիռ պարագաներու մէջ։ Օրինակելի կեանքդ, որ շատ դասեր կը պարունակէ, կը փակես վաթսնամեայ, բայց հոն խտացուցած ես այդ տարիքէն շատ աւելի արժող գործունէութիւն, կ'երթաս խիղճդ հանդարտ, պարտքդ լիովին կատարած և աւելին իսկ ըրած ըլլալու գոհունակութեամբ կ'երթաս պարծանք քու տանդ, ազգիդ և Հայ բժշկական դասուն, որու ոսկեմատեանին մէջ փառաւոր էջ մը կը գրաւես, ուր ոսկի տառերով գըրուած է քու անունդ, ինչպէս նաև միւս այն անուանի արուեստակցիդ, ողբացեալ Տօքթ. Էսմէրեանի, որ քեզմէ ալ կանուխ մեկնեցաւ, երկուքդ իրարմէ գերազանց, երկուքդ ալ մեզի սիրելի ու միջազգային համբաւով օտարաց իսկ ակնածելի, որ հայ ակնաբուժութիւնը պանծացուցիք, անոր հորիզոնին վրայ փայլելով իբր առաջնակարգ զուգեակ պայըղուն աստղեր, այլ, աւա՜ղ, շուտով մարեցաք, թողլով քաջալերիչ օրինակ ձեր երիտասարդ արուեստակիցներու յուսատու հոյլին։

Այսպէս ահա՛ կ'երթաս ընդհանուրին վիշտով ու յար-

գանքով շրջապատուած։ Նախանձելի կեանքէդ վերջ՝ նախանձելի մահ արդարեւ։

Կը մնայ ինծ դառնօրէն դժուար պարտականութիւնը հուսկ ողջոյնը քեզ ուղղելու։ Մտերմական այնքա՛ն յիշատակներով սիրտս մորմոքած ու այս պահուս վիշտէն սեղմուած՝ կը կատարեմ զայն, ո՛վ սիրեցեալ բարեկամ, ազնիւ արուեստակից ու եղբայրակից, երթաս բարեա՛ւ, քու յիշատակդ միշտ կենդանի և անջնջելի պիտի մնայ ամէնուս սրտերուն խորը։ Գնա՛ ուրեմն հանգչիլ անմահութեան մէջ։ Մրտենիներն ու դափնիները, զորս առատօրէն քաղեցիր քու բազմարեղուն կեանքիդ մէջ, վաստակաբեկ գլխուդ թո՛ղ ըլլան բարձ, և արդ թո՛ղ գան հազարաւորներ, անոնք որոնց աչքերուն ալքերը ծածկուած ցաւերը, մշուշն ու մութը, գերազանց արուեստովդ փարատեցիր և լոյս ու արեւ պարգեւեցիր, թո՛ղ գան հիմա իրենց ջերմաջերմ արցունքներով օծել արտեւանունքը կորովաբիր աչքերուդ, ուր, աւա՛ղ, հիմա մըշտնջենի ստուերը կը տիրէ։ Օրհներգի մրմունջներն անոնց որ քեզի երախտապարտ են, թո՛ղ օրրեն քունդ յաւիտենական։ Գնա՛ հանգչիլ առընթեր փոքրիկ հրեշտակիդ, քու պաշտելի Սարինէիդ, որ գրկաբաց քեզի կ'սպասէ, տալու քեզ այն գգուանքները զոր հոս կորսնցուցիր։

Երթաս բարեա՛ւ, ամենասիրելի մտերիմս, առ յաւէտ երթաս բարեաւ։ Հանգի՛ր ի խաղաղութիւն։

ՏՕՔԹ. Տ. ՔԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

ԿԱՂԱՆԴԸ ԱԿՆԱՅ ՄԷՋ

Տարուան վերջին օրը, Դեկտ. 31ի կէս օրին կ'սկսի Կաղանդի տօնը, Ակնայ մէջ։

Ձմեռուան սաստկութիւնը՝ ձիւն, բուք, անձրեւ ու տիղմ երբէք չեն կրնար արգիլել քաղաքին փոքր տղայքը հինգէն տասնեւհինգ տարեկան, որոնք թաղէ թաղէ կը շրջին, կէս օրին յանկարծ ամէն անկիւնէ դուրս ելլելով կը չալեն բոլոր դուռները և կ'աւետեն կաղանդի տօնը՝ երգելով.

Աս օր կախ է առտուն Կաղօնտ (*) է,
Ձեր մեռելին հոգուն ւեէֆ ուր գայ,
Տան տիկին տանատիկին,
Ելիր գնա մառագն ի վար,
Կարն բռնէ՝ երկան կըյրէ,
Կամացուկ ուր մատիկրդ չի կըյրես։

Դուռը կը բացուի և տանտիկինը պնակներով չոր թութ, ընկոյզ, պաստեղ կամ չարոց կուտայ իւրաքանչիւր տղու, որոնք իրենց ձեռքը գտնուած տոպրակներու մէջ կը լեցնեն ու կը մեկնին կարգաւ չալելու համար փողոցի բոլոր դուռները։

Եթէ մլատ տանտիկին մը չուզէ այդ տղաքը պատուասիրել չոր պտուղով ու վռնտէ զիրենք, այն ատեն տղայք հետեւեալ անէծքը կ'ըսեն վերը յիշուած երգին եղանակովը.

«Ո՛վ ուր չի տայ նը հաւերուն (1) տօտօղը (2) չորնայ»:

(*) Ակնցիներ փոխանակ Կաղանդ ըսելու Կաղօնտ կ'ըսեն. Շատ մը բառերու մէջ (ա) տառը (օ)ի փոխուած է. (աւ) ը օ կարդացուելուն հետեւանքով տեղի ունեցած զարտուղութիւնով մը (ա) ը (օ) կը հնչեն տեղ տեղ:

(1) Ակնայ մէջ ամէն տուն իր հաւնոցը ունի, առնուազն ութը տասը եւ առ առաւելն քսան երեսուն հաւ պահողներ կան:

(2) Տօտօղ, տօտիկ—ոտքեր:

★

Իրիկուան ճաշէն յետոյ Տան անդամները շուրջանակի նըստած են թոնիրին (*) չորս կողմը. գիշերուան ժամը 3ն է (Ը. Թ.) Տան տիկինը խոշոր ափսէի մը մէջ դրուած տեսակ տեսակ չոր ու թաց պտուղներ կը բերէ ու մանր չինական յախճապակի պնակներու մէջ բաժնելով կը դնէ ներկայներու իւրաքանչիւրին առջեւ։

Նոյն պահուն կ'ըսկսի ձեռք համբոյրի արարողութիւնները, հարսեր իրենց կեսրոջ ու պարոնտատին երկու ձեռքերը կը համբուրեն. ինչպէս նաև տղայք իրենց ծնողաց և մեծերուն ձեռքերը լռիկ մնջիկ կը համբուրեն։

Տան ամենէն երէց անդամը օրհնութիւններու տեղատարափ մը կ'ըսկսի, այսպէս՝

«Պէրխուտար ըլլիք էնմէնքդ ալ. Աստուած անմեռնաբարին տուշման չի խնտացնէ. Աստուած մեկ օրերնիդ հազար անէ. Աստուած էսէմէի զաւալ չի տայ (տան անդամներէն չպակսեցնէ) Աստուած չկալլըռուողներուն (չուներողներուն) ողորմի»։

Խօսքը ուղղելով իր գործի տէր զաւակներուն.

«Աստուած զօրացնէ տղաքս, Աստուած բաներնիդ գործերնիդ աջողէ, հող բռնեք ոսկի դառնայ, Հայր Աբրիհամու պէրէքէթը քեզանի՛դ լցուի, չի բանիք ու ապրիք.»

Ապա դառնալով հարսերուն՝

«Աչքերնիդ քէօռ չի տեսնէ, Աստուած բարի տեսաղնիդ (տեսածնուդ) եա չի պահէ, Աստուած պապան բերաննիդ համը չաւիրէ, էնմէնքը ալ բոլեր (շուրջերնիս) մնաք, Տէրը

(*) Հոս չնշանակեր Հացի թոնիր, այլ սենեակին ճիշտ կեդրոնը դրուած քառակուսի մեծ աթոռ մը որուն վրայ փռուած են կրկին վերմակներ ու անոր վրայ ձգուած է ճէճիմ կոչուած քրդական փռոց մը կամ գորգ մը, իսկ աթոռին տակը եւ ճիշտ մէջտեղը հողէ թաղարի մը մէջ կրակ դրուած է. աթոռին չորսկողմը չորսական անձ կրնան նստիլ, որոնք իրենց ոտքերը եւ մինչեւ կէս մէջքը կը տաքցնեն անոր մէջ։

չար նազարէ պահէ և տուշմընին աչքին քորցնէ (թշնամիին աչքերը կուրցնէ)։»

Յուսկ յետոյ խօսքը թոռներուն ուղղելով՝

«Տէրը ձեզ ալ շնորք իմաստութիւնիյ տայ. ձեզ տեսնիմ իւր մեյ մեկ տիրէյ ըլնիք ու օճախնիս քուռ չի հանեք (ընտանիքին նզովքին ենթակայ). վրանիս կոխկռտեք (շատ ապրիք, մեր ամէնքէն վերջը մեռնիք կը նշանակէ) ու աչխըրքին պարծօնք ըլնիք։»

Սոյն օրհնաբանութիւնէն յետոյ եթէ վերջացող տարուան մէջ ամուսնացող նոր հարս կայ տան մէջ զարդոսկի մը նուէր կ'ստանայ տան երէց անդամէն, որ առ ի շնորհակալութիւն կը կրկնէ իր ձեռհամբոյրի արարողութիւնը. ապա կ'սկսի աւանդական պտղակերութիւնը որ կը տեւէ մէկ քանի ժամ։

Տարուան վերջին գիշերը ոչ ոք այցելութեան կ'երթայ այլուր, ամէն տուն իր անդամները պէտք է իր սեղանին շուրջը տեսնէ։

Կաղանդի գիշերը ճրագը երբէք չեն մարեր, սա համոզումով թէ տարին ամբողջ երբէք մահ չպատահիր տան մէջ։

Հին ատենները բարեպաշտիկ տարի մը անցունողները այդ գիշերը երբէք չէին պառկեր տարուան բարեբաղդութիւնը գալիք տարիին հետ զուգորդելու համար։

Ամէն ոք գիշերը աղբիւրէն ջուր կը բերէ իր տունը, որուն ոսկի ջուր անունը կուտան, հաւատալով թէ յաջողութիւնը չցամքիր մինչև հետեւեալ տարուան վերջին օրը. պէտք է կրկնել վերջին գիշերուան ոսկի ջրաբերութիւնը։

Հետեւեալ օրը տարուան առաջին օրն է. վարժարան յաճախող տղայք իրենց ուսուցչին, իսկ խանութի աշակերտներ իրենց վարպետին նուէր կը տանին, վարժապետներէն մէթալիք չեյլեր, իսկ վարպետներ իրենց աշկերտներուն փոխադարձ նուէրներ կ'ընեն։

Վերջացող տարուան մէջ ամուսնացող նոր հարսեր իրենց ծնողքէն կամ պարագաներէն իբր նուէր մէյմէկ զարդոսկի կ'ստանան։

Նոր տարուան առաջին օրը ազգականներ ու բարեկամներ փոխադարձ այցելութիւններ կուտան նոր տարին շնորհաւորելով։

Ոչ միայն Ակնայ՝ այլեւ Հայկական բոլոր գաւառներու մէջ ժամանաւոր հրապոյր մը՝ շնորհ մ'ունին տօնական օրերը, իսկ մայրաքաղաքի հայութիւնը, չմոռնար իր տան պատին կից դրացին, ինչպէս նաեւ երեք պորտ հեռու եղող իր ազգականը։

Յ—Յ—Յ. ԱՄԻՐԵՆՑ

ՎԱՂԱՄԵՌԻԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

Իր անտիպ մէկ լուսանկարը

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Տասնըութերորդ դարու Ֆրանսացի նշանաւոր փիլիսոփայ գրագէտը Ժան-Ժագ Ռուսօ, որուն գործերը այնքան մեծ ազդեցութիւն ունեցան Ֆրանսական յեղափոխութիւնը պատրաստող միտքերուն վրայ, իր ամենակարեւոր գործերէն մէկը, «Contrat social»ը, «Ընկերային Դաշինք»ը կ'սկսի հետեւեալ խօսքերով. «Մարդ ազատ ծնած է, և սակայն անիկա ամենուրեք շղթաներու տակ կը գտնուի»։ Մեզմէ մօտաւորապէս երկու դար առաջ գրուած այդ չոր կտրուկ նախադասութիւնը կը բնորոշէ մարդկային անհատներու, հասարակութիւններու յարաբերական կեանքը՝ սկսած նախապատմական շրջաններէն, մինչեւ աւելի լուսաւոր դարերը, մինչեւ մեր օրերը՝ ուր թէեւ բնական էվօլիւսիոնի, բարեշրջումի շնորհիւ անիկա զարգանալով, յառաջդիմելով ցոյց տուեր է անհատներուն, հասարակութիւններուն՝ ապրիլ աւելի լայն ազատութիւններու մէջ, և սակայն երբե՛ք չէ կրցեր զինքը կաշկանդող շղթաներուն օղակները փրցնել, խորտակել ամէնքն ալ և հռչակել վերջապէս «Թէ ահա՛ ես ազատ եմ։» Արդարեւ անհատը և հասարակութիւնները դարերու ընթացքին աշխատեր են իրենց էութիւնը շրջապատող, իրենց ազատ կամքին դէմ թումբ կանգնող շղթայի օղակաւորումները փշրել, և սակայն իւրաքանչիւր փշրուած օղակի, շղթայի յաջորդեր է ուրիշ մը, տարբեր ձեւով։ Տարբերութիւնը թերեւս այն եղած է միայն՝ որ նոր օղակը կամ շղթան թոյլ կուտար քիչ մը աւելի ազատ շարժում՝ քան նախորդը, և որ սակայն ինք ալ իր կարգին ցոյց կուտար իր կաշկանդող սարսափը՝ երբ ենթական կ'ուզեր աւելի ազատ շարժիլ, դուրս թռչիլ իր պողպատեայ օղակումներէն և շնչել մաքուր, անապակ օդը ազատ երկինքին...։

Այս երեւոյթը հաստատելու համար կը բաւէ թեթեւ ակնարկ մը նետել մարդկային ընկերութեան բարեշրջումի ընդհանուր պատմութեան վրայ որ անմիջապէս ցոյց պիտի տար մեզի մարդը եւ հասարակութիւնները կաշկանդող, եւ յաջորդաբար փշրուող եւ իրարու յաջորդող շղթաները։

Նախապատմական դարերու սկզբնական շրջաններէն սկսած, ուր մարդ վայրենին տակաւին անասուններէն մեծ տարբերութիւն մը չունէր, մինչեւ համեմատաբար աւելի նոր շրջանները՝ ուր անոր վրայ արդէն կը սկսէին ի յայտ գալ լուսաւոր բարեշրջութեան մը նշանները եւ քաղաքակրթուելու տարրական ընդունակութիւնները. արդէն անհատ մարդերուն, եւ նորակազմ հասարակութիւններուն, կամ աւելի լաւ է ըսել մարդկային հօտերուն միջեւ սկսած է եղեր վայրի կռիւը՝ որ պիտի վերջանար, բնական է տիրապետութիւնով մը։ Այդ տիրապետութիւնը ի հարկէ զանազան ձեւերով է արտայայտուած տարբեր շրջաններու, եւ զարգացման տարբեր թուականներու մէջ։ Այնպէս որ՝ մինչ սկզբնական շրջաններու մէջ, պարտուողը դատապարտուած էր յաղթականին որսը, կերակուրը ըլլալու, եւ անիկա մարդակերութեան շրջանն էր, աւելի վերջ անիկա սահմանուած էր միայն յաղթականին ստրուկը ըլլալու։

Ահա՛ թէ ինչպէս մարդկութիւնը բարբարոսութեան շրջաններուն իսկ արդէն սկսեր է մտնել շղթաներու պրկումին մէջ։ Երկար դարեր ուր յառաջդիմութիւնը այնքա՛ն դանդաղ քայլերով կ'ընթանար եւ մարդկային բարեշրջումը ժամանակի խոշոր ընթացքէ մը վերջ հազիւ ուրեմն զգալի կ'ըլլար, ստրկատիրութիւնը իր կաշկանդող շղթաներուն մէջ առաւ ու պահեց մարդկութիւնը։ Վա՜յ պարտուածին... անիկա այլեւս մարդ չէր, այլ՝ գործիք մը, որ եթէ ողջ կը պահէին միայն անոր համար էր՝ որ պիտի գործածէին իրենց գոյութիւնը պահպանող իրենց հաճոյքները պատրաստող աշխատութիւններուն մէջ...։

Եւ սակայն՝ բնութեան մէջ կայուն վիճակ չի կայ. բնու-

թիւնը իր ծոցին մէջ ունի այնպիսի թաքուն եւ խորհրդաւոր ուժեր եւ օրէնքներ՝ որոնք ամէն երեւոյթի կուտան վերջ մը եւ կ'աւլեն, կը սրբեն զանոնք ինչպէս ահռելի փոթորիկ մը կուգայ խաղաղ միջոցին մէջ՝ եւ կ'առնէ կը տանի ինչ որ երկա՛ր ժամանակամիջոցի մէջ շինուեր հաստատուեր է մարդկային աշխատանքով եւ բնութեան զանազան տարրերուն ու պայմաններուն օժանդակութիւնով։ Մէկ կողմէ՝ այս. իսկ միւս կողմէ մարդուն էութեան մէջ դրուեր են այնպիսի խորհրդաւոր զգացումներ՝ որոնք տարիներու, յաճախ դարերու միջոցին իսկ չե՛ն յայտնուիր եւ որոնք սակայն անակնկալ կերպով դուրս կը պոռթկան, ինչպէս մարած հրաբուխ մը՝ որ իր գոյութեան հետ հաշտուած, իրեն հետ ընտանեցած բնակչութեան վրայ կը թափէ իր կրակոտ լաւաները եւ կ'ոչնչացնէ ամէն բան։ Այո՛, ամէն ստրկութեան, ամէն գերութեան վարժուած մարդուն մէջ անգամ կայ տակաւին ազա՛տ, ինքնավար ըլլալու ձգտումի մը սաղմը, եւ անիկա կայ ո՛չ միայն հասուն մարդուն մէջ՝ այլ նաեւ ամենափոքր մանուկին մէջ՝ որ յաճախ չուզեր ճանչնալ նոյն իսկ իր մօրը խանդակաթ արգելափակումները, եւ կ'ուզէ վազե՛լ, թռչի՛լ, ոստոստե՛լ, ազա՛տ, անկաշկա՛նդ։ Ո՞վ չէ տեսեր տակաւին նոր քալելու սկսած մանկիկներ՝ որոնք դեռ բառ մը իսկ թոթովել չեն գիտեր, եւ որոնք սակայն կ'ուզեն իրենց սեփական ձեռքով ուտել իրենց կերակուրը, եւ յամառօրէն կը մերժեն մօր կամ հօր ձեռքը՝ որ իրենց բերանին կը տանի կերակուրին դգալը կամ պատառաքաղը։

Այսպէս ուրեմն բնական պայմաններ մէկ կողմէ, միւս կողմէ մարդը՝ իր ներքին զգացումներէն թելադրուած եւ ուղեղէն առաջնորդուած, իրարու կը գործակցին խորտակելու համար ստրկական շղթաները՝ որոնց կը յաջորդեն ճորտատիրական շղթաներ։ Ահաւասի՛կ նոր շրջան մը, ուր՝ իրաւ է թէ մարդը քիչ մը աւելի ազատ է, քիչ մը աւելի լայն իրաւունքներ կը վայելէ, քիչ մը աւելի տէր է ինքզինքին, բայց եւ այնպէս տակաւին ահագին ծանրութեան մը ներքեւ ճնշուած

է։ Մարդկութիւնը արդէն բաժնուած է որոշ երկու դասակարգերու, որոնց միջեւ ապրելու պայմանները բոլորովին տարբեր են, որոնց յարաբերութիւնները իրարու հետ՝ հիմնուած են իշխանութեան իրաւունքներու վրայ։ Մէկ կողմը կայ ժողովուրդի մեծամասնութիւնը՝ ցրուած գիւղերու, դաշտագետիններու մէջ, արիւն քրտինք կը թափեն, տէրերու փոքր խումբերու հաշուոյն՝ որոնք իրենց ամրակուռ դղեակներուն խորը և աւելի վերջ քաղաքներու փարթամ ապարանքներուն անկիւնը քաշուած, ուրիշ բան չունին մտածելիք՝ եթէ ոչ իրենց հաճոյքները, իրենց կիրքերը և իրենց բոլոր փառամոլութիւնները...։ Միջին դարը հասած է արդէն, դարը՝ աւատապետներուն, բարձր հոգեւորականութեան՝ որոնք ստրկութենէ դուրս ելած և նոր դարձած խեղճ գիւղացիութեան շուրջը կը կռեն նո՛ր շղթաներ։ Մարդիկ դարձեալ կը տառապին անոնց ներքեւ, դարձեա՛լ վառուած են ազատութեան նոր իտէալներով։ Մէկ կողմէ քաղաքակրթութիւնը կը շարունակէ իր յառաջդիմութիւնները՝ արհեստները, գիտութիւնները աւելի կը ծաղկին, միտքերը աւելի կը մշակուին. կեանքի պայմանները կը փոխուին, և ճորտատիրութեան, աւատապետութեան հիմունքները հետզհետէ կ՚սկսին քայքայիլ, օր մը վերջնականապէս տապալելու և տեղի տալու համար նորագոյն պետական կազմին՝ որուն հիմունքները արդէն սկսեր են դրուիլ բաւական կանուխ։ Ժողովուրդի մեծամասնութիւնը՝ յանձին ճորտերուն, աւատապետներու հլու հպատակներուն, կը փշրէր վերջապէս ճորտական շղթաները եւ, ինքզինքին կուտար աւելի կատարեալ ազատութիւն՝ որ Ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւնը յետոյ պիտի գար խորացնել, նուիրագործել և տիեզերականացնել հռչակելով մարդուն իրաւունքները։ Ստեղծուեցաւ նոր հասարակակարգ, որ երկու տարրերու էվօլիւսիօնին մէջէն անցնելով՝ հասաւ մինչեւ մեր օրերը, հասարակակարգ՝ որ ընկերաբանները կը մկրտեն «Դրամատիրական» անունով, այն հանգամանքին համար՝ որ անոր վրայ տիրապետող և անոր հիմունքը կազմող ուժը՝ դրամն է։

եղած։ Մարդիկ ազատուած էին արդարեւ իրենց ճորտութիւնը ամէն կողմէ սեղմող, իբր մարդ իրենց ունեցած շատ մը իրաւունքները ոտնահարող և իրենց արիւնը ծծող, քամող տէրերու, աւատապետներու, հոգեւորականներու շղթայումներէն, վերջապէ՛ս դարերու ստրկութիւնը կը վերնար իրենց ուսերուն վրայէն, և կը սկսէին ազատ շունչ քաշել։ Մարդիկ իրենց երազած շա՛տ մը ազատութիւններուն տէր եղած էին վերջապէս. ազատութիւններ՝ քաղաքական, ազատութիւններ՝ տնտեսական, ազատութիւններ՝ անհատական ձգտումներու, արուեստի, արհեստի, գիտութիւններու հետեւելու։ Ջիկար այլեւս մարդը չնչահեղձ ընող մթնոլորտը. նոր կեանք մըն էր ատիկա։

Եւ սակայն տակաւի՛ն մարդկութիւնը չէր կրցած ազատուիլ շղթաներու պրկումէն. դարձեա՛լ օղակներ իր վիզին շուրջ, դարձեա՛լ շղթաներ զինքը կապկպող. շղթաներ՝ զորս կը կռէր Նոր Պետական կազմը, նոր հասարակակարգը։ Հազիւ թէ ազատութեան նշոյլ մը ողջունած, մարդկութիւնը շուտով կը համոզուէր թէ ամէն ինչ պատրանք մը եղած էր լոկ, և թէ տակաւին նո՛ր շղթաներու մէջ առնուած էր զինքը. անկարո՛ղ իր ազատ կամքին սաւառնումներուն հետեւելու. անկարո՛ղ իր անձին տէրը ըլլալու. անհատը աւելի քան երբեք կապկպուած էր օրէնքներու ցանցով մը՝ որոնք ո՛չ կը ճանչնային այն բանը՝ որ ինքը իր անհատական իրաւունքը կը դաւանէր, ո՛չ ալ ազատ, անկախ գոյութիւնը՝ որը իբր մարդ ունենալ կը պահանջէր։ Ո՛չ. մարդը ինքզինքին չէ՛ր պատկաներ, այլ՝ օրէնքներուն, պետութեան. և օրէնքները, պետութիւնը ուրիշ բան չէին՝ եթէ ոչ բռնութեան ներկայացուցիչներ, ըլլալով արտայայտիչը անոնց՝ որոնք զօրաւորագոյններն էին և որոնք ամէն իրաւունք, ամէն արդարութիւն. ամէ՛ն բանականութիւն կը հիմնէին մի միայն բիրտ ուժին վրայ, դրամի ուժին վրայ։

Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութեան այնքա՛ն փայլուն նշանաբանները՝ **Արդարութիւն**, **Հաւասարութիւն**, **Եղբայրու-**

թիւն, չէի՛ն իրականացած, և անոնցմով խանդավառուած մարդկութիւնը շուտով տեսաւ թէ ատոնք ալ պատրանքներ եղած էին՝ որոնք երկվայրկեանի փայլատակումով շլացուցեր էին աչքերը. ուրիշ ոչինչ, որովհետև ո՛չ բացարձակ արդարութիւնը, ո՛չ բացարձակ հաւասարութիւնը և ո՛չ ալ տիեզերական եղբայրութիւնը եկած էին թագաւորել աւատական անարդարութիւններու, ազնուապետական անհաւասարութիւններու և գազանային մարդատեցութիւններու աւերակներուն վրայ...: Ընկերութիւնը սեղմող սանձը մէկ ձեռքէ անցած էր ուրիշ ձեռքի մը՝ ու միայն քիչ մը աւելի ազատ շարժումներ թոյլ կուտար ընել. և ուզած պահուն ետ կը քաշէր, զանիկա թող չի տալով որ կէտ մը իսկ աւելի առաջ անցնի: Դարձեա՛լ գոյութիւն առեր էին դասակարգային բաժանումները. դարձեա՛լ զրկումներ, դարձեա՛լ կեղեքումներ և շահագործում: Դարձեա՛լ տիրապետողներ և տիրապետուողներ. շահագործողներ և շահագործուողներ:

Ճարտարարուեստները, գիտութիւնները շնորհիւ մարդկային մտքի սլացումներուն և որոնումներուն՝ հսկայաքայլ կը յառաջդիմեն, հարստութիւնները կը բրգանան, քաղաքներ կը շէննան, կը գեղեցկանան, երկիրները կը բարգաւաճին, նորահնար մեքենաներու խուլ դղրդիւնը կը լեցնէ ամբողջ միջոցը, մարդկային յանդգնութիւնը օդերուն մէջ կը սկսի թռչոտիլ, գաղափարը հսկայական նուաճումներ կը կատարէ մտաւորական մութ հորիզոններուն մէջ, և սակայն տառապանքը կայ ու կը մնայ մարդկային հոծ զանգուածին մէջ՝ որ չի կրնար շարժիլ, չի կրնար ազատ ճախրել, չի կրնար վայելել, չի կրնար եղբայրանալ: Ոսկին՝ ունեւոր, բարձր, դրամատէր դասակարգին ձեռքին մէջ, ժողովուրդի ստուար մեծամասնութեան համար դարձած է նո՛ր շղթաներ. և բոլո՛ր հաւասար ծնուած մարդիկը անհաւասար ըրած է: Բարձր դասակարգերը կը վայելեն ամէն բան, սկսած ամենէն գռեհիկ, ամենէն անասնական վայելքներէն մինչև ամենէն մաքուր, սուրբ հաճոյքները գեղարուեստի բոլոր ճիւղերուն, բարձր դաստիա-

րակութենէն սկսած՝ մինչև գիտութեան արտադրած բարիքներուն ամբողջական վայելումը: Անոնց ձեռքն է ե՛ւ պետութիւնը, ե՛ւ օրէնքը, ե՛ւ արդարութիւնը: Իսկ ժողովրդական զանգուածները՝ պարտաւորուած են ապրելու իրենց քրտինքին արդիւնքովը, քրտինք որուն շատ անգամ խառնուած է իրենց ցամքած երակին կաթիլ մը արիւնը...: Եւ անոնք զրկուա՛ծ են ամէն բանէ. օհ, վայելքները, զբօսանքները թերևս պիտի արհամարհէին անոնք, միայն թէ տրուէ՛ր իրենց ազատութիւն՝ կրթուելու, ազատութիւն՝ իրենց աշխատանքին արդիւնքը վայելելու, ազատութիւն՝ իրենց ճակատագիրը սեփական ձեռքով և կամքով վճռելու: Ամէն բան կը զլացուի իրենց. իրենք դատապարտուած են միայն հնազանդելու. իրենք սեփական կամք չունի՛ն: Երբ օրէնքը կը հրամայէ՝ անոնք չեն կրնար «ո՛չ» ըսել, և պարտաւոր են հետևիլ անոր կոչին: Օրէնքնե՛րը..., որոնք ժողովուրդի տէրերուն կողմէ դրուած են՝ իրենց տիրապետութիւնը յաւերժացնելու համար, իրենց կեղեքումները նուիրագործելու համար, անարդարութիւնը արդարացնելու և անհաւասարութիւնը օրինականացնելու համար...: Պետութի՛ւնը... որ կ'ուզէ ամէն բան առնել ժողովուրդէն, իր գոյութիւնը պահպանելու համար բոլոր հարկաւոր ուժերը, և սակայն կ'ուզէ խուլ մնալ հոն՝ ուր նոյն այդ ժողովուրդը կը պահանջէ տէ՛ր ըլլալ իր անտեսուած իրաւունքներուն, ուր անիկա ձայն կը բարձրացնէ աղաղակելու համար իր ցաւերը, իր վիշտերը...: Ո՛չ, լսող չիկայ զինքը. Պետութիւնը չզիջանիր անոր գոյութիւնն իսկ տեսնել, որովհետև անոր պէտքը կը զգայ միայն այն ատեն՝ երբ հարկ է անոր կենսունակ ուժերը ծծել, երբ պէտք է անոր հացին դրամը՝ կորզել, երբ պէտք է անոր արիւնը պահանջել...: Ո՛ ծիծաղելի հակասութիւնը մարդկային հոգեբանութեան՝ որ գիտէ առաւելապէս հրէշի՛ փոխարկել մարդարարածը...:

★

Ի՜նչ անսահման տարբերութիւն ո՛չ միայն ստրկատիրական շրջաններուն, այլ և աւատապետական շրջանին ու ներկայ դարուն, դրամատիրական դարուն միջև։ Արդարև ի՜նչ հսկայական նուաճումներ է որ գործեր է մարդկութիւնը, այդ դարերէն սկսած մինչև մեր օրերը. գրեթէ բաղդատութեան եզր անգամ չկայ անոնց միջև որպէս զի կարենայինք համեմատութեան դնել զանոնք իրարու հետ....։ Անոնք մարդկային պատմութեան էջերուն մէջ կը կազմեն երկու անհաւասար բարձրութիւններ՝ որոնց մէկուն վրայ կանգնած միւսը դիտելու համար՝ երբ մարդ վեր կ'առնէ գլուխը՝ աչքերու անօրինակ խաղտում մը, շլացում մը կ'ունենայ, իսկ միւսին վերայէն վարի բարձրութիւնը դիտող մը՝ անհելի գլխի պտոյտ մը կ'զգայ....։ Բայց միայն մէ՛կ երևոյթ կայ՝ որ երբէք չէ փոխուած, չէ՛ սրբուած և իր դրոշմը դրած է ամէն շրջանի ու ամէն թուականի վրայ։ Ատիկա փոքրամասնութեան տիրապետութիւնն է՝ մեծամասնութեան վրայ, զանազան ձևերով։ Ատիկա տառապանքն է տիրապետուող մեծամասնութեան՝ տիրապետող փոքրամասնութեան ձեռքին տակ։ Քաղաքակրթութեան քսաներորդ դարը չի կրցաւ ջնջել այդ երևոյթը. ամենէն քաղաքակիրթ մարդկութեան մէջ անգամ տակաւին երևան կուգայ հին ատեններու մարդ-անասունը՝ որ հաճոյք կ'զգայ ուրիշին տառապանքին մէջ, ուրիշին արիւնի ճապաղիքին մէջ....։ Վկա՛յ այն հսկայական վիշտի, ցաւի աղաղակը՝ որ կը բարձրանայ աշխարհի ամէն անկիւններէն, տանջահար արիւնաքամ-ժողովուրդներու աշխատաւոր դասերու փեռեկտուած կոկորդներէ՛ն....։ Վկա՛յ մարդկային հսկայ զանգուածներու օրինականացած և անպատիժ խողխողումը, սպանդը մէկ օր Մանչուրիական դաշտերու մէջ, ուրիշ օր Թրանսվալեան լեռնադօտիներու միջև, ուրիշ ատեն Տրիպօլիսեան անապատներու խորը, և տակաւին վերջերս՝ Պալքանեան երկրամասերու ամէն կողմը....։

Ի՞նչ կը բնորոշեն այս բոլորը, եթէ ոչ՝ մարդկային անհա-

հաւասարութիւնը՝ այս դարուն մէջ՝ որ կը հռչակուի իբր ազատութեան դար, կեղծի՜ք ամէն բան ու պատրա՜նք։

Եւ սակայն մարդուն ազատութեան ձգտումները մարած չե՞ն. քաղաքակրթութեան այս պղտոր թոհուբոհին մէջ, իշխանութեան, տիրապետութեան, շահագործումի, անասնական վայրի բնազդներու ժխորին մէջէն վե՛ր կը բարձրանայ մարդուն ձայնը որ ժողովուրդներու ազատագրումը կը պահանջէ զիրենք կապկպող շղթաներէն, որ կը պահանջէ ժողովուրդներու ինքնավարութիւնը, գերազանցօրէն ազա՛տ ինքնավարութիւնը, զերծ՝ տիրապետողներու քմահաճոյքներէն և թելադրուած միմիայն ժողովուրդի իսկական շահերէն։ Անհատը չուզե՛ր այլևս ըլլալ ստրուկը զօրաւորներուն, կամակատար գերին՝ վերի խաւերէն բխող օրէնքներուն։ Անիկա կը պահանջէ իր իրաւունքները, և ո՛չ միայն կը պահանջէ՝ այլև կը կռուի՛ անոնց համար։

Ասիկա շարժում մըն է՝ որ յառաջ կը տարուի ներկայիս քանի մը որոշ հոսանքներով, ազատական-ռամկավարական, ընկերվարական, անիշխանական յորջորջումներով՝ որոնց իւրաքանչիւրի՛ն մօտաւոր կամ հեռաւոր նպատակակէտն է գրեթէ ժողովուրդի ճակատագիրը յանձնել իր սեփական ձեռքերուն։ Ասիկա իր բոլո՛ր ճիւղաւորումներով՝ ժողովրդապետութեան հսկայական շարժումն է, որ կը տարածուի աշխարհի մէկ ծայրէն մինչև միւսը, վարակելով նաև երկար դարերէ ի վեր աստուածպետական բացարձակապետութեան մը անհելի ուժին ներքև քարացա՛ծ մնացած երկիրները, յետամնաց, կիսաքաղաքակիրթ արևելեան ժողովուրդները, ինչպէս Պարսկաստանը, ինչպէս Չինաստանը։ Եւ ի՜նչ նուաճումներ, ի՜նչ յաջողութիւններ։ Միապետական, բացարձակապետական գիտութիւններուն յաջորդեցին Սահմանադրական միապետութիւններ, Ռամկավար հանրապետութիւններ։ Ժողովուրդը հետզհետէ ձեռք ձգեց քաղաքական նոր ազատութիւններ, իրաւունք՝ քիչ մը աւելի լայն չափերով մասնակցելու այն պետական կազմակերպութեան կամ ուժին՝ որ զինքը պիտի

կառավարէր, այն օրէնսդրական մարմիններուն՝ որոնք իր ճակատագիրը պիտի վճռէին։

Այս ամէնը որչափ որ հետեւանքն են եղած շրջապատող զանազան պայմաններու, միտքերու, տնտեսական ազդակներու երկար բարեշրջութեան մը, նոյնչափով և թերեւս աւելի արդիւնքն են եղած այն երկարատեւ պայքարներուն՝ որ մարդիկ մղեր են միշտ իրենց իրաւունքներուն անունով, պայքարներ՝ ուր ո՛չ միայն մարդկային միտքը դուրս թափեց իր բովանդակ կենսունակութիւնը, այլև ուր արիւնը հոսեցաւ առատօրէն․․․։ Եւ պայքարը կը շարունակուի տակաւին այսօր և պիտի շարունակուի անընդհատ, մինչև որ ժողովրդային զանգուածները կարենան ըսել, «ահաւասի՛կ հասանք արդարութեան ռէժիմին, մենք այլեւս հաւասար ենք ու եղբայրներ․ մեր մէջ չկա՛ն տէրեր և հպատակներ՝ մեր մէջ չկա՛ն այլեւս տնտեսական անհաւասարութեան, տնտեսական գերութեան անթիւ զոհերը․ մեր մէջ չկա՛ն այլեւս դասակարգային և ազգային ատելութիւնները։»

Այսօր ամենէն ռամկավար պետութեան, ամե՛նէն ռամկավար հանրապետութեան մէջ անգամ ժողովուրդը կատարեալ տէրը չէ՛ իր իրաւունքներուն՝ բայց մի՛շտ կը ձգտի։ Մարդկային իրաւունքները ո՛չ մէկ սահման կը ճանչնան, և այն բոլորը որ կը նուաճուին պայքարներու գինով, միայն նախադուռն են վաղուան, ապագայի յաղթանակներուն։

Ժողովրդապետութեան գաղափարը ներկայ պետական կազմերուն մէջ կը գործադրուի, կ'իրականանայ Սահմանադրական կառավարութիւն կոչուած եղանակով՝ որ զանազան երկիրներու մէջ կ'առնայ տարբեր ձեւ, տարբե՛ր չափ, տարբե՛ր խորութիւն, նայելով միջավայրի պայմաններուն։

Ինչո՞վ կ'արտայայտուին Սահմանադրութիւնները․— Ժողովրդական ներկայացուցչական օրէնսդրական մարմիններով՝ որոնք իրենց փոխանորդները, ժողովուրդին կողմէ կուգան հակակշռել պետութեան գործերը, և ո՛չ միայն հակակշռել,

այլև առաջնորդել՝ զանիկա այն օրէնքներով՝ որոնք պիտի տան իրենք անոր ձեռքը։

Եւ սակայն խնդիր է թէ ժողովուրդը ո՞ր աստիճանի հարազատ ներկայացուցչութիւն մը ունեցած է կամ կ'ունենայ այդ մարմիններուն, վարչական և օրէնսդրական հաստատութիւններուն՝ այսինքն կառավարութեան և բառլամէնթներուն մէջ։ Կամ ուրիշ խօսքով, տիրող տարրերը․ այսինքն այն դասերը՝ որոնք իրենց ձեռքին մէջ կեդրոնացուցած են երկրին և ժողովրդին վարչութեան ղեկը․ ի՞նչ աստիճանի միջոցներ և թոյլտուութիւն տուած են և կուտան՝ որպէս զի ժողովրդական բոլո՛ր խաւերը անխտիր, և առանց զարտուղութիւններու՝ մասնակցին իրենց ճակատագրին պատրաստութեան և ղեկավարման․․․։

Երկար դարերու բարեշրջումը՝ իշխանութեան, պետութեան ձեւը բարեփոխեր, կատարելագործեր է, և սակայն զանիկա մի՛շտ ալ թողուցեր է բարձր դասակարգերուն ձեռքը։ Եւ այս դասակարգերը աշխատեր են Պետութեան ընձեռած բոլո՛ր ուժերը միշտ ի նպաստ իրենց գործածել, և իրենց շահերու տեւականութեան համար ուրիշ մտահոգութիւն չեն ունեցեր՝ եթէ ոչ ստորին դասակարգերու, ժողովուրդի համեստ, աշխատաւոր, գիւղացի դասերուն քաղաքական ու տնտեսական իրաւունքները կապտել, ջնջել, և ամենէն անյաջող պարագաներուն՝ գէթ զանոնք սահմանափակել, նուազագոյն չափին վերածել։ Հոսկէ ծագում կ'առնեն դասակարգային հակամարտութեանց օրինական պայքարները՝ որոնք արդէն գոյութիւն ունին իրական կեանքին մէջ։ Ահա՛ ուրեմն թէ ինչպէ՞ս երեւան կուգան քաղաքական պայքարները բարձր և ցած խաւերուն միջեւ, մէկ կողմը ուզելով կացութեան, իշխանութեան յաւիտենական տէրը մնալ, միւս կողմն ալ աշխատելով գրաւել զանիկա իշխող փոքրամասնութեան ձեռքէն և դարձնել ամբո՛ղջ հանրութեան սեփականութիւնը։

Ոչ մէկ կասկած՝ որ յաղթանակը մի՛շտ ժողովրդապետութեան կողմը պիտի մնայ, ըլլայ նոյն իսկ ժամանակաւոր պար-

տութիւններէ յետոյ: Ոչ մէկ կասկած՝ որ ժողովրդական զանգուածներուն պիտի մնայ վերջնական յաղթութիւնը, այն բոլոր աստիճանական նուաճումներէն յետոյ՝ որոնք ձեռք պիտի բերեն անոնք երկար պայքարներու գնով, երբ վերջապէս պիտի կրնան հասնիլ մինչեւ ընկերվարական ռամկավարական հասարակութիւն . . . ։

Սահմանադրական երկիրներու մէջ այդ պայքարը կը մղուի օրինական եղանակով և կազմակերպուած ուժերով։ Նոյն իսկ կարելի է ըսել՝ որ Սահմանադրական կառավարութիւններու հիմունքը կը կազմեն այդ կազմակերպուած ուժերը որոնք կը կոչուին քաղաքական կուսակցութիւններ, իսկ ի՞նչ են կուսակցութիւնները․— խմբաւորումներ այնպիսի անհատներու՝ որ միեւնո՛յն խտէալներով ու միեւնո՛յն տնտեսական շահերով կապուած են իրարու հետ առաւել կամ նուազ չափերով։ Այս տեսակէտէն մեկնելով՝ պէտք էր գոյութիւն ունենային միայն երկու տեսակի կուսակցութիւններ․ իշխող և ստորին աշխատաւոր դասակարգերուն ներկայացուցիչները, մի՛նչ իրականութեան մէջ՝ կը տեսնենք որ ո և է Սահմանադրական առաջադէմ երկրի մէջ՝ երկուքէ շա՛տ աւելի կուսակցութիւններ կան։ Արդարեւ կեանքի օրուան պահանջքները և պայմանները առաջ բերած են այդ ազատութիւնը․ սակայն շատ դիւրաւ կարելի պիտի ըլլար զանոնք դասաւորել միայն երկուքի, գլխաւոր և երկրորդական ստորաբաժանումներով, իսկ պարզ է՝ որ այս երկրորդական ստորաբաժանումները ուրիշ բան չեն ինքնին՝ եթէ ոչ միութեան գիծեր երկու ծայրայեղ կողմերուն միջեւ, առանց որոնց թերեւս հակամարտութիւնները, բաղխումները շատ աւելի ահեղ ու զօրաւոր ըլլային։ Ստորաբաժանումներ՝ որոնք նոյն իսկ հասարակական նոր էվօլիւսիօններու միջոցին ինքնին պիտի չքանան, լուծուին։

Ժողովրդական իւրաքանչիւր դաս այսպէս իր մտայնութեան և շահերուն ներկայացուցիչները կը հաւաքէ և կը կազմէ իր կուսակցութիւնը․ կուսակցութիւնները կը մտնեն բարլամէնթներէն ներս՝ և հոն կառավարութեան սիւները կը կազմեն այն չափով՝ որ իւրաքանչիւրը կը ներկայացնէ ժողովուրդին որոշ մէկ մասը։ Անշուշտ մենք հոս նկատի չունինք այն պարագան՝ թէ ի՛նչ աստիճանի արդարութիւնով ու ճշտութիւնով ներկայացուելու առիթը կ'ունենան այդ դասերը՝ բարլամէնթին մէջ։

Ուրեմն՝ ժողովրդապետութեան յաղթանակը պիտի ըլլայ ո՛չ թէ դիպուածին մէկ գեղեցիկ արդիւնքը, կամ բնական կարգ մը պայմաններու առաջացուցած հետեւանքը միայն, այլ՝ նոյն իսկ ժողովուրդին կազմակերպուած հզօր ուժերուն արդիւնքը: Եւ այս ուժերը որչա՛փ աւելի զօրեղ ըլլան ու լա՛ւ կազմակերպուած, այնքան աւելի շուտով կ'իրականանայ անիկա։

Առա՛նց քաղաքական զօրաւոր կուսակցութիւններու՝ չիկա՛յ ժողովրդապետութիւն։

ԱՇՈՏ Յ. ՊԱՉՊԱՉԵԱՆ

Բանախօսութիւն

Հ. Յ. Դ. «Ողիմպոս» Ակումբ-Ընթերցարանին մէջ

24 Մարտ, 913, Պրուսա

ՊԶՏԻԿՆԵՐՈՒ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ

Տասնըհինգ տարի մը կայ, քանի մը երիտասարդ բարեկամներ մատենադարանի մը կազմութեան նախաձեռնարկ եղած էինք մեր Թրքախօս գաւառին մէջ: Այն օրերուն, գրքի ու մտքի հետ կապուած ամէն կարգի ձեռնարկներուն համար, մեծագոյն խոչընդոտը տիրող րէժիմն էր: Առանձին չէնքի մը մէջ, գրեթէ ամէն օր, քանի մը հոգիի,— և ան ալ երիտասարդներու — հաւաքումին համար արտօնութիւն ստանալու մասին մտածելն իսկ յիմարութիւն էր: Քանի որ պատուարը գլուխ անցնիլ անկարելի էր, կը մնար անոր չուրջը դառնալ կողմնակի ճամբով մը:

Համոզեցինք Թաղ. Խորհուրդը որ դպրոցին մէջ սենեակ մը տրամադրէ մեզի այդ նպատակին համար: Բաղդը այնպէս բերաւ որ այդ սենեակը յարակից գտնուի մանուկներու այն խամրոցին՝ որուն «ծաղկոց» անունը կուտային, չես գիտեր ինչ անբացատրելի հեգնութիւնով, և որուն խաթարող հետքերը կրած էր մեզմէ ամէն մէկը իր կարգին,—ինչպէս գործածուած դրոշմաթուղթեր որոնց վրայ թղթատան կնիքին հետքը կրնայ աւելի կամ որոշ ըլլալ, բայց անջնջելի է ամէն պարագայի մէջ:

Եւ օր մըն ալ. մեր ընկերներէն մէկը,— քովի սենեակին մէջ ծեծ ուտող պզտիկի մը լացէ՞ն ազդուած՝ թէ մեր ձեռնարկին հանդէպ առ հասարակ երիտասարդութեան ցոյց տուած ընդվզեցնող անհոգութենէն վրդովուած, չեմ գիտեր,—առաջարկեց որ փոխանակ մեր ոյժերը՝ դարակներու խորը ի զուր ընթերցողի սպասող գրքերու համար վատնելու, մանկապարտէզ մը բանանք:

Ամսական 10—12 ոսկի ծախքի մը հոգը պէտք ստանձ-

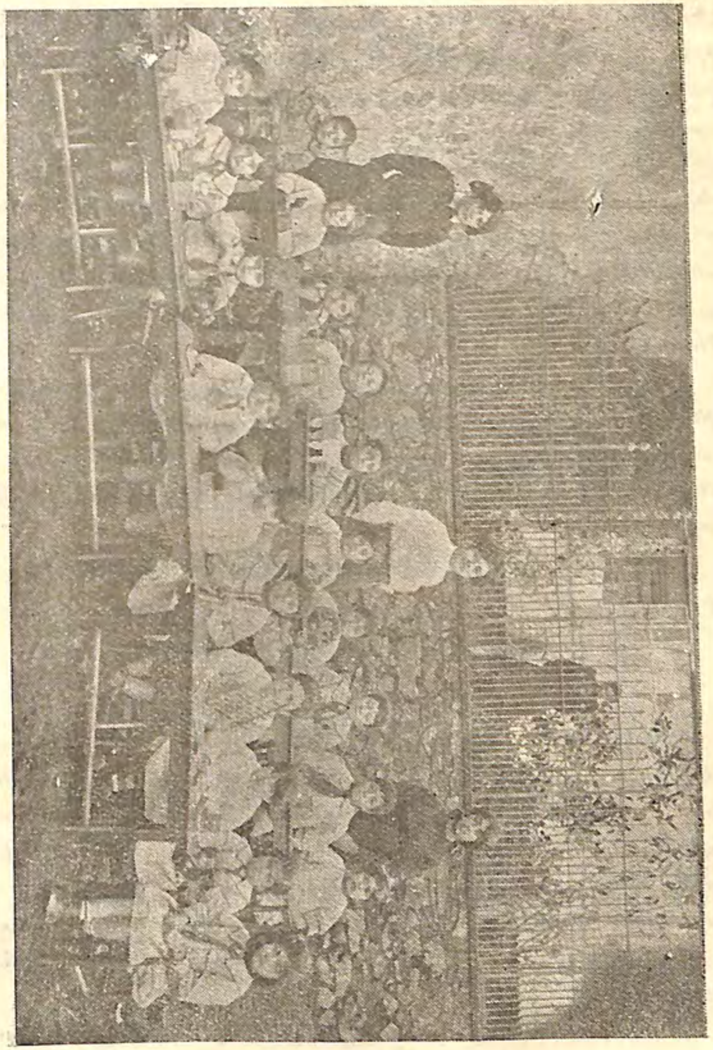

Զաքարեան Մանկապարտէզ

նէինք յանկարծ։ Բաւական արկածախնդրական էր այս ձեռնարկը գաւառի մը համար՝ ուր տակաւին տախտակի վրայ գրուած «այբուբէն»ը, քերականը և սաղմոսը դասական ու անփոփոխ հիմը կը կազմէին մանուկներու դաստիարակութեան։ Բայց մեր բարձի գիրքը Տիւմայի «Երեք Հրացանակիրք»ն էր այն ատեն, և ինքնագովութիւն չէք համարեր անշուշտ երբ ըսեմ թէ, մեծ չափով Բորթոսեան մեծամըտութեան կողքին, Աթոսի անձնազոհութենէն և Տ'արթանեանի յանդգնութենէն մասնիկներ ալ ունէինք մեր հոգիներուն խորը,—կը տեսնէք որ խօսքը չըրի Արամիսի հնարամտութեան։

Վերջապէս, շաբաթ մը ետքը Սմբատ Դաւթեանին գրեցինք որ մանկապարտիզպանուհի մը ղրկէ մեզի և ամիս մը ետքը մեր մատենադարանի սրահին մէջ տող մը բան կարդալ անկարելի դարձած էր՝ քովի սենեակին երգերուն ու խաղերուն աղմուկէն։

Մանկապարտէզի հետ առաջին ծանօթութիւնս ատկէ կը սկսի։

★

Անկէ ի վեր, գաւառի կամ Պոլսոյ մէջ, շատ մանկապարտէզներ տեսած, հանդէսներու գտնուած, պզտիկներուն պարերը, երգերը, խաղերը դիտած եմ։ Առնուազն երկոտասնեակ մը մանկապարտիզպանուհի օրիորդներ կամ տիկիններ, իրենց հետեւած դրութեան, Ֆրօպէլի կամ Բէսթալոծիի դպրոցներուն վրայ խօսած, անոնց տարբերութիւնները բացատրած և մէկուն կամ միւսին առաւելութիւններուն վրայ ճառած են ինծի։

Կարմիր գոգնոցներու մէջ ճլվլացող պզտիկները տարակոյս չկայ որ բաղդին նպաստաւորուած էակները թուած են ինծի միշտ, ամէն անգամ որ մեր սերունդին մանկութեան հետ բաղդատութեան դրած եմ անոնցը։

Բայց, միշտ, պարերը՝ իրենց տարիքին համար միմոսային,

դոց եղած ոտանաւորները իրենց համար անըմբռնելի և թութակային, իրենց շարժումներուն և խօսքերուն ամբողջութիւնը՝ քիչ մը կապկային ըլլալու տպաւորութիւնը ձգած են վրաս, չեմ գիտեր ինչու։ Եւ շատ անգամ խորհած եմ որ թերեւս մենք, ինչպէս ուրիշ շատ մը բաներու նոյնպէս ալ մանկապարտէզի դրութեան մասին գէշ ընդօրինակիչ մը եղած ըլլանք։

Եւ սակայն, մանկավարժական արուեստին նրբութիւններուն օտար ուղեղիս մէջ, այս խորհրդածութիւնը տարտամ կասկածի մը հանգամանքը պահած էր միշտ, մինչեւ այն օրը որ պատեհութիւն ունեցայ տեսնելու Օր. Զապէլ Զաքարեանի վերջերս հիմնած Տիպար Մանկապարտէզը։

Այդ տիպար հաստատութեան մէջ անցուած երկու ժամեր բաւական եղան զիս համոզելու թէ, կասկածս արդարացի էր, և թէ մեր մէջ, մանկապարտէզները, ոչ թէ միայն գէշ ընդօրինակութիւններ եղած են առ հասարակ, այլ ծաղրանկարներ։

★

Մինչեւ հիմա, դպրոցները,—մանկապարտէզներն ալ մէջն ըլլալով,—նմանցուցած եմ պետական կազմի մը որուն մէջ աւելի կամ նուազ շեշտուած տիկտաթօրի դեր մը ունի ուսուցիչը։

Օր. Զաքարեանի մանկապարտէզը բացառութիւն կը կազմէ այդ օրէնքէն. անիկա պզտիկներու հանրապետութիւն մըն է,— նոյն իսկ հասարակապետութիւն մը եթէ կ'ուզէք,—որուն նախագահը, օրիորդը, ծայրայեղօրէն զգուշաւոր է իր վէթօյի իրաւունքը գործադրելու մէջ,

Նրբանցքին մէջ կեցած կը խօսինք. պզտիկներէն մէկը, աթոռը շալկած, անդիի սենեակը երթալու իր հապճեպին մէջ կուգայ մեզի կը զարնուի։

Օրիորդը ետ կը քաշուի, կը դառնայ, եւ երբ կը կարծեմ թէ մեղմ յանդիմանութիւն մը պիտի ուղղէ անոր, ընդհակառակը, ինքն է որ ներողութիւն կը խնդրէ անկէ։

—Ներողութիւն օրիորդ, կ'ըսէ՛ այն ատեն պզտիկը իր կարգին։

Ու կը խորհիմ ուսուցիչ անպէտութեանը վրայ այն երկար խրատներուն զոր պզտիկ թերութեան մը համար կ'ուղղենք մեր պզտիկներուն, որոնց փոքրիկ էութիւնը այդ բառերուն ծանրութեան տակ կը կքի և աւելի կամակոր կը դառնայ։

Երգ մը պիտի երգեն, օրիորդն է որ տղաքներուն կը հարցնէ թէ ո՞ր երգը կ'ուզեն։

Պզտիկներէն մէկը զաւեշտական ձեւեր ունի որոնք իր ընկերները կը զուարճացնեն։ Օրիորդը չարգիլեր զանոնք. Թերեւս կատակերգակի տաղանդ մըն է որ կը յայտնուի կանխահասօրէն. եթէ արգիլէ գաղտնի պիտի խնդան և անմեղ զբօսանք մը պիտի այլասերի։

— Զբօսանքի ատեն է, կ'ըսէ, թող Նուպարը մեզ խնդացնէ քիչ մը, կ'ուզէ՞ք։

Եւ ամէնքը իրենց ուրախութենէն կը ցատկռտեն։

Չեմ երեւակայեր երբէք աւելի չքնաղ, և աւելի հմայիչ պատկեր մը քան այս պզտիկներուն ճաշելը։ Ամէն մէկը իր մանրիկ թիկնաթոռը չալկած վար կ'իջնէ, ճերմակ փառչներով պզտիկ սեղաններուն շուրջը բոլորուելու։ Օրիորդը, սեղանէ սեղան խօսակցութիւնը վառ կը պահէ որպէս զի պզտիկները կամաց կամաց ուտեն։ Եօթը տարեկան աղջիկ մը․

— Աղ կ'ուզէ՞ք, կը հարցնէ իր քով նստող հինգ տարեկան մանչուն։

Կամ վեց տարեկան աղջիկ մը,

— Կ'ուզե՞ս որ հաւկիթդ սոկեմ կ'ըսէ իր քովի տղուն։

Անկարելի է ասոնք տեսնել և չապահովուիլ որ իրերօգնութեան զգացումներով մեծցած ազատ քաղաքացիներ են որ կը պատրաստուին այդ յարկին մէջ։

Մար Նոմարքին բացակայութիւնը միայն ուշադրութիւնս կը գրաւէ և մտնելու պահուն պատճառը կը հարցնեմ։

— Այս տարիքի պզտիկներու համար, կ'ըսէ Օրիորդ Զաքարեան, կը խուսափիմ այն բոլոր բաներէն որոնք զգալի

և երկար կարգապահութիւն կը պահանջեն, որովհետեւ պզտիկները շուտ կը ձանձրանան ատկէ և չեն կրնար աղէկ ընել ինչ որ ձանձրոյթ կը պատճառէ իրենց։ Մանկապարտէզի այս օրուան դրութիւնը կը կայանայ՝ պզտիկներուն ընել տալու մէջ այն բաները զոր կրնան լաւագոյն կերպով ընել։ Եւ ձանձրոյթը լաւագոյնին թշնամին է։

Արդարեւ մեր ուսուցիչներն ու մանկավարժուհիները ո՛րքան պէտք ունին դեռ սերտելու այս ճշմարտութիւնը, որ շատ պարզ կը թուի բացատրուելէ ետքը,—Գոլոմպոսին հաւկիթին պէս։

ՓԱՅԼԱԿ

Խորէն Արքեպիսկոպոս Նարպէյ

ՆՇԱՆԱՒՈՐ ԱԶԳԱՅԻՆՆԵՐ

ՀԱՏԻԿՅԱՆԸ

Հայ ընկերական սովորոյթներու գեղեցիկ շարքերուն մէջ Հատիկյանն ալ կար տակաւին իր այնչափ անուշ պարզութեանը մէջ, այնչափ մեղմիկ ու խորհրդաւոր։ Պըճըլիկ մանուկ մը իր 10—12 ամսու տարիքին մէջ երբ ակռայ ծակելու օրերուն կը հանէր բերանին մէջ, լինդերուն վրայ մարգրիտ ճերմակութիւններու մէկ երկու անուշան հատքեր երբ կը տեսնուէին, այն պահերուն պզտիկին մայրը ու շատ անգամ բոլոր տունեցիներով Հատիկյանը ընելու պատրաստութիւններուն մէջ որոշ իրիկունի մը համար մասնաւոր հրաւէրներ կուտան բոլոր դրացի ու ազգական շրջանակներուն։ Ասոնք բոլորն ալ մէյմէկ յարմար խաշարներով կուգան կը հաւաքուին, բոլորն ալ ժպտուն, բոլորին ալ խած ու պաչիկները պզտիկին այտերուն. քիչ վերջը խոշորկեկ փռոց մը կը ձգեն սենեակին մէջտեղը. փոքրիկը անոր վրայ կը նստեցնեն, անոր բոլորտիքը եօթը հատ 5—6 տարեկան աղջնակներ բոլորակ շարք մը կը կազմեն. իսկ անոնցմէ ալ առաջ մանուկին ճիշդ քովիկը շուրջանակի կը շարեն դըպրոցական ու արհեստական առարկաներու տեսակներ մուրճ մը, ժամացոյց, մկրատ, գրիչ, դրամ, դանակ, մանգաղ են. Նախապէս խաշուած ցորեն քանի մը պնակներով հոն կը բերուին ու եօթը աղջիկներ մէյմէկ բուռ անկէ կը լեցնեն մանուկին գլխուն վրայ, անկէ ետքը՝ արդէն շաքարի, չամիչի ու այս տեսակ քաղցրեղէններու տարափ մը չորս կողմերէն կը կը ցանցնուի փոքրիկին վրայ գլուխը. ան ալ իր ափիբերան զարմանքին մէջ պիշ պիշ նայուածքներ կը նետէ բոլորտիքը, ու վերջապէս հոն դրուած առարկաներէն շատ մը իր ձեռքին մէջ առնել խաղալու փորձեր մը կ'ընէ։ Առաջին առնուածը

եթէ մկրատ մըն է, ընել է դերձակ մը պիտի ըլլայ ան, եթէ գրիչ՝ մը ուսուցիչ, եթէ մատնի մը՝ ոսկերիչ են. ու այսպէս քանի մր ժամուան ազնոր զուարճալիքներու մէջ, անուշ գինիներու հետ ուտելիքներուն ալ բարի վայելումովը կը փակեն ժամանցը. չըսի թէ պզտիկին վրայ գլուխը միացած ցորենի հատիկներէն երեսուներկու հատ դերձանի մը վրայ շարելով անոր վիզը կը կապեն, մինչեւ որ գանէ ութը տասը ակռաներ մը հանել լմնցնելու կ'ըլլայ:

Զարսանձագի կողմերը ու նոյն իսկ քիչ մը աւելի Տէրսիմի ներսերը Հայոց հետ բոլոր քիւրտ ու թուրքերն ալ սա սովորոյթը իր յատուկ դրօշմովը կը պահեն անայլայլ, ու աւելին՝ որ անոնց մէջ տեղական այլեւայլ նուագներու ընկերակցութիւնովը պզտիկին բերանէն ու ծնողացը կողմէն ալ փոխադարձ երգեր կ'երգուին, որոնցմէ հատ մը լսեցի ես հետեւեալ իմաստով:

Մանուկին կողմէն աղեկ մը կամ տուներն մեծ մամիկը կ'երգէ:

Նուշ կ'ուզեմ շաքար կ'ուզեմ,
Հասիկ ու չամիչ կ'ուզեմ.
Մարգրիս ակռաներ ունիմ,
Երկաթ ու քար կը ծամեմ
Կարն ու ծծիկն ի՞նչ ընեմ:

Մայրը կ'երգէ:

Հա՛ տղաս հասիկ ցանեմ,
Կարագ մեղրով մեծցնեմ,
Ուլ մը հետդ ծծցընեմ,
Ձեռքովդ մատաղ ընեմ,
Արեւ իս, պօյիս մեռնիմ:

Ազգային հնաւանդ սովորոյթ մը հասկցանն ալ, որ կը կարծէի իր այնչափ մը պարզունակ խորհրդաւորութիւնովը մացուած բոլորովին քաղքենի հանդէսներէ. գաւառին մէջ դեռ

բուն հայ գեղջուկ առիքներու տակ կոյս նուիրականութիւն մը կը պահէ տակաւին, գաւառը, այո՛, գաւառն ու գեղը դեռ ի՛նչ հայաւանդ յիշատակներ ունէին իրենց ծոցին մէջ, դեռ ի՛նչ հաւատուոր հայ հոգիներ մնրած երդիքներուն տակ հայ գեղերուն, որոնք իրենց ներստանքը արեւնաւանդ հնութիւններու միստիք հրայրքը պահած անթեղած ունէին իրենց է՛ն հողէառ նոպաներուն մէջ իսկ:

Խարբերդ ՅԱԿՈԲ ԽԱԻԱՉ

Զարեհ Էֆ. Խօրասանճեան
Ազգ. Երեսփոխան

Վերջին պահուն կ'ստանանք լուսանկարը

ԿԱՐԵՒՈՐ ՎՐԻՊԱԿ

83 *էջ Բ. տող, վերջակէտէն վերջ պէտք է աւելցնել. «Յաճախած է Մայր վարժարան, բայց հակառակ ...»*

168 *էջի նկարին տակ ԱՆԻ քաղաքը պէտք է ըլլայ ԱԿՆ քաղաք:*

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԷՋԵՐ

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՋԱՆԱՋԱՆ ԵՒԼՆ.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ

Բարենորոգումներու այս դարին մէջ — մանրպարին ըսէք եթէ կ'ուզէք — բան չի կայ որ փոխուելու, բարեփոխուելու ենթակայ չըլլայ։

Կիները՝ մեզմէ առաջ հասկցած ըլլալ կը թուին, օրուան պահանջը։

Տեսէ՛ք, մինչեւ հիմա, մինչեւ վերջերս, անոնք շատ պատշաճ, շատ բնական գեղեցկագիտութեան տեսակէտով անհրաժեշտ կը նկատէին, յայրատ տարտամումով մը, մեր աչքին առջեւ պարզել իրենց մարմինին այն մասը, այն կողմը որուն վրայ ընդհանրապէս մենք՝ էրիկ մարդիկս՝ կը նստինք։

Բայց կարգախօսը հիմա փոխուեցաւ եւ Rue de la Paixէն եկած պատուէրի մը վրայ, անոնք այսուհետեւ պիտի ցուցադրեն, մէջտեղ պիտի դնեն, ցայտուն կերպ մը պիտի տան իրենց փորին։ Գոնէ այսպէս կը վստահեցնեն գիս՝ կարդացած նորաձեւութեան քրոնիկներս։

Ուրիշ անգամուան ձգելով այս երեւոյթին վրայ աւելի խղճմտօրէն ճառել, անմիջապէս կ'անցնիմ բարենորոգումներու հարցին։

Ինծմէ աւելի ձեռնհասներուն թողլով մեր Անատոլուն, լուսահոգի մեր Ռումէլին, Տրապիզոնի Առաջնորդարանը, մեր Պատրիարքարանը եւ Երուսաղէմի սրբազան եւ վասն ի վերուստ վանքը բարեկարգելու գործը, իմ համեստ միջոցներովս բարեփոխելու պիտի ելլեմ մեր գիտցած, հինցած, պրիմիս եղած բանաստեղծութեան ձեւը՝ dont nous avons soupé.

Ինչ փախուկի գործ է, Աստուած իմ, փոխանակ տողերը իրարու քով դնելու, զանոնք բերել շարել տակէ տակ, իբրեւ թէ ատ ալ մարիֆեթս ըլլար։

Հոմերոսէն սկսեալ մինչեւ Հիւկօ, եւ կամաց կամաց վար

իջնելով, Լամարթինէն մինչեւ Սիամանթօ և Վարուժանէն մինչեւ Մերուժան (Պարսամեան) այս ամէն ոտանաւորճիները խրենախ բան մը ըրած ըլլալ կը կարծեն երբ աւազը՝ կը յանգաւորեն նաւազին, սոխակը՝ մեխակին և կամ տապարը՝ կապարին։

Արձակը կեցած տեղը, ոտանաւոր գրելը՝ փոխանակ բիւնէլ նստելու, քալելով նիւքսէք-խալտըրըմ ելլելու կը նմանի։ Այս օրինակը եթէ յանկարծ միտքս կուգայ, պատճառը այն է որ երկուքին մէջն ալ ոտքի խնդիր կայ։

Եւ ինչ չիմար, ինչ անկլանելի բաներ կ'ըսեն մեզի այդ տակէ տակ տողեր չարողները։

Մէկը լուսնին համար կ'ըսէ թէ երկնային ֆենաս-նելվասի մըն է, ուրիշ մը կը պնդէ թէ արեւը ուրիշ բան չէ բայց եթէ Աստուած պապային monocleը։

Զեվզեկ բաներ չա՜տ։ Կոյսին չրթունքները կեռասի կը նմանցնեն, այտերը դեղձի, աչքերը նուշի, ատամները լիմոնի, և քիթը մուսմուլայի, իբրեւ թէ բանաստեղծութիւնը մանավլի խանութ մը եղած ըլլար։

Զէ՛, տղաք, եկէք վազ անցնինք այդ գրական օխապազութիւններէն, աւելի դրական ըլլանք, աւելի մաթեմաթիքական և աւելի իրական։

Մոդջէ՛ք ռօմանթիք դպրոցը. անկապաշտ գրականութիւնը և ականջ մի կախէք սա նորելուկ ապագայապաշտ բանաստեղծութեան որ ուրիշ բան չէ բայց եթէ պուէտական յիմարութեան սունբուրլուն։

Դրական, գործնական, մաթեմաթիքական ըլլանք ըսի և ատոր վրայ կը պնդեմ։

Թուանշա՜ն, թուանշա՜ն, միշտ թուանշա՜ն, ան է մեր երջանկութեան խարխիսը և պանքայի պաշտօնեաններուն pont des soupirsը։

Այլ ևս հերիք է լուսին, արեւ, զեփիւռ, վարդ, շուշան և... քօլիւշիդ ֆեռուն։

Ատոնց մօտան անցաւ, սօփայով խօսք հասկցնելու մօտային պէս։

Եւ որովհետեւ տակաւին գաղափար մը չէք կազմած թէ ինչպէս հասկնալու է մաթեմաթիկական բանաստեղծութիւնը և թուանշանական դպրոցը, ահա օրինակ մը ձեզի անկէ, թասը տող ոտանաւոր ձեզի՝ որոնք տասնաբանեայ պատուիրանքները պիտի ըլլան իմ հիմնած նոր դպրոցիս։

Ուշադրութեամբ, երկիւղածութեամբ և հաւատքով մըտիկ ըրէք ինծի որովհետեւ եթէ բան մըն ալ չէք չահիր, գոնէ բան մըն ալ կորսնցուցած չէք ըլլար... ձեր ժամանակէն զատ։

Ոչ բակլայ կար, ոչ ֆասուլեա, չի կար նաեւ մէրճի . . 1,
Որոնք բերնիդ մէջ կը թողուն մէկ զարշելի arri . . . 2,
Պարապ տուն մը: Ձեզի պատմեմ, եթէ երբեք կը ն . . 3,
Միս չունէին, ձուկ ալ չի կար, ոչ մէկ երէ եւ ո . . . 4,
Ըսելիքս վրան բաց է, զուցէ գոչէք, օ՛հ, shock . . . 5,
Ցոյն տղայ մը սիրուհւոյն հետ, սիրեմ բայց հոլո . . . 6,
Մառի կոչուէր այդ աղջիկը եւ պարմանին Թանա . . 7,
—Ինչո՞ւ այսպէս զիս կը տանջես, ըսաւ տղան, ո՛վ անգ . 8,
Ես երջանիկ կ'ընեմ զքեզ, երբ որ ըլլաս իմ կ 9,
Ես ուզածս պիտի առնեմ, եթէ կամքովդ իսկ չի . . 10։

Ահա ձեզի նմոյշ մը ապագայ բանաստեղծութենէ։ Ես գըրաւ կը դնեմ որ պիտի հաւնիք գրածիս, որովհետեւ անշուշտ չէք կրնար երեւակայել թէ լաւագոյն բան մը կրնայ գրուիլ... Փրկիչէն։

Աղգ. Հիւանդանոց

ՔՐԻՋԱՆԹԷՄ

ԶԱՆԱԶԱՆ

Մարդու կաշիով

Ֆէրամիի մատենադարանի գիրքերուն մէջ, որոնք այսօր ցրուած են, կը գտնուի Էմիլ Տէշանէլէն հատոր մը, կազմուած՝ մարդու... կաշիով։

Հոս հոն այս տեսակ բազմաթիւ կազմեր գոյութիւն ունին։ Գամիլ Ֆլամարիոն, օրինակի համար, ունի հատ մը, որուն պատմութիւնը կ՚արժէ ընել։

Բանաստեղծական աստղաբաշխութեան, կամ, եթէ կը նախընտրէք, աստղաբաշխական քնարերգութեան գեղեցիկ գիրքերը, որոնք նշանաւոր դարձուցած են Ֆլամարիոնը, գրուած են մասնաւորաբար կիներու սիրտերը։

Հրաշալի կոմսուհի մը խելայեղօրէն ինքնանուիրուած էր մոլորակներու հերարձակ բարքերու ընթերցումին։ Ճանչնալ կ՚երազէր գերաղանցապէս իդէալին անձ մը, ու մահուան մօտ զգալով ինքզինքը, — որովհետեւ թոքախտաւոր մըն էր, — փափաքեցաւ մօտէն ճանչնալ Ֆլամարիոնը։

Ամուսինը, իրմէ շատ տարիքոտ և փիլիսոփայ մարդ, կնոջը քմահաճոյքը ուզեց կատարել անմիջապէս, ֆրանսացի ծանօթ աստղաբաշխը՝ իր Ժիւրայի սեփական վիլլային դղեակը հրաւիրելով։

Ֆլամարիոն ամառուան հրաշալի իրիկուններ կ՚անցնէ դղեակին մէջ, հրապուրոտ և քնարերգական կոմսուհիին հետ, աստղերը երազելով շարունակ։ Կինը կը յայտնէ որ մօտ է իր վախճանը։ Այնքան տխուր չերեւար սակայն։ Օրերը կ՚անցնին, և Ֆլամարիոն պարտաւոր էր Բարիզ վերադառնալ։ Այն ատեն գեղեցիկ կոմսուհին խոստովանութիւն մը ըրաւ.

— Մօտ օրէն ձեզի պիտի ղրկեմ բան մը, զոր պէտք չէ

մերժէք, իմ հոգիս չվիրաւորելու և ծանրապէս չտխրեցնելու համար...

Տարի մը անցաւ։ Ֆլամարիոն իր պատահական բարեկամուհին մոռցաւ։ Բայց օր մը երբ տունէն կը բացակայէր, սեւածիր նամակ մը և ծրար մը ղրկուեցաւ իր հասցէին։ Տիկին Ֆլամարիոն բացաւ ծրարը, և մէջը գտաւ ճերմակ, թանձր, պաղ մորթ մը, որմէ ելեքտրական հոսանուտ մը կ՚արտածորէր։ Անբացատրելի յուզում մը զգաց։

Կոմսուհիին բժիշկին կողմէ կուգար ծրարը և նամակը, որուն պարունակութիւնը գրեթէ սա էր.

«Կը կատարեմ բաղձանքը մեռնող կնոջ մը, որ գաղտնի և արտակարգ կերպով կը սիրէր ձեզ։ Երդում ընել տուաւ, իր մահուան յաջորդ օրն իսկ, ղրկելու ձեզի իր գեղեցիկ ուսերուն մորթը, որ ձեր յափշտակութիւնը գրաւած է, բաժանումի վայրկեանին։ Կը փափաքէր որ ձեր գեղեցիկ գիրքերէն մէկը անով կազմէիք։»

Խեղճ կոմսուհիին բաղձանքը կատարուեցաւ։ Վարպետ կաշեգործ մը երկարօրէն մաքրեց զայն. և մորթը անեղծանելի և հազուագիւտ կաշիի երեւոյթ մը առաւ։ Ան կազմելու ծառայեց Երկիր եւ Երկինք տիտղոսով գիրքը, այս տեսակ նըպատակի մը ծառայելու ամենայարմար հատորը ապահովաբար։ Գիրքը կը մնայ Ժիւվիզիի դիտարանին մէջ։ Կազմը հոյակապ է։ Եզերքները՝ աստղաձեւ ոսկի բիծերով կապոյտ գոյն մը ունին և կը յիշեցնեն Ժիւրայի աստղազարդ գիշերները. ու կոմսուհիին ուսերուն մորթին վրայ, ոսկի գիրերով, գրուած է հետեւեալ վերտառութիւնը.

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌՆՈՂ ԿՆՈՋ ՄԸ

Սթէրնի երկու գիրքերն ալ Ջինչինաթի վաճառականը իր սիրած երկու կիներուն մորթովը կազմել կուտայ այս միջոցիս։ Ջինացի կնոջ մը դեղին և ոսկեզօծ մորթը պիտի ծածկէ Tristram Shandyի կողքը և Voyage Sentimentalի հմայքը պիտի կրկնապատկուի, տոհմիկ խափշիկուհիի մը եբենոսէ մորթին շնորհիւ։

Արքայական պերճանք

«Միւնխնէր Նախրիխթըն» մեզ կու տայ քանի մը մանրամասնութիւններ թէ ինչպէս կը հագուին թագաւորները։

Առաջինը Զարն է։ Մութ գոյներ կը սիրէ, մութ գորշագոյնը․ ամէն տարի, իր քաղաքային զգեստի համար 12.500 ֆրանք կը ծախսէ, և ասոր կրկինը իր մուշտակներուն համար, որուն 7 500 ֆր.ը միայն իր մուշտակապատ ձեռնոցներուն համար է։

Գերմանիոյ կայսրը տարին երկու երկվեցեակ ձեռք ապսպրանք կ'ընէ, սուղ կը վճարէ մանաւորապէս իր դրսի և զբօսանքի քօսթիւմներուն համար. իր հին զգեստները բարենպատակ գործերու կը նուիրէ։ Անգլիոյ թագաւորը, միևնոյն դիտաւորութեամբ, իր հին զգեստները կը թողու իր Մարի աղջկան. Ժորժ Ե.ը աւելի քիչ կը վճարէ դերձակներուն քան իր հայրը Էտուար Է․ Ամէն տարի 25 ձեռք առօրեայ հագուստ կ'ապսպրէ, ամենաշատ քսան անգամ հագիւ կը հագնի։ Իր քաղաքային քօսթիւմի համար 235 ֆրանք կը վճարէ, 200 ֆրանք որսի և սպորներու հագուստին, 300՝ ձմեռնային (բալթօներուն) և 250՝ ամառնային բարտըսիւներուն համար։

Իր ամբողջ պերճանքը իր կօշիկներուն մէջն է որ այծեմի կլասէ են և 50 ֆրանք կ'արժէ իւրաքանչիւրը. իր փողկապները 30—55 ֆր. կ'արժեն. մինչդեռ իր Սպանիացի (աստիճանակիցը 75 ֆր. կու տայ իւրաքանչիւրին և օրական 6-7 երկվեցեակ մը կը գնէ։

Կարելի է գուշակել որ թագաւորները այնքան բազմաթիւ մտմտուքներով զբաղուած՝ չեն կրնար Բարիզցիներու չափ ժամանակ տալ փորձի։ Անոնք քիչ կը փորձուին. Դերձակները շատ ճիշդ չափեր կ'առնեն և փայտամարդու մը վրայ կ'աւարտեն թագաւորներու հագուստները։

Թագաւորները Eau de Cologneով կ'անուշահոտուին

(չմոռնանք որ գերմանացի մըն է խօսողը, բացի Իտալիոյ թագաւորէն որ էլիօթրօփը կը նախընտրէ։ Ֆրանսուա Ժօզէֆ կայսրը բնաւ անուշահոտութեան չհանդուրժեր, նոյն իսկ երբ ուրիշները կը գործածեն, նոյն իսկ երբ կիները կը քսուին։ Իր հագուստը շատ պարզ է, և իր տարիքն ու հեղինակութիւնը թոյլ կու տան իրեն զայն կրճատելու ինչ որ ալ ըսեն ուրիշներ։

Գրպանի Հեռաձայն

Ֆրանսերէն թերթէ մը կը քաղենք Օտարները առօրեայ պէտքերու կատարելագործման մէջ մեզի կը կանխեն։ Մինչդեռ մենք Բարիզի մէջ թէլէֆօնի դանդաղ հաղորդակցութենէն կը նեղուինք, Հունգարիոյ հեռագրի, հեռաձայնի և փօսթի վարչութիւնը որոշած է գործածութեան դնել գրպանի թէլէֆօնը։ Գրպանի գործիքը 120 կրամ կը կշռէ, և փօսթ-քարթի մեծութենէն չանցնիր։ Գործիքը պիտի տրրուի հասարակութեան ձրիաբար, իսկ իւրաքանչիւր գործածումը 10 սանթիմ (20 փրյ.) կանխավճարով մը որ կը չափուի նոյնիսկ գործիքին մէջ զետեղուած և կնքուած հաշուիչի մը միջոցով։ Տան մէջ փողոցներու լապտերներու սիւներուն վրայ. հասարակաց շէնքերու պատերուն մէջ և ամէն ուրեք ուր կարելի և պէտք ըլլայ, պիտի գտնուին թէլէֆօնի թելերու ծայրեր, որոնց վրայ հաստատելով գրպանի գործիքը, առանց աւելորդ բարդութիւններու, հաղորդակցութիւնը կրնայ կատարուիլ ուրիշ որ և է բաժանորդի մը հետ։

Աշխարհի ամենամեծ մոմը

Հարլէմի մոմի գործարանը չտեսնուած մեծութեամբ մոմ մը կը պատրաստէ։ Յանձնարարութիւնը Ժէրսէի. Մօն-Գարմէլի Նօթր Տամ եկեղեցիի միաբանութեան կողմէ եղած է, զայն Վատիկան ղրկելու համար. հոն, մոմը պիտի վառի պանքի օրերուն, ի յիշատակ Փիէրփօն Մորկանի։ Այս մոմը 5 մէթր երկայնութիւն և 45 սանթիմէթր լայնք ունի խարիս-

խին մօտ, 7000 ֆր. պիտի արժէ, զայն չրջապատող ոսկի թերթը միայն 1,250 ֆր. կ'արժէ, իր կշիռը 200 քիլօ կը հաշուըուի, և չարունակ վառելով 9 տարի պիտի տեւէ. իսկ եթէ միայն պահքի օրերուն վառուի, երեսուն տարի չարունակ պիտի չմարի։

Կրիայի Չիճաղեղ

Ամերիկացի բժիշկ մը, Տօք. Ֆրիտման, կը յաւակնի բուժել ժանտախտը՝ ծովային կրիայի չիճուկով։ Տէյլի Նիւզ կ'ըսէ որ, ան իր իրաւունքները ծախեց (Ամերիկայի համար միայն 9,625,000 ֆր.ի), և սակայն այս գեղեցիկ գումարը, Միացեալ զանազան նահանգներու մէջ, 25 միլիոն ֆրանքով հիմնուած «Ֆրիտման» հաստատութեանց պարենաւորման համար գլուխ եթէ բաւէ։

9 միլիոնի չիճուկ՝ ասիկա ենթադրել կուտայ որ ամբողջ Ամերիկա ժանտախտով վարակուած է։ Կ'ապահովցնեն արդարեւ որ, այս աղէտը կամ ուրիչ ժանտակերպ ախտեր չատ տարածուած են Նոր Աշխարհի մէջ և Միացեալ Նահանգներու զանազան կողմերէն եկող բժիշկները, հնարիչին իջեւանած Օթէլ Նիւ Եօրքը կարծես պաչարման տակ առած են։

Ամէն պարագային մէջ, գիւտը լաւ ընդունելութիւն պիտի գտնէ հնդկախողերու և կապիկներու աշխարհին մէջ, որոնք չիճուկագործներու առաջին զոհերը կ'ըլլան։

Աշխարհիս ամէնէն մեծ երգեհոնը

Համպուրկ քաղաքին Ս. Միքայէլ եկեղեցիին մէջն է որ կը գտնուի աշխարհիս ամենէն մեծ երգեհոնը. գործիքը կը կշռէ 7,500 քիլօկրամ և զայն փոխադրելու համար 15 վակոններ պէտք եղած է։ Ձայնական խողովակներուն թիւը կը հասնի 12173ի, կը պարունակէ 5 կարգ ստեղնաշար, որոնցմէ իւրաքանչիւրը բաղկացած է 61 մատներէ։ Նուագելու համար պէտք եղած օդի հոսանքը կը տացուի 5 ձիու ոյժ ունեցող մեքենայէ մը. այս մեքենան 1 վայրկեանի մէջ 95

մեթր խորանարդ օդ կը հայթայթէ։ Գործիքը կը նուագուի ելեկտրականութեամբ մասնաւոր նուագածուի մը հսկողութեան տակ։ Ելեքտրական թելերուն երկայնութիւնը 60 քիլօմէթրի կը հասնի և գործող ելեքտրա-մագնիսներն ալ 920 հատ են։

Աշխարհիս քսան մեծ քաղաքները

Վերջին մարդահամարներու համեմատ՝ աշխարհի վրայ 60 քաղաքներ կան, որոնց բնակչութիւնը կէս միլիոնը կ'անցնի. ասոնցմէ 29 հատը կը գտնուի Եւրոպայի, 19 հատը Ասիոյ, 10 հատը Ամերիկայի, երկու հատն ալ Աւստրիոյ մէջ։ Այս վաթսուն քաղաքներէն 20 հատին իւրաքանչիւրին բնակչութեան թիւը մէկ միլիոնը կ'անցնի։ Այդ քաղաքներն են իրենց պարունակած բնակչութեան թիւին կարգով. 1. Լոնտոն, 2. Նիւ Եօրք, 3. Բարիզ, 4. Թոքիօ, 5. Չիքակօ, 6. Պերլին, 7. Վիէննա, 8. Բեդերսպուրկ, 9. Մօսքուա, 10. Համպուրկ, 11. Կ. Պոլիս, 12. Ֆիլատէլֆիա, 13. Պուէնոս Այրէս, 14. Րիօ-Եանէյրօ, 15. Կալկաթա, 16. Պոմպէ, 17. Բէգին, 18. Սինանքֆու, 19. Քանդօն, 20. Օչակա։ Վերոյիչեալ 20 քաղաքներուն բնակչութեան համագումարը 38 միլիոնէն աւելի է։

Արտասովոր Ս. Գիրք մը

Գահ-գիւղ Թիբէթացւոց Ս. Գիրքն է, որ բաղկացած է 108 հատորներէ, որոնց ամէն մէկը 1000 երեսներ կը պարունակէ։ Իւրաքանչիւր հատոր կը կշռէ 5 քիլօկրամ։ Այս ծանրութիւնը փոխադրելու համար 12 հատ Թիբեթական փոքր եզներ պէտք են։ Այս գիրքերուն մեկնութիւնները ամփոփուած են 225 հատորներու մէջ. առանց այս վերջիններուն կարելի չէ Թիպէթի բնակչած Ս. Գիրքը հասկնալ։

Բացառիկ արձագանգ մը

Վերջերս Կալլէսի երկրին մէջ տեղ մը գտնուեցաւ, ուր արտաքոյ կարգի արձագանգ մը կը լսուի. հոն ամէն ձայն 26 անգամ կը կրկնուի։ Մինչեւ հիմա առաջնութիւնը Ուտաթոքի (Անգլիա) կը պատկանէր, ուր ձայն մը ցերեկ ատեն 17 կրկնութիւն, իսկ գիչեր ատեն 20 կրկնութիւն ունէր։

ՄԻ՛ ԿԱՐԳՈՒԻՔ, ՕՐԻՈՐԴՆԵՐ

(ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԴԵՌԱՏԻ ԱՂՋԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ)

Գիտնա՛ք ուրկէց կուգամ կոր։ Ամուսնութենէ պարզապէս, այո՛, ամուսնութենէ, որու մէջ բոլոր ընկերուհիներուս պէս մոլորած էի։

Ո՛հ, աղէկ ազատեցայ, ձեզ կը վստահեցնեմ։

Վերջապէս, բարեբաղդաբար կրցայ օձիկս ազատել ժամանակին, այսինքն անկէ ներս մտնելէ առաջ։

Ինծի նայեցէք. եթէ հոս դեռատի աղջիկներ կան, պէտք է որ օրինակէս խրատուին, այս նպատակով է ահա որ գըլխուս եկածը պիտի պատմեմ ձեզի։

Սիրտերնիդ թող չի խաղայ. պատմելիքս երկայն չէ։

Անկէ ամիս մը առաջ, ծնողացս հետ Միջերկրականի կապտագեղ եզերքներուն վրայ տեղ մը գացած էի։ Հոն, Սէն Թրոբէզի մօտերը գեղեցիկ անկիւն մը գտած էինք, որուն հոյակապ և սքանչելի տեսարանին վրայ կ'աւելնար պերճաշուք մենակեցութիւն մը։

Հո՛ն, միմօզաներու, հիրիկներու և վարդերու մէջտեղ կ'երազէի, որովհետև քիչ մը երազող և վիպասէր աղջիկ մըն եմ... ամէն ուրիշներուն պէս։

Օր մը մինակս նստած էի խարշափող սաղարթիքի մը տակ, երիտասարդ մը քովէս անցաւ։ Շնորհքով տղայ մըն էր։ Աչքիս վայելչագեղ և ազնուազարմ մէկը երևցաւ։

Մեր ակնարկները իրարու հանդիպեցան։ Յետոյ, գուցէ քիչ մը շփոթած ըլլալուն, մեղմօրէն ինծի քսուեցաւ։

Սովորական անցորդ մըն էր ան, որուն շատ ուշադրութիւն չըրի առջի բերան, բայց յաջորդ օրը միևնոյն ժամուն,

միևնոյն երիտասարդը, զիս միևնոյն տեղը կուգայ կը գտնէ։

Հեռուանց զիս տեսնելու պէս, ծաղիկ մը փրցուց. կարծեցի թէ պիտի գար այդ ծաղիկը ինծի նուիրէր և արդէն մտքովս կը դատապարտէի զինքը իր այդ անբարեկրթութեանը համար, մէյ մ'ալ նայիս, ինձմէ քիչ մը անդին, յանկարծ կայնեցաւ և այդ ծաղկին վրայ կեդրոնացուց իր ամբողջ հոգեպիչ ուշադրութիւնը։

Քիչ յետոյ, անօգուտ իր այդ քննութենէն յուսահատած, գլուխը վեր առաւ և մօտեցաւ ինծի.

— Ներողութիւն, օրիորդ, կը հաճի՞ք արդեօք ինծի պզտիկ տեղեկութիւն մը տալ։

— Բայց, պարոն...։

— Ահաւասիկ ծաղիկ մը որուն անունը միտքս չի գար կոր։

Այդ բառերը ըսած վայրկեանին, աչքիս առջև կը դնէր խեղճ ու կրակ, սովորական վայրի եղեսպակի ծաղիկ մը։

Ինծի անանկ եկաւ որ քթէս բռնել կ'ուզէր կոր և բերնին չափը պիտի տայի անշուշտ, երբ յանկարծ նշմարեցի իր լրջախոհ աչքերուն մէջ, թէ ինծի հետ խօսքի բռնուելու փափաք մը ունէր խեղճ տղան։

Եւ իրաւ ալ, չես գիտեր ինչպէս եղաւ, մեր երկուքին միջև շուտ մը խօսակցութիւն մը ծայր տուաւ և մէկ երկու րոպէի մէջ անանկ բաներ իմացայ զորս գիտնալու այնքան ալ պէտք չունէի։

Անունը Ռաուլ Բիկան է եղեր, իր ուսումները փայլուն կերպով կատարելագործած երիտասարդ մը որուն փայլուն ապագայ մը պատրաստուած է եղեր և որ այժմ կը գոհանայ եղեր փայլուն բանաստեղծ մը ըլլալով։

Առջի օրը ինծի խենդի պէս սիրահարած ըլլալուն, և ինծի հաճելի երևնալու համար քանի մը տող ոտանաւոր յօրիներ է եղեր։

Երէկ իմին աչքիս զարկաւ,
Մի անծանօթ գեղուհի,
Երկնից նման սրտագրաւ,
Ես ալ խելքս թռցուցի
Սիրավառ։

Եւ աս սանկ կը շարունակէր ամբողջ երեք էջերու երկայնքը։ Ոտանաւորները շատ կը սիրեմ, ձեռքս չէ, ի՛նչ ընեմ։ Ասանկ ըլլալը տեսնելուն պէս, բանաստեղծ երիտասարդ Ռաուլը անունս հարցուց, ուրիշ ոտանաւորներ ալ շինելու համար։

— Հէլլէն, ըսի պարզապէս։

— Ուրեմն, վաղուան սպասեցէք, Հէլլէնս իմին։

— Իմ Հէլլէնս, Հէլլէնս իմի՛ն։ Քիչ մը շատ կ'աճապարէր կոր, չէ՞ք գտներ։ Բայց յաջորդ օրը, ինծի անանկ աղուոր ոտանաւորներ բերաւ որ իր փութկոտ վերաբերմունքը իրեն ներեցի։

ՀԷԼԼԷՆԻՆ

Երբ ժամը գայ որ պառաւնաք իրիկունը մոմին տակ,
Վառարանին քովը նստած կարժ ի ձեռին, երբ մանէք.
Պիտի ըսէք, խանդավառուած եւ իմ տողերս երբ կարդաք,
Սա Բիկանը, հոգւով կը պաշտէր զիս, դեռ երէկ։

Առջի օրուան ոտանաւորէն աւելի կարճ էր աս, բայց անկէ շատ աւելի գեղեցիկ։ Անշուշտ գործիս չէր գար ես զիս տեսնել «կարժ ի ձեռին մանելով»ը բայց բանաստեղծները արտօնեալ են սանկ փոխաբերութիւններ շպրտելու։ Ասկէ զատ ես իմ գրագէտ բարեկամիս անանկ յառաջդիմութիւններ ներշնչած էի որ, տեղը չի կար սանկ մանրամասնութեանց վրայ ծանրանալու և ի՛նչ մեղքս պահեմ, ես ալ թեթեւ զգացում մը ունեցայ իրեն համար։

Մեր ընտանիքները փոխադարձաբար ներկայացուցինք իրարու, և ութ օր ետքը, մօտաւոր ամուսնութեան մը խօսքը ըրին։ Մայրիկիս դէմ քիչ մը սրդողեցայ անմիջապէս կարգուելս չուզելուն համար։

Բայց որովհետեւ, ազատ ձգած էին զմեզ մինակնիս պտըտելու, եղածը կէս չարիք մըն էր սոսկ։

Ախ, ինչ հեշտագին առտուներ էին ծովուն օրհներգին առեն, թռչնիկներուն վլվլերգերը, ճպուռներուն խոհական աղօթքները, և այս ամէնը լուսապայծառ երկնքի մը ազդած գինովութեան մէջ։ Եւ լուսնկայի լոյսին մէջ թաթխուած երազներով լեցուն ի՛նչ հիանալի գիշերներ որոնց հոգեխռով բուրումները կը սաստկանային զանազան անուշահոտութիւններով կազմուած էօքալիբթիւսի, եղակներու և վայրի նարգէսներու խառնուրդէն։

Ո՜հ, մեղկօրէն սահիլ քաղցրամեղմ գորգի մը վրայէն որ...

Բայց կարծեմ թէ այս վայրկեանիս երազս իր սաստկագոյն փուլին մէջ կը մտնէ կոր և կը ձանձրացնեմ կոր զձեզ հազար չահեկան բաներով։

Բայց գոնէ, կրնաք երեւակայել երանութիւնը որ կ'ըզգայի այս պուէտին քով որ ոտքով կը խօսէր — ոտանաւորի ոտքով ըսել կ'ուզեմ — այդ դիւթիչ décorին մէջ, գլուխդ լեցուն վարդագոյն երազներով զորս կը սաղրէ... կապոյտ ծաղիկը։

Բայց, աւա՜ղ, վերադարձը նուազ բերկրալի պիտի ըլլայ եղեր...։

Ճամբան, Ռաուլին գրած ոտանաւորները ցոյց տալ ուզեցի հօրս որ զանոնք գիտէ եղեր, կասկածանքիս վրայ, զանոնք բերնուց գոց զրուցեց։

Իր անգաղափարապահութեան վրայ շփոթած և արիւնս գըլուխս ցատկելով, պիտի բարկանայի, մէյ մ'ալ նայիս քահքահ մը կը փրցուց։

— Նշանածիդ անունը գիտե՞ս։

— Այո, հայրիկ Ռաուլ Բրինկան։

— Շիտակը կ'ուզե՞ս, անիկա շատ աւելի հռչակաւոր մէկն է, և կը կոչուի «Ֆրանսացի մեծ բանաստեղծները»։

— Չեմ հասկնար կոր։

— Ինչպէ՞ս գիտնաս, աղջիկս. թէ «Ա․ Հէլլէն»ը Ռոնսարինն է և բոլոր մի ս բանաստեղծութիւնները արդէն ստորագրուած են Միւսէէ, Պանվիլէ, Կօթիէէ, Ռօսթանէ։ Նշանածդ գոհացած է անոնցմէ պզտիկ փոխառութիւն մը ընելով, բացի անգամ մը.

Երէկ իմին աչքիս զարկաւ
Մի անծանօթ գեղուհի,
Երկնից եման սրտազրաւ
Ես ալ խելքս թռցուցի
Սիրավառ:

Ասիկա իր չինածն է։

— Եթէ այդպէս է, հայր, ուրեմն խաբեբային մէկն է որ ուզած է քթիս խնդալ։

— Չէ, քեզ կը սիրէ, բայց բանաստեղծ չէ ծնած. գիտնալով որ ոտանաւորէ կ'ախորժիս, այս հնարագիտ միջոցը գտած է, թէև ոչ շատ պատուաւոր, հաճելի երեւալու համար աչքիդ։ Բացի ո՞վ բսաւ որ դասական հեղինակներդ աւելի լաւ չի ճանչնաս։ Ինչևիցէ, ներէ՛ իրեն, գեղեցիկ, բարի ժէսթ մը ունեցիր իրեն հանդէպ։

Թէև ներեցի իրեն, բայց քիչ մը քիչ յուսավրէպ չեղայ. աւա՜ղ, սակայն, Բարիզի մէջ պատրանքս աւելի խորունկ պիտի ըլլայ եղեր։

Ո՞ւր մնաց Բրօվանսի արեւուն տակ փայփլող այդ գեղափետուր սարեակը. այնքան հոգեզմայլ կերպով գեղգեղող՝ շնորհիւ Վիքթոր Հիւկոյի լեզուանիութեան և ալիքներու հեշտօրօր շշունչին։ Անիկա այլևս ուրիշ բան չէր բայց եթէ ինկած պաշտօնատար մը, առանց հրապոյրի, առանց բանաստեղծութեան, առանց փայլչութեան, առանց կրթութեան,

առանց ոճի, առանց պերճախօսութեան, առանց գաղափարականութեան, առանց երեւակայութեան, առանց իմացականութեան և ամէն մեղքիս վրայ բովիճահացի նմանող դէմք մը, չանթարգելը միտքդ բերող գանկ մը և քիթ մը որ հողմացոյցի մը սոնակէն բնաւ տարբերութիւն չունի։

Ո՞ւր մնացին միշտ իմ գերիս ըլլալու համար իր հանած երդումները։ Սըվոր կը նայի՞ք կոր, արդէն սկսած էր հրամաններ արձակել։ Եւ փայլուն ապագա՜ն։ Ամէն այդ աղուոր բաները վերջապէս ո՞ւր են։

Այս ամենէն բան մը չէր մնացած։

Ահա՛ ձեզի, այն քաղաքացին որով գոյութիւնս տակն ու վրայ պիտի բերէի... Պրրր՜...։

Ալ, օրիորդներ, սոսկումէս տակաւին կը դողամ կոր։ Երբ միտքս կուգայ թէ եթէ ամիս մը ևս երկարէինք մեր ծովափի գիւղագնացութիւնը Ֆրանսայի հարաւակողմը. խերս անիծուած էր, կորսուած էի։

Օ՛, զգուշացէք, կարգուելու ելաք նէ, շրջանկարներէն, հագուստներէ, եղանակէն, ոտանաւորներէն, մէկ խօսքով ատոնց պէս ամէն բաներէ։

Զգեցէք որ, եթէ քիչ մը խելք ունենաք բնաւ չէք կարգուէր։

Իմ այս պզտիկ փորձառութիւններէս շատ մը խրատներ կան առնելիք, հաւատացէ՛ք ինծի։

Ուզածնուդ չափ նշանուեցէք, եթէ կ'ուզէք զբօսնուլ բայց աւելի հեռուները մի՛ երթաք։ Ետքէն դժուար կ'ըլլայ ետ դառնալը։

Ինծի պէս ըրէք։ Միտքս դրած եմ ազատութիւնս ձեռքէ չհանել. պահել զայն հանդէպ և հակառակ ամէն բանի, հակառակ ծնողացս, հակառակ խնամութեան թեկնածուներուս, հակառակ նշանածներուս, հակառակ ես ինծի։

(Աստիճանաբար կ'ոգեւորուի)

Դէմ դրէ՛ք, գործադուլ հռչակեցէք։ Եթէ կ'ուզէք եկէք սէնտիքա մը կազմենք, ես ալ նախագահը կ'ըլլամ, այն

առեն կը տեսնամ։ Եթէ երբէք նշանածներ յաւակնին մեզ հետ կարգուելու, մենք անոնց պօյը կը ցուցնենք։

(Յանկարծ միտքը կ'իյնայ)

Բայց աղէկ միտքս ինկաւ։ Մալօնը զիս կ'սպասեն կոր, Պէյլվանները իրենց որդին ինծի պիտի ներկայացնեն այսօր պաշտօնապէս, ճշմարտապէս charmant *տղայ մը որ աղուոր ծանրաշքութիւն մը ունի վրան, պատուական գիրքի մը տէր է, շատ բարեսիրտ է և... ոտանաւոր չի շիներ։*

(Վրան գլուխը քիչ մը կարգի դնելով)

Նայինք ան ալ ինծի պիտի հաճի՞—որովհետև խօսքը մէջերնիս—եթէ երբէք կարգուիմ, իրմէ զատ մէկը չեմ առներ։ Շատ կատարեալ մանչ մըն է։

Հայացուց՝ ՔՐԻԶԱՆԹԷՄ **ԺՕԶԷ ԺԻՐՄԷՆ**

ՎԵՐՋ

ԱՐԱՄ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՄՈՒՇՏԱԿԻ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Մահմուտ Փաշա. Քիւրքճի Խան

Թ Ի Ւ 1=5

Արանց եւ կանանց համար առաջին կարգի եւ ամէն տեսակ Մուշտակներ, Մանշօն եւ Պօա, վերջին նորաձեւութեանց համաձայն։

Այցելութիւն մը կը բաւէ ապրանքներու ազնուութեան եւ տեսակներու ազնուութեան մասին համոզուելու համար։

ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

ԵՒ ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ

ՎԱՃԱՌՈՒՄ

SINGER

MACHINES A COUDRE SINGER

ՍԻՆԿԷՐ

ԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ

ԿԱՐ ԵՒ ԱՍԵՂՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՃԱՌՈՒՄ ԿԱՆԽԻԿ ԵՒ ԱՊԱՌԻԿ

ԶԳՈՒՇԱՑՆԱԼ ԿԵՂԾԵՐԷՆ

Պահանջել սոյն վաճառանիշը

THE SINGER MANFG. CO. TRADE MARK

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԱՄԷՆ ՔԱՂԱՔԻ ՄԷՋ

ՄԹԵՐԱՆՈՑ ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ՊԻՏՈՅՔՆԵՐՈՒ

Հ. եւ Ժ. ՊԼԻՒՄԷՆԹԱԼ ԵՂԲԱՐՔ

Բասած Գաթըրճը Օղլու 44=50 Սուլթան Համամ Կ. Պոլիս

Ամերիկեան եւ Անգլիական քաուչուներ, բլաթին, քօմբօզիսիօն Տիաթօրիք **ԱԿՌԱՆԵՐ**, *Տավրէներ, Sharpի քուրօնի մեքենաներ, քուրօնի ոսկի, Սիման. Ամալկամ. Սթինց, Թմրեցուցիչներ՝ Տօլօրան Նօվօքաին Բլօրէթիլ, Թիկնաթոռ եւ ամէն տեսակ առաջնակարգ Ատամնաբուժական պիտոյքներ նշանաւոր տուներու, աժան գներով։*

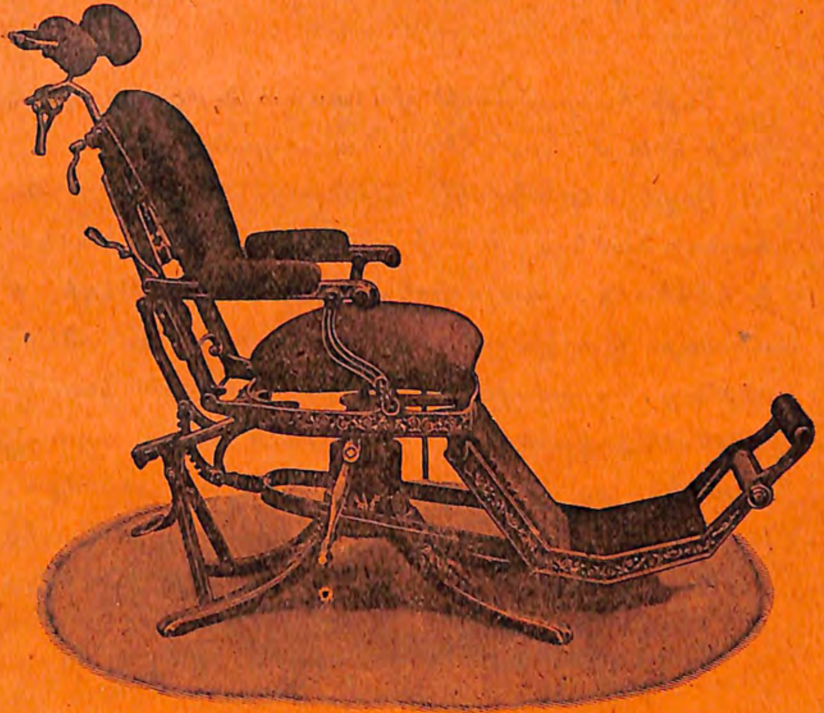

Փորձի ապսպրանք մը ամենադժուարահաճ ատամնաբոյժն իսկ պիտի գոհացնէ, եւ մեր տան միայուն յաճախորդներէն մին պիտի ըլլայ: Մասնաւոր խնամք՝ գաւառներէ եղած ապսպրանքներուն, զանոնք միեւնոյն օրը նամակատան յանձնելու մասին: Թղթակցութիւն թէ հայերէն եւ թէ ամէն լեզուէ:

Հեռագրի Հասցէ՝ «ՊԼԻՒՄԷՆԹԱԼ, ՊՈԼԻՍ» Հիմնեալ 1886

ԳԱՌՆԻԿ ԻՆՃԻՃԵԱՆ եւ Ընկ.

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԹՕՀԱՖԻՅԷԻ

Կ. Պոլիս, Մարքուճըլար, Թիւ 4—6

Սոյն հանրածանօթ վաճառատան մէջ կը գըտնուի նոր մթերք՝ հետեւեալ ապրանաց.—

Բրդէ և բամպակէ ֆանէլա, գուլպայ, անկողնոյ ծածկոց, երեսի սրբիչ, սեղանի ծածկոց և անձեռոց, գաշգօրսէ, ժիւբօն ֆանթէզի և մետաքս թաշկինակ, գօլալը չապիկ եւ օձիք, ձեռնոց, գրավաթ, թեւի և կուրծքի կոճակ, հոտեղէն, կաշեղէն, մետաքս և բուրդ պլուզ, մեսալին, բօնժէ, էշարբ, տանթէլա, քօրտէլա, խարճ, պօս, մանշօն, գլխարկի փետուր և ծաղիկ կնունքի զգեստ և գլխարկ. հարսի վելօ ևլն. ևլն.։

Գաւառներէ յանձնարարութիւնք փութով եւ

ճշդութեամբ կը կատարուին

Գ Ի Ն Ո Ր Ո Շ

Թէյ ԽՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

ԹԷՅ ԹԷՅ

Պահչէ Գաբու, Սատըգճիէ Խան

Յ. ԽՍԱԳՈՒԼԵԱՆ եւ ՈՐԴԻ ԸՆԿ.

Վ Ա Ճ Ա Ռ Ա Տ Ո Ւ Ն Ը

ՔՈՒԱՐԹԱՑՈՒՑԻՉ
ԱՌՈՂՋԱՐԱՐ
ԵՒ ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ
ԳԵՐԱԶԱՆՑ ԹԷՅ

Խմեցէ՛ք Խսագուլեան թէյի խառնուրդները։ Փընտռեցէք սոյն վաճառատան «ՓԻՂ» մարքայով թէյերը Թուրքիոյ բոլոր քաղաքներու թէյավաճառներուն քով։

Մեր թէյերը կը գտնուին նաև Գատըգիւղ, Հայոց Եկեղեցիին դէմ Մ. էֆ. Պալթայեանի խանութը։

«ՌԷՏԻՕ» անունով ծանօթ Անգլ. կտաւը որ մետաղներ և ամանեղներ կը փայլեցնէ, կը գտնուի Խսագուլեան վաճառատունը։

«ԲԺԻՇԿ»Ի ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵՒ ՍՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

Սոյն անզուգական հրատարակութիւնը հրապարակ ելած է աշխատակցութեամբ բազմաթիւ հայ բժիշկներու որոնց մեծագոյն մասը իրենց գեղատիպ լուսանկարներով երեւցած են սոյն չքեղ հատորին մէջ։

Ամէն կարգի ընթերցողներու համար մեծ վայելք մը պիտի ըլլայ տեսնել գեղեցիկը օգտակարին հետ նախօրէն միացած։

Տարեցոյցը ունի նաեւ Բժշկարանի և ընտանեկան Դեղարանի բաժին մը։

Գինը՝ Պոլիս և Գաւառներէ 15 Ղրշ.։ Արտասահման՝ 4 ֆր. 80 սէնթ կամ 1ուկէս ռուպլի։

Ոսկեզօծ փառակազմը 20 ղրշ. (5 ֆր. 1 տոլար կամ 2 ռուպլի)։

ԲԺԻՇԿ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵՒ ՍՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է Դ. ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Քաջալերուած այն աննման ընդունելութենէն որ աշխարհի ամէն կողմ ցրուած հայութիւնը ցոյց տուաւ «ԲԺԻՇԿ»ի՝ այս օգտակար և անզուգական հրատարակութեան՝ 1914էն սկսեալ թերթը կիսամսեայի վերածուած է, Ամէն անհատ կամ ընտանիք որ կ՚ուզէ ցաւերու այս ոչխարհին մէջ առողջ ու երջանիկ ապրիլ անհրաժեշտօրէն պէտք ունի այս թերթին, որ է բժիշկներու ամենէն վստահելին և անկեղծը։ Տարեկան բաժնեգինը Պոլիս և Գաւառները 30 ղրշ.։ Արտասահման՝ 8 ֆր. 1ուկէս տոլար կամ 3 ռուպլի։

ՌԱՏԻՈՒՄ ԼԱՄԲԱՐ

500 ՄՈՄԻ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆ

12 ԺԱՄՈՒԱՆ ՄԷՋ ՄԻՄԻԱՅՆ

ՄԷԿ ՔԱՇ ՔԱՐԻՒՂԻ ՍՊԱՌՈՒՄ

=o=

Բացօդեայ տեղեր

գործածելու յատուկ,

6 Օսմ. ոսկի կանխիկ։

Ներքին գործածութեան յատուկ, 5ուկէս Օսմ. ոսկի կանխիկ։

Ռոմբը, Մանշօնը, Կլօպը. Զագարը եւ Պրօշէն միասին :

—

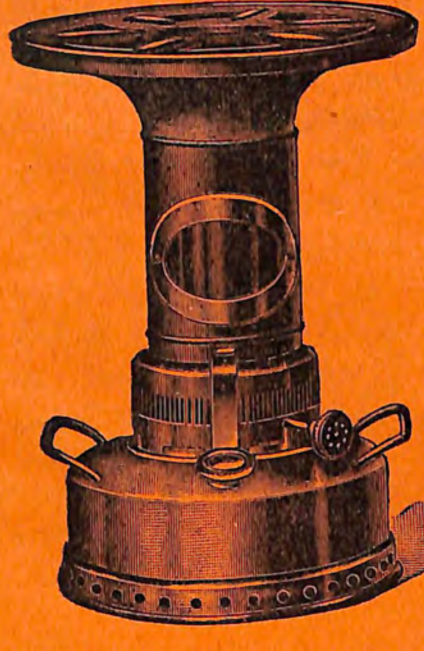

Քարիւղով վառուող եւ ամենավերջին սիսթէմ կապոյտ բոցով

ՌԱՏԻՈՒՄ ՎԱՌԱՐԱՆ

ՀՆԱՐՈՒԱԾ 1913 ՏԱՐՈՒՈՅ ՄԷՋ

որ կը գերազանցէ հրապարակի վրայ գտնուած բոլոր նմանօրինակ վառարանները։

Քսան ժամուան մէջ կ՚սպառէ միմիայն 1 քաշ քարիւղ։

Կը ծախուի անօրինակ աժան գնով մը :

ԳԻՆ 30 ՂՐՇ.

ՀԱՍՑԷ.—ԺԱՆ Բ. ԷՄԻՐՋԷ վաճառատուն «Ռատիում»ի Կ. Պոլիս, Ղալաթիա, Շահսուվար փողոց։

ՏՕՔԹ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ ՋՂԱՅԻՆ ԵՒ ՄՈՐԹԱՅԻՆ ԱԽՏԵՐՈՒ

Գիտական նորահնար մեթոտներով կը բուժէ ստամոքսի և աղիքի քրոնիկ ցաւեր, ջնջարգելութիւն, տղայոց գիշերային միզում և չափազանց գիրութիւն. մանաւանդ Բրոֆ. Ժէնէրիխ և Պոտէի մեթոտներով Թիֆօ և Թոքատապի (սաթլըճան) և Հարսանիթի (գըզամուք) նման տարափոխիկ և սաստկացած ախտերը։ Ջղային կարգ մը հիւանդութիւնները՝ Ֆինքէլշթայնի մեթոտով և Հիբնոթիզմով, Ռիւմաթիզմը և սիաթիքը՝ Շրայպէրի մեթոտով և մասաժներով։ Շուտով կ՚անհետացնէ անբուժելի կարծուած մորթային ախտերը, երեսի ցաները, ծաղիկէ և զանազան վէրքերէ յառաջ եկած սպիները։, քրոնիկ ջերմամիզութիւնը (պէլ սօղուգլուղը) և ամենէն յուսահատ առնական անկարողութիւնը նաև Բրոֆ. Գալոյի մեթոտով՝ սրաճա բռնուած ախտը առանց գործողութեան և առանց սպի ձգելու։

Բշ. և Եշ. օրերէ զատ կը գտնուի կէս օրէ վերջ ժամը 8էն Գում-Գաբու Գատրկա Ճատտէսի Ցակոբ էֆ. Թէրզեանի «Աստնա» Դեղարանը։ Ուրբաթ օրերը ՁՐԻ։ Մասնաւոր հրաւիրողներու ժամադրութեամբ։

ԱՒՍՏՐՕ-ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ԳԻԾ

Կ. ՊՈԼՍՈՅ, ՀԻՒՍԻՍ. ՀԱՐԱՒ-ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԵՒ ՔԱՆԱՏԱՅԻ ՄԻՋԵՒ

Պոլսէն Նիւ-Եօրք ճամբորդութեան տեւողութիւն 16 օր

Շոգենաւները ունին՝ ելեկտրական լոյս, Մարքոնի անթել հեռագիր և զոյգ պտուտակ (բէրվանէ)

Ուղեւորներուն կը մատակարարուի առատ և լաւ սնունդ. անոնց տրամադրութեան տակ դրուած է երկաթեայ մահճակալներ։

Շոգենաւերը իրենց մէջ ունին ՁՐԻ հիւանդանոց, ուր ի դէպ հիւանդութեան կը տրուին բժշկական խնամք և հոգատարութիւն ամէն կերպով։

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆ Կ'ԸՆԾԱՅՈՒԻ ՀԱՅ ՃԱՄԲՈՐԴՆԵՐՈՒ

Ամերիկա գաղթելու ստիպուած ճամբորդներու կը յանձնարարուի՝ ուղեւորիլ Աւստրօ-Ամերիկեան հսկայ նաւերով.

Պէտք է զգուշանալ՝ քարափին վրայ գտնուող կարգ մը երկրորդական գործակալներէ կամ սմսարներէ, որոնք շատ անգամ ընկերութեան անունը կը չարագործեն։

ԾՆԹ.— Մեկնումի թուականը հասկնալու համար դիմել Պոլսոյ Ընդհանուր Գործակալութեան Պ. Թորոս Քաւրմուզի թիւ 20, 25, 26

ՉԻՆԻԼԻ ՌԸԽԹԸՄ ԽԱՆ ՔԱՐԱՔԻՆ ՎՐԱՅ։

Տօքթ. ԱԲԷԼ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ ԵՒ ՄԱՍՆԱԳԷՏ

Առանց եւ կանանց ծննդամիզական
գործարաններու հիւանդութեանց

Բարիզի Նէքէր, Լարիպուազիէռ և Քօշէնի հիւանդանոցներուն մէջ իր մասնագիտութիւնը կատարելագործած է մասնակցելով գործնական աշխատութեանց, առաջնորդութեամբ հռչակաւոր բրօֆէսէօր Լըկեօի, Մարիօնի և Վիտալի։

Կը դարմանէ՝ երիկամունքի, միզափամբուշտի, բրօսթաթի և արգանդի հիւանդութիւնները, ջերմամիզութիւնը, անկարողութիւնը, ևլն. ևլն.։ Կը կատարէ Cystosopie աջ ու ձախ երիկամունքներու միզերու բաժանում, ելեքտրական դարման և մասնագիտական գործողութիւններ։

Ֆրանկախտը կը դարմանէ բրօֆէսէօռ Պալզէրի «ՕԼԱՐՍՕԼ»ով որ զերծ է 606ի վտանգներէն։

Հիւանդ կ'ընդունի՝ ամէն օր կէս օրէ վերջ, Պանչէ Գաբու, Աբիկ Իւթիւճեանի Դեղարանին վերնայարկը իր մասնաւոր դարմանատան մէջ։

ՔԻՒՆԱՐՏ ԼԱՅՆ
CUNARD LINE

ԱՆԳԼ. ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ՄԵԾ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴ ՄԷՋ ԼԻՎԸՐՓՈՒԼ–ԹՐԻԷՍԹԷ–ՆԱՓՈԼԻ և ՆԻՒ–ԵՕՐՔԻ

Քիւնարտ Լայն Ընկերութեան նաւերը օժտուած են անթել հեռագրով, ունին չորս պտուտակ և ելեքտրական լոյս։ Ուղեւորներու կը տրուին՝ առատ և հանգարար կերակուրներ, առանձինն երկաթեայ մահճակալ, անթերի սպասարկութիւն և մասնաւոր բժշկական խնամք։

Հիւսիս և Հարաւ. Ամերիկա ճամբորդելու ստիպուած հասարակութեան կը յանձնարարուի դիմել սոյն Ընկ. Պոլսոյ Ընդհ. Գործակալութեան։

Քարափին վրայ Մէրքէզ Րըխթըմ Խան

ՎԱԼԹԷՐ ՄԻԿԸՐ ԵՒ ԸՆԿ.

ԾԱՆՈԹ.— Պէտք է զգուշանալ Քարափին վրայ Ընկերութեան անունը շահագործող կարգ մը երկրորդական անձերէ։

ԷԿԼ

Մեծ Լուսանկարչատուն
429, Բերա, Մեծ Փողոց, 429
Աբարթըման Սէնդ-Մարի

Ամենէն գեղարուեստական լուսանկարները
կը պատրաստուին ԷԿԼի մօտ

ՄԱՔՈՒՐ, ԽՆԱՄՈՒԱԾ, ՆՐԲԱՃԱՇԱԿ

Յանձնարարութիւնները փութով կը կատարուին

ԴԻՄՈՂԸ ԳՈՀ ԿԸ ՄՆԱՅ

Մի՛ մոռնաք հասցէն՝

ԷԿԼ *Մեծ Լուսանկարչատուն Բերա, Սանթա-Մարիա եկեղեցիին կից*

Դոքթ. Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ՝ ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ
Վկայեալ Փարիզի Բժշկական համալսարանէն

Կը դարմանէ աչքի հիւանդութիւնները և կը կատարէ աչքի վերաբերեալ վիրաբուժական ամէն գործողութիւն. Նոյնպէս կը ճշդէ հարկ եղած ակնոցներու թիւերը։ Հիւանդ կ'ընդունի՝ բացի կիրակիէ, ամէն օր կէս օրէ վերջ ժամը 1—5 (Ը. Ե.) իր բնակարանը, Բերա, Միսք փողոց, թիւ 18։ Ինչպէս նաեւ ամէն օր մինչեւ կէս օր Ստամպօլ, Եէնի Փօսթախանէ ճատտէսի, թիւ 4 Ալլահվէրտեան Դեղարանը։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ ՉՐԻ

ՔԷՍ ԲԱԹԷՐՆԷԼ

CAISSE PATERNELLE

1841ին Հիմնուած ի Բարիզ

Ֆրանսական ապահովագրական առաջնակարգ ընկերութիւն, որ կը գործէ կառավարութեան հակակշռին տակ։

ՄԻ ՄԻԱՅՆ ԿԵԱՆՔԻ ՃԻՒՂ

Դրամագլուխ եւ պահեստի գումար 70,000,000 Ֆր.
Ցարդ հատուցուած վնաս 365,000,000 „

Իր չափաւոր սակացոյցը եւ պարզ ու մեկին պայմանները՝ Քէս Բաթէրնէլի մինչեւ այսօր ունեցած հսկայաքայլ յառաջդիմութեան գաղտնիքը եղած են։

Ամէն տեսակ կեանքի ապահովագրութիւն, 'ի դէպ կենդանութեան։ Զաւակներու համար մասնաւոր եւ օգտակար պայմաններ։

Ընկերութեան դրամատունն է *ՔՐԷՏԻ ԼԻՕՆԷ*

Տնօրէն Թուրքիոյ, Յունաստանի և Եգիպտոսի

ԳԱՌՆԻԿ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ

Գործակալութիւնք գլխաւոր քաղաքաց մէջ

Պոլիս, Բասած Գաթրճի Օղլու

ՎԻՐԱԲՈՅԺ – ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Տքթ. **Վ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ**

ՄԱՍՆԱԳԷՏ՝ ԲԵՐՆԻ ԺԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Ձեռնհասօրէն կը դարմանէ՝ տկար լինտերը: Բնաւ չիյնալու պայմանաւ կը լեցնէ փտած ակռաներ՝ ոսկիով, բլաթինով, կամ բօրսըլէնով: Կը շինէ տոկուն եւ ճաշակաւոր արուեստական ակռաներ, **քուրօններ, պրիճներ, բիվօններ** *եւ* **պլօքներ՝** *ոսկիէ, բլաթինէ եւ բօրսըլէնէ Եւրոպայի մէջ իր վերջին ուղեւորութեան ատեն ուսումնասիրած նորագոյն մեթոտներով ։*

Ատամնահանութիւնք առանց ցաւի

Յաճախորդ կ'ընդունի՝ իր բնակարանը Գատըգիւղ Մեօհիւրտար ճատտէսի թիւ 56 Չորեքշաբթի, Ուրբաթ եւ Կիրակի օրերը մինչեւ առաւօտեան ժամը 11 (Ը. Ե.)։ Իսկ բացի ուրբաթէ եւ Կիրակիէ՝ մնացեալ օրերը միշտ կէս օրէ վերջ՝ իր մասնաւոր դարմանատունը, **Եէնի Ճամի, Հին փօսթախանէի ետեւի փողոցին մէջ Տիրին խան թիւ 2–5–6**

ԼԱ ՄԷԹՐՕՓՕԼԻԹԷՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԴԷՄ ՖՐԱՆՍ. ԱՊԱՀՈՎ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Նպաստաւոր պայմաններով կ'ապահովագրէ ամէն տեսակ շէնք, կարասի եւն.։ Աւելի տեղեկութիւններ առնելու համար դիմել Թուրքիոյ Ընդհանուր Տնօրէն ԱՐԱՄ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆԻ. Կ. Պոլիս հին Փօսթախանէի ետեւի փողոցին մէջ ԲԸՏԼԱՆ ԽԱՆ ԹԻՒ 5։

Լուրջ գործակալներ կը փնտռուին գաւառներու մէջ։

Տեսա՛ք արդեօք նոր հրատարակուած պատկերազարդ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԱՂԷՏԸ

ՅԱԿՈԲ Յ. ԹԷՐԶԵԱՆԻ

865 էջ և 150 *գեղատիպ պատկերներով Կիլիկիոյ վերջին Ջարդին բոլոր գաղտնիքներն ու մանրամասնութիւնները կը ներկայացնէ։ Գին* 30 *Ղրուշ ։*

ՆԿԱՐԻՉ

ՆՇԱՆ Ն. ՊԱՂՏԻԿԵԱՆ

Գործատեղի՝ եւրոպական ձեւով հմայք թապելաներու

Կը շինուին՝ իւղաներկով խանութի թապելաներ: Ցուցափեղկերու վրայ ոսկեզօծ գիրեր. Ապակիի վրայ փորագրուած գեղարուեստական **տէսսէներ** եւ գիրեր: Յանձնարարութիւնք շուտով կը պատրաստուին. Պատրաստ կը գտնուին՝ տունի եւ խանութի թիւեր ամէն լեզուէ, նաեւ «Caisse, Prix fixe, au Comp, entreé tant, direction, Camptabilité»

«Primier classe» «Pour damenes»

ԴԻՄԵԼ՝ Ղալաթիա, Թիւնէլ ճատտէսի [Եէնի ճամի] Ջէնճիրլի խան փողոց թիւ 10

Հայկ. Մեծ Պանդոկ “ՕՍՄԱՆԻԷ„

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ Ս. Ն. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՂԱԼԱԹԻԱ. ԵՈՒՔՍԷՔ ԳԱԼՏԸՐՄ. ԹԻՒ 30

Հայ ճամբորդներուն յանձնարարելի միակ՝ դիւրամատչելի, օդասուն եւ հանգստաւէտ պանդոկը : **ԹԻՒ ԹԷԼԷՖՕՆԻ 1182**

ԾԱՆՕԹ.— Ուշադրութիւն Եուքսէք Գալտըրըմ հասցէին

ՊԱՆՔ ՏԸ ՍԱԼՕՆԻԿ

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ ՊՈԼԻՍ

Ղալաթիա Վօյվօտա փողոց, Ասիքուրացիոնի Ճէնէրալիի շէնքին մէջ, Սթամպուլ, Աշըր էֆ. փողոց, Քիւթիւպխանէ։

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ.— Էտիրնէ, Պէյրութ, Քավալա, Տէտէ-Աղաճ, Տըբրամա, Մանասթըր, Սելանիկ, Սամսոն, Իզմիր, Սկիւպ, Քսանթի։

ՊՈՒՐՍ

ԿԻՒՄԻՒԼՃԻՆԷ, ՔՈՒՄԱՆՕՎԱ ԵՒ ՍՈՒՖԻԱ

ՊԱՆՔ ՏԸ ՍԱԼՕՆԻԿ պանքի ամէն տեսակ գործառնութենէ զատ կ'ընէ նաեւ գործառնութիւն՝ խնայողական սնտուկի, ձեռնտու տոկոսներով

ԳԻՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐ

ԷՆՍԹԻԹԻՒ ՏԸ ԳՈՒՓ
INSTITUT DE COUPE

ՏԻԿԻՆՆԵՐՈՒ
եւ
ՕՐԻՈՐԴՆԵՐՈՒ

ՁԵՒԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՔՕՐՍԷԻ ԴԱՍԵՐ

Վարիչն է Բարիզի Արհեստական հաստատութեան կողմէ վկայեալ Օրիորդ մը, որ կատարելապէս կը սորվեցնէ ԵՐԵՔ շաբաթուան ընթացքի մէջ։

Դասախօսութիւնը Ֆրանսերէն, հայերէն եւ երկրին տարբեր լեզուներով։

Հասցէ՝ Բանկալթի, Թիւ 121, Օսման պէյի դէմը, Բաբաեանօղուլօ ապարթըման։

«ԼՈՒՍԱԶԲԻՒՐ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՕՆՆԻԿ-ԺԻՐԱՅՐ

Հասցէ՝ Պոլիս, Ասմա Ալթը ճամըը խան թիւ 6—8

«Լուսաղբիւր» հրատարակչական Ընկերութեան գլխաւոր նպատակն է՝ տալ հայ մանուկին ձեռքը լաւագոյն դասագրքեր՝ պատրաստուած մասնագէտ հեղինակներէ։

Արդէն հրատարակած է՝

Ռ. Զարդարեանի ՄԵՂՐԱԳԵՏՆԵՐՈՒ շարքը —Տարրական և Միջին Ընթացքէն 4 գիրքեր—ընթերցանութեան համար միակ դասընթացքը, որ այնքան գնահատուեցաւ և ջերմօրէն փնտռուեցաւ անցնող երկու տարիներու ընթացքին։

Յառաջիկայ տարեշրջանին (1914—1915) *համար պատրաստ պիտի ըլլան «Մեղրագետ»ի 5րդ գիրքը, ինչպէս նաև «Բնական գիտութիւններու» դասընթացք մը։ «Լուսաղբիւր» իր հրատարակութեան մէջ գլխաւոր տեղ մը յատկացուցած է նաև «Երկրագործական Գիտութեան» և այս նպատակով արդէն սկսած է հրատարակել «Երկրագործական Ընթացք» մըն ալ պատկերազարդ «Երկրագործին Բարեկամը» ընդհ. վերնագրին տակ։ Այս շարքին առաջին գրքոյկը արդէն լոյս տեսած է, երկու ամիսէ ի վեր. շուտով մամուլին կը յանձնուի նաև այս շարքին Բ. ԳԻՐՔԸ։ «Երկրագործական Ընթացքը գերազանցապէս կարեւոր և օգտակար հրատարակութիւն մըն է մեր գաւառի հասարակութեան համար պատրաստուած է հայ աշակերտին և հայ երկրագործ տարրին միանգամայն պատշաճող բովանդակութեամբ։ Կարժէ որ ամէն հայ աշակերտ և գաւառաբնակ հայ ունենայ պարբերաբար լոյս տեսնելիք այս գրքոյկները, որոնք համեմատաբար շատ ալ աժան գին մը ունին։ «Լուսաղբիւր» հրատարակչականին հիմնական սկզբունքներէն մէկն է՝ իրեն եղած յանձնարարութեանց մէջ ճշդապահ վերաբերում և արագ գործադրութիւն։*

Ապառիկ յանձնարարութիւններ չընդունուիր

«ԼՈՒՍԱԶԲԻՒՐ» գաւառ. զանազան վայրերու մէջ ունի իր հրատարակութեան համար կեդրոններ ի դիւրութիւն գաւառի կրթական մարմիններուն և հասարակութեան։

ՆՈՐՈՒԹԵԱՆՑ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԹԻՐԻՆԿ

ՂԱԼԱԹԱ

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԱՄԷՆԷՆ ԳԵՂԵՑԻԿ ԵՒ ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆՆԵՐԸ

ԵՂԱՆԱԿԻ ԱՄԵՆԷՆ ԹԱՐՄ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԳԻՆ

ԴԻՎՔ ԴԻՎՃԸԴԻ

Արդիական հագուստներ

այրերու, կիներու եւ տղաքներու համար

ու ամէն ինչ որ կը վերաբերի

ընդհանրապէս զգեստաւորումի համար

Թիրինկի հագուստները միշտ ամենէն աժանը, ամենէն լաւ կարուածները, ամենէն հաստատունները, և ամենէն վայելուչներն են։

ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԵԱՆՑ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԹԻՐԻՆԿ

ՍԹԱՄՊՈՒԼ ՂԱԼԱԹԻԱ

Հիմնուած 1848ին

ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՄԵՆԷՆ ԱԺԱՆԸ

ՎԵՐՋԻՆ ԳԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ԳԻՆ

Կեդր. Վիեննա՝ Գործարաններ Վիեննա—Պրունէ

Միշտ եղանակին ամենավերջին նորաձեւութիւնները

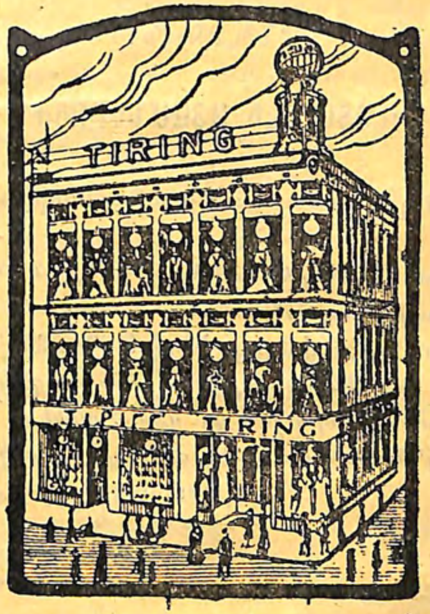

Մասնաճիւղեր Արեւելքի բոլոր հլխաւոր քաղաքներու մէջ

Ամէն օր եղանակի նոր ժամանում

Ամբողջական զգեստաւորում

ԱՅՐԵՐՈՒ ԿԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ՏՂԱՔՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԳՈՒԼՊԱՆԵՐ, ՃԵՐՄԱԿԵՂԷՆՆԵՐ ԵՒ ԿՕՇԻԿՆԵՐ

Սպորի եւ ճամբորդութեան առարկաներ

Լիւքսի առարկաներ Արծաթեղէն—Ժամացոյց—Շղթայ

ՅՈՎՍԷՓ ՊԱԼՊԱԼԵԱՆ

(ՄԵՂՐՈՒՆԻ)

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Պօրսկական դեսպանատան՝ հիւանդանոցին՝ եւ դպրոցին

Այս անգամ ես Բարիզ արհեստին վերջին նորութիւնները ուսումնասիրելով վկայագիր մը ես ստացած և այժմ հաստատուած եմ Բերա, Միսք փողոց Էֆքիմ Գալֆա Աբարթըմանը Ա. յարկ թիւ 1։ *Դիմող յարգելի յաճախորդներուն ո և է ատարկութեան տեղի չտրուիլը կը վստահացնեմ։*

Հիւանդ կ'ընդունուի ամէն օր բացի կիրակիէ։

դարմանելը ձրի։

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉԱՏՈՒՆ „ԻՐԻՍ"

ԲԵՐԱ, Ռուսական դեսպանատան դիմաց հիանալի լուսանկարներ կը պատրաստէ։

Գ Ր Ա Տ Ո Ւ Ն

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԸԼԸՃԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ-ԳՐԱՎԱՃԱՌ

Ջաքմաքճըլար Եօգուշու, թիւ 25, Ստամպօլ

Յ. Գըլըճեան Գրատան նոր և մանկավարժական հրատարակութիւնները՝ կը յանձնարարուի Պոլսոյ և Գաւառի Ազգ. հաստատութեանց գիտակից կրթական պաշտօնէութեան։

Ծաղկեփունջ *Ա. Մաս, պատկերազարդ*,	Մ. Սեպուհ *Գին*	1,25
» *Բ.* » »	» » »	2,50
Դայլայլիկ *մանկապարտէզ*	» *Ա. մաս* Ա. Անտոնեան	3
» »	» *Բ.* » » »	5
Գանձարան *տարրական*	» *Ա.* » » »	5
» »	» *Բ.* » » »	5
» *Միջին Ա.*	» *Բ.* » » »	8
» *Բարձրագոյն Ա.*	» *Բ.* » » »	12,50
Բարոյագիտութիւն	Արշակուհի Թէոդիկ	8
Ֆրանսերէն քերականութիւն	Մ. Յովհաննէսեան	1,50
Քաղաք. Տնտեսագիտութիւն	» »	5
Արք. պատմ. հին եւ նոր ուխտի պտկ.	Նարեկացի	5
Քրիստոնէական եկեղեցւոյ վրդ.ը	Մուշեղ Եպիսկ.	5
Քրիս. եկեղեց. բարոյականը	» »	5
Ընդարձակ երգեցող. Ս. Պատարագի		1,50
Ժիրայր յեղափոխ. առաքեալին կենսագրականը պատկերազարդ	Գ. Ծ. Վ. Արսլանեան	6,50
Այրած քնար Բինկեանի մոխիրներուն վրայ	Լ. Էսաճանեան	2,50
Ազատութիւն քաղաքական տնտեսութեան	Հ. Արամեանց	1,50
Հերոսուհիներ *Հայ յեղա. կեանքէ*	» »	3
Բռնակալին Մահը	» »	3
Փախստականը	» »	2
Երկինք եւ երկիր *սրբազան ողբերգ.*	» »	2

Գըլըճեան գրատան գրացուցակը ձրի

ՕՇԱԿԱՆ

?

ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

ՏՔԹ. Յ. ՌՈՒԶՈՒՐԼԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

Ծննդամիզական

եւ

Աֆրոդիտեան ախտերու

Բրօֆ. Էրլիխի վերջին անգամ գտած 606 Սալվարսան դեղով կատարելապէս կը բուժէ հին և նոր Գաղղիական ախտը, ինչպէս նաև ջերմամիզութեան, միզամանի և երիկամունքի հիւանդութիւնները կը դարմանէ՝ ամենակարճ ժամանակի մէջ՝ նորագոյն մեթոտով։

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր իր մասնաւոր դարմանատունը՝ Սիրքէճի Թրամվէյի ճամբուն վրայ, Ֆէպլիւս լուսանկարչատան Ա. յարկը։

Ծանօթութիւն· — Կը կատարէ վիրաբուժական գործողութիւններ, միզանցքի և արգանդի հիւանդութիւնները ձեռնհասօրէն կը բուժէ։

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԽՆԱՄՔ

ԱՆՈՆՔ ՈՐ

Մատենադարան կազմելու հետամուտ՝ կը փափաքին հազուագիւտ և սպառած գիրքեր ու թերթեր ունենալ և հրապարակի վրայ գտնել չեն յաջողիր թող դիմեն՝ «Ա.ՆԻ» Հայկական Գրատուն ՓԻՇԹՕՖՃԵԱՆ ԵՂԲԱՐՑ, Կալաթա Հայոց Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ կից թիւ 4—9:

Նոյն գրատունը պատրաստ է նաև գնել հին գիրքեր և թերթերու հաւաքածոյներ՝ վճարելով իրենց կարեւորութեանը համեմատ։

«ԱՆԻ» գրատան տնօրէնը վերջերս Կովկաս մեկնած ըլլալով պատրաստ է ամէն տեսակ Ռուսահայ գիրքեր և թերթեր հայթայթել փափաքողաց։

Փիշթօֆճեան Եղբարց "ԱՆԻ" Գրատունը

Նպաստաւոր պայմաններով կը հրատարակէ՝ հեղինակներու նոր գործեր։

Կը հայթայթէ՝ դպրոցական ամէն տեսակ գրքեր և գրենական պիտոյքներ։ Ապսպրանքներու վճարումները միշտ կանխիկ են. մեծաքանակ գնողներու մեծ զեղջ։

Դիմողը գոհ կը մնայ

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

ՏՕՔԹ. Գ. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

Կ'ընդունի իրեն դիմող հիւանդները՝ ամէն օր ժամը 9—12 եւ 2—6 (Ը. Ե.)։

Հասցէ՝ Բերա Թօզաթլեան պանդոկի ճիշդ քովը սաղ սօլ փողոցներու անկիւնը 100,000 Շրմիզ վաճառատան վրայ ԳԱՆԹԱՐ ԱԲԱՐԹԸՄԱՆԻ Ա. ՅԱՐԿԸ :

ՄՈՒՏՔ ՍԱՂ ՓՈՂՈՑ ԹԻՒ 1

ԿԱՐԴԱՑԷՔ Յ-Յ-Յ. Ամիրենցի հեղինակած „ԹԱՂԴԱՑՈՅՑ... ?„ անուն գրքոյկը ամէն հայ անունի ոտանաւորով մէյմէկ սրամիտ խօսք ըստ բաղդի :

ԳԻՆ 2 ՂՐՈՒՇ

Տօքթ. Հ. ԻՆԿԻԼԻՋԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

ԾՆՆԴԱՄԻՋԱԿԱՆ ԵՒ ՎԷՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Գիտական ամենավերջին մեթոտով կը դարմանէ հին և նոր ջերմամիզութիւնը, դժուարամիզութիւնը, սերմնահոսութիւնը, նոյնպէս միզամանի, երիկամունքի և Բրօսթատի հիւանդութիւնները։ Իսկ ֆրանկախտի ամէն տեսակները կարճ ժամանակի մէջ հիմնովին կը բուժէ։

Հիւանդ կ'ընդունի բացի կիրակիէ ամէն օր Պահչէ Գաբու, Պօղաչաճիին դէմ, Սթամպօլ խանթիւ 8, իր մասնաւոր դարմանատան մէջ։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ ՁՐԻ

Ա. ԵԱԶԸՃԵԱՆ

ԳՐԱՎԱՃԱՌ–ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

11 Սուլթան Համամ Պագրճըլար 11

Կ. ՊՈԼԻՍ

Այն պահուն երբ Ազգային շրջանակներ լրջօրէն կը զբաղին կրթական գործով՝ գաւառի հայութեան և մանաւանդ կրթական մարմիններն ալ իրենց կարգին ապահովելու համար յաջողութիւնը անոնց ջանքերուն, պարտաւոր են հոգ տանիլ դասագիրքերու ընտրութեան. ուստի ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ է անցնել Եազըճեան Գրատան սեփական դպրոցական հրատարակութիւնները որոնք մինչև այսօր դեռ

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԿԸ ՄՆԱՆ

Պոլսոյ և գաւառի լաւագոյն վարժարանները լայնօրէն տեղ կուտան Եազըճեան Գրատան Միակ Մանկավարժական եւ դիւրուսոյց դասագիրքերուն։

Գրատունս կեդրոնատեղին է նաև ամէն տեսակ գրական, գիտական, վիպական ու կրօնական գիրքերու որոնք կը վաճառուին խիստ դիւրամատչելի պայմաններով

Ուզողին գրացուցակը ՁՐԻ կը ղրկուի

Գրատան հասցէն՝

آ. يازيجيان كتبخانه سى سلطان حمام باقرجيلر نومرو ۱۱

A. YAZIDJIAN 11 Sultan Hamam, Bakirdjilar, Cons)ple.

Դ. Ք. ՃԷՋՎԷՃԵԱՆ

Մ Ա Ս Ն Ա Գ Է Տ

ԾՆՆԴԱՄԻՋԱԿԱՆ, ՄԶՐԹԱՅԻՆ, ԳԱՂՂԻԱԿԱՆ

Ե Ւ

Կանացի հիւանդութեանց

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր Պոլիս Նէնի Փօււթախանէ ճամբէսի Սլլահվէրտի էֆ. ի դեղարանը ինչպէս նաև Առաւօտները մինչեւ ժամը 10 (Ը. Ե.) Բերա Թերլիւէ ճամբէսի թիւ 35 ։

Տօքթ. Յ ՄԽՃԵԱՆ

Մ Ա Ս Ն Ա Գ Է Տ

Արանց եւ կանանց ծննդամիջական, գաղղիական եւ մորթային

Հ ի ւ ա ն դ ո ւ թ ե ա ն ց

Բարիզ Սէնլուի, Գօշէն, Պրօգա եւ Նէքէր հիւանդանոցներու մէջ իր մասնագիտութիւնը տեսական եւ գործնական կերպով կատարելագործած եւ եւրոպայէն նոր վերադարձած ըլլալով՝ գիտական նորագոյն մեթոտներով կը դարմանէ՝ հին եւ նոր ջերմամիզութիւնը կարճ ժամանակի մէջ. Ֆրանկախտը 606 եւ 914ի երակային ներարկումով եւ Պալզէրի գնահատուած վերջին մեթոտով. Երիկամունքի (պեօսրէկ) միզամանի եւ բրօստատի հին եւ նոր հիւանդութիւնները բրօֆ. Հանբոծանոթ Կիւյիօնի եւ Վիտալի դրութեամբ: Կանանց արգանդի ամէն կարգի ակարութիւններ բրօֆ. Բօծծիի մեթոտով —ի հարկին վիրաբուժական գործողութեամբ —ինչպէս նաեւ ամլութիւն, առնական անկարողութիւն սերմնահոսութիւն, երաղափորձութիւն եւ մորթային ամէն տեսակ հիւանդութիւններ, Հիւանդ կ'ընդունի Կիրակիէ զատ ամէն օր իր մասնաւոր դարմանատունը՝ Պալը Այի ճամբէսի Մուսուլ խանթիւ 1

ԵՐԵՔՇԱԹԻ ՕՐԵՐԸ ՁՐԻ

ՕՍՄ. ԱՒԵՒՏՐ. ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ

ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ 100,000 ՕՍՄ. ՈՍԿԻ

Ամբողջովին հաւուցուած

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ Կ. ՊՈԼԻՍ

Սթամպուլ, Քիւրքճիւլհանէ փողոց, Տիլսիզ զադէ խան

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Տ. Տ. Գէւորգ Արսլանեան, *Նախկին տնօրէն կամուրջներու և ճանապարհներու Աւետր. և Հանրօգ. շինութ., նախագահ ։*

Մկրտիչ Մանուկեան, *դրամատէր, փոխ նախագահ ։*

Ա. Կ. Արսէն, *պետ՝ Ա. Կ. Արսէն և Ընկ. տան ։*

Սիմոն Գայսէրլեան, *Տնօրէն՝ Արեւելքի Իւնիոն Ապահովագ. Ընկերութեան ։*

Արշակ Գարակէօզեան, *պետ՝ Ա. և Մ. Գարակէօզեան տան ։*

Սարգիս Գնաճեան, *պետ՝ Յ. Գնաճեան որդիք տան ։*

Հերում Սէքեան, *վաճառական ։*

Տիգրան խան Բէլէկեան, *վաճառական Բարիզի մէջ ։*

ՏՆՕՐԷՆ՝ Թագւոր Սուքիասեան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՈՑՆ ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԸՆԷ՝ փոխառութիւններ առեւտրական ապրանքներու, մուրհակներու, փոխանակագիրներու, արժեթուղթերու և բեռնագիրներու վրայ ։ ԿԸ ԳՆԷ և ԿԸ ԾԱԽԷ՝ Ամէն տեսակ արժեթուղթեր թէ մեր և թէ բոլոր օտար հրապարակներու վրայ։ ԿԸ ԳՆԷ և ԿԸ ԾԱԽԷ՝ նաև օտար դրամներ ։ ԿՈՒՏԱՅ՝ չէքեր, վարկագիրներ, և հեռագր. վճարումի հրամաններ՝ թէ Թուրքիոյ և թէ աշխարհի բոլոր մասերուն վրայ ։ ԿԸ ԳԱՆՁԷ ԵՒ ԿԸ ՋԵՂՋԷ՝ Առեւտր. ապրանքներ, մուրհակներ, փոխանակագիրներ, արժեթուղթեր և կտրօններ ։ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ՝ դրամական աւանդները նպաստաւոր պայմաններով ։ Կ'ըստանձնէ կալուածական վարձակալութեանց յանձնաձուտր, չէնքեր վարձու կուտայ, վարձքերը կը գանձէ. վարձակալին հետ ամէն դժուարութիւն կը հարթէ. ի հարկին վարձքի փոխարէն կանխավճարներ կ'ընէ։ Կ'ՍՏԱՆՁՆԷ՝ ներկայացուցչութիւն՝ թէ տեղական և թէ օտար տուներու ։ ԿԸ ԿԱԶՄԷ՝ Առեւտր. և ճարտարարուեստական ընկերութիւններ՝ և կը ժամանակցի անոնց ։

ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ ՍՆՏՈՒԿ

Խնայողութիւնը՝ մեր համայնքին մէջ քաջալերելու համար կ'ընդունի 25 ղրշ.էն սկսելով գումարներ։ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ՝ Ա. Մ. Խաչատրեանց եւ Պ. Ի. Շիսեանց Պաթումի քարիւղի արտածման հանրածանօթ տուները։

ՖԱՆԹԱԶԻՕ

ՀՐԱՇԱԼԻ ՀԱՏՈՐԸ

Ամբողջովին անեփ

Ամբողջովին յաջող

Ամբողջովին անթերի

(Կը խնդրուի այս հատորը չի կարդալ, երբ պատին վրայ ճանճ կայ:)

ԲՈԼՈՐ ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ՍՈՐՎՈՂՆԵՐՈՒ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ա Զ Ա Ր Դ

ԱՆԿԼՕ-ՀԱՅ

ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Էջ 1136—Պատկեր 800

Փափազեան Բառարանը, միակ վստահելի և ամենաընդարձակ բառարանն է. արժանացած է համազգային գնահատման և 5 բրոֆեսորներէ յանձնարարուած։

Ամերիկեան բոլոր քոլէճներուն մէջ և բոլոր այն ազգային վարժարաններու մէջ ուր անգլիերէն կ'աւանդուի, միմիայն Փափազեան Բառարանը կը գործածուի։

Գին՝ Լաթակազմը 60, Կիսակաշին 65 դահեկան, Ամերիկայի համար 3 տոլար և 3 ու կէս։

ՁՐԻ ՁՐԻ ՁՐԻ ՁՐԻ

Բ Ա Ն Ա Լ Ի

ԲԱԶՄԱԼԵԶՈՒԵԱՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԵԱՆ

Սոյն գիրքը յատկապէս պատրաստուած է անոնց համար որոնք եւրոպական լեզուներ կարդալ չեն գիտեր և ծրիաբար կը տրուի իւրաքանչիւր բազմալեզուեան Զրուցատրութեան հետ։

Բազմալեզուեան Զրուցատրութիւնը կը պարունակէ հայերէն, անգլիերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, ռուսերէն, յունարէն, իտալերէն, թուրքերէն ամէն տեսակ խօսակցութիւններ և ընտանեկան ու առեւտրական ընդարձակ նամականի։

Գին 15 դահեկան (բանալիով միասին)։ Առանձին բանալիին գինն է 5 դահեկան։ Հասցէ՝ Z. D. S. Papazian, Bible House, Constantinople.

2001

0022502

2013

5376

NL0022502